

ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ

ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿ ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಎಮಿಟ್ ನವೆಂಬರ್ ಮಾಹೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಗರಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಇಲ್ಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ತನ್ನ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನಂತೆ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. “ಈ ನಗರವು ತುಂಬುದ್ರ (Tombuddra) ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದು, ಆನೆಗೊಂದಿ (Annagondy) ಎದುರು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. (ಆನೆಗೊಂದಿ) ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯ ಉತ್ತರದ ದಡದಿಂದ ಎರಡು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಇದೇ ಹೆಸರಿನ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದು (ನಗರ) ಇಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ನಗರ ‘ಬಿಜನುಗೂರು’ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಹಾಗೀರ್ ಆಗಿತ್ತು. ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ವಿಶಾಲ ಭೂ ಭಾಗವನ್ನು ಕೆನಾರ (Canahara) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು”.

“ಕೊಮಲಾಪುರದ (Comalapura) ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದ ಕೊಲವೆಯು ಅರ್ಧ ಮೈಲಿ ದೂರದವರೆಗೆ ಬೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಲವೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನದಿಯು ಎಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಎಂಟು ಮೈಲಿಯಷ್ಟು ಸುತ್ತಳತೆಯಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಎತ್ತರವಾದ ಹಲವು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ೩೦ರಿಂದ ೪೫ ಯಾರ್ಡ್‌ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿರುವ ಹಲವು ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉತ್ತಮವಾದ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.” ಹೀಗೆ ಒಂದು ರಸ್ತೆಯ ಅವಶೇಷವನ್ನು ಸಹ ಈತನು ತನ್ನ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. “ನೈರುತ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಸ್ತೆಯು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಮೈಲಿ ದೂರದವರೆಗೂ ಸಾಗಿದೆ. ಇದು ೩೫ ಯಾರ್ಡ್‌ನಷ್ಟು ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳ ಸಾಲಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನೈರುತ್ಯ ಮೂಲೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಮತ್ತು ಬೃಹತ್ ದೇವಾಲಯ ಇತ್ತು” ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಇದು ಈಗಿನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯ). “ಈ ರಸ್ತೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ) ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ತೋಟವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ತೊರೆಗಳು (Streams) ಇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆಯ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳು ಹರಡಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರೇನೆಂದು ನಾನು ಸ್ಥಳೀಯರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ಇದು ಆಳು ಪಟ್ಟಣ (Allputna) ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದರು. ನದಿಯ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೬ ಯಾರ್ಡ್ ಅಗಲದ ಸೇತುವೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಅವಶೇಷಗಳು ನದಿಯೊಡನೆ ಬೆರೆತುಹೋಗಿವೆ” ಎಂದೂ ಸಹ ಆತ ವಿವರವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ.

“ಕಮಲಾಪುರ (Comalapour)ವು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ರಸ್ತೆಯು ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಏರುತ್ತಾ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ೮೧/೨ ಮೈಲಿ ದೂರದವರೆಗೆ ರಸ್ತೆ ಇದೆ. ೮ ಅಡಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಗಲವಿಲ್ಲದ ಈ ರಸ್ತೆಯು ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಹಾಸಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳು (Gateways) ಮತ್ತು ಕಾವಲುಗಾರರ ಮನೆಗಳಿದ್ದು ಅವು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ (ರಸ್ತೆಯ ಪೂರ್ವಭಾಗಕ್ಕೆ) ನೇರವಾದ ರಸ್ತೆಯ ನಂತರ (Country Opens & C' ಗಳಿವೆ)” ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಕ್ರಿಸ್ ಪ್ಯಾಟ್ರಿಕ್‌ನು ಪರ್ಷಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವಂತೆ “ಹಾಳುಪಟ್ಟಣ ಮತ್ತು ಬಿಜನಗರ ಎರಡೂ ಒಂದೇ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಮೂಲ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಬಿಟ್‌ಸನ್ ಎನ್ನುವವನು ಎಮಿಟ್‌ನಿಗಿಂತಲೂ ಅವನು ಸಹಾ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಮಿಟ್‌ನು ನೋಡಿದ ಕ್ರಮವೂ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದು ತದನಂತರ ಬಿಜಯನಗರದ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಹಾಳಾಗಿವೆ” ಎಂದು ಆತ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಆನೆಗೊಂದಿಯನ್ನು ದಖನ್‌ನೊಡನೆ ನೋಡಿರುವುದು ಲೇಖಕನ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ

(ನೋಡಿ, ರಿವೈ ಆಫ್ ದ ಡೆಕ್ಲನ್, ಪು. ೧೪). “ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೫ರಲ್ಲಿ ಬಿಜನಗರಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ ಸೀಸರ್ ಫೆಡ್ರಿಕ್‌ನು ೨೪ ಮೈಲಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳು ಬೆಟ್ಟಗಳು ಇವೆ” ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಮಿಟ್‌ನು ಸಹ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಈ ನಗರವು Boundaryಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಕಲ್ಲುಹಾಸಿನ ರಸ್ತೆಗಳು ಕಮಲಾಪುರದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದು, ಅದು ನಗರದ ಎಲ್ಲೆಯವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹಾದು ಹೋಗುವಾಗ ಹಲವು ದ್ವಾರಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವಾರ ಇಡೀ ನಗರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಈತನು ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಟಿಪ್ಪುವಿನಿಂದ ಹಿಂದುರುಗಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆನೆಗೊಂದಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು (Circar of Annagondy) ನಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಊಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಪ್ರದೇಶ ದೋ ಆಬ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದು, ನಿಜಾಮರು ಮರಾಠರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆನೆಗೊಂದಿಯ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜರ ಮೂಲ ಸಂತತಿಯ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜಧಾನಿಯ ಹಲವು ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಟಿಪ್ಪು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡನು. ಈ ಕುರಿತು ನಾನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿನ ರಹದಾರಿ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ‘ವೀವ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಲನ್’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿ ಅದನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೯೧ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧದ ನಂತರ ವಿವರವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಆನೆಗೊಂದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಕೀಯ ಘಟನೆಗಳು ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಒಳಪಟ್ಟ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲಿಗಳವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದು ಬಿಜನಗರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದೇ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜ್ಯಗಳು ರಾಮರಾಜೆ (ರಾಮರಾಯ)ನ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಕೃಷ್ಣ (ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ) ಎಂಬ ರಾಜನ ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಕೆನರಾ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರ್ ರಾಜ್ಯಗಳು ಇಂದಿಗೆ ೭೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ದೊರೆಯ ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಉದಯಪುರದಲ್ಲಿ ಈತ ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಈತನ ಘನತೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ. ‘ಮಹಾರಾಜ’ ಅಥವಾ ‘ರಾಜ’ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಈತನನ್ನು ದಖ್ಖನ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಯಲ್ (Royel) ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡೂವರೆ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಆದಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ಆನೆಗೊಂದಿಯ ನಾಣ್ಯಶಾಲೆಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ಹೈದರ್ ಮತ್ತು ಆತನ ಪೂರ್ವಜರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಲೆ ಎತ್ತಲು ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿತು. ಮೊಗಲರು ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಮರಾಠರ ಹಗೆತನಗಳಿಂದಾಗಿ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ (ಸರ್ಕಾರ) ಅವನತಿ ಹೊಂದಿತು”.

ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಧುನಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ ಒಂದು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆ. ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡಿಗ-ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹರವು ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಆಶಯ ಮತ್ತು ಗುರಿ ಇತರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಹಾಗೂ ಪ್ರಗತಿಪರ. ಕನ್ನಡದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಕಾಯಕವನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅದು ನೋಂಪಿಯಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕತ್ವದ ‘ವಿಕಾಸ’ ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮಹತ್ತರ ಆಶಯವಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಮೂಲತಃ ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನದ, ಕಾಲ, ದೇಶ, ಜೀವನ ತತ್ವದ ಪರವಾಗಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಒಂದು ವಾಗ್ವಾದದ ಭೂಮಿಕೆ ಎಂದು ನಾವು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಬದುಕಿನ ಚಿಂತನೆಯ ಭಾಗವೆಂದೇ ಅದನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ವಿವರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಅಂದರೆ : ದೇಸಿ ಬೇರುಗಳ ಗುರುತಿಸುವಿಕೆ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನದ ಮುಖ್ಯ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಬಹುತ್ವದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ. ಸಮಾಜ ಮುಖಿ ಚಿಂತನೆಗಳ ವ್ಯಾಪಕ ಅಧ್ಯಯನ ಬದುಕಿನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇದು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ನಾವು ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಮೂಲಕ ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆಗ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವಿಶ್ವಪ್ರಜ್ಞೆಯಾಗಿ ರೂಪು ಗೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ್ದೇ ಮಾದರಿ'ಯ ಶೋಧ ಇಂದಿನ ಮತ್ತು ಬರುವ ದಿನಗಳ ತೀವ್ರ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಭಾಗವಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನವು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಸ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಿದೇಶಿ ಮತ್ತು ದೇಶಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ವಿದ್ವತ್ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಸಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗದೆ, ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುತ್ತಿರುವ ಆಹ್ವಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ಗತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಿಸತಕ್ಕ ಅಂಶ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳು ಆಧುನೀಕರಣದ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಕಾಲಿಕಗೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ ವಾಗಿದೆ. ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹವೇ ನಮ್ಮ ಅಂಗೈಯೊಳಗೆ ಚುಳುಕಾಗುವ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಚಹರೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಚಲನಶೀಲತೆ ಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಲೆಕ್ಕೆ ಭಾಷಾ ಆಧುನೀಕರಣ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನದ ಹೊಸ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ, ಭಾಷಾನೀತಿ, ಭಾಷಾಯೋಜನೆ ರೂಪಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆಗ ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮೆದುರು ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಜಾಗತೀಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೋಧವಾಗಿ ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮರುಶೋಧಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಕುಸಿಯುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಛಂದಸ್ಸು, ಚರಿತ್ರೆ, ಕೃಷಿ, ವೈದ್ಯ, ಪರಿಸರ ಮುಂತಾದ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಆಲೋಚನೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವೇ 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂದು ರೂಪಿಸಿರುವ ಇಂದಿನ ಆಲೋಚನೆಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಈ ಜ್ಞಾನಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುವ ದೇಶಿ ಪರಂಪರೆಯ ಜ್ಞಾನದ ಹುಡುಕಾಟ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಸೂತ್ರಗಳ ಹಾಗೂ ಆಕರ ಪರಿಕರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ನೆಲೆ ತುಂಬ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಕಳೆದ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಹಲವು ಯೋಜನೆಗಳ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ, ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಇದೊಂದು ಚಲನಶೀಲ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಯಾಗಿದೆ. ಸಮಕಾಲೀನ ಭಾಷಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗುತ್ತ ಕನ್ನಡ ನಾಡುನುಡಿಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಶೋಧಿಸುತ್ತಾ, ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ: ಕನ್ನಡದ ಅರಿವಿನ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣವೇ ವರ್ತಮಾನದ ಹೊಸ ಬೆಳವಣಿಗೆ. ಇದು ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಜೀವಧಾತುವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ಹಲವು ಆಕರಗಳಿಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾಡೋಜ ಡಾ. ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ ಅವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ'ದ ಎರಡು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು, ರಾಬರ್ಟ್ ಸೆವೆಲ್ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ ಅವರ ಮರೆತು ಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ: ವಿಜಯನಗರದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಡಾ. ಬಾಲಸುಬ್ರಮಣ್ಯ ಅವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅನುವಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಎಮಿಟ್ ಪರೈವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಷ. ಶೆಟ್ಟರ್ ಅವರ ಬರೆಹವನ್ನು, ಪ್ರೊ. ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ಅವರ 'ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ'ಯನ್ನು, ಕುವೆಂಪು ಮತ್ತು ಬೆಂದ್ರೆ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಡಾ. ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ ಅವರ ಕುಟುಂಬ ವರ್ಗದವರನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ ಇವರಿಗೂ ವಿ.ಸೀ. ಸಂಪದದ ಬಳಗಕ್ಕೂ ಕುವೆಂಪು ಮತ್ತು

ಬೇಂದ್ರೆ ಕವಿತೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಿದ ಡಾ. ವಾಮನ ಬೇಂದ್ರೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ವಿಯವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ವಿಶೇಷ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಬಿ.ಎ. ವಿವೇಕ ರೈ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾದ ಪ್ರೊ. ಮಲ್ಲೇಪುರಂ ಜಿ. ವೆಂಕಟೇಶ, ಡಾ. ಕರೀಗೌಡ ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ, ಡಾ. ಬಾಲಸುಬ್ರಮಣ್ಯ, ಡಾ. ವಿಜಯ್ ಪೂಣಚ್ಚ ತಂಬಂಡ, ಡಾ. ಸಿ. ಮಹದೇವ ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಚಾಲಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಡಾ. ಹಿ.ಚಿ. ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ೫೦೦ನೇ ವರ್ಷಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವನ್ನು ನೀಡಿದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಹಾಗೂ ವಾರ್ತಾ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಇವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೊರತರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ. ಎ. ಮೋಹನ ಕುಂಟಾರ್ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಸುಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಡಾ. ಎ. ಮುರಿಗೆಪ್ಪ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಪ್ರವಾಸ ಒಂದು ಚೇತೋಹಾರಿ ಅನುಭವ. ನಾವು ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಪ್ರವಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ದೇಶವಿದೇಶಗಳ ಅಪೂರ್ವ 'ತಾಣ'ಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬುದು ಮನುಷ್ಯನ ಮೂಲಬಯಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅಂಥ ಬಯಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ವಿದೇಶಗಳಿಗೂ ಹೋಗಿ ಬರುವುದುಂಟು. ಹೀಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವರು 'ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ'ಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ದಿನಚರಿಯ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಣ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಬರೆಯುವುದುಂಟು. ಆ ಬಗೆಯ 'ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ'ಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ; ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿಯೂ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವದ ರೂಪಣೆಗಳಾಗಿಯೂ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳನ್ನು ದೇಶ-ವಿದೇಶದ ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಂಥ ಪ್ರವಾಸಕಥನಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಭವವೇ ಸರಿ!

ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಜಯನಗರ'ಕ್ಕೆ ಸಂದಿರುವ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಕೋಡು ಮೂಡಿಸಿದ ಕಾಲವೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಯುಗವೇ. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆ ಅಧಿದೈವ. ರಾಜರೆಲ್ಲ ಆ ದೈವದ ಅಧೀನರು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿಯ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಸಕಲವೂ ನಡೆಯಬೇಕು. ಇದು ಆಕಾಲದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನ್ಯಾಯ.

ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ವಿದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದು ಹೋದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪರಿಮಿತ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ಈ 'ಯಾತ್ರೆ' ಆರಂಭವಾಗಿ ಕಳೆದ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಬಂದು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಂದು ಹೋದವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು 'ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ'ಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೆಷ್ಟೋ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳು ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊತುಹೋಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ದಿನಚರಿಗಳು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬರದೆ ಹಾಗೇ ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಹೀಗೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಜಯನಗರ'ದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅನನ್ಯತೆಗಳು, ಅದರ ವೈಭವಗಳು, ಅಲ್ಲಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಗತಿಗಳು, ಅಲ್ಲಿಯ ಆಚರಣೆಗಳು ನಮ್ಮ

ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹೋದ ನಿಕೊಲೊ-ದ-ಕೊಂತಿ, ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ, ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್, ಫರ್ನಾಂಡೊ ನೂನಿಜ್ ಇವರಂಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳು ಇರುವಂತೆ; ಇಬ್-ನೆ-ಬತುತಾ, ಅಥನೇಷಿಯಸ್ ನಿಕಿಟಿನ್, ಸೀಜರ್ ಫ್ರೆಡರಿಕ್, ಬ್ಯಾರಡನ್, ಲೆಫ್ಟಿನೆಂಟ್ ಎಮಿಟ್ ಇವರಂಥ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಲ್ಲದ ಪ್ರವಾಸಿಗರೂ ಇದ್ದಾರೆ. 'ವಿಜಯನಗರ'ದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನೀಡುವ ವಿವರಗಳು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿಯೆಂದೇ ನಮ್ಮ ನಂಬುಗೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾರಣವೆಂದರೆ, ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು ವಿವರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಿಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸದ ದಾಖಲೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಆ ಕಾಲದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳೂ ಪುರಾಣಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಖಾಸಗಿ ದಿನಚರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬಹುಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕಾರರು ಮನಗಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಖೈರು, ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳು 'ಸಬಾಲ್ಮನ್ ಅಧ್ಯಯನ'ಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಆಕರಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಬಹುಶಿಸ್ತೀಯ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಕಳೆದ ಹಾಗೂ ಈ ದಶಕದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಬೆಳಕನ್ನೂ ಹೊಸ ದಾರಿಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿವೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಬೆಳಗಿದ ಕಾಲವನ್ನೂ ಅದು ಅಳಿದುಹೋದ ಕಾಲವನ್ನೂ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಎಲ್ಲ ಬರೆಹಗಳು ಹೊಳೆಯಿಸುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದವರೆಗೂ ಬಂದು ಹೋದವರ ಪಟ್ಟಿ ದೊಡ್ಡದಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ, ಬಂದು ಹೋದವರೆಲ್ಲ 'ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ'ಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಬರೆದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ತೀರ ಕಡಿಮೆಯೇನಲ್ಲ. ಅದು ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟ. ವಿಜಯನಗರ ಕುರಿತು ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹನ್ನೆರಡು. ಇದು ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷವಲ್ಲ. ಆದರೆ, ನ್ಯೂನಿಜ್, ಬಾರ್ಬೊಸಾ, ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್ ಈ ವಿದೇಶೀ ಮಹಾಶಯರ ಬರೆಹಗಳು ಬಹು ದೀರ್ಘವಾಗಿವೆ; ಬಹು ಮಹತ್ವದ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅವು ಕೊಡುವ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ದಂಗು ಬಡಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಗಳೂ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳ ವಿವರಗಳೂ ಹಲವು ಜ್ಞಾನಶಾಖೆಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಬಹು ಉಪಯುಕ್ತ ವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿ ಹುರುಳೆಷ್ಟು ಅರೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬುದು ಬೇರೆ ಮಾತು. ಆದರೆ, ಇಂದಿನ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಾನದಂಡದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡದೆ, ವಿದೇಶಿಗರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ವಿವರಗಳ ಪರಿಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹತ್ತಾರು, ನೂರಾರು ಘಟನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾರಣ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದು ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾರಣವಲ್ಲ; ಹಲವು ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾರಣ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿಗನದೂ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ, ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿರ್ಮಾರಣದ ಸಂಗತಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಹೀಗೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ವರೆಗೆ ಬಂದು ಹೋದ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಇರುವಂತೆ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲೆರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋದವರುಂಟು! ಶ್ರೀರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಎಂಬುವರು ೧೯೧೬ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ 'ಜೀರ್ಣ ವಿಜಯನಗರ ದರ್ಶನ' ಎಂಬುದು ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸ ಲೇಖಕರೊಬ್ಬರು ಬರೆದ ಮೊದಲ ಪ್ರವಾಸಿ ಗ್ರಂಥ. ಇದು ಈಗ ನಮಗೆ ಅಲಭ್ಯ. ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಶ್ರೀ ಪಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರು ಬರೆದ 'ಹಾಳು ಹಂಪೆ' ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾದುದು. ಈ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು 'ಹಾಳು ಹಂಪೆ'ಯನ್ನೂ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಗತವೈಭವವನ್ನೂ ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿವೆ. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ವಿ.ಸೀ. ಅವರ 'ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ', ಆಧುನಿಕ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇತಿಹಾಸದ ನೋವು, ವರ್ತಮಾನದ ಸಂಕಟಗಳು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪ್ರವಾಸ ಕಥನದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಿಂದ, ಈ ಕೃತಿಗೆ ಅನನ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಹಂಪಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಬೇಂದ್ರೆ ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ

ಹತ್ತಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿತೆಗಳಿವೆ. ಹಲವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಜಯನಗರವು ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರ್ಥಾತ್ ಹಂಪಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ಆರುದಶಕಗಳ ಕಾಲ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಲೇಖಕರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿದೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಹಲಸಂಗಿ ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್ ಕನ್ನಡ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನ ಕನ್ನಡ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಧಾರವಾಡದ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಮಂಗಳೂರಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ – ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಲೇಖಕರ ಬಳಗವೂ 'ಹಂಪಿ' ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿವೆ; ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಯಾತ್ರೆ ನಡೆಸಿವೆ; ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ವಿಜಯನಗರ 'ಷಟ್ಸಾವತ್ಸರಿ ಕೋತ್ಸವ' ನಡೆಸಿದುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. 'ವಿಜಯನಗರ' ಕೇವಲ ಹೆಸರಲ್ಲ; ಇದೊಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮರಣೆ. ಅದು ವೈಭವವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಜೀವಂತ ದರ್ಶನ. ಅದು ಕೇವಲ ಗತಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲ; ನಿತ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆ.

'ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರ' – ಈ ಸಂಕಲನ ಕೃತಿಯು ವಿಜಯನಗರದ ಒಂದು ಮಹದರ್ಶನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಕುತೂಹಲಗಳು, ಸಮಾಜವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು, ಸಂಭ್ರಮ-ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಇಂದೂ ಹೊಸ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ವಿಜಯನಗರವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಯುಗದಿಂದ ಪ್ರಜಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಯುಗದವರೆಗೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಒಂದು ಸುಖಕರ ಯಾನವಲ್ಲ; ಅದೊಂದು ಸಾವಿನ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕ ಅನುಭವ. ಆದರೆ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಅವರು ಪ್ರವಾಸ ಕೈಗೊಂಡ ಧೀರ ನಿಲುವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಶಂಸಿಸಬೇಕು. ಈ ಹೊತ್ತಿಗೂ ಅವರನ್ನು ನಾವು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯಬೇಕು.

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಕಂಡ ಪ್ರವಾಸಿಗರಲ್ಲಿ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಮಹಾಶಯನದು ದೊಡ್ಡ ಹೆಸರು. ಇವನು ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದವನು. ಈತ ೧೪೪೨ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಜಯನಗರವು ಸುವರ್ಣ ವೈಭವವನ್ನು ಕಂಡಿತ್ತು. ಅವನು ವಿಜಯನಗರ ದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ಮಹಾನವಮಿ ಉತ್ಸವ'ವನ್ನು ಬಹು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳನ್ನು, ರಾಜನ ರೀತಿರಿವಾಜು ಗಳನ್ನು ಬಹು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಮಾತುಗಳು ತುಂಬಾ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಕುರಿತು ಅವನ ಮಾತುಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಬಿಜನಗರದಂಥ ನಗರವನ್ನು ಕಣ್ಣು ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಿವಿ ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ನಗರವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಏಳು ದುರ್ಗಗಳೂ ಏಳು ಕೋಟೆಗಳೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆವರಿಸಿ ಕೊಂಡಿವೆ. ಒಂದನೆಯ ದುರ್ಗದ ಸುತ್ತ ಮನುಷ್ಯನ ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಹೂತು ಇನ್ನರ್ಧ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವಂತೆ ನೆಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೂತಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ರಾವುತನಾಗಲೀ ಪದಾತಿಯಾಗಲೀ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸುಲಭವಾಗಿ ದುರ್ಗದಕಡೆ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಕೋಟೆ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳು ಬಹು ಬಲವಾಗಿವೆ. ಈ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾರನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡದೆ ಒಳಗೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.

(ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಪು.೧೨-೧೩)

ವಿಜಯನಗರದ ಬಾಹ್ಯ ವಿವರಗಳು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಂತೆ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ವಿವರಿಸಬಲ್ಲ. ಅವನು ರಾಜನ ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆಗೆ ಎದುರಾಗಿದ್ದ 'ಫಿಲ್‌ಖಾನೆ' ಅರ್ಥಾತ್ ಗಜಶಾಲೆ ಕುರಿತು ಬರೆದ ವಿವರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಫಿಲ್‌ಖಾನೆ (ಗಜಶಾಲೆ) ಇದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು, ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಭಾರಿಯಾದ ಆನೆಗಳು, ಅರಮನೆಯ ಬಳಿ ಅಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಕೋಟೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಉತ್ತರ ಪಶ್ಚಿಮ ಜಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈ

ಆನೆಗಳು ಗರ್ಭವಾಗಿ ಮರಿ ಹಾಕುತ್ತವೆ. ರಾಜನ ಬಳಿ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಬಿಳಿಯ ಆನೆ ಇದೆ. ಈ ಆನೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಚ್ಚೆಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆನೆಯನ್ನು ರಾಜನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ದರ್ಶನ ತನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ರಾಜ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರಮನೆಯ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಾಮ್ರದ ಹಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಆನೆಗಳ ಮುಂದೆಯೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು, ಹರಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಉಪ್ಪನ್ನೂ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಎರಚಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕಲಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಎರಡು ಮಣದಷ್ಟು ತೂಕದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ಆನೆಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ.

(ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಪು.೧೫)

ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಮರೆತವನಲ್ಲ, ಅವನು ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಾಂಬೂಲ ಅಥವಾ ವೀಳೆಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಕೊಡುವ ವಿವರಗಳು ಬಹು ಕುತೂಹಲಕರವಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ ತಿಳಿಯಲು ಇವು ಪ್ರೇರಕವಾಗಿವೆ:

ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ, ಅರಬ್ಬೀದೇಶದ ಬಹುಭಾಗ, ಓರ್ಮ್ ರಾಜ್ಯ- ಈ ಕಡೆಗಳ ಜನರು ಬಹಳ ಆಸೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿ ಹೀಗಿದೆ : ಸಿಪಾರಿ (ಸುಪಾರಿ) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಅಡಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಜಜ್ಜಿ ಬಾಯೊಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವೀಳೆಯದೆಲೆಗೆ ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಸುರುಳಿಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅಗಿಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಸಲ ನಾಲ್ಕಾರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಗಿಯುವುದುಂಟು. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಸವನ್ನು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉಗಿಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ. ವೀಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ ಮುಖವು ಬಣ್ಣವೇರಿ ತೇಜಸ್ಸು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸವನ್ನು ಕುಡಿದರೆ ಬರುವಂಥ ಅಮಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಉಂಡಾಗ ಇದನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಾಯಿಯ ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಎಷ್ಟು ಬಲವರ್ಧಕ, ಎಷ್ಟು ಕಾಮೋತ್ತೇಜಕ ಎಂಬುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ. ಬಹುಶಃ ಈ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗುಣವೇ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕು ಈ ದೇಶದ ದೊರೆ ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ.

(ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಪು.೧೬)

ಈತ ನೀಡುವ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಡೊಂಬರ ಚತುರತೆಯ ಆಟಗಳಾಗಲಿ, ಹಲವು ಬಗೆಯ ಆಚರಣೆಯ ವಿವರಗಳಾಗಲಿ, ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಪ್ರವಾಸಿಗರಲ್ಲಿ ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಮುಖ್ಯನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ. ಈತ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೧ರಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಈತನ ಬರೆಹದಲ್ಲಿರುವ ದೇಶಗಳ, ಜನಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ನಡೆನುಡಿಗಳ ವಿವರಗಳು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಈತ ನೀಡುವ 'ವಿಜಯನಗರ' (ಬಿಜನಗರ್)ದ ಚಿತ್ರಣ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ. ಈತ ಲಿಸ್ಬನ್ ದೇಶದವನು. ಅವನು ಬರೆದದ್ದು ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ. ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವಕುಲಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವನ ಬರೆಹಗಳು ಮಹತ್ವದವಾಗಿವೆ. ಬಾರ್ಬೊಸಾನಿಗೆ ಕಂಡದ್ದೆಲ್ಲ ಕುತೂಹಲವೇ. ಅವನು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಣ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡುವ ವಿವರಗಳು ಹೀಗಿವೆ:

ಇಲ್ಲಿ ಪರೋಪಾಧಿಯ ಎಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರ ಬೆಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಮರವೆಡಿಗಳು. ಈ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಕೆಲವು ಉರುಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕ ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಇಂಡಿಯಾದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಈ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಚಿನ್ನ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ನಾಣ್ಯವು ದುಂಡಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ನಾಣ್ಯಗಳ ಒಂದು ಕಡೆ ಇಂಡಿಯಾ ಲಿಪಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಚಿತ್ರವೂ ಇವೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಲಿಪಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ.

(ದುಆರ್ತ್ ಬಾರ್ಬೊಸಾ, ಪು.೩೮)

ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದ 'ಸಹಗಮನ ಪದ್ಧತಿ'ಯ ವರ್ಣನೆ ಕರುಳು ಇರಿಯುತ್ತದೆ. ಸಹಗಮನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದವರು ಪಡುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಾರ್ಬೊಸಾ ನೀಡುವ ವಿವರಗಳು ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ:

ಸಹಗಮನ ಮಾಡದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಹಳ ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅಮಂಗಳವೆಂದು ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಧವೆಯರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ದಯಾ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ತೋರಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಅವರನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಹಣ ಗಳಿಸಲು ದೇವದಾಸಿಯರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ದೇವದಾಸಿಯಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಅನೇಕ ಇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಐವತ್ತರಿಂದ ನೂರು ದೇವದಾಸಿಯಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮದುವೆಯಾಗದ ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ದೇವದಾಸಿಯರಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವರು ನಿಗದಿಯಾದ ವೇಳೆ ದೇವರ ಮುಂದೆ ನಿತ್ಯವೂ ಕುಣಿದು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ವೇಳೆಯನ್ನು ತಮಗಿಷ್ಟ ಬಂದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

(ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಪು.೪೩)

ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಸಿದಿಯಾಡುವ ಆಚರಣೆಯನ್ನೂ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳು ಸಮಕಾಲೀನ ಆಚರಣೆಯ ಜತೆಗೆ ತುಲನೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಲು ಅವಕಾಶಗಳಿವೆ.

ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಬಾರ್ಬೊಸಾ ನಂತರ ಬಂದವರಲ್ಲಿ ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವಾಸಿಗ. ಆತ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೯೦ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಈತ ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನಗೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗೆಗೆ, ಅಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆಚರಣೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಕುತೂಹಲಕರ ವರ್ಣನೆಗಳು ಅವನ ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಎರಡನೇ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ದಿನಚರಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಪ್ಯಾಸ್‌ನ ಬರೆಹಕ್ಕೆ ನಾವು ಹೋಗಬೇಕು. ಅವನು ರಾಜನ ದಿನಚರಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಭಾಗ ಕುತೂಹಲಕರವಾಗಿದೆ.

ಈ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಗಾಗುವ ಮುನ್ನ ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಿಂಟು ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿಯುವ ರೂಢಿಯಿದೆ ಮತ್ತು ಅದೇ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಟೊಂಕವನ್ನು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಅರಿವೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಭಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆ ಬಸಿದು ಹೋಗುವ ವರೆಗೆ ಅದರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪೈಲ್ವಾನರಲ್ಲೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಕುಸ್ತಿ ಆಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಿಶ್ರಮದ ನಂತರ ಅವನು ಕುದುರೆಯೇರಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ನಾಗಾಲೋಟದ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವ ಮುನ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವನು ಮೈ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನು ಪವಿತ್ರನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ, ಅವನ ಬಲು ಪ್ರೀತಿಯವನಾದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಧನಿಕನಾದ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ಅವನ ಮೈ ತೊಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸ್ನಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಗುಡಿಯಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ವ್ರತಾಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

(ಡೊಮಿಂಗೊ ಪಿಯಾಸ್, ಪು.೬೩)

ಇಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಣ ಕೇವಲ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ, ಆ ಕಾಲದ 'ಕುಸ್ತಿ'ಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ಯಾಸ್ 'ಸಂಜೆ ಸಂತೆ'ಯ ವಿವರವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ನಮಗೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಿವರಗಳಂತಿವೆ:

ಅಲ್ಲಿ ನೀವು ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆ ಸಂತೆಯೊಂದನ್ನು ನೋಡುವಿರಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನೇಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ತಟ್ಟುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಜಂಬೀರಗಳನ್ನು, ನಿಂಬೆಗಳನ್ನು, ಕಿತ್ತಲೆಗಳನ್ನು, ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತರಹದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾರೆ.

(ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್, ಪು.೬೪)

ಪ್ಯಾಸ್ ಕುರಿ ಮಾರುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕುರಿಗಳ ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವ ಭಾಗಗಳು 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ'ದ ಜೀವಂತ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಬಾರ್ಬೊಸಾ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ಬಗ್ಗೆ ನೀಡಿರುವ ವರ್ಣನೆ ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಪ್ಯಾಸ್ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವ ಕುರಿತು ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಚಿತ್ರಣವು ದೀರ್ಘವೂ ಸಮಕಾಲೀನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಪ್ಯಾಸ್ ಮಹಾಶಯನು ವರ್ತಕ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿವರಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಂದ ನ್ಯೂನಿಜ್ ಪ್ರವಾಸಿ ಬರೆದ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವು ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಬಾರ್ಬೊಸಾ, ಪ್ಯಾಸ್ ಇವರೆಲ್ಲರ ಬರೆಹಗಳಿಗಿಂತ ಬಹುದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಅವನು ರಾಜ, ರಾಜನ ಆಡಳಿತ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ ಜನಜೀವನ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜೋ-ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇವನು ನೀಡಿರುವಷ್ಟು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರವಾಸಿಗನೂ ನೀಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅವನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈತ ಕುಶಲ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ; ಅವನ ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ ವಿವರಗಳು ನ್ಯೂನಿಜ್‌ನ ಮನೋಭಾವನೆ ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಅವನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದುಷ್ಟಕೂಟಗಳು, ಕುಟಿಲೋಪಾಯಗಳು, ಮಂತ್ರಿ, ಸಾಮಂತ, ಡಣ್ಣಾಯಕರ ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನೂ ಬಹು ವಿವರವಾಗಿ ನ್ಯೂನಿಜ್ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಸಕ್ತಿಗಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ರಾಜನ ಉಟದ ವಿವರ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ:

ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅವನು ಹತ್ತು ಜನ ಅಡುಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮತ್ತು ತಾನು ಔತಣ ಕೊಟ್ಟ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯಿಟ್ಟ ಇತರರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಹತ್ತು ಜನ ರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾರಿಗೂ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡುಗೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅವನು ಒಬ್ಬ ಬೀಜವೊಡೆದ ಪುರುಷನನ್ನು ರಕ್ಷಕನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವಿಷದ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ ಉಣ್ಣೆ ಬಯಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಉಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅವನಿಗಾಗಿ ಬಂಗಾರದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ದುಂಡಗಿನ, ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಸ್ಥೂಲನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ

ಭಕ್ತಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತರಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಭಕ್ತಗಳನ್ನು ಬಂಗಾರದ ಬೋಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ತರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದನ್ನು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅರಿವೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ರಾಜ ಊಟ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಒಂದನ್ನು ತರಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ಬೀಜವೊಡೆದ ಪುರುಷರು ಅವನಿಗೆ ಊಟ ಬಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

(ನ್ಯೂನಿಜ್, ಪು.೧೮೨)

ವಿಜಯನಗರದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಈ ಬರೆಹಗಳು ಅಪೂರ್ವ ಕಥನಗಳಾಗಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಇಂಥ ಬರೆಹಗಳ ಮೂಲಕ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಅದರ ಮೂಲಕ ವಿಜಯನಗರ ಅಥವಾ ಹಂಪಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ನಾವು ನಿನ್ನೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಇಂದಿನ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಇಂದಿನ ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯದೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆವು. ನಿನ್ನೆ-ಇಂದು-ನಾಳೆಗಳ ಸುಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಪಟವಿದೆ. ಅಂಥ ಜೀವನಪಟವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳು ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬೀಜಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ.

೧. ಇಬ್-ನೆ-ಬತುತಾ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೯೫-೧೩೬೯

ಇಬ್-ನೆ-ಬತುತಾ ಉತ್ತರ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿರುವ ಮೊರಾಕೊ ದೇಶದ ಟ್ಯಾಂಜಿಯರ್‌ನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೪ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮಾರು ಮುವತ್ತು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ತನ್ನ ಎಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೬೮ ಅಥವಾ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೬೯ರಲ್ಲಿ ಫೆಜ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಾಲವಾದ. ಈತ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ೧೩೩೩ ರಿಂದ ೧೩೪೭ರವರೆಗೆ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈತನ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರು ಅಬೂ ಅಬ್ದುಲ್ಲಾ ಮಹಮ್ಮದ್. ಕಸಬಿನಲ್ಲಿ ಈತ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತದ ಉಪದೇಶಕ. ನಾನಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತದ ಉಪದೇಶಕರನ್ನೂ, ಫಕೀರರನ್ನೂ ನೋಡುವುದು ಈತನ ಉದ್ದೇಶ ವಾಗಿತ್ತು. ಏಷ್ಯಾಮೈನರ್, ಕಪ್ಪು ಸಮುದ್ರ, ಮಂಗೋಲ್ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಇಂಡಿಯಾದ್ದೇಶವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೩೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ದೆಹಲಿ ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಮ್ಮದ್ ಬಿನ್ ತೊಗಲಕ್ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಸನ್ಮಾನವಿತ್ತು, ದೆಹಲಿಯ ಖಾಜಿಯನ್ನಾಗಿ ಇವನನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ. ಸುಲ್ತಾನನೊಡನೆ ಉಂಟಾದ ಮನಸ್ತಾಪದಿಂದ ಖಾಜಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಫಕೀರನಾದ. ಈತ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಏಳು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅನೇಕ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಈತ ಮಲಬಾರ್‌ನ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜರುಗಳ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ತಂಗಿ, ಕೋರಮಂಡಲ, ಅಸ್ಸಾಂ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದರು. ಚೀನಾ, ಮೆಕ್ಕಾ, ಅಂಡಲೂಷಿಯ ಮತ್ತು ನಿಗ್ರೋಲ್ಯಾಂಡ್ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಈತನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು 'ಇಬ್-ನೆ-ಜುಜ್ಜಿ' ಎಂಬುವನು ಅರಬ್ಬಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟನು. ಅರಬ್ಬಿ ಭಾಷೆಯಿಂದ, ಫ್ರೆಂಚ್ ಭಾಷೆಗೆ ಭಾಷಾಂತರವಾಯಿತು. ನಂತರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಗೆ ಎಚ್.ಎ.ಆರ್. ಗಿಬ್ ಎಂಬುವವನು ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ. ತೊಫಲಕನ ಕಾಲದ ವಿಚಾರಗಳು, ಈತನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನದಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲದ ಉಪಯುಕ್ತ ವಿಚಾರಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರು ಆತನನ್ನು 'ಅದ್ಭುತ ಪ್ರವಾಸಿ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ಜನ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೇಸಾಯದ ಜಮೀನಿಲ್ಲ. ಹೆನಾವರಿನ ರಾಜನ ಹೆಸರು ಸುಲ್ತಾನ್ ಜಲಾಲುದ್ದೀನ್ ಎಂದು. ಅವನು ಹರ್ಯಾಬ್ (ಈತ ವಿಜಯನಗರದ ಸ್ಥಾಪಕ ಒಂದನೇ ಹರಿಹರ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಹಿಂದೂ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿತ್ಯವೂ ಮಸೀದಿಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಹೋಗಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವವರೆಗೆ ಕೋರಾನನ್ನು ಓದುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾನೂ ನನ್ನ ಕೆಲವು ಸಹಪಾಠಿಗಳೂ ಇವನೊಡನೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದೆವು. ತಾಳಂ (ಥಾಲಿ) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನ, ತುಪ್ಪ, ಉಪ್ಪು ಹಾಕಿದ ಮೆಣಸಿನ ಗೊಂಚಲು, ಹಸಿ ಶುಂಠಿ, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ತರಕಾರಿಯ ಪಲ್ಯ, ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ಹುರಿದ ಕೋಳಿಯನ್ನೂ ನಾನಾ ತರಹೆ ಮೀನನ್ನೂ ಅನ್ನದ ಜೊತೆ ಬಡಿಸಿದರು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಬಡಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಊಟ ಮುಗಿದಂತೆ. ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಬಡಿಸಿದರೆ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದು ಮತ್ತೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲ ಆದಮೇಲೆ ಬಿಸಿನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಣ್ಣೀರು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ.

ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ಈ ಸುಲ್ತಾನನೊಡನೆ ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳು ಇದ್ದೆ. ಆಗ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಲೀವ್ ದ್ವೀಪಗಳು, ಸೀಲಾನ್ (ಸಿಲೋನ್), ಮಾಬಾರ್ ಮತ್ತು ಮುಲಯ್‌ಬಾರ್ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಬರೀ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನಬೇಕಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಜಲಾಲುದ್ದೀನನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಇದ್ದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಭತ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೂರುದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಮುಲಯ್‌ಬಾರಿಗೆ (ಮಲಬಾರಿಗೆ) ಬಂದೆವು.

—
ಆಕರ: ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ-೨), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ೬೮-೬೯.

೨. ನಿಕೊಲೊ-ದೆ-ಕೊಂತಿ

ನಿಕೊಲೊ-ದೆ-ಕೊಂತಿ ವೆನೀಸ್ ನಗರದ ಗೌರವ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಸಿರಿಯಾದೇಶದ ಡಮಾಸ್ಕಸ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ವರ್ತಕನಾಗಿ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬೀ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು, ಬಹುಶಃ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮದುವೆಯಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಸಮೇತ ಪೂರ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟ. ಸಂಸಾರ ಸಮೇತ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸಿ ಇವನೊಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆರುನೂರು ಇತರ ವರ್ತಕರ ತಂಡವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾಪಾರದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸಮೇತ ಈತ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಯಾವ ವರ್ಷ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟ ನೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ.

ಅರೇಬಿಯಾ ದೇಶದ ಮರಳುಗಾಡನ್ನು ದಾಟಿ ಯೂಪ್ರೇಟೀಸ್ ನದಿಯ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಬಾಗದಾದ್ ಎಂಬ ಪುರಾತನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಮುಂದೆ ಬುಸ್ಸಾರ, ಓರ್ಮಸ್ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ಕಡೆ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟು ಕಾಲಕೇಶಿಯ (ಬಹುಶಃ ಜಾನ್ಸ್) ಎಂಬ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದ ಭವ್ಯ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಪರ್ಷಿಯಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪರ್ಷಿಯಾ ವರ್ತಕರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಾಡಿಗೆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟನು. ಇಂಡಿಯಾದೇಶದ ಮಲಬಾರ್ ತೀರ, ವಿಜಯನಗರ, ಪೆನುಗೊಂಡ, ಮಲಯಪುರ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ, ಸಿಲೋನ್, ಸುಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಜಾವಾ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನೂ, ಕೊನೆಯದಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಚೀನಾದೇಶವನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಇಥಿಯೋಪಿಯಾದೇಶದ ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಹಾಯ್ದು ಕೆಂಪು ಸಮುದ್ರದ ಮೂಲಕ

ಕೈರೋ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಕೈರೋ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ, ಪ್ರವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳೂ ತೀರಿಹೋದರು. ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ, ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೪ರಲ್ಲಿ, ನಿಕೊಲೊ ಕೊಂತಿ ವೆನೀಸಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು.

ಕೊಂತಿ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆಗತಾನೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಎರಡನೇ ದೇವರಾಯ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. ವಿಜಯನಗರದ ಬಗ್ಗೆ ಇವನು ಹೇಳಿರುವ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಬಹಳ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಕಾಲಕೇಶಿಯನ್ನು (ಬಹುಶಃ ಈಗಿನ ಜಾಸ್ಕ) ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ, ಇಂಡಸ್ ನದೀಮುಖಜವನ್ನು ದಾಟಿ, ಭವ್ಯ ನಗರವಾದ ಕಂಬೈತಾಕ್ಕೆ (ಕ್ಯಾಂಬೆಗೆ) ಬಂದೆ.

ಕಂಬೈತಾದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿವಸಗಳು ನಿಂತು ಆಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಸಮುದ್ರದ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ನಗರಗಳಿಗೆ ಬಂದೆ. ಒಂದರ ಹೆಸರು ಪಕಮೂರಿಯು:

[1]ಇನ್ನೊಂದರ ಹೆಸರು ಹೆಲ್ಲಿ.[2]ಸ್ಥಳದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವ ಬೆಳದಿ, ಗೆಬೆಲಿ, ನೀಲಿ ಮತ್ತು ಶುಂಠಿ ಎಂಬವುಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶುಂಠಿ ಒಂದು ಕುರುಚಲು ಗಿಡದ ಬೇರು. ಈ ಗಿಡ ಎರಡು ಮೊಳ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಎಲೆಗಳು ಅಗಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಬೇರನ್ನು ಅಗೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಬೂದಿ ಬೆರಸಿ ಮೂರು ದಿವಸ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಹೊರಟು, ಭೂಭಾಗದೊಳಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂರು ಮೈಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ, ಭವ್ಯ ನಗರವಾದ ಬಿಜೆನೆಗಾಲಿಯಾ (ವಿಜಯನಗರ) ಎಂಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ಇದು ಬಹಳ ಕಡಿದಾದ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ[3] ತೀರಾ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ. ನಗರದ ಸುತ್ತಳತೆ ಅರುವತ್ತು ಮೈಲಿ. ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ ಪರ್ವತಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಬಡುದಲ್ಲಿರುವ ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣರಾದ ತೊಂಬತ್ತು ಸಾವಿರ ಜನರಿದ್ದಾರೆಂದು ಅಂದಾಜು ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಷ್ಟು ಜನ ಹೆಂಡತಿಯರನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಗಂಡನು ಸತ್ತರೆ ಹೆಂಡತಿಯರೆಲ್ಲ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜನು[4] ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ರಾಜರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಹೆಂಡತಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಜನ ಅವನು ಹೋದೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಾಲ್ನಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಡುಗೆಯ ಕೆಲಸ. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ರೂಪವತಿಯರಾದ ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ಹೆಂಡತಿಯರು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದವರನ್ನು ಪಲ್ಲಕಿಗಳ ಮೇಲೆ ಗಂಡಸರು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಎರಡುಮೂರುಸಾವಿರ ಹೆಂಡತಿಯರು ರಾಜನು ಸತ್ತಾಗ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಚಿತೆಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂಬ ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿ ರಾಜನ ಕೈಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಜೆನೆಗೇಲಿಯಾದಿಂದ ಎಂಟು ದಿವಸ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರೆ ಪೆಲಗೊಂಡ (ಪೆನುಗೊಂಡ?) ಎಂಬ ಬಹು ಭವ್ಯವಾದ ನಗರ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಸುತ್ತಳತೆ ಹತ್ತು ಮೈಲಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಭೂಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿವಸಗಳು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರೆ ರೇವು ಪಟ್ಟಣವಾದ ಪೆಡಿಫೆಟಾನಿಯ[5] ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಹೋಗುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಡೆಫೀರಿಯಾ (ಉದಯಗಿರಿ) ಮತ್ತು ಸೆಂಡರ್ಫೀರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಗಿರಿ) ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಿಜೆನೆಗೇಲಿಯಾದಲ್ಲಿಯೂ (ವಿಜಯನಗರ) ಕೂಡ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹ ವನ್ನು ಎರಡು ರಥಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಲಂಕೃತವಾದ ಗಾಯಕಿಯರು ದೇವರ ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಜನಗಳ ಗುಂಪು ವಿಗ್ರಹವನ್ನು

ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷ ಭಕ್ತಿ ಇರುವ ಅನೇಕರು ರಥದ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೈಬಡ್ಡಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತೂತುಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ರಥಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ತೂಗುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ತೂಗುಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ತರಹ ಬಲಿದಾನ ಎಲ್ಲಾ ಬಲಿದಾನಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೆಂದು ಇವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಾದಿಯಾಗಿ ನದಿ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟು ಮೂರು ದಿವಸ ನೃತ್ಯ, ಗಾಯನ ಮತ್ತು ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ.[6] ಇನ್ನೊಂದು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಮೇಲೂ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಸುಸಿಮನ್ನಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ದೀಪಗಳನ್ನು ಉರಿಸುತ್ತಾರೆ.[7] ಇನ್ನೊಂದು ಒಂಬತ್ತು ದಿವಸಗಳ ಹಬ್ಬ. ಆಗ ದೊಡ್ಡ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನ ಪರಸ್ತಂಭದಂತಹ ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ಜರತಾರೀ ಬಟ್ಟೆಯ ಚೂರುಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಗಡೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ತಂಭದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ದಿನವೂ ದೇವರಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಎಂಥ ಕಷ್ಟವನ್ನಾದರೂ ಸ್ಥಿರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಹಿಸಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವನ ಕಡೆಗೆ ಕಿತ್ತಳೆ, ನಿಂಬೆ, ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆ.[8] ಇವಲ್ಲದೆ ಮೂರು ದಿನಗಳ ಹಬ್ಬ ಮತ್ತೊಂದಿದೆ. ಈ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ, ರಾಜರಾಣಿಯರನ್ನೂ ಬಿಡದೆ, ಓಕುಳಿ ನೀರನ್ನು ಎರಚುತ್ತಾರೆ. ಈ ಓಕುಳಿ ನೀರನ್ನು ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಓಕುಳಿ ಎರಚಿದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ನಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ.[9]

ಮದುವೆಗಳನ್ನು ಬಹು ವೈಭವದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಡುತ್ತಾರೆ, ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಭೋಜನ ಕೂಟಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಹಾಡಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ನಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಬಣ್ಣದ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೋಲಾಟ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಂಗಾನದಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆಯವರು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬದಲು ದಿನಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಸಲ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹಣ್ಣುಗಳಾದ ಪೀಚ್‌ಹಣ್ಣು, ಪೇರುಹಣ್ಣು, ಚೆರಿಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಪೆಡಿಫೆಟಾನಿಯಾ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೊಳ ಎತ್ತರವಿರುವ ಒಂದು ಮರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ಹತ್ತಿರ ಹೋದರೆ ಅದು ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ದೂರಹೋದರೆ ಪುನಃ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿಗರ್ವಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[10]

ಬಿಜನೆಗೇಲಿಯಾದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಹದಿನೈದು ದಿವಸ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರೆ ಅಲ್ಪೇನಿಗರಾಸ್ ಎಂಬ ಪರ್ವತವಿದೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತ ನೀರಿನ ಕೊಳಗಳಿವೆ. ಈ ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಜಂತುಗಳೂ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹಾವುಗಳೂ ತುಂಬಿವೆ. ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ.[11] ಈ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ರೀತಿ ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಮತ್ತು ರಕ್ತಮಯವಾದ ಮಾಂಸದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಾಂಸದ ಚೂರಿಗೆ ವಜ್ರಗಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆ ಮಾಂಸದ ಚೂರುಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹದ್ದುಗಳೂ, ರಣಹದ್ದುಗಳೂ ಸರ್ಪಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಜನರು ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಉದುರಿದ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೆಲೆಯಾದ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಿಂದ ಅಗೆದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವರ್ಷವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇಶದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬದಲು ನಾವು ಬೆಕ್ಕಣ್ಣುಮಣಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಮಣಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ದಬ್ಬಳದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ರಾಜನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ ರಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂಡಿಯಾದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ವೆನೀಸಿನ ಡುಕೆಟ್ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವಾಗ ಭಲೆ ಕತ್ತಿ ಮತ್ತು ದುಂಡಾದ ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಎದೆಕವಚವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ಯ ಇಂಡಿಯಾದ ಜನರು ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಸಿಡಿಸುವ ಯಂತ್ರವನ್ನೂ, ಸಿಡಿಗುಂಡು ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಗರಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಲು ಬೇಕಾದ ಆಯುಧ ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.[12]

ಕಾಂಬೈತಾ ನಿವಾಸಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಾಗದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಮರದ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬರೆದು ಅವುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಸುಂದರವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಅಥವಾ ಯಹೂದಿಗಳು ಬರೆಯುವಂತೆ ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕಾಗಲೀ, ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕಾಗಲೀ ಬರೆಯದೆ, ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಭಾಷೆಗಳೂ, ಭಾಷಾರೂಪಗಳೂ ಇವೆ.

ಗುಲಾಮರು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಲ ತೀರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಾಲಗಾರ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವನ ಸೊತ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಫರಂಗಿಯವರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಮೀರಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿವೆ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಒಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ದುಷ್ಕೃತ್ಯದ ಆರೋಪಣೆ ಬಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ತರಹ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿ ದೇವರ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ತಾನು ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ನೆಕ್ಕಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಅಪಾಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡನ್ನೋ ಅಥವಾ ಕಾದ ತಗಡನ್ನೋ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕಾರು ಹೆಜ್ಜೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಅಪಾಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅವನು ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವಿಧಾನ. ದೇವರ ಮುಂದೆ ಕುದಿಯುವ ತುಪ್ಪವನ್ನಿಟ್ಟು ಅದರೊಳಕ್ಕೆ ಅಪರಾಧಿಯ ಎರಡು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಬೆರಳುಗಳ ಸುತ್ತ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತಿ ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ದಿವಸ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಬೆರಳುಗಳು ಸುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅಪರಾಧಿ ಎಂತಲೂ, ಸುಡದಿದ್ದರೆ ನಿರಪರಾಧಿ ಎಂತಲೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಗಳ ಪ್ರಾಣಹರಣ ಮಾಡುವಂಥ ಉಪದ್ರವಗಳು ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ನಂಬಿಕೆಗೂ ಮೀರಿದ್ದು. ಇವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಿಗಳಾದವರು ವಿಜಯ ಸಂಕೇತಕ್ಕಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಥಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು. ಈ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಲೆಗಳ ಹಿಂಬದಿಯ ಕೂದಲಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆ ಮತ್ತು ಜರತಾರಿಯ ಹುರಿ ಕಟ್ಟಿ ತಂದಿದ್ದರು. ನಾನು ಕೆಲವು ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಕನಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದುಂಟು. ಕೇವಲ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನೆಂದು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಆಕರ : ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ-೨), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ ೧೨೫-೧೨೮.

[1] ಪಕಮೂರಿಯ: ಇದು ಬಹುಶಃ ಬಾಕೂರರು ಇರಬೇಕು. ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೆಲವು ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಫಾಕನೂರು ಎಂತಲೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಟಾಲ್ಮಿ ಕರೆದಿರುವ ಬೈಜಾಂಟಿಯೋನ್ ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ರತ್ನಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಜಯದುರ್ಗ ಅಲ್ಲ, ಉತ್ತರ ತುಳುವನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಂದರೆ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಂದಾಪುರವೆಂತಲೂ, ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ ತುಳುವ ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಕಾರ ಜಯಂತಿಪುರ ಅಥವಾ ಜಯಂತಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇದ್ದುವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಶುರಾಮ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜಯಂತಿ ದ್ವೀಪವೂ ಒಂದು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಳವಿದೆಯೆಂದು ಆಲ್ಬೆರೂನಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶಿಲಾಲಿಪಿಗಳಾನುಸಾರ ಬನವಾಸಿಗೆ ಜಯಂತಿಪುರ ಮತ್ತು ವೈಜಯಂತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಉಂಟು. ಬಾರಕೂರು ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ. ಬಾರಕೂರಿಗೆ ಬಾರಹಕನ್ಯಾಪುರ ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡು ಕನ್ಯೆಯರ ಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇತ್ತು.

[2] ಹೆಲ್ಲಿ: ಇದು ಮೌಂಟ್ ಡೆಲ್ಲಿ.

[3] ವಿಜಯನಗರದ ಸುತ್ತ ಪರ್ವತಗಳು ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಅಡ್ಡಾಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡಗಳೇ ಅಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಡಿದಾದ ಪರ್ವತಗಳು ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ನಿಕೊಲೊ ಸಮುದ್ರತೀರದಿಂದ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳನ್ನು ದಾಟಿದ ಎಂಬುದು ಖಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ.

[4] ನಿಕೊಲೊ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ ಎರಡನೇ ದೇವರಾಯ.

[5] ಪೆಡಿಫೆಟಾನಿಯಾ : ತೆಲ್ಲಿಚೆರಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಪುರಂ ಇರಬಹುದು.

[6] ಇದು ಕನ್ನಡಿಗರ ಯುಗಾದಿ ಇರಬೇಕು. ಡೊಮಿಂಗೋ ಪಾಯಸನು ಈ ಹಬ್ಬ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಹನ್ನೆರಡನೇ ತಾರೀಖು ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಇದು ತಪ್ಪೆಂದು ಕಾಣುತ್ತೆ.

[7] ಇದು ದೀಪಾವಳಿ.

[8] ಇದು ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬ ಇರಬಹುದು.

[9] ಇದು ಹೋಳೀ ಹಬ್ಬ.

[10] ಇದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿಯ ಎಂಬ ಹಬ್ಬವ ಗಿಡ ಇರಬಹುದೇ?.

[11] ಇದು ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಗೋಲ್ಕೊಂಡ ಗಣಿ ಇರಬಹುದು. ಈ ಗಣಿ ಇದ್ದುದು ವಿಜಯನಗರದ ಉತ್ತರಕ್ಕಲ್ಲ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ.

[12] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೆಣಚು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ (Granite) ಮಾಡಿದ ಈ ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನೋಡಬಹುದು.

ಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ಯಾಸ್ 'ಸಂಜೆ ಸಂತೆ'ಯ ವಿವರವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ನಮಗೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಿವರಗಳಂತಿವೆ:

ಅಲ್ಲಿ ನೀವು ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆ ಸಂತೆಯೊಂದನ್ನು ನೋಡುವಿರಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನೇಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ತಟ್ಟುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಜಂಬೀರಗಳನ್ನು, ನಿಂಬೆಗಳನ್ನು, ಕಿತ್ತಲೆಗಳನ್ನು, ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತರಹದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾರೆ.

(ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್, ಪು.೬೮)

ಪ್ಯಾಸ್ ಕುರಿ ಮಾರುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕುರಿಗಳ ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವ ಭಾಗಗಳು 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ'ದ ಜೀವಂತ ಭಾಗಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಬಾರ್ಬೊಸಾ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ಬಗ್ಗೆ ನೀಡಿರುವ ವರ್ಣನೆ ಕ್ಲಚಿತ್ತಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಪ್ಯಾಸ್ ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವ ಕುರಿತು ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಚಿತ್ರಣವು ದೀರ್ಘವೂ ಸಮಕಾಲೀನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಪ್ಯಾಸ್ ಮಹಾಶಯನು ವರ್ತಕ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿವರಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರಲ್ಲಿ ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಂದ ನ್ಯೂನಿಜ್ ಪ್ರವಾಸಿ ಬರೆದ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವು ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್, ಬಾರ್ಬೊಸಾ, ಪ್ಯಾಸ್ ಇವರೆಲ್ಲರ ಬರೆಹಗಳಿಗಿಂತ ಬಹುದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಅವನು ರಾಜ, ರಾಜನ ಆಡಳಿತ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ ಜನಜೀವನ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜೋ-ರಾಜಕೀಯ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನು ನೀಡಿರುವಷ್ಟು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರವಾಸಿಗನೂ ನೀಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅವನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈತ ಕುಶಲ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ; ಅವನ ಬರೆಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ ವಿವರಗಳು ನ್ಯೂನಿಜ್‌ನ ಮನೋಭಾವನೆ ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಅವನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದುಷ್ಟಕೂಟಗಳು, ಕುಟಿಲೋಪಾಯಗಳು, ಮಂತ್ರಿ, ಸಾಮಂತ, ಡಣ್ಣಾಯಕರ ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನೂ ಬಹು ವಿವರವಾಗಿ ನ್ಯೂನಿಜ್ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ನೀಡಿರುವ ವಿವರಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಸಕ್ತಿಗಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ರಾಜನ ಉಟದ ವಿವರ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ:

ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅವನು ಹತ್ತು ಜನ ಅಡುಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮತ್ತು ತಾನು ಔತಣ ಕೊಟ್ಟ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಇತರರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಹತ್ತು ಜನ ರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾರಿಗೂ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡುಗೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅವನು ಒಬ್ಬ ಬೀಜವೊಡೆದ ಪುರುಷನನ್ನು ರಕ್ಷಕನನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವಿಷದ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ ಉಣ್ಣು ಬಯಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಉಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅವನಿಗಾಗಿ ಬಂಗಾರದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ದುಂಡಗಿನ, ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಸ್ತೂಲನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತರಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಬಂಗಾರದ ಬೋಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದನ್ನು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅರಿವೆ

ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ರಾಜ ಉಟ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಒಂದನ್ನು ತರಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ಬೀಜವೊಡೆದ ಪುರುಷರು ಅವನಿಗೆ ಉಟ ಬಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

(ನ್ಯೂನಿಜ್, ಪು.೧೮೨)

ವಿಜಯನಗರದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಈ ಬರೆಹಗಳು ಅವೂರ್ವ ಕಥನಗಳಾಗಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಇಂಥ ಬರೆಹಗಳ ಮೂಲಕ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಅದರ ಮೂಲಕ ವಿಜಯನಗರ ಅಥವಾ ಹಂಪಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ನಾವು ನಿನ್ನೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಇಂದಿನ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಇಂದಿನ ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯದೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆವು. ನಿನ್ನೆ-ಇಂದು-ನಾಳೆಗಳ ಸುಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಪಟವಿದೆ. ಅಂಥ ಜೀವನಪಟವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರೆಹಗಳು ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬೀಜಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ.

೨. ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೧೨-೧೪೮೨

ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಹಿಜ್ರಾ ೮೧೬ರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೧೨ರಲ್ಲಿ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದ ಹೆರಾತಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಜಲಾಬುದ್ದೀನ್ ಜೊಹಾಕ್ ಎಂದು. ಈತ ರುಖ್ಷಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಾಜಿಯಾಗಿದ್ದ. ತಂದೆ ಸತ್ತಮೇಲೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೩೭ರಲ್ಲಿ, ರಜಾಕನು ರುಖ್ಷಾನ ಸೇವೆಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೧ರಲ್ಲಿ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕನನ್ನು ರುಖ್ಷಾ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ತನ್ನ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೨ರಲ್ಲಿ ಹೆರಾತಿನಿಂದ ಇಂಡಿಯಾದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ರಜಾಕನು ಕೋಹಿಸ್ತಾನ್ ಮತ್ತು ಕಿರ್ಮಾನ್ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಓರ್ಮಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾದೇಶಕ್ಕೆ ಹಡಗು ಹತ್ತಿದನು. ಮೊದಲು ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜಾಮೊರಿನ್ ದೊರೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಂಗಳೂರು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ವಾಗತ ಸಿಕ್ಕಿತು. ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಮಹಾನವಮಿ ಉತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೩ನೇ ನವೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮರು ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಆತ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಇದ್ದ. ಹೊನ್ನಾವರದಲ್ಲಿ ಹಡಗು ಏರಿದ ರಜಾಕ್ ಸಮುದ್ರಯಾನಮಾಡಿ ಪುನಃ ಓರ್ಮಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ.

ಓರ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದ ರಜಾಕ್ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ಲ-ಅಸ್-ಸಾ-ದೈನ್ (Matla-as-sa-dain) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದನು. ೧೪೪೬ರಲ್ಲಿ ರಜಾಕನನ್ನು ರಾಯಭಾರದ ಮೇಲೆ ಫಿಲಾನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಅವನಿಗೆ ರಾಯಭಾರಿ ಎಂಬ ಬಿರುದು ದೊರಕಿತು. ಈ ರೀತಿಯ ಬಿರುದಾಂಕಿತನಾಗಿ ಈಜಿಪ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಅವನ ದೊರೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ದೊರೆ ಸತ್ತು ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಯಾಣ ನಿಂತಿತು.

೧೪೬೨ರಲ್ಲಿ ರಜಾಕನನ್ನು ಹೆರಾತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಿರ್ಜರ ಷಾ ರುಖ್ ಎಂಬ ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಮರದ ಷೇಕನಾಗಿ ಚುನಾಯಿಸಿದರು. ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೮೨ರವರೆಗೆ ಇದ್ದು ಆ ವರ್ಷ ರಜಾಕ್ ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾದನು. ರಜಾಕನು ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಷಾ ರುಖ್‌ನ ಮತ್ತು ತೈಮೂರನ ಇತರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ನನ್ನ ದೊರೆ ಖಾಖಾನ್ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ರಂಜಾನ್ ಮೊದಲನೇ ದಿನ ಕೋಹಿಸ್ತಾನ್ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕಿರ್ಮಾನ್ ಮುಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಓರ್ಮಜ್ ಬಂದರಿಗೆ ಬಂದೆನು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇಶದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಓರ್ಮಜ್‌ನಿಂದ ಕಾಲಿಕಟ್‌ಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಮೇರಿ ರಾಜನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಬೆಂಡಿನಾವೇಶ್ (ಬಹುಶಃ ಕನ್ನಾನೂರು) ದಾಟಿ ಮಂಗಲೋರ್ (ಮಂಗಳೂರು) ಬಂದರನ್ನು ತಲುಪಿದೆ. ಇದು ಬಿಜನಗರ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ತಂಗಿದ್ದು ನಂತರ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣ ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಎದ್ದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ವೇಳೆ ಈ ಕನಸನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಗ್ಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕನಸುಗಳು ನಿಜವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆಗುವುದುಂಟು. ತಿಳಿದ ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ನನ್ನ ಕನಸಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಾಲಿಕಟ್‌ಗೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಬಂದ. ಅವನಿಂದ ಒಂದು ಸಂತಸದ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಬಲಾಡ್ಯವೂ ಮಹೋನ್ನತವೂ ಆದ ಬಿಜನಗರ (ವಿಜಯನಗರ) ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಮೇರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿ ಬಂದಿರುವನೆಂತಲೂ, ಅವನು ಸಮೇರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ತಂದಿರುವನೆಂತಲೂ, ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರ್ಷಿಯಾ ರಾಜ ಖಾಖಾನನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಬಿಜನಗರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆಯೆಂತಲೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಮೇರಿಯು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಧರಧರ ನಡುಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜನ ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಂಬುವುದಾದರೆ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಕಟ್‌ಗೆ ಸಮನಾದ ಮುನ್ನೂರು ಬಂದರುಗಳಿವೆಯೆಂದೂ, ಅವನ ಭೂಪ್ರದೇಶ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಂಗಲೋರಿನಿಂದ ಮೂರು ಪರಸಾಂಗು ದೂರದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ೧೫ ಮೈಲಿ) ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲೆಯೂ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಂತಹ ವಿಗ್ರಹಗಳುಳ್ಳ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಂಡೆ. ಇದು ಹತ್ತು ಗಜ್ (ಗಜ) ಉದ್ದ ಹತ್ತು ಗಜ್ ಅಗಲವಾಗಿ ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿದ್ದು ಐದು ಗಜ್ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಎರಕಹೊಯ್ದು ಕಂಚಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದಿಕೆಗಳಿವೆ. ಮುಂದುಗಡೆ ಇರುವ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇದರ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹದ್ದಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ನಾವು ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೂ ವಿಗ್ರಹವು ನಮ್ಮನ್ನೇ ನೋಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಡೀ ವಿಗ್ರಹ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಹಾಗೂ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಕಲಾಕೃತಿಯಾಗಿದೆ.

[1]
ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಹೋದೆ. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಜನಭರಿತವಾದ ಪಟ್ಟಣವೋ ನಗರವೋ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಗೆ ಗಗನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಪರ್ವತದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮರಗಿಡಗಳು ಒತ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು. ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯೂ ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಪರ್ವತವನ್ನೂ ಕಾಡನ್ನೂ ಹಿಂದುಳಿದು ಬೆಲೌರ್[2] ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳು ಅರಮನೆಗಳಂತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸ್ವರ್ಗದ ಅಪ್ಸರೆ ಯರಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಅನೇಕ ಪರಸಾಂಗುಗಳ ದೂರದಿಂದಲೇ ಕಾಣಿಸುವಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವರ್ಣನೆಮಾಡಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಾಡಿದರೂ ಆ ನನ್ನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಎಂದು ನೀವು ಅನುಮಾನಪಡುತ್ತೀರಿ. ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಗಜ್ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ಮೈದಾನವಿದೆ. ಇದು ಐರೆಮ್ ತೋಟವನ್ನು[3] ಮೀರಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಗಳ ಎಲೆಯಷ್ಟು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳು ಬೆಳೆದಿವೆ. ಹರಿಯುವ ನದಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸೈಪ್ರೆಸ್ ಮರಗಳು ಮೇಲೆದ್ದಿವೆ. ಗಗನವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ ಎತ್ತರದ ಮರಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ತೂಗುವ

ಗೊನೆಹೊತ್ತ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಗಳು ನಳನಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಸುಂದರ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಸಂತಸ ಪಡುವುದೋ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ. ಈ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ಥಳದ ಜಾಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಣೆ ಹಿಡಿದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ, ಚಾಕಚಕ್ಯತೆಯಿಂದಲೂ ಜೋಡಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲುಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಈ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಆಕಾಶವು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ವೇದಿಕೆಯ ಮಧ್ಯೆ ನೀಲಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗುಡಿಯಿದೆ. ಈ ಗುಡಿ ಕೆಳಗೆ ಅಗಲವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಚೂಪಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಚಾಕಚಕ್ಯತೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಗೋಳಾಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಎತ್ತರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇದರ ಒಳಭಾಗ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳಾದರೂ ಡಮಾಸ್ಕ್ ಅಥವಾ ಟಫೆಟಾ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಡದ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲದ ಜಾಗ ಒಂದು ಅಂಗುಲದಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಉದ್ದ ಮೂವತ್ತು ಗಜ್, ಅಗಲ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಜ್, ಎತ್ತರ ಐವತ್ತು ಗಜ್ ಇದೆ.

ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ, ಅವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರಲಿ, ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಂದ ತುಂಬಿವೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಪೂಜೆಗಳಾದನಂತರ ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿ, ಭಜನೆ ಮತ್ತು ಭೋಜನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ವರ್ಷಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಭಾವನೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಬಹುದೂರದ ನಗರಗಳಿಂದಲೂ ದೇವರಿಗೆ ಹರಕೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಮತಹೀನರಾದ ಈ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಊರು ಅಗ್ನಿಪೂಜಕರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ.

ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ನಿಂತು ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ. ಜುಲೈಹಿಜ್ಜಾ ತಿಂಗಳ (ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ನಾನೂ ನನ್ನ ಪರಿವಾರವೂ ಬಿಜನಗರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆವು. ನಮ್ಮನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ರಾಜನು ದೊಡ್ಡ ಪರಿವಾರವನ್ನೇ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದನು; ಅಲ್ಲದೆ ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ನಮಗೆ ಚಂದದ ಮನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು.

ವಿಜಯನಗರವು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ ಜನವಸತಿಯುಳ್ಳ ಊರು. ರಾಜನ ಖ್ಯಾತಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಪ್ರಭುತ್ವ ಮನೋನ್ನತವಾಗಿವೆ. ರಾಜ್ಯ ಸೆರೆನಾದಿಬ್ (ಸಿಂಹಳ) ಗಡಿಯಿಂದ ಕಲ್ಬೆರ್ಗದ ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಯವರೆಗೆ, ಬಂಗಾಳದಿಂದ ಮೆಲಿಬಾರ್ (ಮಲಬಾರ್) ಕೊನೆಯವರೆಗೆ (ಕೃಷ್ಣನದಿಯಿಂದ ಕೇಪ್‌ಕಾಮೊರಿನ್‌ವರೆಗೆ) ಸಾವಿರ ಫರಸಾಂಗುಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ದೇಶದ ಬಹುಭಾಗ ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬಹು ಫಲವತ್ತಾಗಿದೆ. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರು ಬಂದರುಗಳಿವೆ. ಪರ್ವತದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಪೆಡಂಭೂತಗಳಂತಿರುವ ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಮೀರಿದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷದಷ್ಟು ಯೋಧರಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ರಾಯನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಇಡೀ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ರಾಯ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಯ್‌ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉಳಿದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪರ್ಷಿಯಾ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲೀಲ ಮತ್ತು ದಿಮ್ಮ ಎಂಬ ಅತಿಸುಂದರವಾದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಾಯ್ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಕಥೆಗಳು ಈ ದೇಶದ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದವುಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಬಿಜನಗರದಂಥ ನಗರವನ್ನು ಕಣ್ಣು ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಿವಿ ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ನಗರವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಏಳು ದುರ್ಗಗಳೂ ಏಳು ಕೋಟೆಗಳೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆವರಿಸಿ ಕೊಂಡಿವೆ. ಒಂದನೆಯ ದುರ್ಗದ ಸುತ್ತ ಮನುಷ್ಯನ ಎತ್ತರದ ಕಲ್ಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಹೂತು ಇನ್ನರ್ಧ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವಂತೆ ನೆಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೂತಿದ್ದಾರೆಂದರೆ, ರಾವುತನಾಗಲೀ

ಪದಾತಿಯಾಗಲೀ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸುಲಭವಾಗಿ ದುರ್ಗದಕಡೆ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಕೋಟೆ ಚಕ್ರಾಕಾರ ವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳು ಬಹು ಬಲವಾಗಿವೆ. ಈ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾರನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಿಕ್ಷೆ ಮಾಡದೆ ಒಳಗೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.[4]

ಎರಡನೆಯ ಕೋಟೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಜಾಗವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ನಾಲ್ಕು, ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಕೋಟೆಗಳಿವೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಕೋಟೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಏಳನೆಯ ಕೋಟೆ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜಾಗ ಹೆರಾತ್ ನಗರದ ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಜಾಗದ ಹತ್ತರಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಜನು ವಾಸಮಾಡುವ ಅರಮನೆಯಿದೆ. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಎರಡು ಪರಸಾಂಗುಗಳಷ್ಟು ದೂರವಿದೆ. ಪೂರ್ವ ದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ದೂರ.

ಮೊದಲನೆಯ ಕೋಟೆಗೂ, ಎರಡನೆಯ ಕೋಟೆಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಕೋಟೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬೇಸಾಯದ ಹೊಲಗಳೂ, ಮನೆಗಳೂ ಮತ್ತು ತೋಟಗಳೂ ಇವೆ.

ಮೂರನೆಯ ಕೋಟೆಯಿಂದ ಏಳನೆಯ ಕೋಟೆಯವರೆಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜನಗಳನ್ನೂ, ಅನೇಕ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನೂ, ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು. ರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಎದುರುಬದಿರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಗಳಿವೆ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ರಾಯ್‌ನ ಅರಮನೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರವಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಲಿನ ಮೇಲುಗಡೆ ಭವ್ಯವಾದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯುಳ್ಳ ಕಮಾನು ಹಾದಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ರಾಯ್‌ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಭಾಮಂಟಪ ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ.

ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಗಳು ಬಹು ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಅಗಲವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಗುಲಾಬಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವೇದಿಕೆಗಳ ಎರಡೂಕಡೆ ಹೂಗಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬೀದಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಗುಲಾಬಿ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯೋ ವಾಸನೆ! ಹೊಸಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳ ನೋಟವೋ ನೋಟ! ಈ ಜನಗಳು ಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬದುಕುವಂತೆಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಿಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯಕವೋ ಜುಟ್ಟಿಗೆ ಗುಲಾಬಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬಿಗೆ ಸೇರಿದ ವರ್ತಕರ ಅಂಗಡಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇವೆ. ರತ್ನವಡಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ವಜ್ರವೈಷಯಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಮಾರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ರಾಜನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗಸಾಗಿ ಗೆಯ್ದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಾಲುವೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ಝರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.[5]

ಸುಲ್ತಾನನ (ರಾಜನ) ಅರಮನೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಎಡಗಡೆ ಅರಮನೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆಯಿದೆ. ಇದರ ಮುಂದೊಂದು ಹಜಾರವಿದೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯನ ಎತ್ತರದಷ್ಟಿದ್ದು ಮೂವತ್ತು ಗಜ್ ಉದ್ದವೂ ಹತ್ತು ಗಜ್ ಅಗಲವೂ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಪ್ಪರಖಾನೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಖಾನರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರ್ಖಾನರ ಬರವಣಿಗೆ ಎರಡು ರೀತಿ ಇದೆ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಲಮ್‌ನಿಂದ ಎರಡುಗಜ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಎರಡುಬೆರಳು ಅಗಲವಿರುವ ಇಂಡಿಯಾದ ಕಾಯಿಯ ಗರಿಯಮೇಲೆ (ತಾಳೆಯ ಗರಿಯ ಮೇಲೆ?) ಬರೆಯುವುದು ಒಂದು ರೀತಿ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳು ವರ್ಣಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬಹಳ ದಿವಸ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಮೇಲ್ಮೈಗೆ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಳಪದ ಕಲಮ್‌ನಿಂದ ಬರೆಯುವುದು ಎರಡನೆಯ ರೀತಿ. ಈ ಬರವಣಿಗೆ ಬಹಳ ದಿವಸ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಪ್ರಾಶಸ್ಯವಿದೆ.

ಈ ಅರಮನೆಯ ಮಧ್ಯೆ (ಅಂದರೆ ದಿವಾನಖಾನೆಯ ಮಧ್ಯೆ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ದೈಯ್ಯಂಗ್ (ಡಣನಾಯಕ ಅಥವಾ ದಿವಾನ) ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಒಬ್ಬ ಖೋಜಾ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಜಾರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ಚೋಪ್‌ದಾರರು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಾರು ಬಂದರೂ ಚೋಪ್‌ದಾರರ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆದುಬಂದು ದೈಯ್ಯಂಗನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಿ ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಎದ್ದುನಿಂತು ಆಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಅಹವಾಲನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದೈಯ್ಯಂಗನು ಅಹವಾಲನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಿಯಮಾನುಸಾರ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ತೀರ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಅಪೀಲೇ ಇಲ್ಲ.

ದಿವಾನಖಾನೆಯಿಂದ ದೈಯ್ಯಂಗ್ ಹೊರಟಾಗ ಅವನ ಮುಂದೆ ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣಗಳ ಛತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅವನ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಹೊಗಳುಭಟ್ಟರು ಬಹುಪಾರಾಕು ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನಿರುವ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಮುನ್ನ ಏಳು ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬಾಗಿಲನ್ನೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಕಾಯುತ್ತಾನೆ. ದೈಯ್ಯಂಗನು ಪ್ರತಿಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಛತ್ರಗಳನ್ನು(?) ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಏಳನೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೈಯ್ಯಂಗ ನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ರಾಜನಿಗೆ ಕೇವಲ ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತದ ವರದಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೈಯ್ಯಂಗನ ವಾಸದ ಮನೆಯಿದೆ.

ಅರಮನೆಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ದರಬ್‌ಖಾನೆ (ಟಂಕಸಾಲೆ) ಇದೆ. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೂರು ತರಹ ನಾಣ್ಯಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಲೋಹ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಒಂದನ್ನು ವರಹ ಎಂದೂ, ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಪರ್ತಬ್ ಎಂದೂ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಫನಂ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವರಹದ ತೂಕ ಒಂದು ಮಿತ್ಕಲ್, ಅಂದರೆ ಎರಡು ದಿನಾರುಗಳಷ್ಟು. ಪರ್ತಬ್ ವರಹದ ಅರ್ಧದಷ್ಟು. ಫನಂ ಪರ್ತಬ್‌ನ ಹತ್ತನೇಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು. ಇವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಫನಂ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ನಾಣ್ಯ. ಫನಂನ ಆರನೇ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ತರ್ ಎಂಬ ಅಪ್ಪಟ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ನಾಣ್ಯ. ಈ ತರ್ ಎಂಬ ನಾಣ್ಯದ ಮೂರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕದ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಜಿತೆಲ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ.

ಈ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಧತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಂತಗಳೂ ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಟಂಕಸಾಲೆಗೆ ತರಬೇಕು. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಚಿನ್ನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೈಯ್ಯಂಗ್ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ದರಬ್‌ಖಾನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಬೇಕು. ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಗೊಂದು ಸಾರಿ ಪಾವತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಪ್ರಾಂತದ ಆದಾಯದಿಂದಲೂ ಈ ಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಗಾಧತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಅಸದಳ. ರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೇಶದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನಿವಾಸಿಯೂ, ಅವನು ಮೇಲ್ತರಗತಿಯವನಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯನಾಗಿರಲಿ, ಕೊನೆಗೆ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರೂ ಸಹ, ಕೊರಳು, ತೋಳು ಮತ್ತು ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೋ ಅಥವಾ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಒಡವೆಗಳನ್ನೋ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದಿವಾನಖಾನೆಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಫಿಲ್‌ಖಾನೆ (ಗಜಶಾಲೆ) ಇದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು, ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಭಾರಿಯಾದ ಆನೆಗಳು, ಅರಮನೆಯ ಬಳಿ ಅಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಕೋಟೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಉತ್ತರ ಪಶ್ಚಿಮ ಜಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಆನೆಗಳು ಗರ್ಭವಾಗಿ ಮರಿ ಹಾಕುತ್ತವೆ. ರಾಜನ ಬಳಿ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದಾದ ಬಿಳಿಯ ಆನೆ ಇದೆ. ಈ ಆನೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಚ್ಚೆಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆನೆಯನ್ನು ರಾಜನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ದರ್ಶನ ತನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ರಾಜ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರಮನೆಯ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ತಾಮ್ರದ ಹಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ

ಬೇಯಿಸಿ ಆನೆಗಳ ಮುಂದೆಯೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು, ಹರಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಉಪ್ಪನ್ನೂ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಎರಚಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕಲಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಎರಡು ಮಣದಷ್ಟು ತೂಕದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ಆನೆಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಾಮಾನು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಮರೆತರೆ ಆನೆಗಳು ಮಾವಟಿಗನ ಮೇಲೆ ಎರಗುತ್ತವೆ. ಈ ತಪ್ಪಿಗೆ ರಾಜ ಮಾವಟಿಗರಿಗೆ ಕ್ರೂರ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಲ ಈ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ಆನೆಗಳಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಆನೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಕಣವಿದೆ. ಈ ಅಂಕಣದ ಗೋಡೆಗಳು ಬಹಳ ಭದ್ರವಾಗಿವೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗವೆಂದರೆ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆನೆಯ ಕುತ್ತಿಗೆಗೂ ಬೆನ್ನಿಗೂ ಸರಪಳಿಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಆ ಸರಪಳಿಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಮೇಲ್ಭಾಗವೆಂದರೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೂ ಆನೆಗಳು ಬಿಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮುಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಸರಪಳಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ.

ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ವಿಧಾನ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ: ಆನೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹೋಗುವ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂದಕ ಅಗೆದು ಅದರ ಬಾಯನ್ನು ಹುಸಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಅರಿಯದ ಆನೆ ಕಂದಕದ ಒಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬಿದ್ದ ಆನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಎರಡು ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಯಾರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ ಒಬ್ಬನು ಆನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವವನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ದೂರ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಆನೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇವು ಹಾಕಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹಲವಾರು ದಿವಸಗಳು ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬನು ಆನೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದವನೊಡನೆ ಆನೆ ಒಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅವನು ದಿನೇದಿನೇ ಆನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಮೈತುರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಳಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಕೊಳರಳಿಗೆ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ.

ಈ ರೀತಿ ಹಿಡಿದ ಒಂದು ಆನೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋದ ಕಥೆಯೊಂದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಮಾವುತ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂದಕವನ್ನು ಅಗೆದನು. ಈ ಮೋಸವನ್ನು ಅರಿತ ಆನೆ ದೊಡ್ಡ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯನ್ನು ಸೊಂಡಲಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೆಲವು ಭದ್ರವಾಗಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ನೀರು ಕುಡಿಯುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಇದನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಮಾವಟಿಗನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆನೆಯು ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮರವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅದು ಮರದಡಿಗೇ ಬಂದಾಗ ಆನೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿ ಅದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡನು. ಅವನನ್ನು ಎಸೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಆನೆ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿತು. ಎಡಗಡೆ ಆನೆ ಹೊರಳಿದರೆ ಅವನು ಬಲಗಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ; ಬಲಗಡೆ ಹೊರಳಿದರೆ ಎಡಗಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ತಲೆಯನ್ನು ಅಂಕುಶದಿಂದ ತಿವಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಕೊನೆಗೆ ಆನೆ ಸುಸ್ತಾಗಿ ಮಾವಟಿಗನ ಸರಪಳಿಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಬಂಧಿತವಾದ ಆನೆಯನ್ನು ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ರಾಜನು ಅವನಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ಬಹುಮಾನ ಕೊಟ್ಟನು.

ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ರಾಜರುಗಳು ಕೂಡ ಆನೆಯ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಆನೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರನ್ನು ಆನೆ ಕಾಲಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆನೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒಸಗಿ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಹರಿದು ಚಿಂದಿಚಿಂದಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆನೆಯ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ವರ್ತಕರು ಸೆರೆನ್‌ದಿಬ್‌ಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ನಾನಾ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. ಆನೆಗೆ ಗಜಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಎಂದು ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ.

ದರಬ್‌ಖಾನೆಗೆ ಎದುರಾಗಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲನ ಮನೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಸೈನಿಕರು ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಫನಂ ಸಂಬಳ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹಣ ವೇಶ್ಯಾಗೃಹಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವೇಶ್ಯಾಗೃಹಗಳ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನೂ, ಈ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿರುವ ಯುವತಿಯರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ, ಅವರ ಹಾವಭಾವ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ದರಬ್‌ಖಾನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರು ಗಜಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಜಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಗಲವಾದ ಒಂದು ತರಹ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿ ಇದೆ. ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಿಂಹಾಸನದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದವಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಪೀಠಗಳಿವೆ. ಗೃಹಗಳ ಸಾಲಿನ ಎರಡೂ ಕಡೆಯೂ ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಚಿರತೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಮತ್ತು ಇವು ಎಷ್ಟು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಇವು ಜೀವಂತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೋ ಎಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾದ ಮೇಲೆ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಈ ಗೃಹಗಳ ಮುಂದೆ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆಯರು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಪೀಠಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವೇಶ್ಯೆಯರು ಬೆಲೆಯಾದ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ನವಯೌವನೆಯರು ಹಾಗೂ ಬಹುರೂಪವತಿಯರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಇಬ್ಬರು ದಾಸಿಯರು ಇದ್ದು ಮನರಂಜನೆಯನ್ನಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಈ ಬೀದಿಗೆ ಬಂದು ತನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾದ ವೇಶ್ಯೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳೊಡನೆ ಕಾಲಕಳೆಯಬಹುದು. ಆತನ ಬಳಿ ಇರುವ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ವೇಶ್ಯಾಗೃಹಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟ ಸಾಮಾನುಗಳು ಗೈರುವಿಲೆಯಾದರೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರೇ ಜವಾಬ್ದಾರರು.

ಈ ನಗರದ ಏಳು ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತರಹ ಅನೇಕ ವೇಶ್ಯಾಗೃಹಗಳಿವೆ. ಈ ವೇಶ್ಯಾಗೃಹಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಫನಂ ಆದಾಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಣವನ್ನು ಪಹರೆಯವರಿಗೆ ಸಂಬಳವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಹರೆಯವರು ಕೋಟೆ ಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಕಳವುಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿ ವರದಿಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಹೋದರೆ ಆ ಮಾಲಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೆಲವು ಗುಲಾಮರು ಓಡಿಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೊತ್ತಾಲನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಬಿಡಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪಹರೆ ನಾಯಕನಿಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಗುಲಾಮರನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಅವರ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಆತ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದ. ಗುಲಾಮರ ಬೆಲೆ ಎಷ್ಟು ಎಂದು ಪಹರೆಯವರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

ಇವಿಷ್ಟು ಬಿಜನಗರದ ಮತ್ತು ಅದರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವರಗಳು.

ನಾನು ಚಾಲ್ತಿಜಾ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೩ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಈ ಮಹಾನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ನನಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿದೆ. ಹೆರಾತ್ ನಗರದ ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಮನೆಯೊಂದರಂತೆ ಇತ್ತು ನನ್ನ ಬಿಡಾರದ ಮನೆ. ಹಲವಾರು ದಿನಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ.

ಒಂದು ದಿನ ರಾಜನು ದೂತರ ಮೂಲಕ ನನಗೆ ಪತ್ರ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅದೇ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ನಾನು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದೆ. ನಾನು ರಾಜನಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಬೆಲೆಯಾದ ಡರ್ಮಾಸ್ಕ್ ಮತ್ತು ಸಾಟಿನ್ ಬಟ್ಟೆ ಥಾನುಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿದೆ. ರಾಜನು ಸಭಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಭವ್ಯವಾದ ವೈಭವದೊಡಗೂಡಿ ಒಡ್ಡೈಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಎಡಗಡೆ ಮತ್ತು ಬಲಗಡೆ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜನಸಂದಣಿ ಸೇರಿತ್ತು. ರಾಜನು ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಸ್ಯಾಟಿನ್‌ಬಟ್ಟೆ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಕೊರಳಿನ ಸುತ್ತ ವಜ್ರ ವೈಷ್ಣವಗಳ ಹಾಗೂ ಮುತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನ ಮೈಬಣ್ಣ ಎಣ್ಣೆಗೊಂಪಾಗಿತ್ತು. ತೆಳ್ಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದ್ದವಾಗಿದ್ದನು. ಕೆನ್ನೆಗಳು ಕೊಂಚ ಕುಳಿಯಾಗಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಗಡ್ಡ ಬೆಳೆಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮುಖಭಾವ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿತ್ತು.[6]

ರಾಜನ ಮುಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ನಾನು ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಮೂರು ಸಲ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ. ರಾಜನು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ತನಗೆ ಬಹು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು. ನಾನು ನನ್ನ ರಾಜನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ಪತ್ರವನ್ನು ಅವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಾಗ ರಾಜ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ದುಭಾಷಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ದೊಡ್ಡ ರಾಜನೊಬ್ಬ ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ' ಎಂದನು.

ಸೆಖೆಯಿಂದಲೂ, ಧರಿಸಿದ್ದ ಅನೇಕ ಉಡುಪುಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಾನು ಬೆವೆತು ಒದ್ದೆಯಾಗಿ ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ಕನಿಕರಪಟ್ಟು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದಂಥ ಬೀಸಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಅನಂತರ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಟ್ಟು ವೀಳೆಯದೆಲೆ, ಐದುನೂರು ಫನಂ ನಾಣ್ಯಗಳುಳ್ಳ ಚೀಲ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಿತ್‌ಕಾಲ್ ತೂಕದಷ್ಟು ಕರ್ಪೂರವನ್ನಿಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ನಾನು ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ಬಿಡದಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನನ್ನ ಬಿಡದಿಯ ಗ್ರಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಎರಡು ಕುರಿ, ನಾಲ್ಕು ಜೊತೆ ಕೋಳಿ, ಐದು ಮಣ ಅಕ್ಕಿ, ಒಂದು ಮಣ ಬೆಣ್ಣೆ, ಒಂದು ಮಣ ಸಕ್ಕರೆ, ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ವರಾಹಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರವೂ ಇಷ್ಟನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾಯಿತು. ವಾರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಲ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ರಾಜನು ನನಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿ ನನ್ನ ದೊರೆಯಾದ ಖಾಖಾನನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಒಂದುಕಟ್ಟು ವೀಳೆಯದೆಲೆ, ಫನಂ ನಾಣ್ಯಗಳ ಚೀಲ ಮತ್ತು ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಿತ್ಕಾಲ್ ಕರ್ಪೂರ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜನು ತನ್ನ ದುಭಾಷಿಯ ಮೂಲಕ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಿಮ್ಮ ರಾಜರುಗಳು ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವನೊಡನೆ ಸಹಭೋಜನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಾವು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸಹ ಭೋಜನ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಬದಲು ಈ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಚೀಲವೇ ನಾವು ರಾಯಭಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಹಭೋಜನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ, ಅರಬ್ಬೀದೇಶದ ಬಹುಭಾಗ, ಓರ್ಮಸ್ ರಾಜ್ಯ - ಈ ಕಡೆಗಳ ಜನರು ಬಹಳ ಆಸೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿ ಹೀಗಿದೆ : ಸಿಪಾರಿ (ಸುಪಾರಿ) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಅಡಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಜಜ್ಜಿ ಬಾಯೊಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವೀಳೆಯದೆಲೆಗೆ ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಸುರುಳಿಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅಗಿಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಸಲ ನಾಲ್ಕಾರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಗಿಯುವುದುಂಟು. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಸವನ್ನು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉಗಿಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ. ವೀಳೆಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ ಮುಖವು ಬಣ್ಣವೇರಿ ತೇಜಸ್ಸು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸವನ್ನು ಕುಡಿದರೆ ಬರುವಂಥ ಅಮಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಉಂಡಾಗ ಇದನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಾಯಿಯ ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಎಷ್ಟು ಬಲವರ್ಧಕ, ಎಷ್ಟು ಕಾಮೋತ್ತೇಜಕ ಎಂಬುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ. ಬಹುಶಃ ಈ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗುಣವೇ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕು ಈ ದೇಶದ ದೊರೆ ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ.

ಜನಗಳು ಹೇಳುವುದು ನಿಜವಾದರೆ, ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ರಾಣಿಯರು ಮತ್ತು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು ಏಳುನೂರು ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಮೀರಿದ ಮಗುವಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಸಗೃಹ. ಇಬ್ಬರನ್ನು ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಟೋಪಚಾರ ಇತ್ಯಾದಿ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ರೂಪವತಿಯಾದ ಹುಡುಗಿ ಇದ್ದಾಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದರೆ ಆಕೆಯ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ ಕೂಡಲೇ ಆಕೆಯನ್ನು ವೈಭವಯುತವಾಗಿ ಕರೆದು ತಂದು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಮತ್ಯಾರೂ ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಕೆಗೆ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಗೌರವ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ನಾನು ಬಿಜನಗರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕಾಲಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ (೧೪೪೨ನೇ ನವೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ೧೪೪೩ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್‌ವರೆಗೆ) ಬಿಜನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವೂ ಅದ್ಭುತವೂ ಆದ ಸಂಗತಿ ಜರುಗಿತು. ಅದನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ :

ರಾಜನ ತಮ್ಮ[7] ಒಂದು ಹೊಸ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅದರ ಪ್ರವೇಶೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ರಾಜನನ್ನೂ[8] ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಆಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನೂ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಾಣುವಂತೆ ಉಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾದ ವಿಷಯವಷ್ಟೆ! ಬಂದ ಅತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ನೆರೆದರು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಉಟವಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ತಮ್ಮನು ಆಗಾಗ್ಯೆ ಆ ಹಜಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಇಂತಿಂಥವರು ಬಂದು ಉಟ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆಂದು ಉಗಿರಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಡೋಲು, ತುತೂರಿ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಆ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಬಾರಿಸುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಅವು ಕಿವಿ ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತರಾದವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಭೋಜನದ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕೂಡಲೇ ಅಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಇಬ್ಬರು ಕಟುಕರು ಅವರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಠಾರಿಯಿಂದ ಇರಿದು ಶರೀರವನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಉಟಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬರು ಮಾರಿಗೌತಣವಾದರು.

ವಾದ್ಯಗಳ ಅಪಾರ ಶಬ್ದ ಕಾರಣ ಕೊಲೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಕೆಲವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರು ಯಾರಿಗೂ ಈ ಘೋರ ಕೃತ್ಯ ಗೊತ್ತಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ದೇಶದ ಗಣ್ಯರಾದ ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಲೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರು. ರಾಜನ ತಮ್ಮನು ರಕ್ತದ ಕೋಡಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಹೊಸ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಅವರನ್ನೂ ಉಳಿದವರ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಜನರೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಅನಂತರ ಆ ಪಾಪಿ ರಾಜನ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿ ಅವನ ಮುಂದೆ ವೀಳೆಯದ ತಟ್ಟೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು. ಆದರೆ ವೀಳೆಯದಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದನು. 'ಭೋಜನ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು. ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ದೇವರೇ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಮಾತಿಗನು ಸಾರವಾಗಿ ರಾಜನು ತನಗೆ ಮೈ ಸ್ವಸ್ಥವಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ತಮ್ಮನು ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯಿಂದ ರಾಜನನ್ನು ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ತಿವಿದನು. ರಾಜ ತನ್ನ ಪೀಠದಿಂದ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು. ರಾಜನು ಸತ್ತುಹೋದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ತಮ್ಮನು ರಾಜನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವಂತೆ ತನ್ನ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅರಮನೆಯ ಮೇಲೇರಿ ಜನರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ತಾನು ರಾಜನನ್ನೂ ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮತ್ತು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಆಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನೂ ಕೊಂದಿರುವೆನೆಂದೂ, ಅಂದಿನಿಂದ ತಾನೇ ರಾಜನೆಂದೂ ಘೋಷಿಸಿದನು.

ಆದರೆ ರಾಜನು ಸತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಎದ್ದು, ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಬಂದವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅಂತಃಪುರದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದನು. ಅತ್ತ ತಮ್ಮನು ತಾನೇ ರಾಜನೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾಜನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನು ಸತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟ ದ್ರೋಹಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ ಕೂಗಿದನು. ನೆರೆದ ಇಡೀ ಜನ ಸಮೂಹ ರಾಜನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂದುಹಾಕಿತು. ಈ ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಯದೇ ಬದುಕಿದವನು ಡನಾಯಕನೊಬ್ಬನೇ.[9] ಅವನು ರಾಜಕಾರ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸಿಲೋನಿನ ಗಡಿಯ ಕಡೆ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಬದುಕಿಕೊಂಡನು. ಈ ಹೀನಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ರಾಜನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ಅನೇಕ ಜನಗಳನ್ನು ಜೀವಸಹಿತ ಸುಡಿಸಿದನು. ಕೆಲವರ ಚರ್ಮ ಸುಲಿಸಿದನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ವಂಶದ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಈ ದೇಶದ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರು ತಮ್ಮ ಗೌರವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ, ತಮ್ಮ ದರ್ಪ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ವೈಭವ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಮಹಾನದಿ (ಮಹಾನವಮಿ) ಎಂಬ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹಬ್ಬ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಹಬ್ಬವೇ ಸರಿ. ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ರೀತಿ ಹೀಗಿದೆ :

ಬಿಜನಗರದ ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಪ್ರಯಾಣದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅವನ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಂಡಲಿಕರೂ, ಸರದಾರರೂ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯಸ್ಥರೂ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬರುವಾಗ ಸಾವಿರಾರು ಆನೆಗಳ ಸಮೇತ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸೇರಿದ ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದ ಮೇಘವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸೊಗಸಾದ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಅಂಬಾರಿಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಂಬಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಂಬರೂ, ನಾನಾ ಆಟ ಚತುರರೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳ ಮೇಲೆ ರಸಸಿಂಧೂರ ಮತ್ತು ಇತರ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅಪೂರ್ವವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜಬ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧಾರವಾದ ದಿನ ಈ ಆನೆಗಳೂ ನಾನಾ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸೇನಾನಾಯಕರುಗಳೂ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಪಂಡಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ವೈಭವಯುತವಾಗಿ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಮೈದಾನವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಆನೆಗಳ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಅಥವಾ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ದಿನ ಸೇರುವ ಜನಸಂದಣಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಐದು ಅಂತಸ್ತಿನ ಅನೇಕ ರಂಗಮಂಟಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ರಂಗಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನವರೆವಿಗೆ ನಾನಾ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನಸ್ಸು ಉಹಿಸಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಅಂದರೆ ಮನುಷ್ಯರ, ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಹಕ್ಕಿಗಳ, ಕೊನೆಗೆ ನೋಣ ಮತ್ತು ಹುಳುಹುಪ್ಪಟೆಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾದ ಕಲಾಚತುರತೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಅವನ್ನು ಬೇಕೆಂದರೆ ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಬೇರೊಂದು ಮುಖ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ತರಹ ಕೋಣೆ ಅಥವಾ ಹಜಾರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಭವ್ಯಾಲಂಕೃತ ಮಂಟಪಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂಬತ್ತನೇ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಸಿಂಹಾಸನವಿರುತ್ತದೆ. ಏಳನೇ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥನ ಹೇಳುವ ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ನನಗೂ, ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳಿಗೂ ಜಾಗ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆಗೂ ಮಂಟಪಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರೂ ಕತೆಗಾರರೂ ಹಾಡುತ್ತಲೂ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು. ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂತೆ ತುಂಬಿದ ಕೆನ್ನೆಯ ಮತ್ತು ವಸಂತ ಋತುವಿಗಿಂತಲೂ ಆಹ್ಲಾದಕರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಸೊಗಸಾದ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರು. ಅವರು ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುವ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಗುಲಾಬಿಯಂತಹ ತಮ್ಮ ಮುಖಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ನೋಟಕರ ಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಪರದೆ ಮೇಲೇರಿ ಕೆಳಗಿಳಿಯಿತು. ಹುಡುಗಿಯರು ತಮ್ಮ ಹಾವಭಾವ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಅವರ ಹಾವಭಾವ ಎಂಥವರನ್ನೂ ಮುಗ್ಧ ಮಾಡುವಂತಿತ್ತು.

ಡೊಂಬರು ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚತುರತೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದರು. ಭಾರಿ ಆನೆಯೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹಾಕಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲನ್ನೂ ಮೈಯ್ಯನ್ನೂ ಕುಣಿಸಿತು. ತಕ್ಕಡಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಗಜ್ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಸ್ತಂಭವೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಆನೆಯ ತೂಕದಷ್ಟು ಕಲ್ಲನ್ನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಆನೆಯನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅರ್ಧವೃತ್ತದಷ್ಟು ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸಿದರು. ಆನೆ ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಮೈ ಕುಲುಕುತ್ತಾ ಇತ್ತು.

ಗಾಯಕರಿಗೂ, ಪ್ರವಚನಕಾರರಿಗೂ, ಡೊಂಬರಿಗೂ ರಾಜನಿಂದ ಸೊಗಸಾದ ಚಿನ್ನದ ಉಡುಪುಗಳು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಮೂರು ದಿವಸಗಳೂ ಉರಿಯುವ ಸೂರ್ಯ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮನಮೋಹಕ ಗರಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿದ ನವಿಲಿನಂತೆ ಕಾಣಿಸುವ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ನವಿಲು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವ ಇರುಳಿನವರೆಗೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ವೈಭವದ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು. ನಾನಾ

ರೀತಿಯ ಬಾಣಬಿರುಸುಗಳು, ಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಟಪಾಟಗಳು, ಮತ್ತಿತರ ಕ್ರೀಡೆಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ.

ಮೂರನೆಯ ದಿನ ರಾಜನು ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ಎಳುವಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಅವನ ಸಮ್ಮುಖಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ಆ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿ ಅಪಾರ ಬೆಲೆಯ ವಜ್ರ ವೈಡೂರ್ಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಸಿಂಹಾಸನದ ರಚನೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತು. ವಜ್ರ ವೈಡೂರ್ಯಗಳನ್ನು ಹದಿಯುವ ಕಲೆ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಬಹುಶಃ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಸಿಂಹಾಸನದ ಮುಂದೆ ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ಒಂದು ಮೆತ್ತೆಯಿತ್ತು. ಅದರ ಅಂಚಿಗೆ ಮೂರು ಸುತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದಿದ್ದರು. ಮೂರು ದಿನಗಳೂ ರಾಜನು ಸಿಂಹಾಸನದ ಹಿಂದೆ ಈ ಮೆತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಸಿದ್ದನು. ಮಹಾನದಿಯ (ಮಹಾನವಮಿಯ) ಹೆಬ್ಬ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ವೇಳೆ ರಾಜನು ನನಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ನಾನು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ನನ್ನನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮಂಟಪಗಳ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಈ ಮಂಟಪಗಳು ಒಂದೊಂದು ಹತ್ತು ಗಜ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ನೋಡಲು ಗೋಡೆಯನ್ನೂ ಚಿನ್ನದ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಸಿ ವಜ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು. ತಗಡು ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನಷ್ಟು ಮಂದವಾಗಿತ್ತು. ಚಿನ್ನದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಗಡನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದರು. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನವಿತ್ತು. ಸಿಂಹಾಸನ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ರಾಜನ ವೈಭವ ಬಹು ಭವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನು ನನ್ನ ದೊರೆ ಖಾಖಾನ್, ಅವನ ಅಮೀರರು, ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಹಾಗೂ ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವನ ದೇಶದ ದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳಾದ ಸಮರ್‌ಕಂಡ್, ಹೇರಾತ್ ಮತ್ತು ಷಿರಾಜ್ - ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಡಿ, ತನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ದಕ್ಷ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನೂ, ಹಲವಾರು ಸಾಲು ಆನೆಗಳನ್ನೂ, ಹದಿನೆಂಟು ಖ್ವಾಜಾಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇತರ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ರಾಜ ನನಗೆ ವೀಳೆಯವನ್ನೂ ಫನಂ ಹಣದ ಚೀಲಗಳನ್ನೂ ಆತನಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು.

ಈ ಭೇಟಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನು ದುಬಾಷಿಯ ಮೂಲಕ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಂಟಪಗಳ ಬಗ್ಗೆ 'ನಿಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಭವ್ಯವಾದ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಲ್ಲರೆ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿದನು. ಅದಕ್ಕುತ್ತರವಾಗಿ ನಾನು 'ಇಷ್ಟೇ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬಲ್ಲರು. ಆದರೆ ಇದು ಅಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲ' ಎಂದೆ. ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ರಾಜನಿಗೆ ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಯಿತು.

ರಾಜನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ ನನ್ನ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದು ಮತ್ತು ರಾಜನು ನನ್ನ ದೊರೆಯ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವನೆಂಬ ವಿಚಾರ ಕೇಳಿ ಓರ್ಮಸಿನಿಂದ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಜನರು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಸೂಯೆಪಟ್ಟರು. ಶಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ನೇಹ ಸೌಧದ ತಳಪಾಯವನ್ನೇ ಕೀಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ನಾನು ಖಾಖಾನನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದವನೇ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ವದಂತಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ತಮ್ಮ ದುರ್ನಡತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಈ ವಿಚಾರ ದೊರೆಯ ಅಮೀರರ ಹಾಗೂ ವಜೀರರ ಕಿವಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿತು.

ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೈಯ್ಯಂಗನು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಬೆರ್ಗಾ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟನು. ಬಿಜನಗರದಲ್ಲಾದ ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವನ್ನು ತನ್ನ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶ ಕಲ್ಬೆರ್ಗಾದ ಸುಲ್ತಾನ್ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಅಹಮ್ಮದ್ ಷಾ ಎಳು ಲಕ್ಷ ವರಹ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ, ಹಾಗೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದಾಗಿಯೂ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿಯ ಮೂಲಕ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ದೇವರಾಯನು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಧೀರನಾದರೂ ಧೈರ್ಯ

ತಂದುಕೊಂಡನು. ತಾನು ಬದುಕಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಆಪ್ತರು ಸತ್ತರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕಣಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂದೂ ಮಾರುತ್ತರ ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೇನೆಗಳೂ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧವಾದುವು. ಬಿಜನಗರದ ಕಡೆಯಿಂದ ದೈಯ್ಯಂಗನು ಹೊರಡಬೇಕಾಯಿತು. ಅವನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಕೈಸ್ತಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಿಮೇ ಫಜಿರ್ ಎಂಬುವನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು. ತಾನು ದೈಯ್ಯಂಗನಿಗೇ ಸಮನೆಂದು ಈತ ಭಾವಿಸಿದನು. ಕುಳ್ಳನೂ, ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಹೀನಕುಲಜನೂ, ಸಣ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯವನೂ ಆದ ಈತನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾದ ನಡತೆಗಳೆಲ್ಲ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು; ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವೆಂಬುದು ಒಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಸಿಕ್ಕಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ನನಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭತ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಇಂಥ ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಓರ್ಮಸ್ಸಿನ ಜನರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಸಲ್ಲದ ಚಾಡಿ ಹೇಳಿದರು. ನಾನು ರಾಯಭಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲ, ಖಾಖಾನ್ ದೊರೆಯಿಂದ ಒಂದು ಪತ್ರ ತಂದ ವರ್ತಕನಷ್ಟೇ ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕ ರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳ್ಳು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿದರು. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರೇ ಇರುವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು. ಹಲವಾರು ದಿವಸಗಳು ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋಚದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆಗಿದ್ದರೂ ರಾಜನು ಹಲವಾರು ಸಲ ನನ್ನನ್ನು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಾಗ ನನ್ನ ಕಡೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ನನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ರಾಜನು ಮಹಾಗುಣವಂತ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ.

ದೈಯ್ಯಂಗ್ ಕಲ್ಬೆರ್ಗಾ ದೇಶದ ಮೇಲಿನ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಹಲವಾರು ಅದೃಷ್ಟಹೀನ ಜನರನ್ನು ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ತಾನಿಲ್ಲದ ವೇಳೆ ನಿಮೇ ಫಜಿರ್ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿಸಿದ ತಾತ್ಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಬೈದು, ಬಂದ ದಿನವೇ ನನಗೆ ಏಳು ಸಾವಿರ ವರಾಹಗಳನ್ನು ಟಂಕಸಾಲೆಯಿಂದ ಕೊಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು.

ಬಿಜನಗರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದ ಖ್ವಾಜಾ ಮಸೂದ್ ಮತ್ತು ಖ್ವಾಜಾ ಮೊಹಮ್ಮದ್ ಎಂಬ ಖುರಾಸಾನ್ ದೇಶದವರನ್ನು ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಯಭಾರಿಗಳಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ ಅನೇಕ ಬಹುಮಾನದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಖಾಖಾನ್ ದೊರಗೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಸಿ ಅದನ್ನು ರಾಯಭಾರಿಗಳ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ದಿಹ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಸುಲ್ತಾನ್ ಫಿರೋಜ್‌ಷಾಹನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಘೋಮಾರ ಖಾಖಾನನೂ ಖ್ವಾಜಾ ಜೆಮಾಲ್‌ದೀನ್ ಎಂಬ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು.

ನಾನು ಕೊನೆಯ ಸಲ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿದಾಗ ರಾಜ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು 'ನೀವು ಮಿರ್ಜಾ ಷಹರುಖ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಯಭಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಒತ್ತಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥ ಗೌರವ ಸಲ್ಲುವುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ನಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಓರ್ಮಸ್ಸಿನ ಜನರ ದುರ್ಬೋಧನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು : "ನಾವು ತಮಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಹ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ಕೆಲವರು ನಮಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಅಬ್ದುರ್ ರಜಾಕರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ."

ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ 'ಈ ರಾಜನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯ ವೈಭವೂ, ಪ್ರವಾದಿಗಳ ಪವಿತ್ರತೆಯೂ, ಯೋಗಿಗಳ ಸದ್ಗುಣಗಳೂ ಮಿಳಿತವಾಗಿವೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು.

ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜ ಮಹೋನ್ನತನೇ ಸರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೊಡ್ಡವರ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕವರ ಮಾತು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಹಿತಿಯ ಬರವಣಿಗೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಯಸದವನ ಲೇಖನಿ ಈ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ನುಡಿಯಲೇ ಮಾತ; ಹಾಡಲೇ ಹಾಡ :

ನೀನೇ		ನೂಹ್,
ಇಬ್ರಾಹಿಂನಂತೆ.		
ನೀನೆ		ಮಹಾನುಭಾವ,
ದೈವಕೃಪೆಯನಾಂತೆ.		
ನೀನೆ		ಖಿಜ್ರ್
ಮೂಸನಂತೆ,		
ಸರಿಸಮಾನ	ಸ್ಥಾನಪಡೆದ	ಆತಗಿದಿರ್.
ನೀನೆ		ಅಹಮದ್
ದೇವರ		ಸಿಂಹಾಸನದ
ಸುತ್ತುವರಿದ		ಬೃಹತ್.
ನೀನೆ		ಜೀಸಸ್,
ದೈವತ್ವವನು	ಬೆಳಗಿದ	ಯಶಸ್.
ಇನ್ನು		ಮುಂದೆ
ಮಾನವರು	ಇರ್ಪ	ಭೂಮಿಯಲೆಲ್ಲ
ನಿನ್ನ		ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದಂತೆ		ಭಾವಿಸುವರೆಲ್ಲ.
ನೀನೆ	ವಿಷುವತ್ತಿನ	ಸೂತ್ರದಾರ;
ನಿನ್ನ ಅಧಿಪತ್ಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಧಾರ.		

ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಬಿಜನಗರದ ರಾಜ್ಯ ವಿಷುವತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. (Equinactial line = ದಿವಾರಾತ್ರಿಗಳು ಸಮನಾಗಿರುವ ಭೂಮಧ್ಯ ರೇಖೆ). ಆದ್ದರಿಂದ 'ನೀನೆ ವಿಷುವತ್ತಿನ ಸೂತ್ರಧಾರ; ನಿನ್ನ ಅಧಿಪತ್ಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಧಾರ' ಎಂಬ ಮಾತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

ಬಡ ಲೇಖಕನಾದ ನಾನು ನನ್ನ ರಾಯಭಾರತ್ವದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮರುಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಓಮನ್ (ಅರಬ್ಬೀ) ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಆಸೆ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ದೇವರ ದಯೆಕೋರಿ ನಾನು ಶಾಬಾನ್ ತಿಂಗಳ ಹನ್ನೆರಡನೇ ದಿನ (೧೪೪೩ನೇ ನವೆಂಬರ್ ೨) ಬಿಜನಗರದ ರಾಯಭಾರಿಗಳ ಸಮೇತ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಮರುಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಹದಿನೆಂಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ರಂಜಾನ್ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲನೇ ದಿನ (೧೪೪೩ನೇ ನವೆಂಬರ್ ೧೨) ಓಮನ್ ಸಮುದ್ರದ ತೀರವನ್ನೂ, ಮಂಗನೊರನ್ನೂ (ಮಂಗಳೂರು) ತಲುಪಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಷರೀಫ್ ಎಮಿರ್ ಸೈದ್ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಮೆಸ್ಸೆಡಿ ಎಂಬ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷದ ಯೋಗಿಯ ಸಹವಾಸದ ಯೋಗ ಒದಗಿತು. ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರೂ ಇವನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಇವನ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಇತ್ತು.

ಬಿಜನಗರದ ರಾಜನ ರಾಯಭಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಯಭಾರಿ ಖ್ವಾಜಾ ಮಸೂದ್ ಮಂಗನೊರ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡ.

ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ರಂಜಾನ್ ಉಪವಾಸದ ನಂತರ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಕೊಂಡು ನಾನು ಮನೋರ್ (ಹೊನ್ನಾವರ) ಬಂದರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಡಗನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತು ದಿನಗಳ ಸಮುದ್ರಯಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ಗ್ರಾಸವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿದೆ.

ಸಮುದ್ರಯಾನದಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಕಷ್ಟಗಳು ಒದಗಬಹುದೆಂದು ಹೆದರಿಕೆ ಆಯಿತು. ಆದರೂ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಭಾರ ಹಾಕಿ ಜುಲ್ಮದ ತಿಂಗಳಿನ ಐದನೇ ದಿನ (೧೪೪೪ನೇ ಜನವರಿ ೨೮) ಹಡಗು ಹತ್ತಿ ಸಮುದ್ರಯಾನವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಹಡಗಿಗೆ ಆಗಿದ್ದ ಹಾನಿಯನ್ನು ಸರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದೆವು.

ನಾನು ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಓರ್ಮಸ್ ಬಂದರಿಗೆ (೧೪೪೪ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೨) ಹಿಂದಿರುಗಿದೆ. ಮನೋರ್‌ನಿಂದ ಓರ್ಮಸ್‌ಗೆ ಬರಲು ಅರುವತ್ತೈದು ದಿನಗಳಾದುವು.

ಆಕರ: ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ-೨), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ ೧೫೧-೧೬೧.

[1] ಈ ಸ್ಥಳ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಂಗಳೂರು ತಾಲೂಕಿನ (ಈಗ ಬಂಟವಾಳ ತಾಲೂಕಿನ) ಪೊಳಲಿ = ಪುಲಿನಪುರ ಎಂದು ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರು ತಮ್ಮ ತುಳುನಾಡು ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ತೆಂಕನಾಡು ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕ ನೋಡಿ.) ಆದರೆ ಈಗ ರಜಾಕ್ ವರ್ಣಿಸಿರುವಂಥ ದೇವಸ್ಥಾನವಾಗಲೀ ವಿಗ್ರಹವಾಗಲೀ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಇರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದೊಂದು ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹ. ಹಿಂದಿನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದ ಮೇಲೆ ಈಗಿನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು.

[2] ಬೆಲೂರ್ : ಒಂದು ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಗ್ಲೂರ್ ಎಂದಿದೆ. ಸರ್ ಎಲ್ಲಿಯಟ್ ಎಂಬ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಇದು ಬಿದ್ರೂರ್ (ಬಿದನೂರು) ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೀವೆಲ್ಲೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿದಿರಿನ ಊರು ಬಿದರೂರು ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊಸನಗರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನ ನಗರ ಎಂಬ ಊರು ಹಿಂದಿನ ಬಿದರೂರ್.

[3] ಅರೇಬಿಯಾ ರಾಜನೊಬ್ಬ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನನುಕರಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ತೋಟ.

[4] ಇವರು ಸುಂಕ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವರು.

[5] ಹಂಪೆಯ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಜ್ಜನದ ಮನೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇದರ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

[6] ಇಂಡಿಯಾ ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅವನು ಬಹು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದ' ಎಂದು ಸೇರಿದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ರಜಾಕನು ನೋಡಿದ್ದು ಎರಡನೇ ದೇವರಾಯನನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೬ಕ್ಕೆ ದೇವರಾಯನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

[7] ನ್ಯೂನಿಜನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಸೋದರನ ಮಗ. ಆದರೆ ರಜಾಕನು ಹೇಳಿರುವುದೇ ಸರಿಯೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

[8] ಇವನು ಎರಡನೇ ದೇವರಾಯ. ಈತ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೧೯ ರಿಂದ ೧೪೪೪ ರವರೆಗೆ ಆಳಿದನು.

[9] ಡನಾಯಕ ಎಂಬುದು ಅಂಕಿತನಾಮವಲ್ಲ. ಡನಾಯಕ ಅಥವಾ ಡಣ್ಣಾಯಕ ಎಂದರೆ ಸೇನಾದಳಪತಿ ಅಥವಾ ಸೇನಾನಾಯಕ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಲಕ್ಷಣ ಡನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು.

೪. ಅಥನೇಷಿಯಸ್ ನಿಕಿಟಿನ್

ನಿಕಿಟಿನ್ ರಷ್ಯಾದೇಶದ ತ್ವೆರ್ ಎಂಬ ಊರಿನವನು. ರಷ್ಯಾದೇಶದಿಂದ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗರಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಮೊದಲನೆಯವ. ಮೂರನೆಯ ಐವಾನನು ರಷ್ಯಾದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೭೦ರಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಂಡಿಯಾದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಇವನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗೋಲ್ಕೊಂಡ ಮತ್ತು ದಖನ್ ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಚಾರ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ಈ ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ತಿಳಿದಾಗಲೀ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಇವನು ಹೇಳಿರುವ ವಿಚಾರಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೬೮ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಊರಾದ ತ್ವೆರ್‌ನಿಂದ ಹೊರಟು ರಷ್ಯಾ, ಇಂಡಿಯಾ ಮತ್ತು ಏಷ್ಯಾ ಮೈನರ್‌ನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೭೪ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ.

ತನ್ನ ಊರಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಕ್ಯಾಸ್ಪಿಯನ್ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ಬೊಖಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಓರ್ಮಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರಯಾನ ಮಾಡಿ ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಚೌಲ್ ಎಂಬ ಬಂದರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೀದರ್‌ಗೆ ತಲುಪಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ನಂತರ ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್, ಸಿಲೋನ್, ಪೆಗು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ. ನಿಕಿಟಿನ್ ನಂತರ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯಿಲ್ಲ. ನಿಕಿಟಿನನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ರಷ್ಯನ್ ಲೆಗೇಷನ್ನಿನ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯವರಾದ ಕೌಂಟ್ ವೀಲ್ ಹೋರ್‌ಸ್ಟಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದೂಗಳ ಸುಲ್ತಾನ ಕದಮನು ಬಹಳ ಶಕ್ತಿವಂತನಾದ ರಾಜ. ಇವನ ಬಳಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸೈನ್ಯವಿದೆ. ಇವನು ಬಿಜನೇಫರ್ (ವಿಜಯನಗರ) ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಭಾರೀ ನಗರದ ಸುತ್ತಲೂ ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳಿವೆ. ಈ ಊರಿನ ಮಧ್ಯೆ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಕಂಟಕಾರಿಯಾದ ಜಂಗಲ್ ಇದೆ. ಶತ್ರುವು ಬಿಜನೇಫರ್ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಅನ್ನನೀರಿನ ಅಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ಸೈನಿಕರು ಸತ್ತುಹೋದರು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನೀರಿದ್ದರೂ ಅದು ಅವನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಮಲ್ಲಿಕ್ ಖಾನ್ ಖೋಡಾ ಎಂಬುವನು ಈ ಭದ್ರವಾದ ನಗರವನ್ನು ಹಗಲೂರಾತ್ರಿ ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಿ ಗೆದ್ದನು. ಭಾರಿ ಫಿರಂಗಿ ಸಮೇತ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳು ಅನ್ನನೀರಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಲ್ಲಿಕ್ ಖಾನನು ತನ್ನ ಯೋಧರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಐದು ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ನಗರವು ಕೈವಶವಾದ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಸಲಾಯಿತು. ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಚಿಕ್ಕವರು ಮುದುಕರೆನ್ನದೆ ಖೈದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಆಮೇಲೆ ತಲೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಐದು, ಹತ್ತು

ಟೆಂಕಗಳಂತೆ ಮಾರಲಾಯಿತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎರಡು ಟೆಂಕಾ ಬೆಲೆ. ಆದರೆ ಭಂಡಾರ ಬರಿದಾಗಿತ್ತು. ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ದೇವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು ಯಾರು ಭಕ್ತನೆಂದು. ಆ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ದೇವರೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಅರಿವುಂಟು. ಅವನ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಆ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ.

—

ಆಕರ: ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ - ೨), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ ೧೮೭

೫. ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ

ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಲಿಸ್ಬನ್ನಿನಲ್ಲಿ ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ದಿಯಾಗ್ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಎಂದು. ಇವನ ಸಹೋದರ ಅಂದರೆ ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಬ್ಬನಿದ್ದ. ಅವನ ಹೆಸರು ಗೋನ್ಸ್‌ಕಾಲೊಗಿಲ್ ಬಾರ್ಬೊಸ ಎಂದು. ಇವನು ಪೀಡ್ರೋ ಅಲ್ವಾರಿಸ್ ಕಾಬ್ರಾಲ್ ಎಂಬುವನ ನೌಕಾ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦ರಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಕಾಬ್ರಾಲ್ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಗಿಲ್ ಬಾರ್ಬೊಸಾನನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕೊಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ. ದಿಯಾಗ್ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೧ರಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಸಿಯನ್ ಜೋವಾ-ದ-ನೋವಾ ಎಂಬುವನ ನೌಕಾಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದ. ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ತನ್ನ ತಂದೆಯೊಡನೆಯೇ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಡನೆಯೇ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಬಹುಶಃ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನು ಬಂದ ಅಲ್ವಾರಿಸ್ ಕಾಬ್ರಾಲನ ನೌಕಾಪಡೆಯೊಡನೆ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹೆ.

ಅಲ್ವಾರಿಸ್ ಕಾಬ್ರಾಲನೂ ಅವನ ಪಡೆಯವರೂ ಪೋರ್ಚುಗಲ್‌ನಿಂದ ಹೊರಟು ಆಫ್ರಿಕಾ ದೇಶದ ಪೂರ್ವ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಸೊಫಾಲ, ಮೊಜಾಂಬಿಕ್, ಕಿಲ್ವಾ, ಮೊಂಬಾಸ, ಮೆಲಿಂಡಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ, ಸೊಕೋತ್ರ ದ್ವೀಪವನ್ನೂ, ಕೆಂಪು ಸಮುದ್ರ ಮತ್ತು ಪರ್ಷಿಯಾ ಸಮುದ್ರಖಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಓರ್ಮಸ್‌ಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ಕ್ಯಾಂಬೆ ಖಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋಗಾ ಎಂಬ ಊರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಂಡಿಯದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಕೊಚ್ಚಿನ್ನಿಗೆ ಬಂದರು.

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಡನೆ ಕೊಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದುಆರ್ತೆ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಮಲಬಾರ್ ದೇಶದ ಭಾಷೆಯಾದ ಮಲೆಯಾಳಿಯನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡ. ನಾನಾ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಬಾರ್ಬೊಸನ ವರ್ಣನೆ ನಮಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವ ಕುಲಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಅವನ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಚರಿತ್ರೆ ಬರೆಯುವುದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇಶಗಳ, ಜನಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ನಡವಳಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯೇ ಅವನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಮಾಡುವ ವಿಜಯನಗರ ಹಾಗೂ ಮಲಬಾರ್ ರಾಜ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆ ಮತ್ತು ಜನರ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಸಾಪಾರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖನ ಬಹಳ ಗಮನಾರ್ಹವಾದವುಗಳು. ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಬರೆದದ್ದು ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ. ಈ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇಟಾಲಿಯನ್, ಸ್ಪೆನ್ಯೆ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಿದೆ.

ಗೋವಾದಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೊರಟು ಮಲಬಾರ್ ಕಡೆಗೆ ಹೋದರೆ ಅಲಿಗಾ ಎಂಬ ನದಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯೇ ದಖನ್ ಮತ್ತು ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯಗಳ ಗಡಿ. ನದಿಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಮೆಲೆ ಸಿಂತಕೊಲ

[1]ಎಂಬ ದುರ್ಗವಿದೆ. ಇದನ್ನು ದಖನ್ ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಖನ್ ರಾಜ್ಯ ಕೊನೆಯಾಯಿತು. ಅಲಿಗಾ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ನರಸಿಂಗ[2] ಮಹಾರಾಜ್ಯ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಐದು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯಗಳಿವೆ. ಒಂದೊಂದು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆ. ಒಂದು ರಾಜ್ಯ ಸಮುದ್ರತೀರ ಹೋದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೆ ತುಳಿನಾಟ್ (ತುಳುನಾಡು) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು ಲೆಗ್ನಿ[3] ಎಂದು; ಇದು ತಿಸಾ (ಒರಿಸ್ಸ) ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು ಕನರಿ; ಇದರೊಳಗೇ ವಿಜನೇಗರ್ (ವಿಜಯನಗರ) ಇರುವುದು. ಮತ್ತೊಂದು ತಮುಳ್ (ತಮಿಳ್) ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಚೋಮಂಡಲ್ (ಚೋಳಮಂಡಲ).

ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಧನಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗರಗಳೂ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಇವೆ. ರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲ ಫಲವತ್ತಾಗಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತುಳಿನಾಟ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನದಿಗಳೂ ಬಂದರುಗಳೂ ಇವೆ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಾರ ಸಾಪಾರವೂ, ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನುಗಳ ರವಾನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ತಕರು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ತುಳಿನಾಟ್ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಮೆರ್ಜಿಯೋ ಎಂಬ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ನದಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ.[4] ಈ ನದಿಯ ನೀರು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒರಟಾದ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಮಲಬಾರಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಸಂಬುಕ್ ಎಂಬ ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಬರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ಕೊಬರಿ ಎಣ್ಣೆ, ಜಾಗರಾ (ಬೆಲ್ಲ) ಇವುಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ.

ಅಲಿಗಾ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಹೊನೋರ್ (ಹೊನ್ನಾವರ)[5] ಎಂಬ ಸುಂದರ ಪಟ್ಟಣ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇದು ನದಿಯ ಮೇಲಿದೆ. ಹೊನೋರನ್ನು ಮಲಬಾರಿಗಳು ಪೊವರನ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಕ್ಕಿ ಅವರ ವಿಚಿತ್ರ ಆಹಾರ. ಬರುವಾಗ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಎಣ್ಣೆ, ಜಾಗ್ರಾ ಮತ್ತು ತಾಳೆ ಮರದ ಹೆಂಡ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಪತಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಕಡಲುಗಳ ನಾಯಕರಿದ್ದರು. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು ತಿಮೋಜ (ತಿಮೋಜ); ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು ರಾವ್‌ಜಿ (ಮಾಧವರಾವ್). ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ ಐದಾರು ಹಡಗುಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇವರು ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಮಲಬಾರಿ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನಾಡಿನ ಒಡೆಯನೊಡನೆ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ದಖನ್ ರಾಜ್ಯದವರಾದರೂ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಅಧೀನತೆ ಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದೊರೆಯ ಹಡಗುಗಳು ಇಂಡಿಯಾ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಇವರ ಆಟವೆಲ್ಲ ನಿಂತಿದೆ.

ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಣ್ಣ ನದಿಯ ಮೇಲೆ ಭಟಕಲಾ (ಭಟ್‌ಕಲ್) ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಮೂರೂ ಜಿಂಟೈಲರೂ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಓರ್ಮಸಿನಿಂದ ಬಂದ ಹಡಗುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿ, ಬೂರಾ ಸಕ್ಕರೆ, ಕಬ್ಬಿಣ – ಇವನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಲು ಇವರಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೂರಾ ಸಕ್ಕರೆ ಒಂದು ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ (ಒಂದು ಹಂದ್ರೆಡ್‌ವೇಟಿನ ಕಾಲು ಭಾಗ) ಇನ್ನೂರು ನಲವತ್ತು ಮರವೆಡಿಗಳು. ಹಡಗುಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ತರುತ್ತವೆ. ಇವನ್ನು ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತಗಳೆಂದರೆ ನರಸಿಂಗ (ವಿಜಯನಗರ) ರಾಜ್ಯದ ಮೂರರಿಗೆ ಬಹು ಆನಂದ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಾಮ್ರವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಾಣ್ಯಕ್ಕೂ, ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಒಳನಾಡಿಗೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರರ ಅಥವಾ ಮೆಕ್ಕಾದ ಹಡಗುಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೆಲವು ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಬರುತ್ತವೆ.

ಭಟಕಲಾ ಬಹಳ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಉರು. ರಾಜನಿಗೂ ಇಲ್ಲಿರುವ ಜೆಂಟೈಲ್ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದ ದಾಮಚೇಟಿಗೂ[6] ಬಹಳ ಆದಾಯ ಬರುತ್ತದೆ. ದಾಮಚೇಟಿಯ ಬಳಿ ಅಪಾರ ಹಣವೂ ಒಡವೆಗಳೂ ಇವೆ. ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜನು ಈ ಉರು ಮತ್ತು ಇತರ ಉರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸೋದರನ ಮಗನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆತ ತಾನೇ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನಾನಾ ತರಹ ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮೂಲಿಕೆಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಲೇಹ್ಯ ಮುಂತಾದ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಓರ್ಮಸಿನ ಹಡಗುಗಳು ಅರಬ್ಬರಿಗೂ ಪರ್ಷಿಯನರಿಗೂ ಈ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ.

ಹಿಂದೆ ನರಸಿಂಗನ ಇಡೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ಕುದುರೆಗಳೂ, ಮುತ್ತುಗಳೂ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಈ ಬಂದರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲ ಗೋವಾ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಏಡನ್ನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹಡಗುಗಳು ಹೋಗಕೂಡದೆಂದು ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿದ್ದರೂ ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕ ಮಲಬಾರೀ ಹಡಗುಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಬುಕಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ತಾಳೆಬೆಲ್ಲ, ತೆಂಗಿನ ಎಣ್ಣೆ, ತಾಳೆ ಹೆಂಡ ಇವುಗಳನ್ನು ತಂದು, ಇವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಕ್ಕಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಿ ಸಂಬಾರ ಮತ್ತು ಗಂಧಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತರುತ್ತವೆ.

ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಧ್ವಂಧ್ಯಯುಧ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಿಧಾನ.[7] ಮಾತ್ತತ್ತಿದರೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸವಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ರಾಜ ಅವರಿಗೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಧ್ವಂಧ್ಯಯುಧಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆಯುಧಗಳು ಅಳತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ನಿರ್ಧರವಾದ ದಿನ ಹೋರಾಟಗಳು ಬರೇ ಚಡ್ಡಿ ಧರಿಸಿ ನಗು ಮುಖದಿಂದ ಅಖಾಡಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನೂ ಅವನ ಪರಿವಾರವೂ ಈ ಯುಧವನ್ನು ನೋಡಲು ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹೋರಾಟಗಳು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬರಿ ಮೈಯ್ಯಿಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಏಟುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕದನ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಯಾರೂ ತುಟಿ ಪಿಟಕೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯರು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಟಕಲ ಪಟ್ಟಣ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜನಿಗೆ ವರ್ಷವರ್ಷ ಪೊಗದಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಇಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಮ್ರವನ್ನು ಹಣ ಮಾಡಲು, ಕಡಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಒಳನಾಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಾದರಸ, ಸಿಂಧೂರ ಹವಳ, ಸ್ವಟಿಕ ಮತ್ತು ದಂತ – ಇವು ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತವೆ.

ಭಟಕಲ ಪಟ್ಟಣ ಮಟ್ಟಸವಾದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಜನಭರಿತವಾದ ಉರು. ಕೋಟೆ ಇಲ್ಲ. ಉರಿನ ಸುತ್ತ ತೋಟತುಡಿಕೆಗಳಿವೆ. ತಿಳಿಯಾದ ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರ್ದನ್ (ಪ್‌ದಾರವ್ ಎಂಬ ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ನಾಣ್ಯ) ಎಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರ ಬೆಲೆ ಮುನ್ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಮರವೆಡಿಗಳು. ದಾಮ ಎಂಬ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯವೂ ಉಂಟು. ಇದರ ಬೆಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮರವೆಡಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ತೂಕಗಳನ್ನು ಬಾಹರ್ (ಭಾರ?) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಬಾಹರಿಗೆ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಕ್ವಿಂಟಾಲುಗಳು.

ಮುಂದೆ ಹತ್ತು ಹರಿದಾರಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಯಂದೂರ್[8] ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಟಕಲಾ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಬತ್ತ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಬೆಳೆದ ಬತ್ತ ಭಟಕಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬತ್ತವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನೀರಿರುವ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ನೇಗಿಲಿನಂತಹ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲವನ್ನು ಉಳುತ್ತಾರೆ. ನೇಗಿಲಿನ ಕುಳದಲ್ಲಿ

ಇರುವ ಟೊಳ್ಳಿನ ಮೂಲಕ ಬೀಜದ ಬತ್ತವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಉಳುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಬೀಜವು ಭೂಮಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ನೀರು ತುಂಬಿದ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಖುಷ್ಕಿ ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೀರಿರುವ ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬೆಳೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬತ್ತ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಗಿರಜತ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಜಾನಿಬಜಲ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಕಮಗರ್ ಎಂತಲೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಪಚರಿ ಎಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದರ ಬೆಲೆ ಒಂದೊಂದು ತರ; ರುಚಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ.[9]

ಮಯಂದೂರಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ನದಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಈ ನದಿಗಳ ಬಳಿ ಬಾಕನೂರ್ (ಬಾಕೂರರು)[10] ಮತ್ತು ಬಸಲೋರ್ - (ಬಸರೂರು)[11] ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡೂ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಬತ್ತವನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಕೇರಿ ಬತ್ತದ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಫನೆಗಾ ಎಂಬ ಮೂಡೆ[12] ಕಟ್ಟಿ ಮಲಬಾರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಫನೆಗಾದ ಬೆಲೆ ಬತ್ತದ ಗುಣದ ಮೇಲೆ ೧೫೦ ರಿಂದ ೨೦೦ ಮರವೆಡಿಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

ಓರ್ಮಸ್, ಏಡನ್, ಕುಹೆರ್ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಕನೋರ್ (ಕನ್ನಾನೂರು) ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಹಡಗುಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಕನೋರ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಲಬಾರಿಗಳು ತಾಮ್ರ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಜಾಗ್ರಾ, ಕೊಬರಿ ಎಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಇಲ್ಲಿಂದ ಅಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕರೆ ಸಾಕು, ಮಲಬಾರಿಗಳು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಲಬಾರ್ ಸಣ್ಣ ದೇಶವಾದರೂ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರ. ಇಡೀ ಮಲಬಾರ್ ಎಷ್ಟು ಜನಭರಿತವಾಗಿದೆ ಯೆಂದರೆ ಮೌಂಟ್ ಡೆಲಿಯಿಂದ ಕ್ಯಾಲಾಂ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ ಒಂದೇ ನಗರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಊರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಹರಿದಾರಿ ಹೋದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ದೊಡ್ಡ ನದಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿ ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.[13] ತೆಂಗು ಮುಂತಾದ ಮರಗಿಡಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಮನೆಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳೂ ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡವು; ಅವಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಆದಾಯವಿದೆ. ಈ ನದಿಯ ಬಳಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣ ವೊಂದಿದೆ. ಇದು ಜೆಂಟೈಲರೂ, ಮೂರರೂ ಇರುವ ಜನಭರಿತ ಊರು. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು ಮಂಗಳೂರ್. ಇದು ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನೇಕ ಹಡಗುಗಳು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಮಲಬಾರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಈ ಅಕ್ಕಿ (ಕುಚಲು ಅಕ್ಕಿ) ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆರೋಗ್ಯಕರ ಮತ್ತು ರುಚಿಕರ. ಮಲಬಾರಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಈ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನೇ. ಇದು ಬಹಳ ಅಗ್ಗವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಏಡನ್ನಿಗೆ ಮೂರರ ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಣಸನ್ನೂ ರವಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಮೆಣಸು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮೆಣಸಿಗಿಂತ ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮೆಣಸೇ ಹೆಚ್ಚು. ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಸೀದಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ಕುನ್ಬಳ (ಕುಂಬಳ) ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಕರೀ ಅಕ್ಕಿ ಮಲಬಾರಿಗೂ ಮಾರ್ಲೀವ್ ದ್ವೀಪಗಳಿಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮಾರ್ಲೀವ್ ದ್ವೀಪದಿಂದ ತೆಂಗಿನನಾರಿನ ಹಗ್ಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಕುನ್ಬಳ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಆ ರಾಜ್ಯದ ಪರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಈ ಊರು ಕನೋರ್ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ತುಲಿನಾಟ್ (ತುಳುನಾಡು) ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಹನ್ನೆರಡು ಅಥವಾ ಹದಿನೈದು ಹರಿದಾರಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾದ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ ಇದೆ. ಇದು ಬಹಳ ಕಡಿದಾಗಿದ್ದು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟ. ಈ ಶ್ರೇಣಿ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ಆರಂಭದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮಲಬಾರ್ ದೇಶದ ಆಚೆ ಇರುವ ಕಾಮೊರಿ ರಾಜ್ಯದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ತುಳಿನಾಟ್ ಈ ಶ್ರೇಣಿಗೂ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಶ್ರೇಣಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂಡಿಯನರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಳಿನಾಟ್ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲಾ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಸಮುದ್ರ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯವರೆಗೆ ಇತ್ತು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿತು. ಸಮುದ್ರ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲಾ ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇದೆ.[14]

ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿ ಬಹಳ ಹಳೆ ದಿಣ್ಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ; ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಹತ್ತಬೇಕು. ಈ ಕಾರಣವೇ ಮಲಬಾರ್ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜ ಅದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೋ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಈ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಇವೆ. ತಿಳಿ ನೀರೂ ರುಚಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿವೆ. ಕಾಡುಹಂದಿಗಳೂ, ಭಾರಿಯಾದ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾದ ಜಿಂಕೆಗಳೂ, ಅನೇಕ ಚಿರತೆಗಳೂ, ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳೂ, ಬೆಕ್ಕಿನಂಥ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ತುಂಬಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಬಾದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ತರದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇವೆ. ಇವು ಬಹಳ ಚುರುಕು; ಹಿಡಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ರೆಕ್ಕೆ ಇರುವ ಹಾರುವ ಹಾವುಗಳಿವೆ. ಇವು ಬಹಳ ವಿಷ. ಮರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹಾವುಗಳ ಉಸಿರು ತಾಗಿದರೆ ಅಥವಾ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಸಾವು ಖಂಡಿತ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳಿವೆ. ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಮಣಿ ಮತ್ತು ಪದ್ಮರಾಗ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಯಾದ ಹರಳುಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮಲಬಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಪ್ರದೇಶ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಮಟ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ ಬಹಳ ಫಲವತ್ತಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಇದೆಲ್ಲ ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಗರಗಳೂ, ಗ್ರಾಮಗಳೂ, ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಗಳೂ ಇವೆ. ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ, ತರಕಾರಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ದನ, ಎಮ್ಮೆ, ಹಂದಿ, ಆಡು, ಕುರಿ, ಕತ್ತೆ, ಸಣ್ಣ ಕುದುರೆ – ಇವು ತುಂಬಿವೆ. ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಜನ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಕತ್ತೆ ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನು ಹೇರುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತು ಬೇಸಾಯಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಂಟೈಲರೇ ಇರುವುದು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೂರರಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉರುಗಳ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನರಸಿಂಗ ರಾಜ ಅವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಉಳಿದ ಉರುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ರಾಜ್ಯಪಾಲರುಗಳನ್ನೂ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿಕಾರರನ್ನೂ ನೇಮಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪರ್ವತಗಳಿಂದಾಚೆ ನಲವತ್ತು ಹರಿದಾರಿಗಳು[15] ಒಳನಾಡಿಗೆ ಹೋದರೆ ಬಿಜನಗರ್ ಎಂಬ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ನಗರ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಈ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಜನ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೋಟೆಯೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನದಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಪರ್ವತವೂ ಇವೆ. ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜನು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜ ಜಿಂಟೈಲ. ಇವನನ್ನು ರಾಹೇನಿ (ರಾಯ) ಎಂದು[16] ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಸುಂದರವಾದ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಅರಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಅಂಗಳಗಳಿವೆ. ಈ ಅಂಗಳಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿಬ್ಬಗಳೂ, ಕೊಳಗಳೂ, ಹೂಗಿಡಗಳೂ ಇವೆ. ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಮೀನು ಸಾಕುತ್ತಾರೆ. ಮರಗಳಿಂದಲೂ ಹೂಗಿಡಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿದ ತೋಟಗಳಿವೆ.

ನಗರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರು ವಾಸಮಾಡುವ ಮನೆಗಳೂ ಇವೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಹುಲ್ಲು ಹೊದಿಸಿದವುಗಳು. ನಗರದ ಬೀದಿಗಳೂ ಚೌಕಗಳೂ ವಿಶಾಲವಾಗಿವೆ. ನಾನಾ ದೇಶದ ಮತ್ತು ನಾನಾ ಜನಾಂಗದ ಜನರು ಈ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಬಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮೂರ್ ವರ್ತಕರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತ ಜೆಂಟಿಲ್ ನಿವಾಸಿಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮುತ್ತಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದಾದವರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿದ್ದು ವ್ಯಾಪಾರ ಸಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಯಾರಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದರೆಂದು ಯಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಜನಾಂಗದವರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮೂರರಾಗಿರ ಬಹುದು ಅಥವಾ ಕೈಸ್ತರಾಗಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಮತಧರ್ಮದಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಇರಬಹುದು.

ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರ ಅಗಾಧವಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತ ರಾಜ್ಯಪಾಲರುಗಳು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನ್ಯಾಯನೀತಿಗಳಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೆಗು ಮತ್ತು ಸೆಲನಿ (ಸಿಲೋನ್)ಗಳಿಂದ ಬಂದ ಅನೇಕ ವಜ್ರವೈದ್ಯಕೀಯಗಳ ಆಭರಣಗಳಿವೆ. ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಜ್ರಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ದಖನಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಜ್ರದ ಗಣಿಗಳಿವೆ. ಓರ್ಮಸ್ ಮತ್ತು ಕಾಯೆಲ್ಗಳಿಂದ ತಂದ ಮುತ್ತುಗಳೂ, ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಆಸೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಸುರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಚೀನಾ ಮತ್ತು ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡ್ರಿಯಾದಿಂದ ಬಂದ ನಾನಾ ತರಹ ರೇಷ್ಮೆ ಮತ್ತು ಸಾಧಾರಣ ಕಿಂಕಾಪು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿರುವ ಜನ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಇತರ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹವಳಗಳನ್ನು ಗುಂಡುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಜನಗರಕ್ಕೆ ತಾಮ್ರ, ಪಾದರಸ, ಸಿಂಧೂರ, ಕೇಸರಿ, ಗುಲಾಬಿ ಅತ್ತರು, ಅಫೀಮು, ಗಂಧ ಮತ್ತು ಆಯಿಲೊ ಮರ, ಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ – ಇವು ಬರುತ್ತವೆ. ಕಸ್ತೂರಿ ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮೈಕೈಗೆಲ್ಲಾ ಪೂಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಪದ್ಧತಿ.

ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇಡೀ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾಗಿ ಮೆಣಸು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೆಣಸನ್ನು ಮಲಬಾರಿನಿಂದ ಎತ್ತು ಮತ್ತು ಕತ್ತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪದೋರ್[17] ಎಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರ ಬೆಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಮರವೆಡಿಗಳು. ಈ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕ ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಇಂಡಿಯಾದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಈ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಚಿನ್ನ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ನಾಣ್ಯವು ದುಂಡಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ನಾಣ್ಯಗಳ ಒಂದು ಕಡೆ ಇಂಡಿಯಾ ಲಿಪಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಚಿತ್ರವೂ ಇವೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಲಿಪಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ.

ರಾಜನು ದೇಶದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಪಾಲರುಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿ ತಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನೂ ಈ ಊರಿನ ನಿವಾಸಿಗಳೂ ಜೆಂಟಿಲರು. ಇವರು ಕಂದುಬಣ್ಣಕ್ಕಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದಾರೆ. ತಲೆಕೂದಲು ಕೋಮಲ ವಾಗಿಯೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಮೈಕೈ ಸಮಕಟ್ಟುಳ್ಳವರು. ನಮ್ಮಂತೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಂಗಸರೂ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಗಂಡಸರು ಸೊಂಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಮಡಿಕೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಉಡುತ್ತಾರೆ. ಹತ್ತಿ, ರೇಷ್ಮೆ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ಕಿಂಕಾಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಬರುವಂತಹ ಅಂಗಿಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಂಗಿಗಳ ಮುಂಭಾಗ ತೆರೆದಿರುತ್ತದೆ. ತಲೆಗೆ ಸಣ್ಣ ಟೋಪಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ರೇಷ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕಿಂಕಾಪಿನ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು ಗಂಟು

ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲುಚೀಲ ಹಾಕದೆ ಕಾಲಿಗೆ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭುಜದ ಮೇಲೆ ರೇಷ್ಮೆ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿಯ ವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಸೇವಕರು ಅವರ ಹಿಂದೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಗಂಧ, ಗಂಧ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕೇಸರಿಗಳನ್ನು ಪನ್ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮೈಗೆ ಪೂಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣ ಇವರು ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೊರಳಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಸರವನ್ನೂ ಮತ್ತಿತರ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೋಳಿಗೆ ಹರಳಿನ ತೋಳುಬಂದಿಗಳನ್ನೂ, ಕೈಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಉಂಗುರಗಳನ್ನೂ, ಕಿವಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಮತ್ತು ವಜ್ರದ ಓಲೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಳೆ ಮತ್ತು ಬಿಸಿಲಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಸೇವಕನು ಇವರ ಹಿಂದೆ ಭತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭತ್ತಿಗಳನ್ನು ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವನ್ನು ಬೇಕೆಂದಾಗ ತೆರೆದು ಮುಚ್ಚಬಹುದು. ಕೆಲವು ಭತ್ತಿಗಳ ಬೆಲೆ ಮುನ್ನೂರು ನಾನೂರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಷ್ಟು. ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಗೆ ತಕ್ಕಂಥ ಭತ್ತಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆರು ಗಜ ಉದ್ದ ನವುರಾದ ರೇಷ್ಮೆ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಉಡುತ್ತಾರೆ. ಸೀರೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಸೊಂಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಟ್ಟು, ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೂ ಭುಜದ ಮೇಲೂ ಬರುವಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಉಟ್ಟಾಗ ಒಂದು ತೋಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಭುಜ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಕಸೂತಿ ಹಾಕಿದ ಗಿಲೀಟಿನ ಚರ್ಮದ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಲೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕೂದಲನ್ನು ಬಾಚಿ, ಮುಡಿಕಟ್ಟಿ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂ ಮುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮೂಗಿಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ತೂತುಮಾಡಿ ಮುತ್ತಿನ ಅಥವಾ ಹರಳಿನ ತೂಗು ಮೂಗುತಿಯನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಓಲೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚಿನ್ನ, ವಜ್ರ, ವೈಡೂರ್ಯ, ಹವಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊರಳು ಸರಗಳನ್ನೂ, ಪದಕಗಳನ್ನೂ, ತೋಳುಬಂದಿಗಳನ್ನೂ, ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನೂ ತೊಡುತ್ತಾರೆ. ತೋಳುಗಳಿಗೆ ಪೋಣಿಸಿದ ಹವಳಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೈಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ವಜ್ರ ವೈಡೂರ್ಯಗಳ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವಜ್ರವೈಡೂರ್ಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಡಾಬುಗಳನ್ನು ತೊಡುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ ಮತ್ತು ಕಾಲುಂಗುರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇವರು ಬಹು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಒಡವೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರು ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ನಾನಾ ತರ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಧವಿಧ ಭಂಗಿಗಳ ಆಟಪಾಟಗಳನ್ನು ಆಡಬಲ್ಲವರು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಹು ರೂಪವತಿಯರು. ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಂತೆ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿವಾಹದ ಕಾಯಿದೆಕಟ್ಟಲೆಗಳಿವೆ. ಆದರೂ ಕೆಲವರು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಮಂತರು, ಹಲವಾರು ಹೆಂಡತಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು ಎಷ್ಟೋ ಜನ.

ಅರಮನೆಯ ಉಳಿಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಕಿ ಅವರಲ್ಲಿ ರೂಪವತಿಯರನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅರಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದಲೇ ನಡೆಯಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶುಚಿ ರುಚಿಯನ್ನರಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಬೇಕು. ಇವರಿಗೆ ಅರಮನೆಯೊಳಗೇ ವಾಸಕ್ಕೆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಒದಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಗಾಯನ, ನೃತ್ಯ, ಅಭಿನಯ ಮುಂತಾದ ಸಾವಿರಾರು ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸಿ, ಹಾಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಇವರನ್ನು ತನ್ನ ಶಯನಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ಗಂಡುಮಗು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ. ರಾಜನ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಲು ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅಸೂಯೆ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಎಷ್ಟಿರುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ತಮಗೆ ಬೇಡವಾದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ವಿಷ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಉಂಟು.

ರಾಜನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಓಲಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಕುಳಿತು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವರು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದಾಗ ನಜರು ಒಪ್ಪಿಸಿ ತಮ್ಮ ಗೌರವ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರನ್ನು ರಾಜ ಕ್ರೂರಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನೂ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ ಗೌರವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರೂ ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕುದುರೆ ಸವಾರರು ಮತ್ತು ಆಳುಕಾಳುಗಳ ಸಮೇತ ಅರಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸುವವರೆಗೆ ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಅವರನ್ನು ಛೇದಿಸಿಮಾಡಿ, ಅವರ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡವರಾಗಿದ್ದರೆ ರಾಜನೇ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಹೊಡೆದು ಅರಮನೆಯ ತನ್ನ ಖಾಸಾ ವಸ್ತ್ರಶಾಲೆಯಿಂದ ಬೆಲೆಯಾದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಉಡಿಸಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ವಾದ್ಯಸಮೇತ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ.[18]

ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನೇಕ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳೂ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ರಾಜನ ಬಳಿ ಒಂಬೈನೂರು ಆನೆಗಳೂ, ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ದುಡ್ಡುಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದೊಂದು ಆನೆಯ ಬೆಲೆ ೧೫೦೦ ರಿಂದ ೨೦೦೦ ಡಕಟ್. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಆನೆಗಳು ಬಹಳ ಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದವುಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜನ ದರ್ಬಾರ್ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸತಕ್ಕಂಥವುಗಳು.

ಕುದುರೆಗಳ ಬೆಲೆ ೨೦೦ ರಿಂದ ೬೦೦ ಡಕಟ್ಟುಗಳು. ರಾಜನ ಸ್ವಂತ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಕುದುರೆಗಳ ಬೆಲೆ ೯೦೦ ಅಥವಾ ೧೦೦೦ ಡಕಟ್ಟುಗಳು. ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟು ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅಂಗರಕ್ಷ ಯೋಧನಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನೂ, ಕುದುರೆಯ ಮಾಲೀಕನು ಮಾಡಲು ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬ ಗುಲಾಮೀ ಹುಡುಗಿ ಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ನಾಲ್ಕೈದು ಚೆನ್ನದ ಪದೋಗಳ ಮಾಸಾಶನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಯೋಧನಿಗೂ, ಆಳು ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಗ್ರಾಸವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಅರಮನೆಯ ಪಾಕಗೃಹಗಳಿಂದ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಹಾರ ಒದಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪಾಕಗೃಹಗಳು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿವೆ. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ತಾಮ್ರದ ಕಡಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಡುಗೆ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಕಿ, ಹುರುಳಿ, ಕಡಲೆ, ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಳುಗಳು ಬಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕುದುರೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಾಕದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ಅದರ ಬದಲು ಇನ್ನೂ ಬಡಕಲಾದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಸಾಕುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಕಿದರೆ ಅದನ್ನು ಹಿಂದೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಆನೆಗಳನ್ನೂ ರಾಜನ ಕರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಕಿ ಸಲಹುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರೂ ತಮ್ಮ ಅಧೀನರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಇದೇ ರೀತಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳು ಬಹಳ ದಿನಗಳು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಓರ್ಮನ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಂಬೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಸಾಕುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಬೆಲೆ.

ರಾಜನ ಅಶ್ವದಳ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂಬಳ ಉಂಟು. ಐದಾರು ಸಾವಿರ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಸಂಬಳವುಂಟು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಸೈನಿಕರ ಸಂಖ್ಯೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಲ್ಲದೆ ಸೈನಿಕರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಾರರೆಂದೂ, ಸೈನಿಕರು ಒಮ್ಮತದಿಂದ ಇರಲಾರರೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಹು ಸೊಗಸುಗಾತಿಯರು; ನೃತ್ಯ ಗೀತ ಗಾಯನ ದೊಂಬರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ನುರಿತ ಚದುರೆಯರು.

ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಧನನ್ನು ಚುನಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುನ್ನ ಅವನನ್ನು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವನ ಮೈಕಟ್ಟು, ಉದ್ದ, ದಪ್ಪ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನ ಹೆಸರು, ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಹೆಸರು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಬಳದ ಬಟವಾಡೆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅವನ ಈ ವಿವರಗಳೆಲ್ಲಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸಲ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಂತರ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ಕಷ್ಟ. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದರೆ ಬಹಳ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ನಾನಾ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸರದಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮತಾನುಸಾರ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ನರಸಿಂಗನ ರಾಜದ ಜೆಂಟಿಲರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಗಡವೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿನೀತಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಪಂಗಡದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ರಾಜನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರುಗಳ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಜನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪಂಗಡ. ಇವರು ತಮಗಿಷ್ಟ ಬಂದಷ್ಟು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬಹುದು. ಇವರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗೆ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳೇ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಗಳು. ಗಂಡ ಸತ್ತಾಗ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡನೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಡವಳಾದವಳು ತನ್ನ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೀದಾ ಹೋಗಿ ಗಂಡನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಾಳೆ. ಅನುಕೂಲಸ್ವಭಾವವಳು ಚಿತೆಗೆ ಬೀಳುವ ಮುನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿಸಿ ಉಣೋಪಚಾರ ಮಾಡಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಕುದುರೆ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ್ದಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ್ದಿರಬೇಕು. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟು ಗಂಡನ ಚಿತೆ ಇರುವ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಚಿತೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಿದ್ಧವಾದ ಚಿತೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆಕೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತು ಮೂರು ಸಲ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಮೇಲೆ ತಾನು ತೊಟ್ಟ ಆಭರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಕೊನೆಗೆ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಕೆ ಗಂಡಸರನ್ನು ಕುರಿತು 'ನೋಡಿ, ಗಂಡನೊಡನೆ ಸಾಯುವ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ನೀವೆಷ್ಟು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು!' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ; ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಿಮ್ಮ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಎಷ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ನನ್ನಂತೆ ನೀವೂ ನಿಮ್ಮ ಪತಿಯರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆಕೆಯ ಕೈಗೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ಅದನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಚಿತೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತು ವಂದನೆಗೈಯುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಗಡಿಗೆಯ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಉರಿಯುವ ಚಿತೆಗೆ ಸುರಿದು, ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಅದರೊಳಗೆ ಎಸೆದು, ಚಿತೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಧಮುಕುತ್ತಾಳೆ. ನೀರಿನ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಧುಮುಕುವಷ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಆಕೆ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಸುತ್ತ ನೆರೆದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ, ಒಣಸೌದೆಗಳನ್ನು ಆಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅಗಾಧ ಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಒಂದರಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಮೇಲೆ ಬೂದಿಯನ್ನು ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಸಹಗಮನ ಮಾಡದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಹಳ ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸಿ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅಮಂಗಳವೆಂದು ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಧವೆಯರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆಯರ ಬಗ್ಗೆ ದಯಾ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ತೋರಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಅವರನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಹಣ ಗಳಿಸಲು ದೇವದಾಸಿಯರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ದೇವದಾಸಿಯಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಅನೇಕ ಇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಐವತ್ತರಿಂದ ನೂರು ದೇವದಾಸಿಯಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮದುವೆಯಾಗದ ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ದೇವದಾಸಿಯರಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವರು ನಿಗದಿಯಾದ ವೇಳೆ ದೇವರ ಮುಂದೆ ನಿತ್ಯವೂ ಕುಣಿದು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ವೇಳೆಯನ್ನು ತಮಗಿಷ್ಟ ಬಂದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜನು ಸತ್ತರೆ ಅವನ ಅಂತಃಪುರದ ನಾನೂರು ಐನೂರು ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಅವನೊಡನೆ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟು ಜನರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತೆಯ ಗುಂಡಿಯನ್ನೂ ಚಿತ್ತಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಗಂಧ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳನ್ನೂ ಎಣ್ಣೆ ತುಪ್ಪಗಳನ್ನೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾಮುಂದು ತಾಮುಂದು ಎಂದು ನುಗ್ಗುತ್ತಾರೆ. ಅದೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ದೃಶ್ಯ! ರಾಜನ ಅನೇಕ ಅನುಚರರೂ ಇದೇ ರೀತಿ ರಾಜ ಸತ್ತಾಗ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಪಂಗಡದ ಜನರು (ಕ್ಷತ್ರಿಯರು) ಗೊಮಾಂಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮಾಂಸಗಳನ್ನೂ ಮೀನನ್ನೂ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಪಂಗಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರದು. ಇವರು ಪುರೋಹಿತರೂ, ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಮೀನು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕಪತ್ನೀ ವ್ರತಸ್ಥರು; ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳೇ ಆಸ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಗಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂಬ ಗುರುತಿಗಾಗಿ ಮೂರು ಎಳೆಯ ಜನಿವಾರ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರರು. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಇವರಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆ ಇಲ್ಲ. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಜನರು ಬಹಳ ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನೂ, ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರೂ, ಇತರ ಗೌರವ ಮನೆತನದವರೂ ಕೊಡುವ ದಾನಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಇವರ ಜೀವನ ಸುಖವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವರು ಹೇರಳವಾದ ಆದಾಯ ಉಳ್ಳ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಭೋಜನ ವೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ; ಭೋಜನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭೋಜನವೆಂದರೆ ಯೋಜನವಾದರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ನ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ತರಕಾರಿ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಇವರ ಆಹಾರ.

ಮೂರನೆಯ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತೆಯೇ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ತರ ಜನ. ಇವರು ಹುರಿಮಾಡಿದ ರೇಷ್ಮೆಯ ದಾರದಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆ ಗಾತ್ರದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ನೇತು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಲ್ಲೇ ಇವರಿಗೆ ದೇವರಂತೆ. ಇವರಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗೌರವ ಸನ್ಮಾನಗಳುಂಟು. ಇವರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ತಬರ್ಮನೇ[19] ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ಗೌರವದಿಂದ ಇವರು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಯಾರೂ ಇವರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೂ ಮೀನು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಇವರು ಅಡ್ಡಿಆತಂಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬಹುದು.

ಇವರಲ್ಲಿ ವರ್ತಕರಾದವರು ವ್ಯಾಪಾರದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಹಣವನ್ನೂ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಒಂದು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಾವೇ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು.

ಇವರು ಏಕಪತ್ನೀ ವ್ರತಸ್ಥರು. ಗಂಡಸತ್ತಾಗ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡನ ಶವದೊಡನೆ ಸಮಾಧಿಯಾ ಗುತ್ತಾಳೆ. ಒಂದಾಳು ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಾದ ಗುಂಡಿಯನ್ನು ತೋಡಿ, ಅದರೊಳಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸುತ್ತಲೂ ಮಣ್ಣು ನೂಕಿ, ತುಳಿದು ದಮ್ಮನ್ನು ಮಾಡಿ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು ಹೇರಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಯುತ್ತಾಳೆ. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎಂಥ ಕನಿಕರದ ಹಾಗೂ ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ! ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಈ ಕ್ರೂರ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಆಸೆ, ಗೌರವ, ಘನತೆಗಳಿಗೇನು ಬೆಲೆಯೆಂದು ನಾವು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮಹಾನಾಡಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಗಾಧ ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಇವರು ಆ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗಾಗಿ ಎಂತಹ ಅದ್ಭುತ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಬಲ್ಲರು. ತಾನು ಮೆಚ್ಚಿದ ನಲ್ಲನು ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಾದರೆ ಇಂತಹ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ದೇವರಲ್ಲಿ ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ನೆರವೇರಿದಾಗ ಆಕೆ ಗಂಡನ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ದೇವರಿಗೆ ತನ್ನ ರಕ್ತ ಚೆಲ್ಲುವ ಹರಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ನಡೆಸುವ ರೀತಿ ಹೀಗಿದೆ.

ಎತ್ತಿನಗಾಡಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ಏತದಂತಹ ಏತವನ್ನು ಹೂಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಏತದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ತಂದೆತಾಯಿ ಬಂಧುಬಳಗದೊಡಗೂಡಿ, ವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಗಾಯನ ಸಮೇತ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಸೊಂಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟಿರುತ್ತಾಳೆ. ದೇವರ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿ ಏತದ ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಏತವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಅದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೊಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಕೊಕ್ಕೆಗಳು ಚರ್ಮವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮಾಂಸಖಂಡಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆಕೆಯ ಒಂದು ಕೈಗೆ ಕಠಾರಿಯನ್ನೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಗೆ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಏತವನ್ನು ಮೇಲೆ ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಕೆಳಗೆ ನಿಂತ ಜನಸಮೂಹ ಉಘೇ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಏತದಿಂದ ನೇತಾಡುವ ಆಕೆಯ ಸೊಂಟದಿಂದ ಹೊರಟ ರಕ್ತ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹರಿದು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಕೆ ಕೊಂಚವೂ ಮುಖ ಚುಳ್ಳಿಸದೆ ನಗುನಗುತ್ತ ತನ್ನ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ; ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕಡೆಗೂ ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಕಡೆಗೂ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಈ ರೀತಿ ಸಿಡಿ ಆಡಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ದೇವರ ಮುಂದೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಏತದಿಂದ ಇಳಿಸಿ ಗಾಯಗಳಿಗೆ ಔಷಧಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ನೆರೆದವರಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಸಿ ದಾನಧರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಆಕೆ ಗಂಡನ ಅಧೀನಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮೂಢ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ದೇವದಾಸಿಯರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹತ್ತು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಕರಾದಾಗ ಅವರನ್ನು ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂಧುಬಳಗದೊಡನೆ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲಿನ ಹೊರಗಡೆ ಮನುಷ್ಯನ ಎತ್ತರದ ಕಗ್ಗಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸುತ್ತ ಮರದ ಕಟಕಟೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಟಕಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ದೀಪಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸುತ್ತಲೂ ರೇಷ್ಮೆಯ ಪರದೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಹೊರಗಡೆಯವರಾರಿಗೂ ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯನ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಿಲೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಕುಳಿಯಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕುಳಿಗೆ ಚೂಪಾದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ಯೆಯ ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೂ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಕಟಕಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಪುರಸ್ಕಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಹೊರಗಡೆಯವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಆ ವಿಧಿಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕನ್ಯೆಯು ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ಕಡ್ಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ತನ್ನ ಕನ್ನತನವನ್ನು ನೀಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ.

ನರಸಿಂಗದ ರಾಜನಿಗೂ, ಆತನ ರಾಜ್ಯದ ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ದಖನ್ ರಾಜನಿಗೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಯುದ್ಧಗಳಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೆಂಟ್ರಿಲ್ ರಾಜನಾದ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಟಿರ (ಔಡ್ರಾ : ಒರಿಸ್ಸ) ರಾಜನಿಗೂ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನರಸಿಂಗದ ರಾಜ ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ನಿರ್ಧಾರವಾದ ದಿನ ನಗರದ ಹೊರಗಡೆ ತನ್ನ ಮಂದಿಮಾರ್ಬಲ ಸಮೇತ ಹೋಗಿ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೋ ಆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಂದು ಬಾಣ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ದಿನ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡ ಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಚಾರ ಇಡೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ ಊರ ಹೊರಗಡೆ ಹಾಕಿದ ಗುಡಾರಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೊರಡುವ ದಿನ ಬಂದಾಗ ಆತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಗರವನ್ನು ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಅರಮನೆಗಳು, ದುರ್ಗಗಳು, ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮನೆ ಮಠಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಊರಿನವರೆಲ್ಲ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳ ಸಮೇತ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ರಾಜನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಲಿ ಎಂದು. ಜನರು ಓಡಿಹೋಗದಿರಲೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಕೈ ತುಂಬ ಸಂಬಳ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅರ್ಹರು ಯಾರೆಂದರೆ ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿಯರು. ಇಂಥವರು ಬಹಳ ಜನ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಇವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಯೋಧರು ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಯುವತಿಯರ ಮೇಲಿನ ಆಸೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಸರದಾರರೂ ಬಂದು ರಾಜನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಏಳೆಂಟು ಮುದ್ದು ಯುವತಿಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ಸೇವೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ರಾಜನ ಬೊಕ್ಕಸದಿಂದ ಸಂಬಳ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಯುವತಿಯರು ಬಹಳ ಮಾನ್ಯತೆಯಿಂದ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಯಾರೂ ವಾರಸುದಾರರು ಇಲ್ಲದೇ ಹೋದಾಗ ಇವರ ಇಡೀ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸಲ ಇಂಥವಳೊಬ್ಬಳು ಸತ್ತಾಗ ರಾಜನಿಗೆ ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಆಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನು ತಾನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದ ಸಾಕಿದ್ದ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಈ ರಾಜನ ಅಪಾರ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಗೆ ಇದೇನು ಹೆಚ್ಚಲ್ಲ. ಒಡವೆ ಮತ್ತು ವಜ್ರವೈಷ್ಣವ್ಯಗಳೆಂದರೆ ರಾಜನಿಗೂ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ. ಬಹಳ ಹಣಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಈ ರಾಜ್ಯದ ಜನರಿಗೆ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿ. ದುಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ತೊತ್ತುಗಳೂ ಅನೇಕ ಜನ ಇದ್ದಾರೆ.

ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಒಟಿರ (ಒರಿಸ್ಸಾ) ಎಂಬ ರಾಜ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಜನೂ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಜೆಂಟ್ರಿಲರು. ತುಂಬಾ ಶ್ರೀಮಂತನೂ ಶಕ್ತಿವಂತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ರಾಜ. ಇವನಿಗೂ ನರಸಿಂಗದ ರಾಜನಿಗೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಯುದ್ಧಗಳಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ.

—
ಆಕರ: ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ-೨), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ ೨೮೦-೨೦೩.

[1] ಸಿಂತಕೊಲ : ಇದು ಅರಬ್ಬೀ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು ಹೇಳಿರುವ ಚಿತ್ರಾಪುರ, ಚಕ್ರಕೂಟ ಅಥವಾ ಚಿತ್ರಗಿರಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ಊಹೆ.

- [2] ನರಸಿಂಗ : ವಿಜನಯಗರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯವೆಂದು ವಾಸ್ಕೋ-ದ-ಗಾಮನು ಮೊದಲು ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ನರಸಿಂಹರಾಯನ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಕರೆದರು.
- [3] ಲೆಗ್ನಿ : ಇದು ಬಂಕಾಪುರವಿರಬೇಕೆಂದು ಲಾಂಗ್‌ವರ್ತ್ ಡೇಮ್ಸ್‌ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ನಲವತ್ತು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸವಣೂರು ಬಳಿ ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೪೮ ರಿಂದಲೂ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೩ ರ ವರೆಗೆ ಹಿಂದುಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಅಲಿ ಅದಿಲ್ ಷಾ ಎಂಬುವನು ಇದರ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಂದರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು.
- [4] ಮೆರ್ಜಿಯೋ : ಇದು ಈಗಿನ ಮಿರ್ಜಾಪುರ್. ಈಗ ಇದು ಏನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.
- [5] ಹೊನ್ನೋರ್ : ಇದು ಇಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಹೊನ್ನಿನ+ಊರು = ಹೊನ್ನೂರು=ಹೊನ್ನಾವರ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.
- [6] ದಾಮಾಚೇಟ್ : ಇದು ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಹೆಸರಲ್ಲ. ದಾಮಶೆಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ದಾಮಚೆಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿರಬೇಕು.
- [7] ಪೂರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಜೊತೆಗೆ ಫೆರ್ನಾರಂವ್ ನೂನಿಜ್ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಕೊ ಪೋಲೋ ಈ ವಿಚಾರ ಹೇಳಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.
- [8] ಮಯಂದೂರ್ = ಇದು ಬಹುಶಃ ಈಗಿನ ಬೈಂದೂರು. ಬಿಂದು ಎಂಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಿಂದೂರು ಆಗಿ, ಆಮೇಲೆ ಬೈಂದೂರು ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.
- [9] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ನಾನಾ ತರಹ ಬತ್ತಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ : ಜೀರಸಾಲೆ ಗಂಧಸಾಲೆ, ರಾಮಸಾಲೆ, ದಬ್ಬಣಸಾಲೆ, ಮೆಂತೆಸಾಲೆ, ಅಜಪಸಾಲೆ, ಕಲಮೇ, ಅಂಬಟ್ಟೇ, ದೊಡ್ಡರೆ, ಕಿನ್ನಿಬೀಜ, ಕಯಮೇ, ಸಮುಂಗೇ, ಮುಂಡಲೇ, ಬಿಳಿಹಳ್ಳು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಹಳ್ಳು, ದಡ್ಡೇ, ಕಾಪಿಕಜೇ, ಕುದ್ರಬೀಜ, ಸುಂಗಲ್, ಒಂತೆಕರೆ, ಕುಂದೆರಕುಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ತೆಕ್ಕಂ ಬೊಲಿಯಾರಿ.
- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಬತ್ತಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುಸುವಿ ಅಕ್ಕಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ತರಹ ಬತ್ತಗಳಿಗೆ 'ಮಸ್ಕತಿ' ಎಂಬ ಸಾಮೂಹಿಕ ಹೆಸರುಂಟು. ಈ ಬತ್ತಗಳಿಂದ ಅಕ್ಕಿಮಾಡಿ ಮಸ್ಕಾತ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಸ್ಕತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈ ಮಸ್ಕತಿ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಕಾವಿ ಬಣ್ಣಕಟ್ಟಿ ಇದನ್ನು ಗೋವೆಗೆ ರವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ವಿಚಾರ ಬಸರೂರಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಾವಿ ಬಣ್ಣ ಹಾಕಿ ಅದರೊಳಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಸುರಿದು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದರೆ ಬಣ್ಣ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು.
- [10] ಬಾಕನೂರ್ : ಈ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಭೂತಾಳಪಾಂಡ್ಯನು ಬಾರಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಅರಸನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಇದಕ್ಕೆ ಜಯಂತಿಕಾ ನಗರವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಂತೆ. ಇದು ವಾರಕೂಲ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂಬ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ವಾರ=ವಾರಿಧಿ=ಸಮುದ್ರ, ಕೂಲ=ದಡ - ಈ ಎರಡು ಪದಗಳು ಸೇರಿ ವಾರ ಕೂಲಪುರ ಎಂದಾಗಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಾರಕೂಲವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು, ಅದೇ ಬಾರಕೂರು ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೈನರಾಜನಾದ ಭೂತಾಳಪಾಂಡ್ಯನು ಬಾರಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಆಳಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಘಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಜೈನ ವರ್ತಕನಾದ ಕೇಶವಣ್ಣನ ಆರು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ, ಬಸವಣ್ಣನ ಆರು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾದ ಕಾರಣ ಬಾರಕನ್ಯಾ ಊರು ಆಗಿ, ಆಮೇಲೆ ಬಾರಕ್ಕ ಊರು ಆಗಿ, ಕ್ರಮೇಣ

ಬಾರಕೂರು ಆಯಿತೆಂದೂ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಭೈರಾದೇವಿ ಎಂಬ ರಾಣಿ ಆಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭೈರಕ್ಕನೂರು ಅಥವಾ ಭಾರಕ್ಕ+ಊರು = ಭಾರಕೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

ಮಧುರೆಯ ರಾಜವಂಶದವರು ಪಾಂಡ್ಯನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬಂದರೆಂದೂ, ಅವರ ಸಂತತಿಯವನಾದ ಭೂತಾಳಪಾಂಡ್ಯನೇ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಪುರುಷನೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೂತಾಳಪಾಂಡ್ಯನ ಹುಟ್ಟು ಹೆಸರು ಜಯಪಾಂಡ್ಯ. ಈತನ ಸೋದರಮಾವ ದೇವಪಾಂಡ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಾರ್ಥರಾಗಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅದನ್ನು ನೀರಿಗಿಳಿಸುವ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಭೂತರಾಜನಾದ ಕುಂಡೋದರನು ತನಗೆ ನರಾಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡದ ಹೊರತು ಹಡಗನ್ನು ನೀರಿಗಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಲಿಕೊಡಲು ದೇವಪಾಂಡ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ ಒಪ್ಪದೇ ಹೋದಳೆಂದೂ, ಅವನ ತಂಗಿ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಜಯಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಿದಳೆಂದೂ, ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಸಂತೃಪ್ತನಾದ ಕುಂಡೋದರ ತನಗೆ ನರಬಲಿಯ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಹಡಗನ್ನು ನೀರಿಗಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಕಥೆ ಇದೆ. ಆಗ ದೇವಪಾಂಡ್ಯ ಒಂದು ಶಾಸನಮಾಡಿ ಆ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ತಂದ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಬಾಧ್ಯಸ್ತರಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಸೋದರಳಿಯ ಜಯಪಾಂಡ್ಯನೇ ಬಾಧ್ಯಸ್ತನೆಂದೂ, ತನ್ನ ಮರಣಾನಂತರ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಚರಸ್ಥಿರ ಆಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆತನೇ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೂ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಜಯಪಾಂಡ್ಯನಿಗೆ ಭೂತಾಳ ಪಾಂಡ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಭೂತಾಳಪಾಂಡ್ಯನು ಕುಂಡೋದರನ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅಳಿಯಸಂತಾನ ಕಟ್ಟನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೈನರು, ಭಂಟರು, ಭಿಲ್ಲವರು ಮತ್ತು ಇತರ ತುಳು ಜಾತಿಯವರು ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಸೀತಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಬಾರಕೂರು ಪಟ್ಟಣವು ಮೊದಲು ವ್ಯಾಪಾರದ ಹೆದ್ದಾರಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದು ಸಮುದ್ರತೀರದಿಂದ ಮೂರು ಮೈಲಿಯ ದೂರದಲ್ಲಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಡಗುಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದೂ, ಆದರೆ ಈಚೆಗೆ ನದೀಮುಖವು ಮರಳಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿ ಹಡಗುಗಳು ಬರುವುದು ನಿಂತುಹೋಯಿತೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ವಿಜಯನಗರದ ಹರಿಹರ ರಾಯನ ಕೈವಶವಾಗಲು ಬಾರಕೂರು ಸಂಸ್ಥಾನಾಧಿಪತಿ ಅವನ ಮಾಂಡಲಿಕನಾಗಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೬ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ನರಸಿಂಗರಾಯನು ಕೆಳದಿಯ ಬಸವ ಅರಸು ಒಡೆಯನನ್ನು ಬಾರಕೂರಿನ ರಾಜನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದುದರಿಂದ ಅದು ಇಕ್ಕೇರಿಯ ನಾಯಕರ ಸ್ವಾಧೀನವಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೯೮ರಲ್ಲಿ ವಾಸ್ಕೋ-ದ-ಗಾಮಾ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೮ರಲ್ಲಿ ಬಾರಕೂರಿನ ಮಂಡಳಾಧಿಪತಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮೆಣಸನ್ನು ಬಂದರಿಗೆ ತರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉರಿನ ಕಿರಿ ಮಂಜಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟನೆಂಬ ಕಾರಣ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ವೈಸರಾಯ್ ಸಂಪಾಯೊ ಎಂಬುವನು ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ನೌಕಾಪಡೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಾರಕೂರನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಇಕ್ಕೇರಿಯ (ಕೆಳದಿಯ) ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೮೨ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೨೯ರವರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಆಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆಯ ಜೈನ ಭೈರಾರಾಣಿ ಬಸರೂರನ್ನು ಬಿಜಾಪುರ ಸುಲ್ತಾನನಾಗಿದ್ದ ಅದಿಲ್‌ಷಹನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣ ನಾಯಕನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಬಾರಕೂರು ನಗರವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಸೂರೆ ಮಾಡಿದನು. ಇಕ್ಕೇರಿ ನಾಯಕರ ತರುವಾಯ ಹೈದರಾಲಿ ಬಾರಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ ನಡೆಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಅವನ ಮಗ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಬಾರಕೂರನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡರು.

ಬಾರಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಿದ್ಧರಸ ಮತ್ತು ಪಾದರಸ ಎಂಬ ಬಾವಿಗಳು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಕೇರಿ, ಮೂಡುಕೇರಿ, ಮಣಿಗಾರಕೇರಿ ಮತ್ತು ಚೌಳಿಕೇರಿಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ಕೇರಿಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭಂಡಾರ ಕೇರಿ ಮತ್ತು ಬಳಿಗಾರಕೇರಿಗಳೆಂಬ ಸಣ್ಣ ಕೇರಿಗಳಿವೆ. ಬಾರಕೂರು ಈಗ ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಊರು.

[11] ಬಸಲೋರ್ = ಬಸರೂರು : ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಲೂಪ ವಂಶದ ವಿಬುಧ ವಸು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬುವನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇದು ಅವನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ವಸುಪುರ, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಬಸುಪುರ, ಬಸುಊರು, ಬಸರೂರು ಆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ವಾರಾಹಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಿಂದ ಮೂರು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹಡಗುಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದೂ, ನದಿಯ ಮುಖ ಮರಳಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋದಮೇಲೆ ಹಡಗುಗಳು ಬರುವುದು ನಿಂತುಹೋಯಿತೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಊರಿಗೆ ಶುಕ್ರಮತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತೆಂದು ಬಸರೂರಿನ ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಸಂಕಲ್ಪಮಂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಏಳು ಕೇರಿ, ಏಳು ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಏಳು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಮೂಡುಕೇರಿ, ಬಸದಿ ಕೇರಿ, ವಿಲಾಸ ಕೇರಿ, ಮಂಡಿಕೇರಿ, ರಾಹುತಕೇರಿ, ಗುಡಿಗಾರಕೇರಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ರಹಾರ ಕೇರಿಗಳೇ ಆ ಏಳು ಕೇರಿಗಳು. ಈ ಕೇರಿಗಳ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಡಾಕ್‌ಗಳ ಗುರುತುಗಳೂ ಇವೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೧೭ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೪೬ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ವಿಜಯನಗರದ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯ ಬಸರೂರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳಿಗೆ ಉಂಬಳಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವನೆಂಬ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿವೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೪ ರಲ್ಲಿ ವಾಸ್ಕೋ-ದ-ಗಾಮಾ ಈ ಊರಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ೫೦೦ ಮುಡಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಆಗ್ಗೆ ಪಾಳೆಯಗಾರನಾಗಿದ್ದ ತೊಳಹಾರನೆಂಬುವನು ಕಪ್ಪವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕಡ್ಡಾಯ ಮಾಡಿದನು. ತೊಳಹಾರನಿಗೂ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರಿಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೬ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೧ ರಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಬಹುದೆಂಬ ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುದ್ರೆ ಇರುವ - ಆಕಡೆ ಈಕಡೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡ, ಅವೆರಡರ ಮಧ್ಯೆ ಶಿಲುಬೆ ಇರುವ - ಮರದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸವೊಂದು ಒಬ್ಬ ಅರ್ಚಕರ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿಯಾಗಿ ಈಗ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೩೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೪೬ ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟುವ ಅನುಮತಿ ದೊರಕಿತು. ಬಳಿಕ ಬಸರೂರು ಕೆಳದಿ ನಾಯಕರ ಆಳಿಕೆಗೊಳಗಾಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೩ ರಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಲಿಯ ವಶವಾಯಿತು. ಟಿಪ್ಪುವೂ ಬಸರೂರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಈ ಊರು ವಿವಿಧ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗುಡಿಗಾರ, ಕಂಚುಗಾರ, ಪಟಿಗಾರ ಮತ್ತು ನೇಕಾರ - ಇವರುಗಳಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಗುಡಿಗಾರರ ಒಂದೇ ಒಂದು ಮನೆ ಇದೆ. ಮರದ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಣ್ಣಹಾಕುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಲೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಈ ಗುಡಿಗಾರರು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬಸರೂರಿನ ಬಂದರಿನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಬಿದನೂರಿನ ಅರಸನಿಗೂ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರಿಗೂ ವಿವಾದ ಉಂಟಾದಾಗ ಒಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ನಡೆಯಿತಂತೆ. ಆ ಪಂಚಾಯ್ತಿಯ ಕಾರಣ ಬಸರೂರು ಬಿದನೂರು ಅರಸನದೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿ, ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಮಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ 'ಬಸರೂರು ಪಂಚಾಯಿತಿ' ಎಂದು ಜನ ಆಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರಂತೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ಭಂಟರನ್ನು ನಾಡವರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನವರೆಂದೂ, ಬೇಲೂರು ಸಾಗರ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದರೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಸುಭಟರ್ಕಳ್, ಕವಿಗಳ್, ಸುಪ್ರಭುಗಳ್, ಚೆಲ್ವರ್ಕಳ್,' ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಾಡ ವರ್ಗಳ್ ಎಂದರೆ ನಾಡವರೆಂದೂ, ಅವರು ಕನ್ನಡನಾಡಿನವರೆಂದು ಅರ್ಥವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಈ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮನೆ ಮಾತಾಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತಂತೆ.

ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಬಸರೂರಿನ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣ ಶಿವಾಜಿಯ ಕೊಳ್ಳೆ, ಟಿಪ್ಪು ಸಿಟ್ಟು, ಬಸರೂರಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಎಂದು.

ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ಮತಾಂತರದ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗೋವೆಯಿಂದ ಗೌಡಾಸಾರಸ್ವತರು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಬಸರೂರಿಗೆ ಬಂದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಗೋವೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಲಸ ನಾರಾಯಣಿ, ಶಾಂತೇರಿ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿದಾಮೋದರ ಎಂಬ ಮೂರು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು.

ಈ ಊರಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಬಾವಿಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ದನಗಳಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ, ಬಾವಿ ಮತ್ತು ನಿಲುಸುಕಲ್ಲು - ಇವನ್ನು ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಲವಾರು ಸ್ಥಳಗಳುಂಟು.

[12] ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಸುವಿ, ಕುಟ್ಟಿ, ಅಕ್ಕಿಮಾಡಿ, ಬತ್ತದ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ 'ಮುಡಿ' ಕಟ್ಟುವುದು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿ. ಹೀಗೆ ಮುಡಿ ಕಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಕೆಡದೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಮುರ' ಅಕ್ಕಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಮುರ ಎಂದರೆ ಎಂಬತ್ತು ತೊಲ ತೂಕದ ೪೨ ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ. ಮುಡಿಗೆ ಮಾನಿಗೆ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಬಸರೂರು ಕಡೆ ಉಂಟು. ಫನೆಗಾ ಎಂದು ಬಾರ್ಬೊಸಾ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪದ ಮಾನಿಗೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶವಿರಬಹುದೆ? ಮುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಚಿನ ಮುಡಿ ಮತ್ತು ರಸ್ತುಮುಡಿ ಎಂದೂ ಉಂಟು. ಕಂಚಿನ ಮುಡಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಳಸಿಗೆಗಳು. ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಗೆ ೧೪ ಸೇರುಗಳು. ರಸ್ತುಮುಡಿಗೆ ೬೦ ಸೇರುಗಳು.

[13] ಇಲ್ಲಿ ನೇತ್ರಾವತಿ ಮತ್ತು ಗುರುಪುರ (ಫಲ್ಲಣೀ) ನದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

[14] 'ಭರತಖಂಡದ ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟವೆಂಬ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಪಡುಗಡೆಗೆ, ಬಡಗಲು ಮುಂಬಯಿ ಆಧಿಪತ್ಯದ ರಾಣಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ವೈತರಣೀ ನದಿಯಿಂದ ತೆಂಕಲು ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ ಭೂಶಿರದ (Cape Comorin) ವರೆಗೆ ಚಾಚಿರುವ ಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಶೂರ್ಪಾರಕ ಕ್ಷೇತ್ರ ಅಥವಾ ಶೂರ್ಪಾರಕ ದೇಶವೆಂದೂ, ಪರಶುರಾಮನು 'ಹುತವಹ ಬಾಣದಿಂದ ಮಿಸೆ ತೂಳ್' (ಗದಾಯುದ್ಧ I, ೨೪) ಸಮುದ್ರವು ಆತನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಹೊಸ ಭೂಮಿ ಅದೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯದ ಮೇರೆಗೆ ಪರಶುರಾಮ ಸೃಷ್ಟಿ ಅಥವಾ ಪರಶುರಾಮ ಭೂಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಉದಾ:-

೧. ಸ್ನಾಂದಪುರಾಣದ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಖಂಡದಲ್ಲಿ -
ನವೀನಂ ನಿರ್ಮಿತಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಶೂರ್ಪಾರಕಮನುತ್ತಮಮ್
ವೈತರಣ್ಯಾ ದಕ್ಷಿಣೇತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಸ್ತಥೋತ್ತರೇ |
ಸಹ್ಯಾತ್ಯಾಗರ ಪರ್ಯಂತರ ಶೂರ್ಪಾರಕಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್

೨. ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿ ಪರ್ವ (ಅಧ್ಯಾಯ ೪೯)
ತತಃ ಶೂರ್ಪಾರಕಂ ದೇಶಂ ಸಾಗರಸ್ತಸ್ಯ ನಿರ್ಮಮೇ |
ಸಹಸಾ ಚಾಮದಗ್ನ್ಯಸ್ಯ ಸೋಪಾರಾಂತ ಮಹೀತಲಮ್'
- ತೆಂಕನಾಡು ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ ತುಳುನಾಡು ಎಂಬ ಲೇಖನದಿಂದ ಉದ್ಧೃತ.

[15] ಸುಮಾರು ನೂರನಲವತ್ತು ಮೈಲಿ.

[16] ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದವನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ.

[17] ಪರ್ದೋ : ಪ್ರತುಪ ಎಂಬ ನಾಣ್ಯದ ಅಪಭ್ರಂಶ.

[18] ರಾಜನು ಈ ರೀತಿಯ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಸುಳ್ಳೆಂದೂ, ಕೇವಲ ಗದರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಒಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

[19] ತಬರ್ಯನೇ : ಇದು ಬಾರ್ಬೋಸನಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಲೆಯಾಳೀ ಭಾಷೆಯ ಪದವಿರಬೇಕೆಂದೂ, ತಾಂಬರನೇ ಎಂದರೆ ದೇವ ಅಥವಾ ಒಡೆಯ ಎಂದು ಅರ್ಥವೆಂದೂ, ಮಲೆಯಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬರಾನ್, ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ತಂಬರಾನ್ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಇದೇ ಅರ್ಥ ಕೊಡುತ್ತವೆಯೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೬. ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್ (೧)

ಪ್ಯಾಸ್ ಎರಡನೇ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೦ರಲ್ಲಿ, ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಅದು ವಿಜಯನಗರದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯ ಕಾಲ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ಹಲವಾರು ಸಲ ಕಂಡು ಅವನ ವೈಭವದ ಬಗ್ಗೆಯೂ, ಅವನ ಕಾಲದ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ನೂನಿಜ್ ಬಂದದ್ದು ಪ್ಯಾಸ್‌ನ ನಂತರ, ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೩೬ ಅಥವಾ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೩೭ರಲ್ಲಿ. ಆಗ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ನಂತರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಇವನು ಕೈಲಿ ಆಗದ, ಸ್ವಾರ್ಥದ, ಹೇಡಿತನದ ಹಾಗೂ ಕ್ರೂರ ಸ್ವಭಾವದ ರಾಜ. ಇವನ ಈ ಗುಣಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವನತಿಗೆ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಮಾಡಿದವು. ನೂನಿಜ್ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸುಗಳ ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ಯಾಸ್ ಮತ್ತು ನೂನಿಜರ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಭಾಗ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಬ್ಬೀ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡೇವಿಡ್ ಲೋಪ್ ಎಂಬುವರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಇವರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೬೭ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಡೋಸ್ ರೈಸ್-ದೇ-ಬಿಸ್ನಾಗ್' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

'ಇವರು (ಪ್ಯಾಸ್ ಮತ್ತು ನೂನಿಜ್) ಬರೆದಿರುವುದು ಚರಿತ್ರಾ ದೃಷ್ಟಿ ಯಿಂದಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಆ ದೇಶದ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಧಾನಿಯ, ಅದರ ಉತ್ಪನ್ನ ವಸ್ತುಗಳ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಧತಿಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಗತಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲಾಗಲೀ ಯಾವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದು ನ್ನಾದರೂ ಮೀರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಟಲೀ ದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಾದ ನಿಕೊಲೊ-ದೇ-ಕೊಂತಿ, ವರ್ತೆಮಾ ಮತ್ತು ಫ್ರೆಡರಿಕ್ - ಇವರುಗಳು ಕಂಡು ಬರೆದ ಚಿತ್ರ ಇವುಗಳಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪ್ಯಾಸ್ ಮತ್ತು ನೂನಿಜ್ ವೃತ್ತಾಂತಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬಹು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ'.

ಇಂಡಿಯಾ

[1]ದಿಂದ ಹೊರಟು ಸಮುದ್ರ ಕರಾವಳಿಯಿಂದ ನರಸಿಂಗನ[2]ರಾಜ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಪಯಣಿಸಲು ನೀವು (ಮೊದಲು) ಪ್ರಸಕ್ತ ರಾಜ್ಯದ ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಗಡಿಯಾಗಿರುವ ಗುಡ್ಡಗಳ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು (ಸೆರಾ) ದಾಟಬೇಕು. ಈ ಸೆರಾ ಭಾರತದ ಇಡಿ ಕರಾವಳಿಗುಂಟ ಹಬ್ಬಿದ ಮತ್ತು ಜನರು ಒಳನಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಣಿವೆ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಕ್ತಿಯ ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಭಾಗ ಶಿಲಾಮಯ ಹಾಗೂ ದಟ್ಟ ಅರಣ್ಯಮಯವಾಗಿದೆ. ಉಲ್ಲೇಖಿತ ರಾಜ್ಯ ಭಾರತದ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಅವು ನಾವು ಶಾಂತಿಯಿಂದಿರುವ ರೇವುಗಳಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾರಖಾನೆಗಳಿವೆ, ಎಂದರೆ, ಅಂಕೋಲಾ, ಮಿರ್ಗೇಬ, ಹೊನರ್, ಬಟೆಕಲ್, ಮಂಗಳೋರ, ಬ್ರಾಕೋರ ಮತ್ತು ಬಕನೋರ, ನಾವು ಈ ಸೆರಾದ ಮೇಲೆ ತಲುಪಿದ ತಕ್ಷಣ ಬಯಲನಾಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಿರದೆ ಕೆಲವೇ ಚಿಕ್ಕ ಪರ್ವತಗಳಿವೆ; ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಸಾಂತರೆಮ್[3]ದ ಬಯಲುಗಳಂತೆ ಇದೆ. ಬಟೆಕಲ್[4]ದಿಂದ ಝಾಂಬುಜ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣದವರೆಗಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕೆಲವು ಅರಣ್ಯಮಯ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಿವೆ; ಆದರೂ ಸಹ ದಾರಿ ಸಮತಟ್ಟಾಗಿದೆ.

ಬಟೆಕಳದಿಂದ ಈ ಝಾಂಬೂರ[5]ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನಲವತ್ತು ಹರದಾರಿ ಇದೆ. ದಾರಿ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತೊರೆಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಇದರಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸರಕು ಬಟೆಕಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಾಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂದರೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಐದಾರು ಸಾವಿರ ಹೇರು ಎತ್ತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ಈಗ ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ರಾಜ್ಯದ ಬಗೆಗೆ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆರುವ[6] ಈ ಸೆರಾದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ವಿರಳ ಅರಣ್ಯವಿರುವ ನಾಡು. ಆದರೆ, ಕೆಲವೆಡೆ ಎರಡು ಮೂರು ಹರದಾರಿವರೆಗೆ ನೀವು ಗಿಡಗಳ ತೋಪಿನಡಿ ನಡೆಯುತ್ತೀರಿ. ನಗರ, ಪಟ್ಟಣ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಾವು ಮತ್ತು ಹಲಸಿನ ಗಿಡಗಳು, ಹುಣಿಸೆ ಮರಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳ ತೋಟಗಳಿವೆ. ಇವು ವರ್ತಕರು ತಮ್ಮ ಸರಕಿನೊಂದಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿವೆ. ನಾನು ರೆಕಲೆಮ್[7] ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರ ನೋಡಿದೆ. ಅದರ ಕೆಳಗೆ ತಮ್ಮ ಲಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮುನ್ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆವು. ನಾಡಿನ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಅನೇಕ ಸಣ್ಣ ಗಿಡಗಳು ನೋಡಸಿಗುತ್ತವೆ. ಈ ರಾಜ್ಯಗಳು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದವುಗಳು ಮತ್ತು ಬಲು ಫಲವತ್ತಾದವುಗಳಲ್ಲದೆ ಆಕಳು, ಎಮ್ಮೆ ಮತ್ತು ಕುರಿತು ಮೊದಲಾದ ಜಾನುವಾರುಗಳ ವಿಫಲತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಹಾಗೂ ಗುಡ್ಡಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮತ್ತು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಎರಡೂ ವಿಧದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿಫಲವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತದ ಭತ್ತ ಮತ್ತು ಮುಸುಕಿನ ಜೋಳ, ಧಾನ್ಯಗಳು, ಅವರೆ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಧದ ಬೆಳೆಗಳು ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಭರಪೂರ ಇವೆ; ಅಪರಿಮಿತ ಹತ್ತಿ ಕೂಡ. ಧಾನ್ಯಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯರ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ತರಹದ ಜವೆ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕುದುರೆಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ; ಮತ್ತು ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಗೋಧಿ ವಿಫಲ ವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದೂ ಒಳ್ಳೆಯ ತರಗತಿಯದು. ಇಡಿ ನಾಡು ನಗರಗಳು, ಪಟ್ಟಣಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಸಾಂದ್ರವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ; ಅವು ತೀರ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುವ ಭಯದಿಂದ ರಾಜ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲು ಅನುಮತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ, ಯಾವುದೊಂದು ನಗರ ತನ್ನ ನಾಡಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗಲ್ಲ; ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು ನಗರಗಳನ್ನು ದುರ್ಗಗಳನ್ನಾಗಿಸಬಹುದೆ ವಿನಾ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನಲ್ಲ.

ಈ ನಾಡೆಲ್ಲ ಸಮತಟ್ಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬೀಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಉತ್ಪಾದಿಸುವ ಎಣ್ಣೆ, ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅನಂತರ ಒಕ್ಕುವುದರಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅದನ್ನವರು ತಾವು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಭಾವವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ತೊರೆಗಳಿವೆ; ಮಳೆಯಾದಾಗ ನೀರು ಕೂಡಿ ಬೀಳಲು ಅವರು ಸರೋವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಮಳೆಯ ನೀರು ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಮಿಕ್ಕವುಗಳಿಗಿಂತ ಉಣಿ ಇರುವ ಕೆಲವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಲಹಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ; ಏಕೆಂದರೆ, ನಾವು ನೋಡುವಂತೆ ಅನೇಕ ಉಣಿಗಳು ತೀರ ಬತ್ತಿಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಜನರು ಅವುಗಳ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಇರದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ನೀರು ದೊರಕಿಸಲು ಒರತೆ ತೋಡುತ್ತಾರೆ. ನೀರಿನ ಕೊರತೆಗೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು (ಪೋರ್ತುಗೀಜ) ಭಾರತದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಚಳಿಗಾಲವಿರದೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಘೋರವಾದ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಿನ ಬಿರುಗಾಳಿ ಮಾತ್ರವಿರುವುದು. ಈ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಉಣಿಗಳು ಇರದವುಗಳಲ್ಲಿ, ನೀರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಡಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಬಲ ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಧೂಳು ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗಲು ಬಿಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವ ಎಮ್ಮೆಗಳು, ಆಕಳು, ಎತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಚಿಕ್ಕ ಜಾನುವಾರುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಧಿಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಆಕಳುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು; ಎತ್ತುಗಳು ಹೊರೆ ಹೊರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೇಸರಗತ್ತೆಗಳಂತಿರುತ್ತವೆ; ಇವು ಅವರ ಎಲ್ಲ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಅವರು ಆಕಳುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ; ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಅನೇಕ ಹೋರಿಗಳಿದ್ದು ಅವು ಉರು ಸುತ್ತಿದರೂ ಯಾರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಅಥವಾ ಹಾನಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ, ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತೆಗಳುಂಟು, ಆದರೆ ಅವು ಚಿಕ್ಕವಿದ್ದು ಅವರು ಅದನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ; ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವವರು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ

ಬಟ್ಟೆ ಹೇರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕಿಂತ ಇದಕ್ಕೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನರಸಿಂಗನ ಈ ರಾಜ್ಯ ಮುನ್ನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳ ಕರಾವಳಿ ಹೊಂದಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ನಾನೀಗಾಗಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲಿನ (ಸೇರಾ) ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಈ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಬಲ್ಲಗತೆ ಮತ್ತು ಚಾರಮಾಒಡಲ್[8] ತಲುಪುವರೆಗೆ ಇವೆ : ಮತ್ತು ಅಗಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಒಂದುನೂರ ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಒಗಳಿವೆ; ಪ್ರತಿ ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಒ ನಮ್ಮ ಎರಡು ಹರಿದಾರಿಗಳಷ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಆರುನೂರು ಹರದಾರಿಗಳ ಕರಾವಳಿ ಹೊಂದಿದೆ ಮತ್ತು ಅಗಲಕ್ಕೆ ಮುನ್ನೂರು ನಲವತ್ತೆಂಟು ಹರದಾರಿ ಗಳಿವೆ..... ಬಟಕಲ್ಲದಿಂದ ಒರಿಯ[9] ರಾಜ್ಯದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ.

ಮತ್ತು ಈ ರಾಜ್ಯ ಬೆಂಗಾಲದ ಎಲ್ಲ ಭೂಪ್ರದೇಶದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಬದಿಗೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಒರಿಯಾ ರಾಜ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಆಚೆಗಿನ ಉತ್ತರ ಬದಿಗೆ ಇಡಲ್‌ಕಾಒ[10] ಮತ್ತು ಒಯುಮೆಲುಕೊ[11] ಹೊಂದಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಸೇರಿರುವ ದಕ್ಷಿಣ ರಾಜ್ಯದೊಂದಿಗೆ. ಗೋವಾ ಈ ಇಡಲ್‌ಕಾಒನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧನಿರತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ನಗರ ಅವದಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ನಾವು ಅದನ್ನು ಅವನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ.

ನಾನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಒರಿಯಾ ರಾಜ್ಯ ಬೆಂಗಾಲದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿ ಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದರಿಂದ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬಲು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ; ಅದು ಎಲ್ಲ ಪೆಗು ರಾಜ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಕ ಸಮುದ್ರದೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಕ್ಯಾಂಬೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ಅದು ಪರ್ಶಿಯಾದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿರುವುದೆಂದು ಅವರು ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿನ ಜನರ ಬಣ್ಣ ತಿಳಿಯಾದದ್ದು. ಗಂಡಸರು ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟುವುಳ್ಳವರು. ಅದರ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಂಪತ್ತು, ಅನೇಕ ಯೋಧರು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು ಇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇವು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. (ನನ್ನ ಬಾತಮಿದಾರರಿಗೆ) ಇದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಮತ್ತು ಅವನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾಜ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಅಸಂಸ್ಕೃತ.

ಈಗ ನಮ್ಮ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರೋಣ. ದೀರ್ಘವಾಗಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದ ನಗರಗಳಲ್ಲಿನ, ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿನ, ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬೇರಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಸಿಗಲು ವಿರಳವಾಗಿರುವಂತಹ ಸ್ಮಾರಕ ಹೊಂದಿದ ದರ್ಚ[12] ನಗರದ ಬಗೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವೆ. ನಾನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನದಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೋಟೆ ಗೋಡೆಯನ್ನು ದರ್ಚ ನಗರ ಹೊಂದಿದೆ. (ಪೋರ್ತುಗೀಜ) ಭಾರತದ ಕಡೆಯಿರುವ ಪಶ್ಚಿಮ ಬದಿಗೆ ಅದು ಬಲು ಸುಂದರವಾದ ನದಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತು ಆಚೆಗೆ ನಾಡಿನ ಪೂರ್ವ ಒಳಬದಿ ಪೂರ್ತಿ ಬಯಲು ಇದೆ. ಮತ್ತು ಗೋಡೆಗುಂಟ ಅದರ ಕಂದಕವಿದೆ. ಈ ದರ್ಚದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಗೋಡಾ ಇದೆ; ನಾನು ಹೇಳುವ ಸ್ಮಾರಕ ಅದೇ. ಅದು ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಯೆಂದರೆ ಅದರಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ದೂರ ದೂರದಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕದು. ಅದು ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗೋಳಾಕಾರದ ಗುಡಿಯೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕಣ್ಣೆಲೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಅದರ ದ್ವಾರ ಕೂಡುಬಡಗಿ ಕೆಲಸದ ರೀತಿಯದಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಅವು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಒಂದು ಮೊಳದಷ್ಟು ಹೊರ ಚಾಚಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಎಲ್ಲ ಮಗ್ಗಲುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು. ಮುಖಗಳು ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ಭಾಗಗಳು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತನ್ನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ನಿಂತಿದೆ : ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ರೋಮನ್ ಶೈಲಿಯದಿರುವ ಅದನ್ನು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದ್ವಾರಮಂಟಪವಿದೆ. ಅವುಗಳ ಪೀಠಗಳೊಂದಿಗೆ[13] ಕಂಬಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಕಡೆಯಲಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಇಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತವೆ; ಎಲ್ಲ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ತೊಲೆಗಳು ಅದೇ ಕಲ್ಲಿನವಿದ್ದು ಯಾವುದೇ ಹಲಗೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ

ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ನೆಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಅದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಹೊಂದಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಈ ಪಗೋಡಾ ದೇವಾಲಯವಿರುವಷ್ಟು ಸುತ್ತಲೂ ಅದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಾಳಂದರದಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಜಾಳಂದರವನ್ನು ಸುತ್ತವರಿದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬಲು ಭದ್ರ ಗೋಡೆ ನಗರದ ಗೋಡೆಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಲು ವಿಶಾಲವಾದ ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ಮೂರು ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪಗೋಡದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಇದಿರಾಗಿರುವ ಬದಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ಎತ್ತರವಲ್ಲದ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಂಥ ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೋರಿಗಳು[14] ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಇತರ ಚಿಕ್ಕ ಪಗೋಡಾಗಳಿರುವ ಈ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನ ಪಟಸ್ತಂಭದಂತಿರುವ ಕಲ್ಲಿದೆ. ಪೀಠ ಚತುರ್ಭುಜಾಕೃತಿಯದಿದ್ದು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟಭುಜಾಕೃತಿಯದಿದ್ದು ಅದು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಅದು ನನಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನು ರೋಮ್‌ನ ಸೆಂಟ್ ಪೀಟರ್‌ನ ಇಷ್ಟೇ ಅಥವಾ ಇನ್ನೂ ಎತ್ತರವಿರುವ ಶಿಖರವನ್ನು ನೋಡಿರುವೆ.[15]

ಈ ಪಗೋಡಾಗಳು ಅವರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಟ್ಟಡಗಳು. ಮೂರ್ತಿಗಳು ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿವೆ: ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಹೋರಿ ಮತ್ತು ಮಂಗಳ ಆಕೃತಿಗಳು. ಅವರು ಪೂಜಿಸುವ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಬರಿ ದುಂಡನೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳು ಮಾತ್ರ. ದರ್ಚದ ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ದೇಹ, ದಂತಗಳುಳ್ಳ ಆನೆಯ ಮುಖ, ಪ್ರತಿ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಮೂರು ತೋಳು, ಆರು ಕೈಗಳು ಇರುವ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ.[16] ಈ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಈಗಾಗಲೆ ಉದುರಿದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ಕಳಚಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಪಂಚ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗುವೆಂದು ಅವರು ಪೂರ್ತಿ ನಂಬಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಪ್ರವಾದನೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮೂರ್ತಿಗೆ ದಿನಾಲು ಅನ್ನ ಇಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು ಉಣ್ಣುತ್ತದೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಉಣ್ಣುವಾಗ ಆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮಹಿಳೆಯರು ನೃತ್ಯಗೈಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಇವರಿಗೆ ಜನಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಮಹಿಳೆಯರೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಡಿಲು ಶಿಲವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಓಣಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಎಲ್ಲ ನಗರಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವರು ಬಹಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಿದ್ದು ದಳವಾಯಿಗಳ ಉಪಪತ್ನಿಗಳಾಗಿರುವ ಗೌರವಾನ್ವಿತರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾವುದೇ ದೂಷಣೆಗೊಳಗಾಗದೆ ಅವರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಈ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ರಾಜನ ಪತ್ನಿಯರ ಸಮಕ್ಷಮಕ್ಕೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು (ಅನುಮತಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ). ಅವರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಇರಬಹುದು ಮತ್ತು ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಸೇವಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಲು ಎಂಥ ಉನ್ನತ ದರ್ಜೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಮೆಣಸು ಅಥವಾ ಐವಿ ತರಹದ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಸಸ್ಯ : ಅವರು ಈ ಎಲೆಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ ಎನ್ನುವ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೆಡ್ಡರ್‌ನಂತಿದ್ದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತದ್ದಲ್ಲದೆ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಂತೆ ಉಣ್ಣಲಾರದವರಿಗೆ ಅದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಏರ್ಪಾಡು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮಾಂಸ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗೋಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಹಂದಿಯ ಮಾಂಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ತರಹದ್ದನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ, ಇಡಿ ದಿನ ಈ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಮೆಲ್ಲುವುದನ್ನು ಅವರು ಬಿಡರು.

ಆಮೇಲೆ ಈ ದರ್ಚ ನಗರದಿಂದ ಹದಿನೆಂಟು ಹರದಾರಿ ದೂರವಿರುವ ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದ ಹಾಗೂ ರಾಜ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಲ್ಲಿಯೆ ವಾಸಿಸುವ ಬೀಸ್ಸಗ ನಗರದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅನೇಕ ನಗರಗಳು ಮತ್ತು ಗೋಡೆಯುಳ್ಳ ಹಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ಮತ್ತು ಬೀಸ್ಸಗ ನಗರ ತಲಪುವ ಎರಡು ಹರದಾರಿ ಮುಂಚೆ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಕಣಿವೆ ಮಾರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಉನ್ನತ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಬೆಟ್ಟಸಾಲು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕು ಹರದಾರಿಗಳ ಅವರ್ತನದಿಂದ ನಗರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿ ಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಈ ಸಾಲಿನೊಳಗೆ ಅದನ್ನು ಸಮೀಪದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯುವ ಮಿಕ್ಕವು ಇವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಸಮತಲ ಭೂಮಿ ಹತ್ತುವಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವು ಅದನ್ನು ಬಲು ಭದ್ರ ಗೋಡೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಡ್ಡ ಹಾಯುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮೊದಲ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ನಗರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾರ್ಗಗಳಾಗಿರುವ ದ್ವಾರಗಳ ಮೂಲಕ ದಾರಿಗಳು

ಹಾಯುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಗುಡ್ಡಗಳು ಪೂರ್ತಿ ಮುಚ್ಚಿವೆ. ಇಂಥ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಿರಬಹುದಾದ ಸಣ್ಣ ತಗ್ಗುಗಳು (ಅಥವಾ ಗುಹೆಗಳು)[17] ಇವೆ : ಈ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳು ನಗರದ ಒಳಭಾಗದವರೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಗಟ್ಟುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶಗಳ ನಡುವೆ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಬಯಲುಗಳು ಮತ್ತು ಕಣಿವೆಗಳಿವೆ. ಲೆಝುಸ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಬೆಜುಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪೋರ್ತುಗಾಲಿನಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕಿತ್ತಲೆ, ನಿಂಬೆ, ಜಂಬೀರ, ಮೂಲಂಗಿ ಮತ್ತಿತರ ತೋಟೋತ್ಪನ್ನಗಳುಳ್ಳ ತೋಟಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅನೇಕ ಸರೋವರಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ನೀರುಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಇವೆಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ ಚಿಕ್ಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅರಣ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲವೆ ಕುರುಚಲುಗಿಡಗಳ ಗುಂಪುಗಳಾಗಲಿ ಹಸಿರಾದ ಇನ್ನಾವುದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಈ ಗುಡ್ಡಗಳಾದರೂ ಎಂದಿಗೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಬಿಳಿಗಲ್ಲಿನವಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸದೃಶ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿಟ್ಟಂತಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ಅವು ಹವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಮತ್ತು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಕೂಡಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ನಗರ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳು ದಖೆಮ್[18] ರಾಜ್ಯದವರೆಗೂ ತಲುಪುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಇಡಲ್ ಸಾಒನ ರಾಜ್ಯದ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಚೋಲ ಎಂಬ ನಗರದ ಗಡಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಆ ನಗರದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಹಳ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಈ ರಾಜ ಅದನ್ನು ಇಡಲ್ ಸಾಒನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆರಡು ರಾಜ್ಯಗಳು ಎಂದೂ ಒಂದುಗೂಡದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಲು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಒರಿಯಾ ಕಡೆಗೂ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಆದರೆ, ನಮ್ಮವುಗಳಂತೆ ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳು ಮತ್ತು ಪೊದೆಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಗುಂಪುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳ ಎತ್ತರ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದೊಡ್ಡ ಬಯಲುಗಳಿವೆ. ಇವೆರಡು ರಾಜ್ಯಗಳ ತೀರ ಪೂರ್ವ ಅಂಚಿಗೆ ನಾಡು, ಎಲ್ಲೂ ಕಾಣದಂಥ ಅತ್ಯಂತ ನಿಬಿಡವಾದ ಕುರುಚಲು ಅಡವಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿವೆ ಮತ್ತೆ (ಇದು) ಎಂಥ ದುರ್ಗವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಅದು ಎರಡೂ ಮಗ್ಗಲುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಕಣಿವೆ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಕಣಿವೆ ಮಾರ್ಗಗಳ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಗದ ರಾಜ ಕೆಲವು ಯೋಧರೊಂದಿಗೆ ಒಬ್ಬ ದಳವಾಯಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು (ಪೋರ್ತುಗೀಜ) ಭಾರತದ ಬದಿಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಅವನು ಯಾವ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಇರಿಸಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಮೊದಲ ಸಾಲಿನ ದ್ವಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಹಾಗೂ ಗೋವಾದಿಂದ ಬರುವವರು ಹಾಯುವ ಹೊರ ಬಾಗಿಲಾಗಿರುವುದರ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜ ಅದರೊಳಗೆ ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಗೋಪುರಗಳಿಂದ ಬಲಪಡಿಸಲಾದ ಬಲವಾದ ನಗರವನ್ನು[19] ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ದ್ವಾರಗಳ ಹೊರ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಬಲು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ಗೋಡೆಗಳು ಇತರ ನಗರಗಳ ಗೋಡೆಗಳಂತಿರದೆ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸಿದಂತಹ ಗಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡವಾಗಿವೆ, ಮತ್ತು ಒಳಗಡೆ ಸಪಾಟಾದ ಮಾಳಿಗೆಗಳಿಗಿಟ್ಟು ಅವೇ ಮಾದರಿಯ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಅತಿ ಸುಂದರ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವರ್ತಕರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಬಹಳ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಜ ಅನೇಕ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ವರ್ತಕರನ್ನು ನಗರಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರು ಇದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಜ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆ[20] ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನನಗೆನಿಸುವಂತೆ ಅದು ಒಂದು ಫ್ಯಾಲ್ಕನ್ ಗುಂಡಿನಷ್ಟು[21] ಅಗಲವಿದೆ. ಅದು ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಬದಿಯಿಂದ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ನೀರು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಹೊರಗಿನ ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲಿನ ಕೆಳಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಗುವ ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮೂರು ರಹದಾರಿಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕ ದೂರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನೀರು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ನೀರನ್ನು ತಾನೇ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನದಿಯೊಳಗೆ ಹೊರಸೂಸುವ ಕೆರೆಯೊಂದರಿಂದ ತರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ. ಇವು ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕೊಳವೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಭತ್ತದ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ನೀರುಣಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರು ಪಡೆಯುವರು. ಈ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಿಸಲೊಸುಗ ಅದು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ನೆಲವನ್ನು ಆವರಿಸಿದ್ದ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ರಾಜ ಒಡೆಸಿದ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ

ಎಷ್ಟೊಂದು ಕೆಲಸಗಾರರನ್ನು ನಾನು ಕಂಡೆನೆಂದರೆ ಅವರು ಹದಿನೈದು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರವಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಇರುವೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದು ಅವರು ಓಡಾಡುವ ನೆಲವೇ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಈ ಕೆರೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ರಾಜ ತನ್ನ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ತನ್ನ ಕೈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾದ ಜನರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಂತೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಕೆರೆ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಒಡೆಯಿತು ಮತ್ತು ಅದು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒಡೆಯುವ ಕಾರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾಜ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹೇಳಿದ. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹ ಕೋಪಗೊಂಡಿದೆ ಹಾಗೂ ಅವರು ಬಲಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರ, ಕುದುರೆಗಳ ಮತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳ ರಕ್ತ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಳಿದರು ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ರಾಜ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತು ಮನುಷ್ಯರ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಎಮ್ಮೆಗಳ ತಲೆ ಕಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಪೂರೈಸಲಾಯಿತು.

ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಮ್ಮ ಕೈಸ್ತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಂತಿರುವವರು ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರ ಮಾನವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ದೇವಾಲಯಗಳ ಪುರೋಹಿತರು ಮತ್ತು ಪಂಡಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಗೆಗೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಜನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿರುವವರಾದರೂ ಅವರು ಪಟ್ಟಣ ಹಾಗೂ ನಗರಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಮಿಕ್ಕವರು ವರ್ತಕರು, ಮತ್ತು ಇನ್ನುವುಳಿದವರು ತಮ್ಮದೇ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಾಗುವಳಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪೈರಿನಿಂದ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ದೇವಾಲಯಗಳ ಹೊಣೆಯುಳ್ಳವರು ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದು ಸಾವಿಗೆ ಈಡಾಗುವ ಮಾಂಸ ಅಥವಾ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದನ್ನೂ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾರನ್ನು ಕೆಂಪಾಗಿಸುವ ಯಾವುದನ್ನೂ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ರಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತ ಪುರೋಹಿತರಂತಹ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಬಯಸುವ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಇತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾಂಸವನ್ನಾಗಲಿ ಮೀನನ್ನಾಗಲಿ ಸಾವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಯಾವುದನ್ನೂ ಆಗಲಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅನ್ನದೊಂದಿಗೆ ತರಕಾರಿ,[22] ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಹಣ್ಣಿನಿಂದ[23] ಮಾಡಿದ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲ ವಿವಾಹಿತರಾಗಿದ್ದು ಬಲು ಸುಂದರ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾರೆ; ಪತ್ನಿಯರು ಏಕಾಂತ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಿಳಿ ಬಣ್ಣದವರು. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇದ್ದಾರೆ; ಏಕೆಂದರೆ, ಇತರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಬಣ್ಣದ ಜನರಿರುವುದಾದರೂ ಅವರು ತೀರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಇದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಅವರು ನಾನು ಹೇಳಿದವರಿಗಿಂತ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಹೇಳುವವರನ್ನು ರಾಜ ಬಹಳ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಸ್ನೇಹದೃಷ್ಟಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಈ ನೂತನ ನಗರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪತ್ನಿಯ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೋ ಅವಳ ಹೆಸರು ಇಡಲಾಗಿದೆ.[24] ಮತ್ತು ಪ್ರಸಕ್ತ ನಗರವನ್ನು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನೆಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಿವಾಸಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ ತೋಟಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜ ಅನೇಕ ವಿಗ್ರಹಗಳುಳ್ಳ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಅದು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ಭಾವಿಗಳನ್ನು ಅದು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದರ ಮನೆಗಳು ನಮ್ಮವುಗಳಂತೆ ಮಹಡಿಗಳುಳ್ಳಂತೆ ಕಟ್ಟಿರದೆ ಸಮತಲ ಮಾಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಗೋಪುರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಒಂದೇ ಅಂತಸ್ತಿನವಿದ್ದು ನಮ್ಮವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರವು ಅಂತಸ್ತಿನಿಂದ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ತಿ ಅನಾವೃತವಾಗಿರುವ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಜನರನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಸತಿ ಮಾಡಿಸಬಹುದಾದರಿಂದ ಅವು ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮನೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಈ ಅರಮನೆಗಳು ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ

ಹೊಂದಿವೆ. ಮತ್ತು ಒಳಗಡೆ ಅನೇಕ ಕಾವಲುಗಾರರಿರುವ ಎರಡು ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಅವರು ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವಿರುವವರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಯಾರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡು ದ್ವಾರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸುತ್ತಲೂ ಮೊಗಸಾಲೆ ಗಳಿರುವ ವಿಶಾಲವಾದ ಓಲಗವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಇತರ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಜನರು ರಾಜ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸುವವರೆಗೆ ಕಾಯುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜ ಸಾಧಾರಣ ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಬಣ್ಣದವನು ಮತ್ತು ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನವನು, ತೆಳ್ಳಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ದಪ್ಪವೇ ಇದ್ದಾನೆ; ಅವನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೈಲಿ ಕಲೆಗಳಿವೆ. ಅವನು ಅತ್ಯಂತ ಭಯಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಮತ್ತು ಗೆಲುವಿನ ಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆನಂದಭರಿತನೂ ಇದ್ದು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಪರಿಪೂರ್ಣ ರಾಜನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ವಿದೇಶೀಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬಯಸುವವನೂ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವವನೂ ಆಗಿದ್ದು ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಏನೆ ಇರಲಿ ಅವರ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೊರೆಯೂ ಬಹಳ ನ್ಯಾಯಪರನೂ ಆಗಿರುವಂತೆಯೆ ಥಟ್ಟನೆ ಕೋಪಾವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವವನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಇದು ಅವನ ಬಿರುದಾಗಿದೆ; “ಕ್ರಿಸ್ನರಾವ್ ಮಕಾಒ,[25] ರಾಜಾಧಿರಾಜ, ಭಾರತದ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳ ಪ್ರಭು, ಮೂರು ಸಾಗರಗಳ ಹಾಗೂ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಗಂಡ”. ಅವನು ಈ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದೇಕೆಂದರೆ[26] ಅವನಲ್ಲಿರುವ (?) ಸೈನ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಇತರ ಯಾವನಿಗಿಂತಲೂ ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನಿರುವನು. ಆದರೆ, ಅವನಂತಹ ಮನುಷ್ಯ ಏನೆಲ್ಲ ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ (ನಿಜವಾಗಿಯೂ) ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೊಂದು ದಯಾವೀರನೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆಗಿರುವನು. ಈ ರಾಜ ಒರಿಯಾದ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಸದಾ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ನಗರ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ಅವನು ಅವನ ಬಹಳಷ್ಟು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಮತ್ತು ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿದ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದ ಮತ್ತು ಬೀಸುಗ ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಬಂಧನದಲ್ಲಿರಿಸಿದ. ಅವನು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸತ್ತ. ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಂತಿ(ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು)ಗೋಸ್ಕರ ಒರಿಯಾದ ರಾಜ ಕೊಟ್ಟ ಮಗಳನ್ನು ಅವನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡ.

[1] ಇಲ್ಲಿ ಆ ಪದ ಗೋವಾ ನಗರದ ತಕ್ಷಣ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಪೋರ್ತುಗೀಜ ಭಾರತದ ಚಿಕ್ಕ ನಾಡಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ, ಲಿನ್‌ಸ್ಮೊಟಿನ್ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೮೩)ಹೀಗೆ ಬರೆದ : “ಕ್ಯಾಂಬೆಯ ತುದಿಗೆ ಭಾರತ ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಡೆಕಮ್ ಮತ್ತು ಕುಂಕಮ್ ಭೂಮಿಗಳು”. ಅಂದರೆ, ಕ್ಯಾಂಬೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳ ತಕ್ಷಣ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪೋರ್ತುಗೀಜ ಭಾರತದ ಭೂಪ್ರದೇಶಗಳು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಗಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇತರ ನಾಡುಗಳೆಂದರೆ ದಕ್ಕನ ಮತ್ತು ಕೊಂಕಣ.

[2] “ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯ” ಎಂಬುದು ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಮತ್ತು ಇತರರು ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು.

[3] ಪೋರ್ತುಗೀಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

[4] ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಕರಾವಳಿಯಿಂದ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿತ್ತು. ಫಾದರ್ ಲೂಯಿಸ್ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೯ರಲ್ಲಿ ಕೋಚಿನ್‌ನಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತನ್ನ ಪಯಣಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಬಳಸಿದನು (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪು. ೧೩೩, ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿ).

- [5] ಬಹುಶಃ ಭಟ್ಟಳದ ಕರಾವಳಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೨೦ ಮೈಲಿರುವ ಸಂಡೂರು, ಸಂಡೂರು ವಿಜಯನಗರದಿಂದ ೨೫ ಮೈಲು ದೂರವಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಮರಾಠಾ ಸಂಸ್ಥಾನ.
- [6] ಅರ್ಥಾತ್, ಪೋರ್ತುಗೀಜ ಭಾರತದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ವಿಜಯನಗರ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ.
- [7] ಗುರುತಿಸಲಾಗದ್ದು. ದೊಡ್ಡ ಮರವಂತೂ ಆಲದ್ದು.
- [8] ಕೋರಮಂಡಲ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಪೂರ್ವ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ತೆಲುಗು ನಾಡುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಖಚಿತವಾದ ಸೀಮೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯಷ್ಟು ದೂರ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒರಿಸಾದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಚೋಳರ ನಾಡು ಎಂಬರ್ಥದ ಚೋಳಮಂಡಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಹೆಸರಿನ ಈಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಯೂಲ್ ಮತ್ತು ಬರ್ನೆಲ್ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. (ಲಘು ಶಬ್ದ ಕೋಶ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪದ, ಕೋರಮಂಡಲ್).
- [9] ಒರಿಸಾ.
- [10] ಆದಿಲ್‌ಖಾನ, ಬಿಜಾಪುರದ ಸುಲ್ತಾನ. ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆ ಹೆಸರನ್ನು ಇದಲ್‌ಕ್ಷ ('ಶಾಹ'ಬದಲು 'ಕ್ಷ')ಎಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಳೆಯ ದಿನಚರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹಿಡಲ್‌ಖಾನ, ಆ ದೈಹಮ್ ಮುಂತಾದ ಅಸಂಖ್ಯ ಕಾಗುಣಿತಗಳಿವೆ.
- [11] ಅಹಮದನಗರದ ಸುಲ್ತಾನ ನಿಜಾಮ-ಉಲ್-ಮುಲ್ಕ್ ಅಥವಾ ನಿಜಾಮ ಶಾಹ, ಅದೇ ರೀತಿ, ಗೋಲ್ಕೊಂಡದ ಕುತುಬ್ ಶಾಹನನ್ನು ಈ ದಿನಚರಿಗಳಲ್ಲಿ "ಕೋಟಾಮಲುಕೊ"ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಬೀರರ್‌ನ ಇಮಾದ್ ಶಾಹನನ್ನು ಡಚ್‌ರು (ಲಿನ್‌ಸ್ಮೊಟ್ಟಿನ್)ಮತ್ತು ಪೋರ್ತುಗೀಜರು "ಇಮದೆಮಲುಕೊ"ಅಥವಾ "ಮಾದ್ರೆಮಲುಕೊ"ಎಂತಲೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಬೀದರಿನ ಬರೀಡ್ ಶಾಹನನ್ನು "ಮೇಲಿಕ್ ವೆರಿದೊ"ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.
- [12] ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇದರ ಕಾಗುಣಿತ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಅದು ಅರ್ಚ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ದರ್ಚ ಎಂದಿದೆ. ಆ ಉರಿನ ಮೂರನೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಲರ್ಚ ಎಂದಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಸಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅದು ಚುಕ್ಕೆಯಿಡದ i ಆಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ, c ಬಹುಶಃ e ಆಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ, ಮತ್ತು ಹೆಸರು ಅರೆಹ ಅಥವಾ ದರೆಹ ಆಗಿರಬಹುದು. ಕೊನೆಯದನ್ನು ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ನಾವು ಅದನ್ನು ಧಾರವಾಡದೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಬಹುದು ಮತ್ತು ನೂನಿಜ್‌ನ ದುರೀ ಕೂಡ ಅದೇ ಎಂದು ನಂಬಬಹುದು (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ,ಪು. ೩೧೩).
- [13] ಬಹುಶಃ Pianhasಅಥವಾ Peanhasಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ Pranhhas ಬಳಸಲಾಗಿದೆ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ,ಪು. ೨೮೮).
- [14] ಜೋಗಿಗಳು, ಹಿಂದೂ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು.
- [15] ಇದು ಬಹುಶಃ ಸೇಂಟ್ ಪೀಟರ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಇಜಿಪ್ಷಿಯನ್ ಚೌಕ ಸೂಚ್ಯಾಕಾರದ ಕಂಬವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
- [16] ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಗಣೇಶ ದೇವತೆ.

- [17] Buqueyrois ಈ ಶಬ್ದ, ಕಟ್ಟಲಾಗುವ ಹಂಗಾಮಿ ಹೊರಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅಗದು ಮಾಡಿದ್ದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
- [18] ದಕ್ಕನ.
- [19] ಇದು ನಾಗಲಾಪುರ, ಆಧುನಿಕ ಹೊಸಪೇಟೆ (ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕಾ, ೪. ೨೬೭)
- [20] ಈ ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಸರೋವರವನ್ನು ನೂನಿಜ್ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪು. ೩೮೭).
- [21] ತೋಪಖಾನೆಯ ಫ್ಯಾಲ್ಕನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲಿನ ಫಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡು ಸಿಡಿಯುವಷ್ಟು ದೂರ.
- [22] ಬ್ರೆಡೊಸ್, blitesಒಂದು ರುಚಿಹೀನ ಅಡಿಗೆ ತರಕಾರಿ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬಹುತೇಕ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪದವನ್ನ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಿರುವೆ.
- [23] Macaas ಅರ್ಥಾತ್ “ಸೇಬುಹಣ್ಣುಗಳು”.
- [24] ಅದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಗಲಾಪುರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆ ಮಹಿಳೆಯ ಹೆಸರು ಚಿನ್ನದೇವಿ ಎಂದಿತ್ತೆಂದು ನೂನಿಜ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪು. ೩೮೬).
- [25] ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ‘ಮಹಾ’(ಶ್ರೇಷ್ಠ)ಹಾಗೂ ‘ಶಾಹ’ಪದಗಳ ಮಿಶ್ರಣ.
- [26] ಮುಂದಿನ ಭಾಗ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.

೬. ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್ (೨)

ರಾಜನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮೂವರು ಮುಖ್ಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಪುತ್ರರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ವಾರಸುದಾರರು, ಮಿಕ್ಕವರಲ್ಲ. ಅಂದರೆ, ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪುತ್ರರಿದ್ದರೆ. ಆದರೆ, ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನಿದ್ದಾಗ ಅವನು ಯಾರ ಪುತ್ರನೇ ಆಗಿರಲಿ ಅವನೇ ವಾರಸುದಾರ. ಈ ಪ್ರಧಾನ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಒರಿಯಾ ರಾಜನ ಮಗಳು ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕವರು ಸೆರಿಂಗಪಟಾಒದ ರಾಜನಾಗಿರುವ ಸಾಮಂತನ ಪುತ್ರಿಯರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪತ್ನಿ ವಾರಾಂಗನೆ. ರಾಜನಾಗುವ ಮುನ್ನ ಅವಳು ಅವನ ಉಪಪತ್ನಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವನು ರಾಜನಾದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಅವಳು ಅವನಿಂದ ವಚನ ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ಹೀಗೆ ಈ ವಾರಾಂಗನೆ ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದಳು. ಅವಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅವನು ಈ ಹೊಸ ನಗರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೆಸರು.... (ಮೂಲ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ) ... ಈ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೂ ತನ್ನ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರು, ಆಪ್ತ ಸೇವಕಿಯರು, ಕಾವಲುಗಾರ್ತಿಯರು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಸೇವಕಿಯರುಳ್ಳ ತನ್ನದೇ ಮನೆಯಿದೆ. ಇವರೆಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿದ್ದು ಅವರಿರುವಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ನಪುಂಸಕರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೂ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ರಾಜನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಉನ್ನತ ಅಂತಸ್ತಿನ ಹಿರಿಯನನ್ನುಳಿದು ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯಾವ ಪುರುಷನ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಯಸಿದಾಗ ಅವರನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮೇಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿ ಮುನ್ನೂರು ನಾನೂರು ನಪುಂಸಕರೂ ಅವರೊಂದಿಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅವರಿಂದ ದೂರವಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳೂ ಬಹಳಷ್ಟು ಧನ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು

ಸ್ವಂತ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ತೋಳಬಂದಿಗಳು, ಕೈ ಬಳೆಗಳು, ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಎಂದು ನಮಗೆ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಅನೇಕ ರತ್ನಗಳು, ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳು, ವಜ್ರಗಳು, ಮುತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತರಾದ ಅರವತ್ತು ಪರಿಚಾರಿಕೆಯಿರುವವರು ಎಂದೂ ನಮಗೆ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇವನ್ನು ನಾವು ಅನಂತರ ನೋಡಿದೆವು ಮತ್ತು ಚಕಿತರಾದೆವು. ಅವರನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿದ ಕೆಲವು ಉತ್ಸವಗಳು ಮತ್ತು ಅವರು ಬಂದ ರೀತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಆಮೇಲೆ ಹೇಳುವೆ. ಒಳಗಡೆ ಈ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರೊಂದಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದಾರೆ, ಕುಸ್ತಿ ಆಡುವವರಿದ್ದಾರೆ, ಕಹಳೆ ಉದುವವರಿದ್ದಾರೆ, ಕೊಳಲು ಉದುವ ವರಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ನಮ್ಮವಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಇತರ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಬೋಯಿಗಳಾಗಿ ಮತ್ತು ಅಗಸರಾಗಿ ಮತ್ತು ರಾಜನಿಗೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರುವಂತೆಯೇ ತಮ್ಮ ದ್ವಾರದೊಳಗಡೆ ಕಛೇರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮಧ್ಯೆ ಯಾವುದೇ ಕಲಹ ಅಥವಾ ವೈಮನಸ್ಸು ಇರಬಾರದೆಂದು ಈ ಮೂವರು ಪ್ರಧಾನ ಪತ್ನಿಯರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ, ಒಬ್ಬಳಿಗಿರುವಷ್ಟೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇದರಿಂದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನರಿರುವ ಈ ಮನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಎಂಥ ದೊಡ್ಡ ಆವರಣ ಇದ್ದಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಏನು ಬೀದಿ ಮತ್ತು ಓಣಿಗಳನ್ನು ಅವು ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ರಾಜ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲೊಬ್ಬಳ ಸಹವಾಸ ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ ಒಬ್ಬ ನಪುಂಸಕನಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಕರೆತರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕ ಪ್ರವೇಶಿಸದೆ ಕಾವಲುಗಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ರಾಜನಿಂದ ಸಂದೇಶವಿದೆಯೆಂದು ರಾಣಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅವಳ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಆಪ್ತ ಸೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಬಂದು ಏನು ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಮೇಲೆ ರಾಣಿ ರಾಜನಿದ್ದಲ್ಲಿಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ರಾಜನ ರಾಣಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿಗಾಗಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತನಗೆ ಹಿತವೆನಿಸುವಂತೆ ಸಮಯ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ನಪುಂಸಕರಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯವರಾಗಿರುವವರು ಮತ್ತು ಅವನು ಮಲಗಿದಲ್ಲಿಯೇ ಮಲಗುವ ಕೆಲವರಿದ್ದಾರೆ; ಅವರು ದೊಡ್ಡ ಸಂಬಳ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಗಾಗುವ ಮುನ್ನ ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಿಂಟು ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿಯುವ ರೂಢಿಯಿದೆ ಮತ್ತು ಅದೇ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಟೊಂಕವನ್ನು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಅರಿವೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಭಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆ ಬಸಿದು ಹೋಗುವವರೆಗೆ ಅದರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪೈಲ್ವಾನರಲ್ಲೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಕುಸ್ತಿ ಆಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಿಶ್ರಮದ ನಂತರ ಅವನು ಕುದುರೆಯೇರಿ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ನಾಗಾಲೋಟದ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವ ಮುನ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವನು ಮೈ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನು ಪವಿತ್ರನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ, ಅವನ ಬಲು ಪ್ರೀತಿಯವನಾದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಧನಿಕನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ಅವನ ಮೈ ತೊಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸ್ನಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಗುಡಿಯಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ವ್ರತಾಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ಗೋಡೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಾರಮಂಟಪದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಸ್ತಂಬಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಇಳಿಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಎರಡು ಆಕೃತಿಗಳುಂಟು. ಇಂಥ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವವರು ಮತ್ತು ತನ್ನ ನಗರಗಳ ಆಡಳಿತ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರೊಂದಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯನಾದವನೆಂದರೆ ತೆಮುಸಿರ

[1]ಎಂಬ ಹಿರಿಯ. ಅವನು ಇಡಿ ಮನೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಅವನೊಂದಿಗೆ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಂತೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ ಈ ಮಂದಿಯೊಂದಿಗೆ ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾತಾಡಿದ ಮೇಲೆ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದಿರುವ ಪ್ರಭುಗಳು ಹಾಗೂ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬರಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಕೂಡಲೆ ಬಂದು ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ಸಲಾಮು ಮಾಡಿ ಅವನಿಂದ ದೂರ ಗೋಡೆಗುಂಟ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನೆದುರು ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಜಗಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಅಂಗಿಯ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ ಯಾರೊಂದಿಗಾದರೂ ಮಾತಾಡಬಯಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ರಾಜ ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವವನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮರಳುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ರಾಜ ಹೋಗಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವವರೆಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಮರ್ಯಾದೆಯಾದ ಸಲಾಮು ಎಂದರೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೂ ಎತ್ತಿ ಕೈ ಜೋಡಿಸುವುದು. ಪ್ರತಿ ದಿನ ಅವರು ರಾಜನಿಗೆ ಸಲಾಮು ಮಾಡಲು ಹೋಗುವರು.

ನಾವು ಈ ನಾಡಿಗೆ ಬಂದಾಗ ರಾಜ ಈ ಹೊಸ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ್ತು ಅವನನ್ನು ಕಾಣಲು ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊ[2] ತನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದ ನಾವೆಲ್ಲ ಪೋರ್ತುಗೀಜ ರೊಂದಿಗೆ ಹೋದ. ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನ ವೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಭೂಷಿತರಾಗಿದ್ದವು. ರಾಜ ಅವನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮತ್ತು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ. ರಾಜ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಜನರಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬನೇನೋ ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿದ್ದ. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿದ. ಮತ್ತು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ನಮ್ಮವರೊಂದಿಗೂ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ ತೋರಿದ. ನಾವು ರಾಜನಿಗೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದೆವೆಂದರೆ ಅವನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಿದ ಮತ್ತು ನಮ್ಮನ್ನೆಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಸಾಲದು. ಆ ಮೇಲೆ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಮೇಜರ್‌ನ[3] ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ತಂದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ. ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ಸಂತಸಪಟ್ಟ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಪ್ರಕೃತ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊ ಇತರ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ತಂದಿದ್ದ ಕೆಲವೊಂದು ಆರ್ಗನ್‌ಗಳಿಂದ.[4] ರಾಜ ಅನೇಕ ಬಂಗಾರದ ಗುಲಾಬಿಗಳಿಂದ ಹೆಣೆಯಲಾದ ಕೆಲವು ಬಿಳಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಜ್ರಗಳ ಕಂಠಿಹಾರ ಧರಿಸಿದ್ದ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗ್ಯಾಲಿಸಿಯನ್ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದ ಮಾದರಿಯ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ರೇಷ್ಮೆಯ ತುಂಡಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತ ಜರತಾರಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಧರಿಸಿದ್ದ. ಅವನು ಬರಿಗಾಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ. ಏಕೆಂದರೆ ಬರಿಗಾಲಿನಲ್ಲಿರದ ಹೊರತು ಯಾರೂ ಎಂದೂ ರಾಜನಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬಹುತೇಕ ಜನರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚೂ ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬರಿಗಾಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಶೈಲಿಯಂತೆ ಚೂಪು ತುದಿಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಅಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೇನೂ ಇರದೆ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂತೆ ಕೆಲವು ಪಟ್ಟಿಗಳಿರುವ ಇತರ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು ಇವೆ. ಇಟಲಿಯಿಂದ ಬರುವ ಕೆಲವು ಕಾಗದಗಳು ಅಥವಾ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ನೀವು ಕಾಣುವಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೋಮನರು ರೂಢಿಗತವಾಗಿ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತಹ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ರಾಜ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ ಅವನಿಗೆ ಜರತಾರಿ ಅಂಗಿಯನ್ನೂ ರಾಜ ಧರಿಸುವಂತಹದೆ[5] ರೀತಿಯ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟ. ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪೋರ್ತುಗೀಜನಿಗೂ ಅನೇಕ ಸುಂದರ ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕಸೂತಿ ಹೆಣೆದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ. ರಾಜ ಇದನ್ನು ಕೊಡುವುದೇಕೆಂದರೆ ಅದು ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದೆ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಮೈತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಗಳ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊನನ್ನು ರಾಜ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ ನಾವು ಈ ನಗರದಿಂದ ಹರದಾರಿ ದೂರವಿರುವ ಬೀನ್ನಗ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬಹಳ ಉತ್ತಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ಅವನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೊರೆಗಳು, ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜನ ಪರವಾಗಿ ಬಂದ ಇತರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದರು. ರಾಜ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಕುರಿಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತಿತರ ಖಾದ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿದ. ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಕಾಲಾಳುಗಳು ಮತ್ತು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತಂದಿದ್ದ ಜನರಿಗೆ ಹಂಚಿದ. ರಾಜ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರೀತಿಯ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮತ್ತು

ಪೋರ್ತುಗಾಲದ ರಾಜ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ್ಯ ಎಂತಹದೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿದ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲ ಹೇಳಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದಂತಿತ್ತು.

ಬೀಸನಗರ ನಗರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದಾದರೆ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಸ ನಗರಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಡಾಯುದ್ಧದ ಸ್ಥಳದಷ್ಟು ಅಗಲವಾದ ಬೀದಿ ಹೋಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರ ಇಕ್ಕೆಲ್ಲಗಳಲ್ಲೂ ಮನೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಂಗಡಿಗಳು ಸಾಲುಗಟ್ಟಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾರಲಾಗುತ್ತದೆ. ದಾರಿಹೋಕರಿಗೆ ನೆರಳು ನೀಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ರಸ್ತೆಯುದ್ದಕ್ಕೂ ರಾಜ ಹಚ್ಚಲು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಅನೇಕ ಗಿಡಗಳಿವೆ. ಈ ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು[6] ಕಟ್ಟುವಂತೆ ರಾಜ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ. ದಳವಾಯಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಇತರ ಗುಡಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಬೀಸನಗರಕ್ಕೆ ಮರಳುತ್ತ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ ನೀವು ನಗರದ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ತಲಪುವ ಮುನ್ನ ನಗರದ ಎಲ್ಲಾ ಆವರಣಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವ ಗೋಡೆಯುಳ್ಳ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿದೆ ಮತ್ತು ಈ ಗೋಡೆ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದುದೂ ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಡವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಈಗ ಅದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡೆದಿದೆ. ಅವರು ಅದರಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು[7] ಇಡಬೇಡಿ. ಈ ಗೋಡೆಗೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಕಂದಕವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು (ರಕ್ಷಣೆ) ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಇದೆ. ಚೂಪು ತುದಿಯುಳ್ಳ ಕೆಲವು ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎದೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ಒಂದೊಂದೂ ಈಟಿಕೋಲಿನಷ್ಟು ಅಗಲವಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಗೋಡೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಅಷ್ಟೆ ಅಂತರವಿದೆ. ಈ ಗೋಡೆ ಯಾವುದೊಂದು ಗುಡ್ಡ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಾಡು ತಲುಪುವವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ನೆಲದಲ್ಲೂ ನಿಂತಿದೆ. ನೀರು ಈ ಗೋಡೆಯ ಮೊದಲ ಸಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಹಾಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಉಟೆಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನೀರು ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಿನ ತೋಟಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೆಂಗಿನ ತೋಪು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಮನೆಗಳಿವೆ.

ನಗರದ ಪ್ರಥಮ ದ್ವಾರದತ್ತ ಈಗ ತಿರುಗೋಣ. ನೀವು ಅದನ್ನು ತಲುಪುವ ಮುನ್ನ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನೀರಿನ ಹೊಂಡ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಗೋಡೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಗೋಡೆ ಪೂರ್ತಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡದಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ದ್ವಾರ ತಲುಪುವ ಮುಂಚೆ ಅದು ಒಂದು ತಿರುವು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆಚೆಗೊಂದು ಈಚೆಗೊಂದು ಎರಡು ಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ಇದು ಅದನ್ನು ಬಲು ಭದ್ರವಾಗಿಸಿದೆ. ಅದು ವಿಶಾಲವೂ ಸುಂದರವೂ ಆಗಿದೆ. ನೀವು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಕ್ಷಣ ಎರಡು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಗಿಡಗಳಿರುವ ಸುತ್ತು ಗೋಡೆಯಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿ ಕಟ್ಟಡಗಳೇ ಇವೆ. ಪ್ರಥಮ ದ್ವಾರದ ಈ ಗೋಡೆ ಇಡಿ ನಗರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗೋಡೆ ಸಾಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ವಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕೂಡ ಮೊದಲಿನ ಗೋಡೆಯೊಳಗಡೆ ನಗರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ರಾಜನ ಅರಮನೆಯವರೆಗೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾದ ಬೀದಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಗುಂಟ ಹೋದರೆ ಮುಖ್ಯ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬಯಲು ಸ್ಥಳದಿಂದ[8] ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ಎದುರುಗಡೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಂದು, ನಗರದ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸರಕು ಹಾಗೂ ಮಿಕ್ಕೈಲವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಬಂಡಿಗಳು ಮತ್ತು ವಾಹನಗಳು ಈ ಬಯಲಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಹಾಯ್ದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಉಪಯುಕ್ತವಾದಂತೆ ಇರುವಂತಿಲ್ಲ.

ರಾಜನ ಈ ಅರಮನೆ ಇತರ ಕೆಲವು ಗೋಡೆಗಳಂತೆ ಬಲು ಭದ್ರವಾಗಿರುವ ಗೋಡೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಲಿಸ್ಪನ್‌ನ ದುರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಳ ಅವರಿಸಿದೆ.

ಇನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡೆ ಆ ಬದಿಗೊಂದು ಈ ಬದಿಗೊಂದರಂತೆ ಎರಡು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲೊಂದರ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಇಡಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅನಾಗರಿಕರ (ಹಿಂದೂಗಳ) ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕುರಿ ಕಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ರಕ್ತವನ್ನು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಲೆಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕುರಿಗೆ ಒಂದು ಚಕ್ರಮ್ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಕಾರ್ತಿಲ್ವಾ(ಕಾರ್ತಿಲ್ವಾ= ಫಾರ್ಡಿಂಗ್)ದಂತಹ ನಾಣ್ಯ.

ಈ ಪಶುಬಲಿಯ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಆ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತನಿದ್ದು ಕುರಿ ಅಥವಾ ಆಡಿನ ತಲೆ ಕಡಿದ ಸಲಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮೂರ್ತಿ ಆ ಬಲಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕೊಂಬು ಉಡುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಈ ಜೋಡಿಗಳು ಯಾವ ತರಹದ ಮನುಷ್ಯರೆಂಬ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವೆ.[9]

ಈ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಜಯೋತ್ಸವದ ರಥವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಗಬಹುದಾದಂತಹ ಬೀದಿಗಳ ಮೂಲಕ ನಗರದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು ತಿರುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು.

ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ, ನಾನು ವರ್ಣಿಸಿದಂತಹ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ಓಣಿಗಳುಳ್ಳ ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು ಸುಂದರ ಬೀದಿಯಿದೆ. ಆ ಮನೆಗಳು ಅಂಥವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಂತರವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಕರಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ನೀವು ಎಲ್ಲ ತರಹದ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮತ್ತು ವಜ್ರಗಳು, ಪಚ್ಚೆಗಳು, ಮುತ್ತುಗಳು, ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳು, ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಮತ್ತು ನೀವು ಕೊಳ್ಳಬಯಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತರಹದ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ನೀವು ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆ ಸಂತೆಯೊಂದನ್ನು ನೋಡಿವಿರಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನೇಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ತಟ್ಟುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಜಂಬೀರಗಳನ್ನು, ನಿಂಬೆಗಳನ್ನು, ಕಿತ್ತಲೆಗಳನ್ನು, ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತರಹದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯೆ ಮತ್ತು ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಇವೆ. ಇದರ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನದೇ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಇದೆ. ಈ ಗೋಡೆ ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಈ ನಗರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕೋಟಿಗಳಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕೋಟಿಯಿಂದರೆ ರಾಜನ ಅರಮನೆ. ಈ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಅನೇಕ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬೀದಿಯಿದೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳು, ನಮ್ಮ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳ ಮತ್ತು ವರ್ತಕರ ಸಂಘಗಳಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಆದರೆ, ಪ್ರಮುಖ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಗರದ ಹೊರಗೆ ಇವೆ. ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಮೆರೊಡೊ ವಾಸಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರತಿ ಶುಕ್ರವಾರ ಅಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಹಂದಿಗಳು, ಕೋಳಿಗಳು, ಒಣಗಿಸಿದ ಸಮುದ್ರ ಮೀನುಗಳು, ನನಗೆ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಿರದ ಆ ನಾಡಿನ ಹುಟ್ಟುವಳಿಗಳಾದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆಯೇ, ದಿನಾಲು ನಗರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬೀದಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರರ ವಾಸಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅದು ನಗರದ ತೀರ ಅಂಚಿಗೆ ಇದೆ. ಈ ನಾಡಿನ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಮೂರರಿಗೆ ರಾಜ ಸಂಬಳ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವರು ಅವನ ಕಾವಲುಗಾರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೊಂದಿರುವ ಬೃಹತ್ ವ್ಯಾಪಾರ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯತಃ ವಜ್ರಗಳುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದಾಗಿ ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಶ ಹಾಗೂ ಜನಾಂಗದ ಜನರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ನಗರದ ಗಾತ್ರದ ಬಗೆಗೆ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವ ಸ್ಥಳದಿಂದಲೂ ಅದು ಎಲ್ಲ ಕಾಣಿಸದು. ಆದರೆ ನಾನೊಂದು ಗುಡ್ಡ ಏರಿದೆ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಅದರ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಲು ಶಕ್ಯವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲ ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಹಲವಾರು ಬೆಟ್ಟ ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ನಾನು ನೋಡಿದುದು ರೋಮ್‌ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿಯೂ ಕಂಡಿತು.

ಅದರೊಳಗೆ ಮತ್ತು ಮನೆಗಳ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗಿಡಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ಅನೇಕ ನಾಲೆಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸರೋವರಗಳಿವೆ. ರಾಜ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ತೆಂಗಿನ ತೋಪು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಪದ್ದರಿತ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮೂರರ ವಾಸಸ್ಥಾನದ ಕೆಳಗಡೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನದಿಯಿದೆ. ಅದರ ಈ ಬದಿಗೆ ಅನೇಕ ಹಣ್ಣಿನ ತೋಟಗಳು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳುಳ್ಳ ತೋಟಗಳು ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವುದು ಮಾವು, ಅಡಿಕೆ, ಹಲಸು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಳೆ ಗಿಡಗಳು. ಅವುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಎಷ್ಟು ಗುತ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆದಿವೆಯೆಂದರೆ ಅದು ದಟ್ಟ ಅರಣ್ಯದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳೂ ಉಂಟು. ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ನೀರೆಲ್ಲ ಪ್ರಥಮ ಸುತ್ತಿನ ಗೋಡೆಯ ಹೊರಗೆ ಇರುವ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ನಗರದಲ್ಲಿನ ಜನರ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಣಿಕೆ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದು. ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆಂದರೆ ಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ತಿಳಿದಾರಂಬ ಭಯದಿಂದ ನಾನು ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಿಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜನರ ಮತ್ತು ಆನೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅಶ್ವಾಳಾಗಲಿ ಕಾಲಾಳಾಗಲಿ ಯಾವ ಸೈನ್ಯವೂ ಯಾವ ಓಣಿ ಅಥವಾ ಬೀದಿಯನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ನುಗ್ಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸವರಿಸಿದ ನಗರ. ಅಕ್ಕಿ, ಗೋದಿ, ಧಾನ್ಯಗಳು, ಮುಸುಕಿನ ಜೋಳ, ಕೆಲಮಟ್ಟಿನ ಜವೆ ಮತ್ತು ಅವರೆಗಳು, ಹಸಿರುಗಡಲೆ, ಬೇಳೆಕಾಳು, ಕುದುರೆಗಡಲೆ ಮತ್ತು ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹಾಗೂ ಜನರ ಆಹಾರವಾಗಿರುವ ಇತರ ಅನೇಕ ಧಾನ್ಯಗಳು ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರ ಧಾನ್ಯಗಳ ದಾಸ್ತಾನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ದೊಡ್ಡ ಸಂಗ್ರಹವಿದ್ದು ಇವುಗಳು ಬಹಳ ಅಗ್ಗವಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು ಮೂರರನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ತಿನ್ನದುದರಿಂದ ಗೋಧಿ ಇತರ ಧಾನ್ಯಗಳಷ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ನೀವು ಕಾಣುವಿರಿ. ಬೀದಿಗಳು ಮತ್ತು ಪೇಟೆಗಳು ಮೂಟೆ ಹೇರಿದ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದಾಗಿ ನೀವು ಮುಂದೆ ಸಾಗಲಾರಿರಿ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಎಷ್ಟೊಂದು ಇರುತ್ತವೆಂದರೆ ನೀವು ಅವು ಹೋಗುವವರೆಗೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಇಲ್ಲವೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹಾದಿಯಿಂದ ಹೋಗಬೇಕು. ಬಹಳ ಕೋಳಿಗಳೂ ಇವೆ. ಫವಾಬ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಒಂದು ವಿಂಟೆಮ್[10] ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕೋಳಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ನಗರದ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ವಿಂಟೆಮ್ಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೋಳಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕವುಜುಗ ಹಕ್ಕಿಗಳಿವೆ. ಆದರೆ, ಅವು ನಮ್ಮಂತಹ ನಮೂನೆಯವು ಅಥವಾ ಮಟ್ಟದವು ಆಗಿಲ್ಲ. ಅವು ಇಟಲಿಯ ಎಸ್ಪರ್ನಗಳಂತಿವೆ. ಇವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಜಾತಿ ಪೋರ್ತುಗಾಲದವುಗಳಂತೆ ಒಂದೇ ಚಿಕ್ಕ ಗಡಸುಚಾಚು ಹೊಂದಿದೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಜಾತಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚೂಪಾದ ಹೆಚ್ಚೂ ಕಡಿಮೆ ನಮ್ಮ ಬೆರಳಿನಷ್ಟು ಉದ್ದ ಹಾಗೂ ದಪ್ಪವಾದ ಗಡಸುಚಾಚು ಹೊಂದಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಜಾತಿ ಬಣ್ಣದ್ದು. ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಲಾವಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮೊಲಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗೀಜಗನಂತೆ ಕಾಣುವ ಇತರ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಂದಲೂ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳು ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಬೇಟೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಜೀವಂತ ಮಾರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವು ಬಹಳ ಅಗ್ಗವಿರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಒಂದು ವಿಂಟೆಮ್ಗೆ ಆರು ಅಥವಾ ಎಂಟು ಕವುಜುಗ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಮೊಲಗಳನ್ನು ಎರಡು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇತರ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ದೊಡ್ಡವುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಎಷ್ಟೊಂದು ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಪಾರಿವಾಳಗಳು ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಇತರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಕ್ಷಿಗಳಂತಹ ಚಿಕ್ಕವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ನೀವು ಗಮನಿಸದಿರಬಹುದು. ಹಕ್ಕಿಗಳು ಎರಡು ತರಹದವು: ಕೆಲವು ಪೋರ್ತುಗಾಲಿನಲ್ಲಿನವುಗಳಂತೆ ಇವೆ, ಮಿಕ್ಕವು ಧ್ರುಶ್ ಪಕ್ಷಿಗಳಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವು. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಫವಾಬಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಅಥವಾ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಬೆಲೆ ಇತರ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗಿಂತ. ಅವರು ದಿನಾಲು ಕೊಲ್ಲುವ ಕುರಿಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸ ಮಾರುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಎಷ್ಟು ಸ್ವಚ್ಛ ಹಾಗೂ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದರೆ ಅದು ಹಂದಿಯ ಮಾಂಸದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಟುಕರ ಮನೆಗಳಿರುವ ಕೆಲವು ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಂದಿಗಳೂ ಇವೆ. ಅವು

ಎಷ್ಟು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿವೆಯೆಂದರೆ ನಿಮಗೆ ಯಾವುದೇ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದವುಗಳು ದೊರೆಯುವು. ಒಂದು ಹಂದಿಯ ಬೆಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಐದು ಫನಮ್‌ಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ, ದಿನಾಲು ಬರುವ ನಿಂಬೆಯ ರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಫೊಮೊಸ್‌ನವುಗಳು ಯಾವ ಲೆಕ್ಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಸಿಹಿ ಮತ್ತು ಹುಳಿ ಕಿತ್ತಳೆಗಳ, ಕಾಡುಬದನೆಕಾಯಿಗಳ ಇತರ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳ ವಿಫುಲತೆ ದಂಗುಬಡಿಸು ವಂತಹದು. ಈ ನಗರಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಗಲೆಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿ ಮತ್ತು ಆಹಾರ ಧಾನ್ಯಗಳ ಕೊರತೆ ಬೀಳುವ ಇತರ ನಗರಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಫುಲವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಮಾರಲಾಗುವ ಬೆಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣೆ, ಹಾಲುಗಳ ಮೊತ್ತದ ಬಗೆಗೂ ಹೇಳದಿರಲಾರೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಆಕಳು ಮತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳ ಸಂಗೋಪನೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದ್ದೆಂದರೆ ಅದರಂತಹದಿನ್ನೊಂದನ್ನು ನೋಡಲು ನೀವು ದೂರ ಹೋಗಬೇಕು. ಬಹಳ ದಾಳಿಂಬಗಳೂ ಉಂಟು. ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಫನಮ್‌ಗೆ ಮೂರು ಗೊಂಚಲಿನಂತೆ, ದಾಳಿಂಬಗಳನ್ನು ಹತ್ತರಂತೆ ಮಾರಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ನಗರದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಹಳ ನೀರುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ನದಿಯಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಫುಲ ಮೀನುಗಳಿವೆ. ಆ ಮೀನುಗಳು ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಈ ನದಿಯಲ್ಲಿ..... (ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೆ ಇದೆ) ಎಂದು ಎನ್ನಬಹುದಾದದ್ದು ಇದೆ. ಉಳಿದ ನದಿಗಳು ಹರಿದುಬಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ.

ಈಗ ಈ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಊರುಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ. ಸೇನುಗುಂಡಿಮ್[11] ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ನಗರವೊಂದು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಅದು ಈ ಹಿಂದೆ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಜನ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಇನ್ನೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಬಹಳ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದು ಎರಡೇ ದ್ವಾರಗಳಿರುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇದೆ. ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಪರವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಜನರು ಈ ಊರಿಗೆ ಬುಟ್ಟಿಗಳಂತೆ ದುಂಡಗಿರುವ ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಒಳಗಡೆ ಬೆತ್ತದಂತೆ ಮಾಡಿ ಹೊರಮೈಗೆ ಚರ್ಮ ಹೊದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳು ಹದಿನೈದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನರನ್ನು ಒಯ್ಯಬಲ್ಲವು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ಬಿದ್ದರೆ ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟುತ್ತವೆ. ಆದರೆ, ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಈಜಿ ದಾಟುತ್ತವೆ. ಜನರು ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದು ತರದ ಮೋಟು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವು ಇತರ ದೋಣಿಗಳಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಈ ದೋಣಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ದುಂಡಗೆ ತಿರುಗುತ್ತವೆ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನದಿಗಳಿರುವೆಡೆಯೆಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ದೋಣಿಗಳಿಲ್ಲ.[12]

ಈ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸಜೀವ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳಗಳೂ ಉಂಟು. ನಗರದ ಸುತ್ತಲಿನ ಹೊಲಗಳು ಅವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅದೇ ರೀತಿ ಆಕಳುಗಳು ಹಾಗೂ ಎಮ್ಮೆಗಳದ್ದೂ. ನೋಡಲು ಅದು ಸುಂದರ ನೋಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೆ ಆಡುಗಳು, ಮರಿಗಳು ಮತ್ತು ಟಗರುಗಳದ್ದೂ. ಟಗರುಗಳು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವಿರುತ್ತವೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಲಗಾಮು ಜೀನು ತೊಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಕುರಿಗಳೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಇದ್ದು ಹುಡುಗರು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ನಗರದ ಗೋಡೆಗಳಾಚೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಲು ಸುಂದರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲೊಂದನ್ನು ವಿಟಲಾ[13] ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಈ ನಾಗುಂಡಿಮ್ ನಗರಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಆ ಒಪರಾದ್ಯನಾರ್[14] ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬಹಳ ಭಕ್ತಿ ತೋರುವುದೂ ಮತ್ತು ಮಹಾ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡುವುದೂ ಇದಕ್ಕೇ.

ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆರುವ ಅದರ ಪ್ರಧಾನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಉಷ್ಣರಿಗೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆ ಹಾಗೂ ಕಮಾನು ದಾರಿಗಳುಳ್ಳ ಬಲು ಸುಂದರ ಮನೆಗಳ ಬಲು ಸುಂದರ ಬೀದಿಯಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಯಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲುವರ್ಗದವರ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಗಳೂ ಇವೆ. ಅದೇ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಅರಮನೆಯೊಂದಿದೆ. ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವಾಗ

ಅವನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಂಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪ್ರಥಮ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಾಳಿಂಬ ವೃಕ್ಷ[15]ವಿದೆ. ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಬಲು ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಗೋಪುರ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀಯರ, ಬೇಟೆಯ ದೃಶ್ಯಗಳ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಆಕೃತಿಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದೆ. ಗೋಪುರ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಕಿರಿದಾಗುವುದ ರಿಂದ ಆಕೃತಿಗಳು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ದ್ವಾರ ದಾಟಿದರೆ ಮೊದಲಿನದಂತಹದೇ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ವಾರವುಳ್ಳ ವಿಶಾಲ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೀರಿ. ಆದರೆ ಈ ದ್ವಾರ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡನೆಯ ದ್ವಾರ ದಾಟಿದರೆ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳುಳ್ಳ ವಿಶಾಲ ಅಂಗಳವಿದೆ. ಈ ಅಂಗಳದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭ ಗುಡಿಯಿದೆ.

[1] ಇವನು ಕೃಷ್ಣದೇವನ ಮಂತ್ರಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮ. ತೆಮ್ಮೆಸಿರ ಎಂಬ ಪದಾಂತ್ಯ ಬಹುಶಃ 'ಅರಸ'ವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ತೆಮ್ಮೆಸಿರ.... ತಿಮ್ಮರಸ.... ತಿಮ್ಮರಾಜ.

[2] ಕೊರಿಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ಲೊಪೊ ಸೊಆರಿಸ್ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೆಡೊನನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೭ರಲ್ಲಿ ರಾಜ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಕುದುರೆ ಆನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಲೆಂಡನ್‌ದ ಇಂಡಿಯಾ, ii.೫೦೯-೫೧೦). ಆದರೆ, ಈ ದೃಢ ಹೇಳಿಕೆ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜವೆಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು ಎಂದು ಸೆನ್ಸೊರ್ ಲೋಪ್ಸ್ ಎತ್ತಿ ತೋರಿ ಸುತ್ತಾನೆ (ತನ್ನ 'ಕ್ರಾನಿಕಾ'ದ ಪೀಠಿಕೆ ixiii ಟಿಪ್ಪಣಿ). ಆದರೆ ಅವನು ಗೋವಾ ದಲ್ಲಿದ್ದುದಂತೂ ನಿಜ ಮತ್ತು ಈ ಯುದ್ಧ ಜರುಗಿದ ಅನಂತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನನ್ನು ಗೋವಾದ ಭೂಖಂಡಗಳ ಪ್ರಧಾನ ರಾಜದಾರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಅವನ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಮರಡೊರ್‌ನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವನು ಹಲವು ಬಾರಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕೈಯಲ್ಲಿಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ್ದ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೬ರಲ್ಲಿ ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಮತ್ತು ಅವನು ಗೆಳೆತನ ಹೊಂದಿದ್ದ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಅಸದ ಖಾನ ಮಧ್ಯೆ ಜರುಗಿದ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತನಿದ್ದ, ಅವನು ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗೋವಾದ ಕಾರಖಾನೆಯ ಮೊತ್ತಿಯಾರನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಮಿಸ್ಸರ್ ಡ್ಯಾನ್ವೆರ್ಸ್ (೨, ೫೦೭)ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

[3] ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ರಾಯ್ ದ ಮೆಲೊನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪುಟ ೧೫೫). ದ ಸಿಕ್ವೆರಾನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು "ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ"ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

[4] ಇವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಮಿಸ್ಸರ್ ಫರ್ಗ್ಯುಸನ್ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಪ್ರಭುವಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ "ಕೆಲವು ಆರ್ಗನ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಕ್ಯಾವಿಕಾರ್ಡ್ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಾದಕನೊಬ್ಬ"ಇದ್ದವೆಂದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೦(ಅದೇ ವರ್ಷ)ದಲ್ಲಿ ಡಾಮ್ ರಾಡ್ರಿಗೊ ದ ಲಿಮಾನ ನೇತೃತ್ವದ ರಾಯಭಾರವನ್ನು "ಪ್ರೆಸ್ವರ್ ಜಾನ್"ನಿಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಕ್ಯಾಸ್ಪನ್ ಹೆಡಾ (೫.೨೮)ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆರ್ಗನ್‌ಗಳು ಅವರ ರಾಯಭಾರ ಕುರಿತ ಫಾದರ್ ಆಲ್ಬಾರಿಜ್‌ನ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿವೆ. (ಹ್ಯಾಕ್ಲೆಟ್ ಸೊಸಾಯಿಟಿ ಅನುವಾದ. ಪು.೧೦).

[5] "ರಾಜ ಎರಡು ಗೇಣಿನ ಬಂಗಾರದ ಜರತಾರಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ". ಎಂದು ವಾರ್ಥಮಾ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಕೃಷ್ಣದೇವನ ಪೂರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ನರಸಿಂಹ.

[6] ಕಮಲಾಪುರದ ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊಸಪೆಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಮೈಲಿನಷ್ಟು ದೂರವಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಅನಂತಶಯನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಇದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು, ಮರಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತಿವೆ.

- [7] ಲೇಖಕ ಬಹುಶಃ ಬುರುಜುಗಳು ಅಥವಾ ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಗುಡ್ಡದ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಭದ್ರ ಗೋಡೆಯುಳ್ಳ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಾಕ್ಯವೃಂದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.
- [8] ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ ಮಾರ್ಗ ಬಹುಶಃ ಕಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಅರಮನೆಯ ಆವರಣದ ಪ್ರವೇಶ ಮಾರ್ಗ.
- [9] ಲೇಖಕ ಈ ಭರವಸೆ ಈಡೇರಿಸುವುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟ.
- [10] ವಿಂಟೆಮ್ = ೭/೨೦ಪೆನಿ
- [11] ಆನೆಗುಂದಿ.
- [12] ವಿಠಲಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಅದರ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡು ಬರುವ, ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಒರಟು ಏಕಶಿಲಾ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಲಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಸೇತುವೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದನ್ನು ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
- [13] ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದಾಗಿ ಇದು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಡೆದ ವಿಠಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
- [14] ಈ ಶಬ್ದವೊಂದು ಒಗಟು. ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಸಂಭವನೀಯವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಈ ದೇವಾಲಯ ಇಂದಿಗೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಂಪೆಯ ಮುಖ್ಯ ದೇವಾಲಯವೆ ಆಗಿದ್ದರೆ 'ಆಪೆ'(Aope)'ಹಂಪಿ'ಅಥವಾ 'ಹಂಪೆ'ಯನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆಂದು ನಾನು ಸೂಚಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ. Radi 'ರಾಜಾ'ಅಥವಾ radian 'ರಾಜ್ಯಮ್'ಆಗಿರಬಹುದು. ಅದನ್ನು "ರಾಜನ ಹಂಪೆ ದೇವಾಲಯ"- ಇದು ಅದನ್ನು ಕರಾರುವಾಕಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಬಹುಶಃ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಪಿಯಾಸ್‌ನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರ ಬಹುದು. ವಿರುಪಾಕ್ಷನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಮಹಾನಗರದ ಪ್ರಮುಖ ಆರಾಧನ ಮಂದಿರವಾಗಿತ್ತು.
- [15] ಬಳಸಲಾದ ಶಬ್ದ romeyra ಅದು ದಾಳಿಂಬವೃಕ್ಷ ಅಥವಾ ಸ್ತ್ರೀಯಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ನೀಡಬಹುದು. ಪ್ರಸ್ತಾಪ, ಬಾಗಿಲ ಮೇಲಿರುವ ಗೋಪುರದ ಮೇಲಣ ಮೆತುಗಾರೆಯ ಆಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆಗಳಿಗಿದೆ.

೭. ಡೊಮಿಂಗೊ ಪ್ಯಾಸ್ (೨)

ಪ್ರಮುಖ ದ್ವಾರದ ಎದುರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ. ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ಗಿಲೀಟು ಮಾಡಿದವು, ಇನ್ನೆರಡು ತಾಮ್ರದವು. ಅವುಗಳ ದೀರ್ಘ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿ ಬಂಗಾರ ಉದುರಿಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ನನಗನಿಸುತ್ತದೆ; ಉಳಿದೆರಡೂ ತಾಮ್ರದವು, ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಾಮ್ರದವು. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರವಿರುವುದನ್ನು ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿರುವ ಈ ರಾಜಾ ಕ್ರಿಸ್ನರಾವ್ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳನ್ನು ಅವನ ಪೂರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳು ನೀಡಿದ್ದರು. ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರದ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ಚಾವಣಿಯವರೆಗೆ ತಾಮ್ರದಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತ ವಾಗಿದ್ದು ಬಂಗಾರದ ಗಿಲೀಟು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಚಾವಣಿಯ ತುದಿಯ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ಪೂರ್ತಿ ಬಂಗಾರದ ಗಿಲೀಟು ಮಾಡಲಾದ ಹುಲಿಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿವೆ. ಈ ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಕ್ಷಣ ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಂಬ ಕಂಬದಲ್ಲೂ ಇರುವ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ ರಂಧ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ದೀಪಗಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀರಿ. ಅವು ಪ್ರತಿ ರಾತ್ರಿ ಉರಿಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅವರು ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವು ಎರಡೂವರೆ ಇಲ್ಲವೆ ಮೂರು ಸಾವಿರ ದೀಪಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಡಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಯಾವುದೋ ಚರ್ಚನ ನೆಲಗವಿಯಂತಿರುವ

ಇನ್ನೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೀರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾಗಿಲುಗಳಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಈ ಕಟ್ಟಡ ಆರಾಧನಾ ಗೃಹದಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಆರಾಧಿಸುವ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ. ಅದನ್ನು ತಲುಪುವ ಮುನ್ನ ಮೂರು ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿ ಗುಮ್ಮಟ ಚಾವಣಿಯಾಗಿದ್ದು ಆಕಾಶದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಬೆಳಕು ಬೀಳದಿದ್ದರಿಂದ ಕತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಬತ್ತಿಗಳಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿದ್ದು ಅವರು ಅದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಯಾರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟೆನೆಂದು ಒಳಗೆ ಬಿಟ್ಟರು. ಬಾಗಿಲ ಮಧ್ಯೆ ಚಿಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಪ್ರಧಾನ ಮೂರ್ತಿ ಯಾವುದೇ ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ದುಂಡು ಕಲ್ಲು. ಅದೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಲು ಭಕ್ತಿ. ಈ ಕಟ್ಟಡದ ಹೊರಮೈಗೆಲ್ಲ ತಾಮ್ರದ ಗಿಲೀಟು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಹೊರಗಡೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿಯೆ ಬಿಳಿ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾದ ಆರು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ.... ಇದೆ,

[1]ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವಿದೆ. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ ಲಾಂಛನಗಳಿವೆ. ಮತ್ತು ಅದರ ಪಾದದಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಣವಿದೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಸಹಾಯಕವಾದ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಯೊಂದಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅವಿರತವಾಗಿ ತುಪ್ಪದ ದೀವಿಗೆ ಉರಿ ಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲೂ ಪೂಜಾಗೃಹಗಳಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇತರೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಇದು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಅವುಗಳು ಹಲವಾರು ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಗಿಡಗಳುಳ್ಳ ತೋಟಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕಾಯಿಲಪ್ಯಗಳನ್ನು[2] ಮತ್ತು ತಾವು ತಿನ್ನುವ ಇತರ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದರ ಉತ್ಪನ್ನವು ಜರುಗಿದಾಗ ಗಾಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಉರುಳುವ ವಿಜಯೋತ್ಸವ ರಥಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬಹಳ ವೈಭವದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಲಾದ ಬೀದಿ ಗುಂಟ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು (ಒಯ್ಯಲಾಗುತ್ತದೆ). ಅದರೊಂದಿಗೆ ನೃತ್ಯಕನ್ಯೆಯರು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಂಗೀತದೊಂದಿಗೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ರಥಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುವ ರೀತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನು ಈ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಎಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ನಗರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಪದಬಾಹುಳ್ಳ ತೊಡೆಯಲು ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಅನಾಗರಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯಂತೆ ಉತ್ಸವ ಆಚರಿಸುವ ದಿನಗಳಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವರ ಉಪವಾಸದ ದಿನಗಳೂ ಇವೆ. ಅಂದು ಅವರು ಇಡೀ ದಿನ ಏನನ್ನೂ ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯ ಉತ್ಸವದ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ, ಅದು ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ರಾಜ ಹೊಸ ನಗರದಿಂದ ಈ ಬೀಸ್ಟಗ ನಗರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ಅವರು ಹಾಜರಿರುವಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ನರ್ತಕಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೆ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜರು ಮತ್ತು ಮಹಾ ಪ್ರಭುಗಳನ್ನು, ಅವರ ಪರಿವಾರಗಳೊಂದಿಗೆ. ಆದರೆ, ರಾಜ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದವರನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ (ಆಕ್ರಮಣದ) ಭೀತಿಯಿರುವ ಕಡೆ ರಾಜ್ಯದ ದೂರ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಮಾತ್ರ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒರಿಯಾ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಇಡಲ್‌ಸಾಬನ ಪ್ರದೇಶಗಳು, ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ದಳವಾಯಿಗಳು ಇಂಥ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದರೂ ನಾನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವವರು ಅವರ ಪರವಾಗಿ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರದಂದು[3] ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ನಡೆಯುವ ಈ ಉತ್ಸವಗಳು ರಾಜನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತವೆ.

ಅರಮನೆ ಈ ತರಹದ್ದು ಇದೆ. ಅದು ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಬಯಲು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ[4] ತೆರೆಯುವ ದ್ವಾರ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳಂತೆ ಇದನ್ನೂ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಿವೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಹೊರಗೆ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತದೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಗೋಡೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿರುವರು.[5] ಅವರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಮದ ಕೋರಡಗಳು ಮತ್ತು ಬಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖರು ಕಾವಲು ಪಡೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಂದ ಆಜ್ಞೆ

ಬಂದಿರುವವರನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದ್ವಾರ ದಾಟಿದರೆ ಒಂದು ಬಯಲು ಸ್ಥಳವಿದೆ ಮತ್ತು ಮೊದಲಿನಂತಹ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ವಾರವುಂಟು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ರಕ್ಷಕರು ಇರುವವರು. ಇದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಬಯಲು ಸ್ಥಳವಿದೆ, ಅದರ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಎತ್ತರವಲ್ಲದ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖರು ಉತ್ಸವ ನೋಡಲೋಸುಗ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಯಲು ಸ್ಥಳದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಎಡಬದಿಗೆ ಒಂದು ಏಕಮಹಡಿಯ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡವಿದೆ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳೆಲ್ಲ ಅದರಂತೆಯೇ ಇವೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡ ಆನೆಯಾಕಾರದ ಮತ್ತು ಇತರ ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದು ಮುಂದೆಲ್ಲ ಬಯಲಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಬೇಕು. ಅದರ ಸುತ್ತ ಕೆಳಗಡೆ ಜಗತಿಯಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹಾಸುಗಲ್ಲು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನ ಉತ್ಸವ ನೋಡಲು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ನಾನೀಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ರಾಜ ಒರಿಯಾ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದಾಗ ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಮನೆಗೆ ವಿಜಯಗೃಹ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾ ಗುತ್ತದೆ. ಬಯಲು ಸ್ಥಳದ ಬಲಬದಿೆ ಕೆಲವು ಅಟ್ಟಣೆಗಳಿದ್ದವು. ಅವು ಕಟ್ಟಿಗೆಯವಿದ್ದು ಗೋಡೆಯ ತುದಿಯ ಮೇಲೂ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನಡುಗೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಸಿರು ಮುಖಮಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಇತರ ಸುಂದರ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಿನವರೆಗೆ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬಟ್ಟೆ ಉಣ್ಣೆಯದೆಂದು ಯಾರೂ ಊಹಿಸದಿರಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಂಥದಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಉತ್ಸವಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಶೇಷತಃ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವು ಹನ್ನೊಂದು ಇವೆ. ದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಎರಡು ವರ್ತುಲಗಳಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ, ವಜ್ರ ಮತ್ತು ಮುತ್ತುಗಳ ಆಭರಣದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾದ ನರ್ತಕಿಯರಿದ್ದರು. ಬಯಲು ಜಾಗದ ಮುಂದೆ ಪೂರ್ವ ಬದಿಗಿರುವ ದ್ವಾರಕ್ಕೆದುರಾಗಿ ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ವಿಜಯಗೃಹದ ತರಹದ್ದೇ ಎರಡು ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಇವೆ ಒಂದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆಗಿದೆ. ಈ ಕಟ್ಟಡದ ತುಂಬ, ಗೋಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಳಿಗೆ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಧಾರಗಳನ್ನೂ ಬಿಡದಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗುಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಸೂತಿ ಮಾದರಿಯ ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಎರಡು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಡೆದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಮಗ್ಗಲುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಜಗಲಿಗಳು ಇವೆ. ಈ ಜಗಲಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರ ಮಕ್ಕಳು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಪುಂಸಕರು, ಬರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿಯೆ ಮೇಲಿನ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತೋವಾಬ ದ ಫಿಗ್ಯೆರೊಡೂ ಇದ್ದ. ಏಕೆಂದರೆ, ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವೈಭವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವಂತೆ ರಾಜ ಆಜ್ಞೆಗೈದಿದ್ದ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬೀದಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮರೆಯುವ ಮುನ್ನ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ರಾಜನ ಮತ್ತು ಅವನ ಪತ್ನಿಯರ ಮತ್ತು ನಾನು ಈಗಾಗಲೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರವಿರುವ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ ಬಿಡದಿಗಳಿವೆ. ಅವರು ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ಈ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಗೆ ದ್ವಾರವುಂಟು. ಈ ಅರಮನೆ ಮತ್ತು ವಿಜಯಗೃಹದ ನಡುವೆ ಒಂದು ದ್ವಾರವಿದ್ದು ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಒಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾಲ್ಪು ಬೀದಿಗಳಿವೆ.

ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ತಿರುಗುವುದಾದರೆ, ಈ ವಿಜಯಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಾಜ ಅರಿವೆಯಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ, ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದ, ಕೋಣೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯ ಗುಡಿಯಿದೆ. (ಕಟ್ಟಡದ) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ಒಂದು ಜಗಲಿ ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗಲಿ ಮೇಲೆ ರಾಜಸಿಂಹಾಸನ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದು ನಾಲ್ಕು ಮಗ್ಗುಲಿದ್ದು ಮತ್ತು ಸಪಾಟಾದುದು, ಮೇಲ್ಭಾಗ ದುಂಡಗಿದ್ದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸನಕ್ಕೆ ತಗ್ಗು ಇದೆ. ಅದರ ಮರಗಲಸದ ಬಗೆಗೆ ನೀವು ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ ಅದು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ(?) [6] ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತು ಪೂರ್ತಿ ಬಂಗಾರದ ಸಿಂಹಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮಧ್ಯವಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆ ಅನೇಕ ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಮುತ್ತುಗಳುಳ್ಳ ಸುವರ್ಣ ಫಲಕಗಳಿವೆ. ಮಗ್ಗುಲಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಗಣ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸುವರ್ಣಾ ಕೃತಿಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಬಂಗಾರದ ಕೆಲಸವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಹರಳುಗಳಿವೆ. ಈ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಗುಲಾಬಿ ಮತ್ತು ಹೂಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಬಂಗಾರದ್ದೇ ಇರುವ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಿಂಹಾಸನದ ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯುಡಿಗೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನೂ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ

ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದು ನೆಟ್ಟಗೆ ಇದ್ದು ಒಂದು ಗೇಣಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗ ದುಂಡಾಗಿದೆ. ಅದು ಮುತ್ತುಗಳು, ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿದೆ. ಅದರ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ತೀರ ದುಂಡಗಿರದ, ಕಾಯಿಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಮುತ್ತು ಇದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕಾಲ್ಕಡಗವಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜರತ್ನವಾಗಿದ್ದು ದೊಡ್ಡ ಮುತ್ತುಗಳು, ಅನೇಕ ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳು, ವಜ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ. ಅದು ಮನುಷ್ಯನ ತೋಳಿನಷ್ಟು ದಪ್ಪವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದರ ಮುಂದೆ ಜಗಲಿಯ ಅಂಚಿಗೆ[7] ಆನಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ದಿಂಬುಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಜ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಉತ್ಸವಗಳು ಹೀಗೆ ಆರಂಭಿಸುತ್ತವೆ.

ಬೆಳಗಾದಾಗ ರಾಜ ಈ ವಿಜಯಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ, ವಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅದರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿರುವ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮನೆಯ ಹೊರಗಡೆ ಅವನ ಕೆಲವು ಪ್ರಿಯರು ಇರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಚೌಕದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ನರ್ತಕಿಯರು ನರ್ತನಗೈಯುತ್ತಿರುವರು. ಚೌಕದ ಸುತ್ತಲಿನ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನೋಡಲು ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖರು ಇದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ನೆಲದ ಮೇಲೆ, ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಹತ್ತಿರ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಜ್ಜಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ಅಲಂಕಾರ ಹೊತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಸುಂದರ ಆನೆಗಳು ಇವೆ. ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಬರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬಿಳಿ ಗುಲಾಬಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಮೂರು ಹಿಡಿ ಗುಲಾಬಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಕುದುರೆಗಳತ್ತ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಎಸೆದ ಮೇಲೆ ಪರಿಮಳಗಳ ಬುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಅವುಗಳತ್ತ ಧೂಪಾರತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಆನೆಗಳನ್ನು ತಲುಪಿ ಅವುಗಳಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಇದನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಜಗಲಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಆ ಗುಲಾಬಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಇತರ ಹೂಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ಮಾಡಿ ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಮರಳುತ್ತಾನೆ. ಅಮೇಲೆ ರಾಜ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಪುನಃ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನು ಒಳಗೆ ಹೋದ ಕೂಡಲೆ ಡೇರೆಗಳ ಪರದೆಗಳಂತೆ ಮಾಡಲಾದ ಕೋಣೆಯ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ ಇವುಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎತ್ತಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ಕೋಣಗಳು ಮತ್ತು ನೂರೈವತ್ತು ಕುರಿಗಳ ವಧೆಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಣಗಳ ಮತ್ತು ಕುರಿಗಳ ರುಂಡಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನೂ ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ವಧೆಯ ಹೊಣೆಯುಳ್ಳವನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರ ಕೈ ಎಷ್ಟು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದರೆ ಒಂದು ಏಟೂ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪಶುಬಲಿ ಮುಗಿದ ನಂತರ ರಾಜ ಹೊರನಡೆದು ಇತರ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಮೂಹ ಅವನು ತಾವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಎರಿದ ಕೂಡಲೆ ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಹತ್ತು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡು ಗುಲಾಬಿಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ – (ಅಂದರೆ) ಅವನಿಗೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದವರು. ಅನಂತರ ಅವನು ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಗುಂಟ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಕೊನೆ ತಲುಪಿದಾಕ್ಷಣ ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತೆಗೆದು ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ವಿಗ್ರಹವಿರುವ (ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ) ಮುಖವಾಗುವಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಮೇಲೆದ್ದ ನಂತರ ಅವನು ಕಟ್ಟಡದ ಒಳಗಡೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯಾನವನ್ನು (ಅಥವಾ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಆವರಣ) ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಉರಿ ಹೊತ್ತಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅವನು ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥ ಗಳಿಂದ, ಅಂದರೆ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮತ್ತು ಮುತ್ತು ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳು ಮತ್ತು ಕತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಸುಗಂಧಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಆ ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಅವನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ವಾರದಿಂದ ಆ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಕೆಲವರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಕುದುರೆಗಳತ್ತ ಹೂ ತೂರಿದನೋ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖರು ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ತಾವು ಇಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು

ಬಂದಂತೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಬಿಡದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ನಾನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಬಯಲು ಕಣದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಅರಮನೆಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಾರಾಂಗನೆಯರು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯದ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಯ ನರ್ತಕಿಯರು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ನರ್ತನಗೈಯುತ್ತ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಮುಂಚಾನೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಆಚರಣೆ ಗಳೊಂದಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ (ಹಿಂದಿನದಕ್ಕಿಂತ) ಅಧಿಕ ಭವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈಗ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗೋಣ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮೂರು ಗಂಟೆಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಅರಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. (ದ್ವಾರಗಳ ನಡುವಿನ ಬಯಲು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ನಮಗೆ ಬಿಟ್ಟರು). ಆದರೆ, ಮಲ್ಲರು, ನರ್ತಕಿಯರು, ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜು ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಆನೆಗಳು, ಈಟಿ ಥಾಲುಗಳಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ರಜಾಯಿ ಅಂಗಿ ತೊಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವರು ಒಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಒಳಸೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಇವರು ಕಣ ಸುತ್ತುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲರು ಆ ಕಟ್ಟಡದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಾವಟಿಗೆಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ ನರ್ತನಗೈಯಲು ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲು ನೆಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇತರ ಅನೇಕ ಜನ, ಅಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರ ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಆಗ ಕಟ್ಟಡದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲ ರಾಜನ ಸೇವೆಗೈಯುವ ಕುಲೀನ ಯುವಕರು. ಈ ಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಲ್ಲ ಜನರಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಪಾಲಿಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವನೂ ಆಮಂತ್ರಿಸದೆ ಹೊರತು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರದಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಂಟಪಗಳನ್ನೂ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಲ್ವಟಿನಿಕಾ[8] ಕಟ್ಟಡ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನೇ ರಾಜನನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವ ಮತ್ತು ರಾಜ ಅವನನ್ನು ತಂದೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಅವನನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕರೆದರೂ “ದೊರೆ ಸಾಲ್ವಟಿನಿಕಾ” ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಮನ್ನೆಯರು ಅವನಿಗೆ ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ಸವಗಳು ಜರುಗುವ ಕಣದೊಳಗೆ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲೊಂದರ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತು ಈ ಸಾಲ್ವಟಿನಿಕಾ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತರಲು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜ ನಾನೀಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಸಿಂಹಾಸನ ಮತ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿರುವ ಜಗಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಒಳಗಿರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಮಲ್ಲರು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವರಿಗೆ ಕೂಡಲು ಅನುಮತಿಯಿದೆ. ಆದರೆ, ಬೇರಾರೂ, ಅವನು ಎಂಥಾ ಮಹಾಪ್ರಭುವೆ ಆಗಿರಲಿ, ರಾಜ ಆಜ್ಞೆ ನೀಡದ ಹೊರತು ಕುಳಿರುವಂತಿಲ್ಲ. ರಾಜನೆದುರು ಯಾವಾಗಲೂ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ತಿನ್ನಬಹುದಾದ ನರ್ತಕಿಯರನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬೇರಾರೂ ತಿನ್ನಬಾರದೆಂದದಿದ್ದರೂ ಮಲ್ಲರು ತಿನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ರಾಜ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಸೀನನಾದ ತಕ್ಷಣ ತನ್ನ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಸ್ವತಃ ರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯರ ತಂದೆಗಳಾದ ಮೂವರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ವರನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿರಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವನೆಂದರೆ ಸಿರಿಂಗಪಟಾಬ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರದ ದಂಡೆಗುಂಟ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶದ ರಾಜ. ಈ ರಾಜನನ್ನು ಕುಮಾರವೀರ್ಯ[9] ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನು ಜಗಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ರಾಜನಷ್ಟೆ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿರುವರು.

ರಾಜ ಅಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಗುಲಾಬಿಗಳಿಂದ (ಕಸೂತಿಯಿಂದ) ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದ ಬಿಳಿ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಹಲವಾರು ಈ ಬಿಳಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ನಾನು ಅವನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಕಂಡದ್ದು. ಅವನ ಸುತ್ತ ಅವನ ತಾಂಬೂಲ, ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಅವನ ಇತರ ರಾಜಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬಾಲಸೇವಕರು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಸಿಂಹಾಸನದ

ಸುತ್ತ ಅನೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಬಾಲದ ಜವಿಗಳಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ಹಿಡಿಕೆಗಳು ಬಂಗಾರ ಹೊದಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಜವಿಗಳು ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗೌರವದ ಪ್ರತೀಕ. ಅವರು ಅವುಗಳಿಂದ ರಾಜನಿಗೂ ಗಾಳಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜ ಕುಳಿತ ಕೂಡಲೆ[10] ಹೊರಗೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ದಳವಾಯಿಗಳು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಪ್ರಮುಖರು ಮುಂತಾದವರೊಂದಿಗೆ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ, ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನೆದುರು ಬಂದು ಸಲಾಮು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ನಾನು ಈಗಾಗಲೇ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮನ್ನೆಯರ ಪ್ರವೇಶ ಮುಗಿದಾಕ್ಷಣ ಸೈನ್ಯಗಳ ದಳಪತಿಗಳು ಥಾಲು ಬಲ್ಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಬಿಲ್ಲುಪಡೆಯ ದಳಪತಿಗಳು ಇಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಯಾವನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಇಲ್ಲವೆ ರಾಜನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಕೊಡದಂತೆ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಣದ ಸುತ್ತಲೂ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಆನೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರು ರಾಜನ ರಕ್ಷಕರಾಗಿರುವರು. ಈ ಸೈನಿಕರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಕೂಡಲೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನರ್ತಿಸಲಾರಂಭಿಸುವರು ಮತ್ತು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಅವುಗಳ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ದ್ವಾರಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ದೇಹಗಳ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದ ವಿಪುಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ನಿಮಗಾರು ವರ್ಣಿಸಬಲ್ಲರು? ಅಷ್ಟೊಂದು ವಜ್ರ, ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಮುತ್ತುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬಂಗಾರದ ಕಂಠಾಭರಣಗಳು; ತೋಳುಗಳು ಹಾಗೂ ರಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಡಗಗಳು; ಕೆಳಗೆ ನಡುಪಟ್ಟಿಗಳು; ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದೆ ಕಾಲ್ಕಡಗಗಳು. ಅಚ್ಚರಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯದು ಆಗಿರುತ್ತದೆ, ಅರ್ಥಾತ್ ಇಂಥ ವೃತ್ತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಐಶ್ವರ್ಯ ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂಬ ಬಗೆಗೆ. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಕೊಡಲಾದ ಹೊಲಗಳುಳ್ಳ, ಮೇಣೆಗಳುಳ್ಳ, ಎಷ್ಟೊಂದು ಸೇವಕಿಯರುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಎಣಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ವಸ್ತುಗಳುಳ್ಳವರು ಇದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ನೂರು ಸಾವಿರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು[11] ಪಡೆದಿರುವಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಈ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ ಮತ್ತು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದುದರ ಮೇಲಿಂದ ನಾನಿದನ್ನು ನಂಬುತ್ತೇನೆ.

ಅನಂತರ ಮಲ್ಲರು ಆಟ ಆರಂಭಿಸುವರು. ಅವರ ಕುಸ್ತಿ ನಮ್ಮದರಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಲ್ಲು ಮುರಿಯುವಂಥ ಕಣ್ಣು ಕೀಳುವಂಥ ಮುಖ ವಿಕಾರಗೊಳಿಸುವಂಥ ಬಲವಾದ ಏಟುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವು ಎಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದರೆ ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಮಾತು ಕಟ್ಟಿಹೋದ ಕೆಲವರನ್ನು ಅವರ ಮಿತ್ರರು ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಗೆಯುತ್ತಾರೆ ಕೂಡ. ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮುಖಂಡರು ಮತ್ತು ತೀರ್ಪುಗಾರರಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಕಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಗೆದ್ದವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಿನದ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕುಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ನರ್ತನ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೇನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸೂರ್ಯ ಕೆಳಗಿಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಅನೇಕ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅರಿವೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಮಶಾಲಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಣದ ಸುತ್ತ ಯಾವ ರೀತಿ ಇಡಲಾಗುತ್ತದೆಂದರೆ ಅದೆಲ್ಲ ದಿನದಂತೆಯೇ ಬೆಳಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಹ ಅವುಗಳನ್ನಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಟೆ ಗೋಡೆಯ ಕಂಡಿಗಳೆಲ್ಲ ಉರಿಯುವ ದೀಪಗಳನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ರಾಜ ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ ಪಂಜುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ತಕ್ಷಣ ಅನೇಕ ಬಲು ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕ ಆಟಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಅವು ರಾಜನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ ಇತರರು ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕುದುರೆಗಳು ಪೋರ್ತುಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪೊ ದ ಡೈಯೊಸ್‌ನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮಾಡಲಾದಂತಹ ಆಟದ ಕುದುರೆಗಳಂತಿರುತ್ತವೆ. ಬೇರೆಯವರು ಬಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲೆಂಬಂತೆ ಬಂದು ಕಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮನರಂಜನೆಗಳು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅವರು ಅನೇಕ ಬಾಣ ಬಿರುಸುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಜ್ವಾಲೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉರಿಯುತ್ತಲೆ ತೊಳಗಿಂದ ಅನೇಕ ಬಾಂಬು ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಗುಳುವ ದುರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಸುಡುಮದ್ದಿನ ವಿನೋದ ಮುಕ್ತಾಯವಾದ ಮೇಲೆ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ವಿಜಯೋತ್ಸವ ರಥಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧನಿರತ ದಳವಾಯಿಗಳು ಕಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಹೀಗೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಸಾಲ್ವಟಿಕಾನದು ಮತ್ತು ಅವು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಬರುತ್ತವೆ. ನರ್ತನ ಬಾಲೆಯರು ಮತ್ತು ಇತರ ಮಾನವ ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದಂತೆ ಕೆಲವು ರಥಗಳು ತೋರುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ರಥಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ರೀತಿಯವು. ಮತ್ತು ಅವು ತಮ್ಮ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ರಥಗಳು ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಅನೇಕ ಕುದುರೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ರಾಜನ ಬಣ್ಣದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಹೊಚ್ಚಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ತಲೆ ಹಾಗೂ ಕುತ್ತಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಗುಲಾಬಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೂಗಳಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಲಗಾಮುಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಗಿಲೀಟು ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕುದುರೆಗಳ ಮುಂದೆ ರಾಜನ ಎರಡು ಛತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಮಿಕ್ಕವುಗಳಿಂದ ಭವ್ಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕುದುರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಕುದುರೆ ಅರ್ಧ ಮತ್ತು ಸುತ್ತುತ್ತ ಕುಣಿಯುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ತರಬೇತುಗೊಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟು ವೈಭವದೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಒಯ್ಯಲಾಗುವ ಈ ಕುದುರೆ ರಾಜ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಹದು. ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಅವರನ್ನು ರಾಜರಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ವಿಧಿಸಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವರ ನಂತರ ಬರುವವರನ್ನೂ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ವಿಧಿಸಬೇಕು, ಇಂಥ ಕುದುರೆ ಸತ್ತರೆ ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಇಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೀವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ರಾಜ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಯಸದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಷ್ಟೇ ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಕುದುರೆಗಳು ನಾನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸಾಗುತ್ತ ಕಣವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಸುತ್ತಿ ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದರಂತೆ ಐದಾರು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ರಾಜನ ಕುದುರೆ ಅವುಗಳ ಮುಂದಿದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ರಾಜನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವ ರೀತಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಮತ್ತು ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ಸುತ್ತಲೂ ಬಯಲು ಜಾಗವಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾದ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ತಬ್ಧವಾದ ಕೂಡಲೆ ಅರಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರವಿರುವವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತ ದರ್ಜೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ಮತ್ತು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಹೊರಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಧಾನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಹೂಗಳಿರುವ ಬೋಗುಣಿಯೊಂದನ್ನು ಮತ್ತು ಇತರರು ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತ ಕುದುರೆಗಳ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೂಲಕ ಅವರು ಸುತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಜರುಗಿಸಿ ಅವನು ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾನೆ.

ಇದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಇಷ್ಟತ್ತೆದು ಮೂವತ್ತು ದ್ವಾರಪಾಲಕಿಯರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಭಡಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಚಾವುಟಿ ಹಿಡಿದು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೀರಿ. ಇವರ ಹಿಂದೆಯೇ ಅನೇಕ ನಪುಂಸಕರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಪುಂಸಕರ ನಂತರ ಅನೇಕ ತುತ್ತೂರಿ, ಮದ್ದಲೆ, ಕೊಳಲು (ನಮ್ಮವುಗಳಂತಹವಲ್ಲ), ಪಿಟೀಲು ಮತ್ತಿತರ ಸಂಗೀತ ನುಡಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಿಂದೆ ಇಷ್ಟತ್ತರಷ್ಟು ಮಹಿಳಾ ಹೊರೆಯಾಳುಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಿದ ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ಕೆಳಗಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಬಲು ತುಟ್ಟಿಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರು ಕೊಲ್ಲಾಯಿ[12] ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಈ ಟೊಪ್ಪಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅವರು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೂಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಚ್ಚಿ, ವಜ್ರ, ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮತ್ತು ಮುತ್ತು ಜೋಡಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಕಂಠಾಭರಣ; ಇದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳು ಮತ್ತು ದವಾಲಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇರೆಯವು; ತೋಳಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಳೆಗಳು; ಅರ್ಧಭಾಗ ಬರಿದಾದ ಮೇಲ್ತೋಳಿನ ಮೇಲೆ ಅದೇ ರೀತಿಯ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳುಳ್ಳ ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳು; ಟೊಂಕದ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರ ಹಾಗೂ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳ ಡಾಬುಗಳು; ಈ ಡಾಬುಗಳು ಒಂದರ ಕೆಳಗೊಂದರಂತೆ ಅರ್ಧ ತೊಡೆಯವರೆಗೂ ನೇತಾಡುತ್ತವೆ; ಈ ಡಾಬುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳು ಅವರಲ್ಲಿವೆ ಮತ್ತು ಹರಳುಗಳ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತುಗಳ ಹಲವು ಸರಗಳು, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು

ಮಿಕ್ಕವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕಾಲಂದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ನೀರಿನ ತಂಬಿಗೆಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿರುವ ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೇಣದಿಂದ ಅಂಟಿಸಲಾದ ಮುತ್ತಿನ ಬಳ್ಳಿಗಳಿದ್ದು ಇದೆಲ್ಲದರ ನಡುವೆ ಉರಿಯುವ ದೀಪ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಒಬ್ಬರ ಮುಂದೊಬ್ಬರಂತೆ ನಿಯಮಿತ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಪರವರೆಗಿನ ವಯಸ್ಸಾದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅರವತ್ತು ಸುಂದರ ತರುಣಿಯರು. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳೂ ತನ್ನ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದ್ದುದರ ಬೆಲೆ ಹಾಗೂ ಮೌಲ್ಯದ ಅಂದಾಜು ಮಾಡಬಲ್ಲವರಾರು? ಅವರು ಧರಿಸಿದ ಬಳೆಗಳ, ಬಂಗಾರದ ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಹೊರೆ ಎಷ್ಟಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅವರಲ್ಲನೇಕರು ಅವುಗಳ ಭಾರ ತಾಳಲಾರರು. ಮತ್ತು ಅವರ ಕೈಗಳಿಗೆ ಆಸರೆಯಾಗುವ ಮೂಲಕ ಸಹಾಯಕರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವರ ಜೊತೆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಈ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕುದುರೆಗಳ ಸುತ್ತ ಮೂರು ಸಲ ಸುತ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರೂ ಮತ್ತು ಇವರೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವ ಇತರರೂ ರಾಣಿಯರ ಗೌರವಾನುಚರೆಯರು. ಉತ್ಸವದ ಈ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಂದು ರಾಣಿಯರಲ್ಲೊಬ್ಬಳು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳೂ ತನ್ನದೇ ದಿನದಂದು, ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಉತ್ಸವದ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ರಾಜ ಮೊದಲೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿರುವಂತೆ ತಮ್ಮ ರಿವಾಜಿನಂತೆ ದಿನಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಡಿಗೆ ಧರಿಸಿದ ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪ್ರತಿದಿನ ಬಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಇಂಥ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಸಂತಸಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆಗಳೂ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಆನೆಗಳು ಬಂದು ತಮ್ಮ ಸಲಾಮು ಮಾಡಿ ಅವೂ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಹೋದ ಕೊಡಲೆ ರಾಜ ಕಟ್ಟಡದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೂಲಕ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಿರುವ ಅರಿವೆಯ ಕೋಣೆಯುಳ್ಳ ವಿಜಯಗೃಹದೊಳಗೆ ಒಯ್ಯುವರು. ರಾಜ ತಕ್ಷಣ ಹೊರಬಂದು ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕ ಕೋಣ ಮತ್ತು ಕುರಿ ತರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ನರ್ತಿಸಲು ವಾರಾಂಗನೆಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕೋಣ ಕುರಿಗಳ ಬಲಿ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ರಾಜ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ರಾತ್ರಿಯೂಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳೆಲ್ಲ ಉಪವಾಸವಿರುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು (ಪ್ರತಿದಿನ) ಎಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಅವನು ಏನನ್ನೂ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವರ ಊಟದ ಸಮಯ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ. ವಾರಾಂಗನೆಯರು ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳ ಈ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ದಿನ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಕೋಣಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರದ ಐನೂರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಸವದ ಈ ದಿನಗಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ರಾಜ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಬಲಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆ ಜರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಪರಿಶೀಲನವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಜ ತನ್ನ ಮೆಕ್ಕಾ ಮಕಮಲ್ಲಿನ ಡೇರೆಯನ್ನು ನಗರದಿಂದ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ದೂರ ಆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವ ನಿರ್ಧರಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದರ ಗೌರವಾರ್ಥ ಇವೆಲ್ಲ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಯಿತೋ ಆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಈ ಡೇರೆಯಲ್ಲಿಡುವರು. ಈ ಡೇರೆಯಿಂದ ರಾಜನ ಅರಮನೆಯವರೆಗೆ ದಳಪತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕರು ಮತ್ತು ಸಜ್ಜಿನೊಂದಿಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ರಾಜನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ದರ್ಜೆಗನುಗುಣವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ, ಸೈನಿಕರು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವರು. ಆದರೆ, ಅದು ನಿಮಗೆ ಒಂದೇ ಸಾಲಾಗಿ ಕಾಣಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ಎರಡು ಮೂರು ಸಾಲುಗಳಿರಬಹುದು. ಸರೋವರವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಸೈನಿಕರಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು ಮತ್ತು ರಸ್ತೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿತ್ತು; ಮತ್ತು ಅಂತೆಯೇ ಗುಡ್ಡಗಳ ಇಳಿಜಾರು ಮತ್ತು ದಿಣ್ಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವ ರೀತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆಂದರೆ ಸೈನಿಕರಿಂದ ಪೂರ್ತಿ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗದ ಗುಡ್ಡವಾಗಲಿ ಬಯಲಾಗಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗದು. ಕಾಲಾಳುಗಳು ಕುದುರೆ ಮೇಲಿರುವವರ ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಆನೆಗಳು

ಕುದುರೆಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ದಳಪತಿ ತನ್ನ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ. ಮನೆಗಳ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಮಾಳಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸೈನಿಕರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದರಿಂದ ನಗರದೊಳಗೆ ತಮ್ಮ ರಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದ ದಳಪತಿಗಳು ಸೈನಿಕರಿಗಾಗಿ ಬೀದಿಗಳ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಟ್ಟಣೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ತುಂಬಿರುತ್ತಿದ್ದವು.

[1] ಮೂಲ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ.

[2] ಬ್ರೆಡೊಸ್. (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪುಟ. ೧೧೭, ೧೪೫ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ).

[3] ಪ್ಯಾಸ್‌ನಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿರುವ ತಾರೀಖುಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಗೆ ನೋಡಿರಿ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪುಟ. ೧೫೧).

[4] ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸ್ಥಳ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

[5] ಈ ಜನರನ್ನು ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ, ರಾಜನ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬ. ಆದುದರಿಂದ, ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಕಾವಲು ಪಡೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಎಂದು ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆ.

[6] ನನಗೆ ಆ ಅನುವಾದದ ಬಗೆಗೆ ಸಂದೇಹ. ಬಳಸಲಾದ ಪದಕ್ಕೆ ಬಹುಶಃ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಅರ್ಥವೊಂದಿದ್ದಿರಬೇಕು.

[7] ಇದರರ್ಥ ಅಂಚು, ಮುಂಭಾಗ ಎಂದಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ ರಾಜನ ಛಾವಣಿಯ ತೀರ ಅಂಚು ಅಲ್ಲವೆಂದು ನನಗನಿಸುತ್ತದೆ.

[8] ಪ್ರಧಾನಿ ಸಾಳುವ ತಿಮ್ಮ, ಫಿಯಾಸ್ ಮತ್ತು ನೂನಿಜೊರಿಬ್ಬರ ದಿನಚರಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ನಾನಾ ವಿಧ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣದೇವ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದ.

[9] ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಸೆರಿಂಗಪಟಮ್‌ದ ರಾಜ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮರಾಯ. ಅವನು ಮೈಸೂರು ನಾಡನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೩ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೫೧ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ. ಅವನಿಗೆ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು, ಅವನ ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರೂ ಹಿರಿಯ ಪುತ್ರರು ಅವನ ಆಸ್ತಿಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಆದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತರು, ಮೂರನೆಯ ಪುತ್ರ 'ಹಿರೆ'ಅಥವಾ 'ವೀರ'ಚಾಮ. ಅವನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಮತ್ತು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದನು. ಏಕೆಂದರೆ, ತಂದೆ ಮರಣ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಾಲೆಂದು ಅವನು ಮೈಸೂರಿನ ಪ್ರಧಾನ ನಾಡು, ಪಟ್ಟಣ ಕೂಡ, ಮತ್ತು ನೆರಪ್ರಾಂತ ಪಡೆದ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೫ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಪತನದ ನಂತರ ಅವನು ವಸ್ತುತಃ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೮ರಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಂಬಂಧಿ ರಾಜಾ ಉದ್ದೆಯಾರ್ ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಆಳಿದ. "ಕುಮಾರ"(ಮಗ)ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುವ ರಾಜನ ಸಂತತಿಗೆ ಹಗಲೆಲ್ಲ ಅನ್ವಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದ ರಿಂದ, "ಕುಮಾರವೀರ್ಯ" "ಕುಮಾರ ವೀರಯ್ಯ"ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಈ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಸೆರಿಂಗಪಟಮ್‌ದ ರಾಜ ಸ್ವತಃ ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗಿರದೆ ಫಿಯಾಸ್ ನೋಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅವನ ಮಗ "ವೀರ"ಆಗಿದ್ದನು.

[10] “ಉತ್ಸವಗಳತ್ತ ತಿರುಗೋಣ” ಎಂದು ಲೇಖಕ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದು ತೀರ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸುವಂತಿರುವುದರಿಂದ ನಾನು ಅದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುವೆ.

[11] ಖಚಿತವಾಗಿ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲು ಬಲು ಕಠಿಣವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸುವರ್ಣ ನಾಣ್ಯ. ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ (೧೪೪೩) ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಪಗೋಡಕ್ಕೆ ಸಮವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ; ವಾರ್ಥಮಾ (೧೫೦೩-೭) ಒಂದು ಪಗೋಡಕ್ಕೆ ಸಮವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ ; ನಾವು ಈ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೆ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವಾರ್ಥಮಾ ಅದನ್ನು “ಸುವರ್ಣ ಡುಕಟ್” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಫ್ಲೆಮಿಶ್ ಡಾಲರಿನಷ್ಟು ಸರಿಸುಮಾರು ಬೆಲೆ ಹೊಂದಿತ್ತೆಂದು ಪರ್ಚಿಸ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪಗೋಡಕ್ಕೆ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಸಾಧಾರಣ ಬೆಲೆಯೆಂದರೆ ರೂ. ಮೂರೂವರೆ (ಯುಲ್ ಆಂಡ್ ಬರ್ನೆಲ್‌ನ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ “ಹಾಬ್ಸನ್-ಜಾಬ್ಸನ್ ಕೆಳಗೆ ‘ಪಗೋಡ’ ಮತ್ತು ‘ಪರ್ದಾಒ’ನೋಡಿರಿ). ಯುಲ್ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೪ ಶಿಲಿಂಗ್ ೬ ಪೆನ್ಸ್ ಎಂದು ಅದರ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಬ್ಯಾರೊಸ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಸ್ಪರ್‌ಹೆಡಾ ಇಬ್ಬರೂ ಪರ್ದಾಒನ ೩೬೦ ರೆಯ್ನ್ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ಪ್ಯಾಸ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪು. ೧೯೬-೯೭).

[12] ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ “ಕುಲ್ಲಾಯಿ”. (ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಪು. ೧೧೫, ೧೭೧, ಟಿಪ್ಪಣಿ ೧ ಮತ್ತು ಪು. ೪೦೭ ನೋಡಿರಿ). ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರ ತಲೆಯುಡಿಗೆ ಧರಿಸುವಂತೆ

—
ಆಕರ: ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ (ಸಂಪುಟ-೧), ೧೯೬೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪುಟ ೪೫೮-೪೬೪.

[1] ಇದು ಹೆಸರಾದ ತಾಳೀಕೋಟೆ ಯುದ್ಧ. ಬಿಜಾಪುರದ ಅದಿಲ್ ಷಾ, ಅಹಮದ್ ನಗರದ ಹುಸೇನ್ ಷಾ, ಗೋಲ್ಕೊಂಡದ ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಕುತುಬ್ ಷಾ ಮತ್ತು ಬಿದರ್ ಮತ್ತು ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ನವಾಬರು – ಇವರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಅತ್ತ ವಿಜಯನಗರ ಈ ಧಾಳಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕಂಡಿತು. ಆದರೆ ಆಮೇಲೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ಎದುರಿಸಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಒಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷ ಕಾಲ್ಗಳ, ನಲವತ್ತೈದು ಸಾವಿರ ಅಶ್ವದಳ ಮತ್ತು ಎರಡು ಸಾವಿರ ಹಸ್ತಿಗಳ ರಾಮರಾಯನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಯ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದನು. ಅವನ ತಲೆ ಕಡಿದು ಒಂದು ಉದ್ದನೆಯ ಗಳುವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ವಿಜಯನಗರದ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾಣುವಂತೆ ತೋರಿಸಲಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ನಾಯಕ ತೀರಿಹೋದದ್ದನ್ನು ಕಂಡ ಸೈನಿಕರು ಯುದ್ಧರಂಗದಿಂದ ಓಡಿಹೋದರು. ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡಿತು. ಈ ಕಗ್ಗೊಲೆ ಎಷ್ಟು ಕ್ರೂರವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನದಿಯ ನೀರೂ ಕೆಂಪಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಸೈನಿಕರು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶತ್ರುಗಳು ನಗರಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದರು. ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನೂ ತಾನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದ ಚಿನ್ನ, ಒಡವೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಗುಡಾರ, ಕುದುರೆ, ಗುಲಾಮರು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವುದರೊಳಗೆ ಆಗರ್ಭ ಶ್ರೀಮಂತನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟನಂತೆ. ಭವ್ಯವಾಗಿ ಮೆರೆದ ವಿಜಯನಗರ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುವುದರೊಳಗೆ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಈ ನಾಶದಿಂದ ವಿಜಯನರ ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.

[2] ಇದು ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಕಾಲ ಅಂದರೆ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೧ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೫)ರವರೆಗೆ. ಇವನು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜನಾಗಿದ್ದನು. ನಿಜವಾದ ಅಧಿಕಾರ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಇಬ್ಬರು ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಮತ್ತು ತಿರುಮಲ ಇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು.

[3] ವಿಜಯನಗರದ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ತಿರುಮಲ ರಾಜ್ಯ ಆಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟ. ನಿಜವಾದ ರಾಜನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಣೀವಾಸದ ಸಮೇತ ಖೈದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ. ೧೫೬೮ ನಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ತಿರುಮಲ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ತಾನೇ ರಾಜನೆಂದು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಇಲ್ಲಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ಮೂರನೇ ಸಂತತಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅಂತೆಯೇ ಅದರ ಅವನತಿಯೂ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ.

೭. ಫರ್ನಾಒ ನೂನಿಜ್

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೦

ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ತನ್ನ ಬೇನೆಯಿಂದ ರಾಜಾ ಕ್ರಿಸ್ನರಾವ್ ಸಾಯುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಜೀವದಿಂದುಳಿಯುವ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ಮಾಡಿದ. ತನ್ನನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಸಬಲರಾವ್‌ನ ಮಗನಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸೋದರಳಿಯ ನೊಂದಿಗೆ ಚಾಂದೆಗರಿ (ಚಂದ್ರಗಿರಿ) ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿಡಲು ಕಳಿಸಲಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಮೂವರು ಸಹೋದರರಲ್ಲಿ ಈಗ ಆಳುತ್ತಿರುವ ಅಚಿತರಾವ್‌ನನ್ನು (ಅಚ್ಯುತರಾವ್) ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೃತ್ಯುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಸಿಂಹಾಸನವೇರಲು ಯೋಗ್ಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗನಿಲ್ಲದೆ ಹದಿನೆಂಟು ತಿಂಗಳಿನವನೊಬ್ಬ ಮಾತ್ರವಿದ್ದು ಅಚಿತರಾವನೇ ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ತಕ್ಕವನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತೋರಿತು. ಅವನ ಮರಣಾನಂತರ ಸಾಲ್ವಣೆ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿ, ಚಾಂದೆಗರಿ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಜಾ ಅಚಿತರಾವ್ ಬರುವವರೆಗೆ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಅಚಿತರಾವ್ ಬಿಳಗಾವ್ (ಬೆಳಗಾಂವಿ) ಅನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಇಡಲ್‌ಕಾವ್‌ನ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು.

ಆ ರಾಜಾ ಚೈತರಾವ್ ಸಿಂಹಾಸನವೇರಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಸನ ಮತ್ತು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ. ಅವನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದಾಗಿ ಜನರು ಮತ್ತು ದಳವಾಯಿಗಳು ಅವನ ಕೆಟ್ಟ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಹವ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಬಹಳ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬಹಳ ದುರಾಚಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂಸಕರಾದ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮೈದುನರು

[1]ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನು ಬೇರೇನನ್ನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ವಜನವಿಲ್ಲದವನೆಂದೂ ಅರಿತು ಮತ್ತು ರಾಜನು ಯುದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವನಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿ ಇಡಲ್‌ಕಾವ್ ಅವನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಆದುದರಿಂದ, ಅವನು ತನ್ನ ಬಲಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿ ರಾಜನ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತ ಬಿನ್ನಗ ನಗರದ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ಅಂತರದೊಳಗೆ ಬಂದ ಇಡಲ್‌ಕಾವ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಕೇವಲ ೧೨,೦೦೦ ಕಾಲಾಳು ಮತ್ತು ೩೦,೦೦೦ ಕುದುರೆಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಚೇತರಾವ್ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸೆರೆಹಿಡಿಯಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಬಲದೊಂದಿಗೆ ಇಡಲ್‌ಕಾವ್ ಬಿನ್ನಗದಿಂದ ಒಂದು ಹರದಾರಿಯ ಮೇಲೆ ನಾಗಲಾಪುರ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅದನ್ನು ನೆಲಸಮಗೊಳಿಸಿದ. ರಾಜ ಅವನ ವಿರುದ್ಧ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಅವನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ದಳವಾಯಿಗಳು, ಒಳ್ಳೆಯ ಅಶ್ವಾಳುಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಣ್ಣ ಕಾದಾಟಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇವರು ಅವನ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಪ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿ ಮತ್ತು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಲು ಮಹಾಪ್ರಭು ಅಪ್ಪಣೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಿದರು. ಆದರೆ, ರಾಜ ಗಾಬರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮೈದುನರ ಸಲಹೆಯಂತೆ (ಅದನ್ನವರು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು) ಇಡಲ್‌ಕಾವ್‌ನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಶಾಂತಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಇಡಲ್‌ಕಾವ್‌ನಿಗೆ ಋಷಿಯಾಯಿತು. ರಾಜ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಷವೂ ೧,೦೦,೦೦೦ ಪರ್ದಾಒ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಸುವರ್ಣ ಪರ್ದಾಒಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು

ಮತ್ತು ಕ್ರಿಸ್ತರಾವ್ ತನ್ನಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮತ್ತು ೧,೫೦,೦೦೦ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೂಕಂದಾಯವುಳ್ಳ ರಾಚೊಲ್ ನಗರವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಏನಿಲ್ಲೆಂದರೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಷರತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ನೂರು ವರ್ಷ ಬಾಳಲಿದ್ದ ಶಾಂತಿ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ರಾಜ ಈ ಕರಾರುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮತ್ತು ಇಡಲ್‌ಕಾವ್ ಇಷ್ಟು ಹಣದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಮರಳಿದ. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜ ಅವರಿಗೆ ೧೨೦ ಮ್ಯಾಂಗಲಿನಿಸ್[2]ತೂಕದ ವಜ್ರದ ಹರಳನ್ನು, ಪೂರ್ಣ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಅಂತಹವೆ ಇತರ ಹದಿನೈದರೊಂದಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ. ಈ ಹಣವನ್ನು ಅವನು ಕ್ಷಿಪ್ರ ತರುವಾಯದಲ್ಲಿಯೆ ವಸೂಲು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ. ಅದನ್ನು ತನ್ನ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಜನರಿಂದ ಎಷ್ಟು ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡನೆಂದರೆ ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವಸೂಲು ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತನ್ನ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದುದರಿಂದ, ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರು, ಅವನು ಶಾಂತಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅವರೆಲ್ಲರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಈ ಧನ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಹಳ ಅಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಬಾಳಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಈ ರಾಜ್ಯ ಎಂದಾದರೂ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಅದು ರಾಜಾ ಚಿತರಾವ್‌ನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲಿಯೆ ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಜನರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದ ಅವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಮತ್ತು ಅವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ತಾನು ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಮೈದುನರ ಕೆಟ್ಟ ಸಲಹೆ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾರಣ.

ಅವನು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದ ಕ್ರಿಸ್ತಾರಾನಾರ್ಕ್ ಎಂಬವನ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವೆ. ಅವನು ರಾಜನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗುವ ಮೊದಲು ಎರಡುನೂರರಷ್ಟಿದ್ದ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಹೆಂಡಂದಿರನ್ನು ಕೊಂದ ಮತ್ತು ಆ ಮೇಲೆ ರಾಜನೆದುರಿನಲ್ಲಿ ವಿಷದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಕೊಂದುಕೊಂಡ. ಇದೇಕೆಂದರೆ ರಾಜ ಅವನೆದುರಿಗೇ ಅವನ ಮಗನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಯಸಿದ್ದ. ಎಲ್ಲವೂ ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ದಳವಾಯಿಗಳ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ, ಅಂದರೆ ಕರಾರಿಗಳು, ಕತ್ತಿಗಳು, ಭಲ್ಲೆಗಳು, ಸಮರಕೊಡಲಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ, ಮಾರಾಟದಿಂದ ರಾಜ ೨೦೦೦ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಪಾದಿಸಿದ. ಈ ರೀತಿ ರಾಜ್ಯ ತನ್ನ ಪ್ರಮುಖರು ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸುವವರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಇಡಲ್‌ಕಾವ್ ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟು ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತ ಅದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾವಿರ ಅಪಮಾನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೇರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ತೀರ ಕಡಿಮೆ ಚಾರಿತ್ರ್ಯಬಲವುಳ್ಳವನು ಮತ್ತು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಮತ್ತು ದೇಶದ ಹಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅತಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದು ಅವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ರಾಜನ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೧

ಅವರು ಬಳಸುವ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಈ ಮನೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಸೇವಾ ಉಪಕರಣಗಳು, ಅಂದರೆ ಬಾನೆಗಳು ಮತ್ತು ಬೋಗುಣಿಗಳು, ಸ್ಥೂಲಗಳು, ಹೂಜಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಂಥ ಇನ್ನಿತರ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದವುಗಳು. ಅವನ ಹೆಂಡಂದಿರು ಮಲಗುವ ಮಂಚಗಳು[3] ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಲಾಗಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಹೆಂಡತಿಗೂ ಮಲಗಲು ತನ್ನದೇ ಹಾಸಿಗೆಯುಂಟು ಮತ್ತು ರಾಜನದು ತಗಡಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಸ್ತರಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಎಲ್ಲ ಕಾಲುಗಳೂ ಬಂಗಾರದವಿವೆ. ಅದರ ಗಾದಿ ರೇಷ್ಮೆಯದಿದ್ದು ಅದರ ತಲೆದಿಂಬಿನ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತು ಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಗೆ ಅದೇ ಮಾದರಿಯ ನಾಲ್ಕು ದಿಂಬುಗಳಿದ್ದು ಮೇಲೆ ರೇಷ್ಮೆ ಅರಿವೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಮಗ್ಗಲು ಹಾಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನೊಂದಿಗೆ[4] ಸೊಳ್ಳೇ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆಯಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋದಂತಹ ಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮಂಚವಿದೆ.

ಅವನಿಗೆ ಐನೂರು ಹೆಂಡಂದಿರು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಅಲ್ಲವೆ ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಮಲಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಇವರೆಲ್ಲ ಅವನ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಯಾವುದೇ ಊರಿಗೆ ಪಯಣಿಸುವಾಗ ತನಗೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯವರಾದ

ಇಪ್ಪತ್ತೆದು ಅಥಾವ ಮೂವತ್ತು ಹೆಂಡಿರನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವನು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೋಲುಗಳುಳ್ಳ ತನ್ನ ಮೇಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವರು. ಪ್ರಧಾನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಣೆ ಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ, ದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಭಾರಿ ಗೊಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದ ಅರುಣ ವರ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕೋಲು ಬಂಗಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇತರ ಹೆಂಡಿರ ಮೇಣೆಗಳು ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ತನಗಾಗಿಯೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಮೇಣೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಲಬದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದೇ ರೀತಿ ಬಂಗಾರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಗನೊ ಮಗಳೊ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿದ್ದಾಗ ಅವನಿ/ಳಿಗಾಗಿ ಅವನು ಬಂಗಾರದ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟ ಇನ್ನೊಂದು ದಂತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಂಚ ಒಯ್ಯುವನು. ಅವನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೆ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಅರಲಿನ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ಡೇರೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವನು ಇವುಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅರಿವೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ದ್ವಾರದೊಳಗೆ ಅವನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಐದು ಅಥವಾ ಆರೂ ನೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ಬೀಜವೊಡೆದ ಗಂಡಸರು ಮತ್ತು ಸೇವಕರು ಅವನ ಸೇವೆಗೈಯುತ್ತಾರೆ. ದ್ವಾರದೊಳಗೆ ರಾಜನಿಗಿದ್ದಂತೆಯೆ ರಾಜನ ಈ ಹೆಂಡಿರಿಗೂ, ತಮ್ಮ ಸೇವೆಗೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೂ ತನ್ನದೇ, ತಮ್ಮವೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರೆಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ರಾಜನ ಅರಮನೆಗಳು ದೊಡ್ಡವಿದ್ದು ವಿಶಾಲ ಕೋಣೆಗಳುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಮರಗಳಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಏಕಾಂತ ಕೋಣೆಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಿಕ್ಕ ಕೋಣೆಗಳಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಂಡಿರಲ್ಲೊಬ್ಬಳು ಮತ್ತು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಅವಳ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಇರುವಳು ಮತ್ತು ರಾಜ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಹೋಗುವಾಗ ಅವನು ಈ ಏಕಾಂತ ಕೋಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಹೆಂಡಿರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರು ಪ್ರಧಾನ ಹೆಂಡಿರಾಗಿರದೆ ನಾಡಿನ ದಳವಾಯಿಗಳ ಮತ್ತು ಮನ್ನೆಯರ ಮಕ್ಕಳು. ಅರಮನೆಯ ದ್ವಾರದೊಳಗೆ ಇನ್ನೂರು ಹಿಂಡುವ ಆಕಳುಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಿನ್ನಲು ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ತನ್ನ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ ಏನನ್ನೂ ಖರ್ಚು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮನ್ನೆಯರು ಪ್ರತಿದಿನ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿ ಮತ್ತು ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಕೋಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಅವಶ್ಯಕ ಸಾಮಾನುಗಳು. ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಈ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣಾ ಪಡೆಯ ದಳವಾಯಿಗಳಾಗಿರುವವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪೆಡನಾಯಿಕ್ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅಜನಾಯಿಕ್ ಎಂದರು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಸೈನಿಕರ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ಆಗಿರುವವರು. ಈ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಐದು ದ್ವಾರಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಕ್ಕೆ ಬೀಜವೊಡೆದ ಗಂಡಸರು ಮತ್ತು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಜ ಕುದುರೆಯೇರಿ ಹೊರ ನಡೆದಾಗ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವನ ರಕ್ಷಣಾ ದಳದ ಇನ್ನೂರು ಅಶ್ವಾಳುಗಳು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅವನು ಸಂಬಳ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ನೂರು ಆನೆಗಳು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಹಾಜರಿರುವ ನಲವತ್ತು ಅಥವಾ ಐವತ್ತು ಮಂದಿ ದಳವಾಯಿಗಳು, ಅವನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಗುರಾಣಿಯುಳ್ಳ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಅವರೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರಾಗಿದ್ದು ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಮುಂದೆ, ದ್ವಾರಪಾಲಕರಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ಅಶ್ವಾಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕ ಭಿನ್ನ ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಈಗ ರಾಜನ ಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿರುವವನು ಚಿನಪನಾಯಿಕ್ ಎಂಬುವನು. ಹಿಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಶ್ವಾಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಶ್ವಪಡೆಯ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ನೂರು ಆನೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಉಚ್ಚ ದರ್ಜೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಮುಂದೆ ಜೀನು ತೊಡಿಸಿದ

ಹನ್ನೆರಡು ಯುದ್ಧಾಶ್ವಗಳಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಈ ಕುದುರೆಗಳ ಮುಂದೆ ರಾಜನ ಮೈಗಾವಲುಗಾಗಿಯೆ ಐದು ಆನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಆನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಧ್ವಜಪಟ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಶ್ವಾಳುಗಳು ನಗಾರಿ ಮತ್ತು ಕಹಳೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಗೀತದೊಂದಿಗೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತ ನಡೆದಿರುತ್ತಾರೆಂದರೆ ನಿಮಗೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಹೊತ್ತ ದೊಡ್ಡನಗಾರಿ ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಅವರು ಆಗಾಗ ಬಡಿಯುತ್ತ ಹೋಗುವರು. ಅದರ ಸಪ್ಪಳ ಬಹಳ ದೂರದವರೆಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನಗಾರಿಗೆ ಅವರು 'ಪಿಚಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಕುದುರೆ ಹತ್ತಿದ ನಂತರ ಅವನು ಇನ್ನೂರು ಅಶ್ವಾಳುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನೂರು ಆನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾ ಪಡೆಯ ಗುರಾಣಿಧಾರಕರನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನೆ ತಪ್ಪಿಸಿರಲಿ ಉಗ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಅವನ ಆಸ್ತಿ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

—
(ಸಂಖ್ಯಾಗೊಂದಲ / ಚುಕ್ಕೆ ಚಿಹ್ನೆಯ ಗೊಂದಲ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೆಲವು ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲ)

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೨

ಮನ್ನೆಯರು ಪ್ರತಿದಿನ ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಲಾಮ್ ಇಂತಿದೆ : ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹತ್ತು ಅಥವಾ ಹನ್ನೊಂದು ಘಂಟೆಗೆ ಮನ್ನೆಯವರು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ವೇಳೆ ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡಂದಿರ ನಿವಾಸಗಳೊಳಗಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನು ತನ್ನ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ ಮನ್ನೆಯವರಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನ್ನೆಯ ತಾನೆ ಬಂದು ಶಿರ ಬಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುತ್ತಾನೆ. ಅವರು “ಸಲಾಮ್” ಎನ್ನುವುದು ಇದನ್ನೇ, ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಲೇ, “ಮಹಾಪ್ರಭು, ನೋಡಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಇಂಥಿಂಥ ದಳವಾಯಿ ನಿಮಗೆ ಸಲಾಮ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಬಿನ್ನಗದ ರಾಜರು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಲಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂಟು ಅಥವಾ ಒಂಭೈನೂರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕೈದು ನೂರು ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾಗುವ ಮಂದಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಹಳ ಖರ್ಚು ತಗಲುತ್ತಿತ್ತು; ಈಗ ಬರುವ ರಾಜ (ಅಚ್ಯುತರಾಯ) ತನ್ನ ಲಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಏಳುನೂರಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕ ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾನೂರು ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ, ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಚಾಕರಿಗಾಗಿ ಉಟ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರತಿ ದಿನ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಸುವರ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ವೇತನ ನೀಡುವ ಅಶ್ವಾಳುಗಳು ಆರು ಸಾವಿರ ಇರುವರು ಮತ್ತು ಅವರೆಲ್ಲ ಲಾಯಗಳ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿತರಾಗುವರು; ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಐದನೂರು ಕೆಲವರಿಗೆ ಮುನ್ನೂರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ, ಕಡಿಮೆ ವೇತನವಿದ್ದವರು ಯಾರೂ ಒಂದನೂರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಆರು ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂರು ಜನ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಕುದುರೆಯೇರಿ ಹೋಗಲೇಬೇಕು.

ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಳ ನೀಡಲು ವಿಫಲ ಸಂಪತ್ತು ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ನಾಡಿನ ರಾಜರು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಜಮಾಯಿಸಬಲ್ಲರು. ಈ ರಾಜಾ ಚಿತ್ರಾವನನಲ್ಲಿ ಮನ್ನೆಯರು ಸಂಬಳ ನೀಡುವ ಕಾಲಾಳುಗಳಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆರು ಲಕ್ಷ, ಅಂದರೆ ಆರುನೂರು ಸಾವಿರ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಲಹಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರನ್ನು ಅದೇ ಮನ್ನೆಯವರು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮನ್ನೆಯವರು ರಾಜನಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜಮೀನನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಗೇಣಿದಾರರಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತು ಇವರೆಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಖರ್ಚನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ : ಅವರು

ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ರಾಜ ತೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಆರು ಲಕ್ಷಗಳ ಗೇಣಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಹೊಲಗಳು ನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತು ಲಕ್ಷ ನೀಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತನ್ನು ಅವರು ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ಅವರು ತಾವು ಸಲಹಬೇಕಾದರೆ ಸೈನಿಕರ ಮತ್ತು ಆನೆಗಳ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವರು ಪೀಡಕರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಅರವತ್ತು ಲಕ್ಷಗಳ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮಿಕ್ಕಿದ್ದು ಅವನ ಕುದುರೆಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಮತ್ತು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಆಶ್ವಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಖರ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೆಲ್ಲದರ ಖರ್ಚನ್ನು ಅವನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಅವನ ಗೇಣಿದಾರರಂತಿರುವ ಎಲ್ಲ ದಳವಾಯಿಗಳು ಅವನ ಉತ್ಸವಗಳ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರಲೇಬೇಕು. ಇವರಲ್ಲಿ ರಾಜ ತನ್ನ ಸುತ್ತ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜತೆಗಿರುವವರೆ ಇನ್ನೂರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿರುವರು. ಇವರು ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಿತರಿರಲೇ ಬೇಕು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಸಲಹಲೇಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದರೆ ಅವರನ್ನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಜಾಯದಾದನ್ನು ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮನೆಯರು ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವರು ತನ್ನ ಕೈನಿಲುಕಿಗೆ ಎಟಕರು. ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರಿಗೆ ಒಂದು ರಿಯಾಯಿತಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೆಂದರೆ, ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾ ದಾಗಲ್ಲದೆ ಅವರು ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗರು, ಮತ್ತು ತಮ್ಮವೆ ನಗರಗಳಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಗೇಣಿ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಬಹುದು ; ಆದರೂ ಸಹ ಬೆಂಗಾವೂರದ ರಾಜ ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಲೇಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವನು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಲ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಬೆಂಗಾವೂರದ ರಾಜನಲ್ಲದೆ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದ ಇತರ ರಾಜರೆಂದರೆ ಇವರು : ಗ್ಯಾಸೊಪದ ರಾಜ, ಮತ್ತು ಬಕಾನೂರದ ರಾಜ, ಕಾಲೆಕುದ ರಾಜ ಮತ್ತು ಬಟೆಕಲದ ರಾಜ. ಇವರು ಬಿನ್ನಗದ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ರಾಜನಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಮನೆಯರಿಂದಾಗಲಿ ಉಳಿದ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಬಿನ್ನಗದ ರಾಜ್ಯದ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮತ್ತು ದೊರೆಗಳು, ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರೂ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ ; ಅವನು ಅವನಿಗೆ ಬರೆಯಲೋಸುಗ ಮತ್ತು ರಾಜ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಸಲೋಸುಗ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಏನೇ ನಡೆದರೂ ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ತಮಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ ಅವರು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ, ಮತ್ತು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನೂ ತನ್ನ ಅರಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ತನಗಾಗಿಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಗಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ರಾಜ ಹೇಳಿದುದನ್ನೆಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅವನು ನೀಡುವ ಅನುಗ್ರಹಗಳನ್ನು, ಮತ್ತು ಅವನ ನಿರ್ಧಾರವೇನಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಬರೆದಿಡುತ್ತಾರೆ; ಈ ಜನರಿಗೆ ಸುವಾರ್ತಾ ಲೇಖಕರಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಜ ಯಾವಾಗಲೆ ಮಾತನಾಡಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಇಂಥ ದಾಖಲೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದೂ ಅವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅವನು ನೀಡುವ ಅನುಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಅಪ್ಪಣೆಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಲಿಖಿತ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಸನ್ನದುಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಅವನು ಯಾರ ಮೇಲಾದರೂ ಅನುಗ್ರಹ ನೀಡಿದಾಗ ಈ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಅನುಗ್ರಹ ಪಡೆಯುವವನಿಗೆ ರಾಜ ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವ ತನ್ನ ಉಂಗುರಗಳಲ್ಲೊಂದರ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಮೇಣದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆಗಳು ಸ್ವಾಮ್ಯಪತ್ರಗಳಿದ್ದಂತೆಯೆ.

ಈ ಬಿನ್ನಗದ ರಾಜರು ಎಲ್ಲ ತರಹದ ಭಕ್ತ್ಯ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ, ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಆಕಳಿನ ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅವರು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಧಮೀಯರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವುಗಳನ್ನೆಂದೂ ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು, ಕುರಿಯಮಾಂಸ, ಹಂದಿಯ ಮಾಂಸ, ಚಿಗರಿಯ ಮಾಂಸ, ಕವಜಗ ಹಕ್ಕಿಗಳು, ಮೊಲಗಳು, ಪಾರಿವಾಳಗಳು, ಲಾವಕ್ಕಿಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ತರಹದ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಗುಬ್ಬಿಗಳು, ಇಲಿಗಳು, ಬೆಕ್ಕುಗಳು, ಮತ್ತು ಉಡಗಳನ್ನೂ ಸಹ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವೆಲ್ಲ ಬಿನ್ನಗ ನಗರದ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತಾನು ಏನೂ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲೋಸುಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಸಜೀವವಾಗಿ ಮಾರಲ್ಪಡಬೇಕು. ಇದು ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಂತೂ ನಿಜ[1], ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನದಿಯ ಮೀನುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳು ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಕಿತ್ತಳೆ, ಲಿಂಬೆ, ದಾಲಿಂಬ, ಹಲಸು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಬಹಳ ಹಗ್ಗವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರ್ದಾವೆಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಜೀವ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಹದಿನೈದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಬಹಳ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆವರಣ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಚಿಲುಮೆಯಿಂದ ತರಲಾದ ನೀರನ್ನು ರಾಜ ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ ; ಮತ್ತು ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅವರು ಅದನ್ನು ರಾಜನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ಮತ್ತು ಅವರು ಅದನ್ನು ಒಳಗಡೆಗೆ ಇತರ ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ರಾಜನ ಹೆಂಡಂದಿರ ಒಯ್ಯು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಬಿನ್ನಗದ ಮನ್ನೆಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ನೀಡುವ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವದ ಕುರುಹು ಎಂದರೆ ಕೆಲವೊಂದು ಆಕುಳಗಳ ಬಿಳಿ ಬಾಲಗಳಿಂದ[2] ಮಾಡಿದ ಚೌರಿಗಳು ; ಅವನು ಅವರಿಗೆ ಕಡಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮನ್ನೆಯ ಪಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ನೆಲದ ಮೇಲಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಯಾರಿಗಾದರೂ ತನ್ನ ಪಾದ ಚುಂಬಿಸಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದರೆ ಅದು ಕೂಡ ರಾಜ ನೀಡುವ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಚುಂಬಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ತಾನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸೇವೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಇಲ್ಲವೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಸ್ವಂತ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಗೌರವಾರ್ಥ ಉತ್ತರೀಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಗೌರವ; ಮತ್ತು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ದಳವಾಯಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಭೂಕಂದಾಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಂದಾಗ ಇದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ಅವರು ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೇರಿ ಕನ್ನಿಕೆ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗೌರವಾರ್ಥ ಅವರು ಅದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ; ದಳವಾಯಿಗಳು ರಾಜನಿಗೆ ಭೂಕಂದಾಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ಉತ್ಸವಗಳು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಜರುಗುತ್ತವೆ:

ಮೊದಲ ದಿನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಂಬತ್ತು ಮಂಡಪ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಒಂಬತ್ತು ಮಂಡಪಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ದಳವಾಯಿಗಳು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳು ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ ಇಳಿಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರೂ ಅನೇಕ ವಿವಿಧ ಸಾಧನಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಒಂಬತ್ತಲ್ಲದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿಯೂ ತನ್ನೊಂದು ಮಂಡಪ ನಿರ್ಮಿಸಲೇಬೇಕು, ಮತ್ತು ಅವರು ಇವುಗಳನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ತೋರಿಸಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನದೇ ಸಾಧನ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅವರೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಉತ್ಸವದ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ನಗರದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಮ್ಮ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಯಂತೆಯೆ ಪ್ರತಿ ರಾತ್ರಿ ತಮ್ಮ ಸಾಧನಗಳೊಂದಿಗೆ ಬರಲೇಬೇಕು, ಮತ್ತು ಈ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ಬಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲ ದಿನ ಅವರು ಒಂಬತ್ತು ಕೋಣಗಳು ಒಂಬತ್ತು ಕುರಿಗಳು ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ಆಡುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ, ಅಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಖ್ಯೆ ದ್ವಿಗುಣಗೊಳಿಸುತ್ತ ಪ್ರತಿ ದಿನ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಧೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡಾಗ ರಾಜನ ಒಂಬತ್ತು ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ಆನೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಇವು ಹೂವುಗಳಿಂದ-ಗುಲಾಬಿಗಳಿಂದ-ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಸಜ್ಜುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಅನೇಕ ಪರಿಚಾರಕರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಧಾನ ಅಶ್ವಪತಿ

ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವರು ರಾಜನಿಗೆ ಸಲಾಮ್ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಸಲಾಮ್ ಮಾಡುವುದು ಮುಗಿದಾಗ ಒಳಗಿನಿಂದ ಪುರೋಹಿತರು ಬರುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಇತರ ಬೇಯಿಸಿದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು, ಮತ್ತು ನೀರು, ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿ, ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವಿಧದ ಪರಿಮಳಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು (ನಮ್ಮ ಪಾದ್ರಿಗಳು ಪವಿತ್ರ ಜಲ ಸಿಂಪಡಿಸುವಂತೆಯೇ) ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಆನೆಗಳು ಮೇಲೆ ನೀರು ಸಿಂಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುಲಾಬಿ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಆಸೀನನಾದ ರಾಜನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ; ಅವನು ಈಗೊಮ್ಮೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಎಂದೂ ಇದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈಗ ಆಳುತ್ತಿರುವ ರಾಜ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ ಅವನು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾದ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯ ನುಡಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಮತ್ತು ಈ ರಾಜ ಎಂದೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಪೂರ್ಣ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವನ ಮುಂದೆ ನೃತ್ಯಗೈಯುತ್ತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ರಾಜನ ಬದಿಗೆ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಮಾಡಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ರೇಷ್ಮೆ ಸಜ್ಜುಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾದ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರದ ಮತ್ತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳ ಬಹಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ರಾಜನ ಎಲ್ಲಾ ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ಆನೆಗಳು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ನೊಗಗಳು[3] ದಾಟಿಹೋಗಿ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಕಣದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಾದ ನಂತರ ರಾಜ ಹೆಂಡಂದಿರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾದ ಮುವತ್ತಾರು ಮಂದಿ ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ಮುತ್ತುಗಳ ಕುಶಲಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಳ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅದರೊಳಗೆ ಎಣ್ಣೆದೀಪ ಉರಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ತುದಿಗಳ ಬೆತ್ತ ಮತ್ತು ಉರಿಯುವ ಪಂಜು ಹಿಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರು ಮತ್ತು ರಾಜನ ಇತರ ಹೆಂಡಂದಿರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಇವರು ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಂಗಾರ ಮತ್ತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ನಡೆಯುವುದು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿ ಈ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂತೋಷ ನೀಡುವ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗಾಗಿ ಅವರು ಹುಡುಕುತ್ತಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಉತ್ಸವಗಳಿಗಾಗಿ ರಾಜ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕುಸ್ತಿಯಾಳುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಅವರು ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಕುಸ್ತಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಹೊಡೆಯಲೋಸುಗ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಚೂಪು ಚುದಿಯುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕಗಳಿಂದ[4] ಒಬ್ಬರಿನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಘಾಸಿಗೊಂಡವನು ಹೋಗಿ ರಾಜನು ಈ ಕುಸ್ತಿಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವಂತಹ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿನ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.[5] ಅವರ ಮೇಲೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ ಇರುವನು, ಮತ್ತು ಅವರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

[1] E Ysto ho Coanto a Cuca. ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಲಿದು, ಸಜೀವವಾಗಿ ಮಾರಲಾಗುತ್ತದೆ.

[2] ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಮನ್ನೆಯರ ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುವ ಯಾಕ್-ಬಾಲ ಜವಿಗಳನ್ನು ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಸಮಾರಂಭ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಮ್ಯಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಭುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ ಯಾವನೆ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಅಥವಾ ದೊರೆ ತನ್ನ ಘನತೆಯನ್ನು ಕೆಲವು ಲಾಂಛನಗಳ ಬಳಕೆಯ ಮೂಲಕ ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಕ್-ಬಾಲ ಚೌರಿ ಒಂದು. ಅದೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಲಾವಣ್ಯಮಯ ಆಭೂಷಣಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಮೃದು ಬಿಳಿ

ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಇಲ್ಲವೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಿಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪರಿಚಾರಕ ಅದನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ವಾಸ್ತವಿಕ ಉದ್ದೇಶ ನೋಣಗಳನ್ನು ದೂರವಿರಿಸುವುದಾಗಿತ್ತು.

[3] Juntas.ಇದರರ್ಥ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಸಂಭವನೀಯವಾಗಿ ಎತ್ತುಗಳ ನೊಗಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಪ್ರವಾಸ ವಾಹನಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಾಗ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆ ಹೊದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

[4] Rodas de bicos ಇವುಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ, ಪರಿಚಿತವಿರುವಂತಹ ಗೆಣ್ಣುಕಾಪುಗಳಿರಬಹುದು.

[5] ಮುಕ್ತ ಅನುವಾದ. ಮೂಲ ಹೀಗಿದೆ : de maneira que o que fica de baixo d outor mais ferido vay, leva a fogoca, que he huu Pacharim," ಇತ್ಯಾದಿ, ಸೋತವರಿಗೆ ಬಹುಮಾನ ನೀಡುವುದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. Leva a fogaca ಇದರ ಅಕ್ಷರಶಃ;ಅರ್ಥ "ಬೆಣ್ಣೆ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ."

[1] ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಬಹುಶಃ ಬಲಿಷ್ಠ ಸಹೋದರರಾದ ರಾಮ, ತಿರುಮಲ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಾಗಿರಬಹುದು. ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಬ್ಬರು ಕೃಷ್ಣದೇವನ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಲಗ್ನವಾದರು. ಹಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವರು ರಾಜಾ ಅಚ್ಯುತನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೈದುನರಾಗಿರದೆ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾಗಿದ್ದ ಮೃತ ರಾಜನ ಮೈದುನರಾಗಿದ್ದರು.

[2] ಒಂದು ಮ್ಯಾಂಗಲಿನ್ ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದು ಕ್ಯಾರಟ್‌ಗೆ ಸಮ. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಒಂದು ಐದಾಂಶ. ೪ ಮ್ಯಾಂಗಲಿನ್ =೫ ಕ್ಯಾರಟ್, ಆದುದರಿಂದ, ೧೩೦ ಮ್ಯಾಂಗಲಿನ್ = ೧೩೨ ಕ್ಯಾರಟ್. ಕೊಹಿನೂರು, ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ತರಲಾದಾಗ, ೧೮೬ ಕ್ಯಾರಟ್ ತೂಕವುಳ್ಳದ್ದಿತ್ತು.

[3] ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾದ ಶಬ್ದ catre ಆಗಿದೆ. ಹಗುರವಾದ ಮಂಚ, ಬಿಡಾರ ಮಂಚ ಎಂಬರ್ಥ ನೀಡುವ ಆಧುನಿಕ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯ 'cot' ಶಬ್ದದ ಮೂಲ ಇದಾಗಿರಬಹುದು.

[4] Arquelha de prata. Arqueltha ಎಂದರೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಪರದೆ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಸೊಳ್ಳೆಪರದೆಯನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಅದರ ಆಸರೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ನನಗೆ ಬರೆದ ಒಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೆನ್ಸೋರ್ ಲೋಪ್ಸ್ ಅದರರ್ಥ ವಿತಾನದ ಮೇಲ್ಭಾಗ 'le ciel du lit' ಅಥವಾ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಚೌಕಟ್ಟು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. Arquelha, arco('ಬಿಲ್ಲು'ಇಲ್ಲವೆ 'ಕಮಾನು')ದ ಪುಟ್ಟ ಶಬ್ದ. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ, ಅದು ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಿತಾನದ ಗುಮ್ಮಟ್ಟದ ಒಳಮೈ ಎಂಬರ್ಥ ನೀಡಬಹುದು. ಮತ್ತು ಪರದೆಗಳು ಸೊಳ್ಳೆ ಪರದೆ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿರದೆ ರೇಷ್ಮೆ ಅಥವಾ ಜರತಾರಿ ಬಟ್ಟೆಯವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು.

೮. ಸೀಜರ್ ಫ್ರೆಡೆರಿಕ್

ಸೀಜರ್ ಫ್ರೆಡೆರಿಕ್ ಇಟಾಲಿಯ ವೇನಿಸ್ ಪಟ್ಟಣದ ನಿವಾಸಿ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ, ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಂಜಾಮುಗಳೊಡನೆ ಜಾಕೊಮೊ ವಟಿಕಾ ಎಂಬುವನ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಸೈಪ್ರಸ್ ತಲುಪಿದ. ನಂತರ

ಆಮೆರನಿಯಾ ಮತ್ತು ಮೂರ್ ವರ್ತಕರ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯೂಫ್ರೇಟೀಸ್ ನದಿಯ ಬೀರ್ ಪಟ್ಟಣದ ಮೂಲಕ ಬ್ಯಾಬಿಲೋನ್ ನಗರ ತಲುಪಿದ. ಅರೇಬಿಯದ ಬಸೋರಾ ಹಾಗೂ ಓಮಾರಸ್ ನಗರವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ಮುಂದೆ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದ. ಹಾಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ದಿಯು, ಕಾಂಬಿಯಾ (ಕ್ಯಾಂಬೆ) ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪ. ಅಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಸಂಬಾರದ ವಸ್ತು, ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆ, ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ, ಔಷಧಿ ಮತ್ತು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹರಳುಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗೋವಾ, ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜಧಾನಿ, ಇದು ಸುಂದರವಾದ ನಗರ, ಪೋರ್ಚುಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಹಡಗುಗಳು ಬಂದು ಕೆಲದಿನಗಳು ತಂಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಬಿಸಾಪೋರ್ (ಬಿಜಾಪುರ)ದ ದಿಯೂಲ್‌ಖಾನ (ಅಲಿ ಅದಿಲ್ ಷಾ) ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೦ರಲ್ಲಿ ಗೋವೆಯ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ಸಂಧಿ ನಡೆದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈತ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೭ರಲ್ಲಿ ಬಿಜೇನಗರ (ವಿಜಯನಗರ)ಕ್ಕೆ ಬಂದ.

ನಾನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೭ರಲ್ಲಿ ಗೋವಾದಿಂದ ಬಿಜೇನೇಗರ್ (ವಿಜಯನಗರ) ಎಂಬ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಇದು ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ. ಗೋವಾದಿಂದ ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಪ್ರಯಾಣ. ಮುನ್ನೂರು ಅರೇಬಿಯಾ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದ ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ವರ್ತಕರ ಜೊತೆ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟೆ. ಬಿಜೇನೇಗರದ ಕುದುರೆಗಳು ಸಣ್ಣ. ಈ ಕಾರಣ ಅರೇಬಿಯಾ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಗಿರಾಕಿ. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾರಲೇಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಇವನ್ನು ಪರ್ಷಿಯಾದಿಂದ ಓರ್ಮಾಸಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ತಂದು, ಗೋವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕುದುರೆಗೆ ಇನ್ನೂರುನಲವತ್ತು ಪಗೋಡಾ ಸುಂಕ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಜೇನೇಗರಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕುದುರೆಗೆ ೨೦೦, ೪೦೦, ೫೦೦, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ೧೦೦೦ ಡಕಟ್‌ಗಳು ಬೆಲೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ.

ಬಿಜೇನೇಗರ್ ನಗರವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೭೫ರಲ್ಲಿ (ತಾಳೀಕೋಟೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಮೂರರ ಶಕ್ತಿವಂತರಾದ ನಾಲ್ಕು ರಾಜರು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರು. ಶಕ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೋಸದಿಂದ ಈ ನಗರವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಬಿಜೇನೇಗರ್ ರಾಜನ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಇಬ್ಬರು ಮೂರ ದಳವಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಷ್ಟತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ಸಾವಿರ ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತ ಮೂರ ರಾಜರುಗಳ ಕಡೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರು. ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ಬಿಜೇನೇಗರದ ರಾಜ ನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗಡೆ ಬಂದು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಯುದ್ಧ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಇಬ್ಬರು ರಾಜದ್ರೋಹಿ ದಳವಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ದಳ ಸಮೇತ ತಮ್ಮ ರಾಜನ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಬಿದ್ದರು.

[1]

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಬಿಜೇನೇಗರ್ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೂರು ಸಹೋದರರು ಆಳುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದರು. ನಿಜವಾದ ಹಕ್ಕುದಾರನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಈ ಮೂವರು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ರಾಜ್ಯ ಆಳಿದ್ದರು. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಿಜವಾದ ರಾಜನನ್ನು ಜನಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ತಾವು ಮನಬಂದಂತೆ ದರ್ಬಾರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಹೋದರರುಗಳು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಜನ ತಂದೆಯ ಕೆಳಗೆ ದಳವಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು. ತಂದೆ ಸತ್ತಾಗ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನವನಾದ ಮಗನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹಾಕಿ ಈ ಮೂವರು ತಾವೇ ರಾಜ್ಯ ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು ರಾಮರಾಜಿಯೋ (ರಾಮರಾಯ). ಇವನು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ರಾಜನೆಂದು ಮೆರೆದ. ಎರಡನೆಯವನು ತೆಮಿರಾಜಿಯೋ (ತಿರುಮಲ). ನಿತ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಇವನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಮೂರನೆಯವನು ಬೆನ್‌ಗಾತ್ರೇ (ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ). ಇವನು ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ದಳಪತಿಯಾಗಿದ್ದ.

ಈ ಮೂವರು ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಮೊದಲನೆಯವನ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯವನ ಸುದ್ದಿ ಗೊತ್ತಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ; ಸತ್ತರೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತೆಮಿರಾಜಿಯೋ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧರಂಗದಿಂದ ಓಡಿಹೋದ. ಈ ಸುದ್ದಿ ರಾಜೀವಾಸಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಜವಾದ ರಾಜನ ಸಮೇತ ನಗರದಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದರು. ಮೂರರ ನಾಲ್ಕು ರಾಜರು

ವೈಭವದಿಂದ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಆರು ತಿಂಗಳು ಇದ್ದು, ಊರನ್ನೆಲ್ಲ ಶೋಧಿಸಿ, ಭಂಡಾರವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೋಡೆದರು. ಆಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ಇಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವುದು ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಆಗಲಿಲ್ಲ.[2]

ಇವರು ಹೋದಮೇಲೆ ತೆಮಿರಾಜಿಯೋ (ತಿರುಮಲ) ಬಿಜನೇಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಜನರನ್ನು ಪುನರ್ವಸತಿ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಗೋವಾದಲ್ಲಿದ್ದ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳಿದ್ದರೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದೂ, ಅವಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದ. ಈ ಕಾರಣವೇ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಇಬ್ಬರು ವರ್ತಕರು ಕುದುರೆಗಳ ಸಮೇತ ಬಿಜನೇಗರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುದುರೆಗಳಿದ್ದರೆ ಅವಕ್ಕೂ ಕೇಳಿದಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ರಾಜ ತಿಳಿಸಿದ. ಅಲ್ಲದೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರುವವರಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ರಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟನು. ವರ್ತಕರು ಅನೇಕ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಿಜನೇಗರಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಅವನ್ನು ತರುವವರೆಗೂ ರಾಜ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಆಮೇಲೆ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಏನೂ ಕೊಡದೆ ನಗರದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಂತೆ ಹೇಳಿದ. ವರ್ತಕರು ತಮಗಾದ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಹುಚ್ಚರಂತೆ ಅತ್ತೂ ಅತ್ತೂ ಸಾಕಾದರು.

ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇವಲ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದರೂ ನಾನು ಏಳು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಬಿಜನೇಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಕಾಟ ಇಲ್ಲದಾಗ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರು ಆಡಿದ್ದೇ ಆಟವಾಗಿತ್ತು.

ನಾನಿದ್ದ ಏಳು ತಿಂಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೆಂಟೈಲರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡೆ. ಗಣ್ಯರಾದ ಗಂಡಸರಾಗಲೀ ಹೆಂಗಸರಾಗಲೀ ಸತ್ತರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸುಡುತ್ತಾರೆ. ಮದುವೆಯಾದ ಗಂಡಸು ಸತ್ತರೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಾಳೆ. ಗಂಡ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಹೆಂಡತಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ದಿನ ಬಂದಾಗ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಎದ್ದು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೋ, ಆನೆಯ ಮೇಲೋ, ಅಥವಾ ಎಂಟು ಜನ ಹೊತ್ತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೋ ಕುಳಿತು ಚಿತೆಯ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ವಧುವಿನಂತೆ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ತಲೆ ಕೂದಲನ್ನು ಇಳಿಯ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಒಡವೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಊರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಆಕೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ವೆನೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮದುವೆಗೆ ಹೊರಟ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಂತೆ. ಆಕೆಯ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೆರವಣಿಗೆ ಯಾಗುವಾಗ ಆಕೆ ಹಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾಳೆ - ತಾನು ತನ್ನ ನಲ್ಲನೊಡನೆ ಚಿರನಿದ್ರೆಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು. ಆಕೆಯ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ನಿಗೊಂದಿನ್ ಎಂಬ ನದಿಯ ದಡ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅದು ವಿಧವೆಯರನ್ನು ಸುಡುವ ಸ್ಥಳ. ಅಲ್ಲಿ ಚಿತೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಬಂದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಗಿರುತ್ತೆ. ಚಿತೆಗೆ ಬೀಳುವ ವಿಧವೆಯೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಚಿತೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಧವೆ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಯೊಬ್ಬನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನದಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಡವೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳಚಿ, ತನ್ನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೂ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು, ಒಂದು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ಉದ್ದದ ಅರಶಿನದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಪುನಃ ಗಂಡನ ಕಡೆಯವನ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಚಿತೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಚಿತೆಯ ಬಳಿ ಇರುವ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಬುದ್ಧಿಮಾತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಚಿತೆಯ ಸುತ್ತ ತಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ - ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಕಾಣಿಸದಿರಲೆಂದು. ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರು ಈ ತಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ, ತಾವು ಬೆಂಕಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು. ಆ ದಡ್ಡಳಾದ ವಿಧವೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳಿಗೂ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದಮೇಲೆ, ಬೇರೊಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಆಕೆಯ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಒಂದು ಗಡಿಗೆ

ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಬರಿದಾದ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಬಿಸಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆ ಬಿಸಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ವಿಧವೆ ಚಿತೆಗೆ ಹಾರಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ನೆರೆದವರು ಅತ್ತು ಕರೆದು ಗೊಳೋ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ಅಳುವನ್ನು ಗಂಡಸಾದವನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಜನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನ ಬಿಡಾರ ನದಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಬಳಿಯೇ ಇತ್ತು.

ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬ ಸತ್ತಾಗ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ, ಅವನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ದಾಸಿಯರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅವನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಸತ್ತ ಗಂಡನ ಶವವನ್ನು ಚಕ್ಕಲಬೊಕ್ಕಲಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದು ಅವನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಗಾರೆಯವರು ಸುತ್ತಲೂ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೇನು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಬೇಕು, ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಂಡಸೊಬ್ಬನು ಬಂದು ಆಕೆಯ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಾಯಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ, ಇವರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಅನಾಗರೀಕ ಕೃತ್ಯಗಳಿವೆ. ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾನು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಏತಕ್ಕೆ ಮಾಡುವಿರೆಂದು ನಾನು ಜನರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ, ಇದು ತಮ್ಮ ಪುರಾತನ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದರು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡ ಆಗದೇ ಇದ್ದರೆ ವಿಷಕೊಟ್ಟು ಸಾಯಿಸಿ ಪರಪುರುಷರ ಸಂಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತಂದರಂತೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಹೆಂಡತಿಯರು ಗಂಡಂದಿರ ಬಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಗಂಡ ಸತ್ತರೆ ಹೆಂಡತಿಗೂ ಅದೇ ಗತಿಯಾಗು ತ್ತದೆ.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಹೋದ ಕಾರಣ ಬಿಜನೇಗರದ ರಾಜ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೭ ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಎಂಟು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣದಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪೆನುಗೊಂಡೆಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದನು.

ಬಿಜನೇಗರಕ್ಕೆ ಆರು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣದಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಗಳು ಸಿಕ್ಕುವ ಒಂದು ಸ್ಥಳವಿದೆಯಂತೆ. ನಾನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆ. ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಆ ಊರಿಗೆ ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ ಇದೆ ಎಂದು. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವಜ್ರಗಳು ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದುವಂತೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕಾರಣ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ್ದು. ರಾಜನ ಕೊಲೆಯಾದುದನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರರುಗಳು ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರೆಲ್ಲ ದಂಗೆ ಎದ್ದರು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟುಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು.

ಬಿಜನೇಗರ ಪೂರ್ತಿ ನಾಶವಾಗಿಲ್ಲ. ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆಯೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಮನೆಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರು ಜನ ಸಹೋದರರ ಅರಮನೆಗಳನ್ನೂ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಮನೆಗಳು ಸರಳವಾಗಿವೆ. ನಾನು ಎಷ್ಟೋ ರಾಜರ ಆಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಬಿಜನೇಗರದ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮೀರಿಸುವುದನ್ನು ನಾನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿದ್ದೆ. ನಗರದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ವರ್ತಕರು ಸೆಕೆ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.[3]

ಎರಡು (ಏಳು) ತಿಂಗಳು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ವರ್ತಕರ ಸಮೇತ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದೆ. ಅವರು ಎರಡು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ

ಹೊರಲು ಎಂಟು ಜನ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಸರದಿಯ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಹೊರುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ: ಒಂದು ನನ್ನ ಸವಾರಿಗೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮ ಮತ್ತು ಆಹಾರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ. ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸವಾರಿಗೆ ಸಬರ ಬಿಗಿದ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬಿಜನೆಗರಿಂದ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ಬೇಸಗೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಪ್ರಯಾಣ. ಆದರೆ ನಾವು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ, ಹೊರಟಿದ್ದರಿಂದ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕೋಲಾ ಮುಟ್ಟಲು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಾದುವು. ಎಂಟು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ. ನನ್ನ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ ಎತ್ತು ಬಹಳ ಬಡಕಲಾಗಿ ಮುಂದೆ ಕಾಲೇ ಇಡಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಒಂದು ನದಿಯ ಬಳಿ ಸಣ್ಣ ಸೇತುವೆ ದಾಟುವಾಗ ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟೆ. ಆಗ ಅದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈಜಿಕೊಂಡು ನದಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ಕುದುರಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಲು ಹೋಯಿತು. ಹೋದದ್ದು ಹುಲ್ಲು ಮೇಯುತ್ತಾ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟಿತು. ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಮಳೆ ವಿಪರೀತ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಏಳು ದಿವಸ ನಡೆದೆ. ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಮುಂದೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಫಲೈನರು (ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹೊರುವವರು) ಸಿಕ್ಕಿದರು. ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಹೊರಲು ಕೂಲಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ತಾಪತ್ರಯವಾಯಿತು. ದಿನವೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವ ಮಿತಿ ಮೀರಿತ್ತು. ಪ್ರತಿ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಲಾ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಪಗೀಸ್ (ಪಗಾರ್= ಪ್ರತಿಫಲ) ರಸ್ಕತ್ (ರುಷುವತ್?) ಕೊಟ್ಟು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಇನ್ನೊಂದು ತಾಪತ್ರಯವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿದಿನ ನಾವು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಾಜ್ಯಪಾಲನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು. ಈ ರಾಜ್ಯಪಾಲರೆಲ್ಲ ಬಿಜನೆಗರನ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನರಾದರೂ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿದ್ದನು. ಹೀಗಾಗಿ ನಾವು ನೆನ್ನೆ ದಿವಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನಾಣ್ಯ ಈ ದಿನ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಸುಖವಾಗಿ ನಾವು ಅಂಕೋಲಾ ತಲುಪಿದೆವು. ಇದು ಬಿಜನೆಗರ್ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನನಾದ ಗರ್ಸೊಪಂ (ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ) ರಾಣಿಗೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಾಗಿತ್ತು.

ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಗೋವಾದಿಂದ ಬಿಜನೆಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳೆಂದರೆ : ಅರೇಬಿಯಾ ಕುದುರೆಗಳು, ವೆಲ್ವೆಟ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ಡಮಸ್ಕ್ ಮತ್ತು ಸಾಟಿನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ಪೋರ್ಚುಗಲಿನ ಒಂದು ತರ ಟಫೆಟಾ ರೇಷ್ಮೆ, ಚೀನಾ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳು, ಕೇಸರಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆಗಳು. ಬಿಜನೆಗರದಿಂದ ತುರ್ಕಿಗೆ ಒಡವೆಗಳು ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ಪಗೋಡಗಳು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಬಿಜನೆಗರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಂದರೆ ವೆಲ್ವೆಟ್, ಸ್ಯಾಟಿನ್, ಡಮಸ್ಕ್ ಕೇಸರಿ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ಬಂಬಾಸ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು. ಈ ಕೇಸರಿ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಜನರು ಅವರವರ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಲೆಗೆ ಉದ್ದವಾದ ಪೇಟ ಸುತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪೇಟಗಳಿಗೆ ಕೊಲಯೇ (ಕುಲಾಯಿ) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ವೆಲ್ವೆಟ್, ಸ್ಯಾಟಿನ್ ಮತ್ತು ಡಮಸ್ಕ್ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಕೇಸರಿ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಜನರು ತುರುಕರಂತೆ ಶರಾಯಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಿಗೆ ಅಸ್ಪರ್ಷ ಎಂಬ ಎತ್ತರವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನೂ, ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ತೂಕವಾದ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

೬. ಲೊಡೊವಿಕೊ ದಿ ವರ್ತೆಮಾ

ಲೊಡೊವಿಕೊ ದಿ ವರ್ತೆಮಾ(Lodovico di Varthema)ನ ಸ್ವಂತ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಈತನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಬೇರಾವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈತನೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ವರ್ತೆಮಾ ಇಟಲಿ ದೇಶದ ಬೊಲೊಗ್ನದವನು. ತಂದೆ ಒಬ್ಬ ವೈದ್ಯ. ತಂದೆಯಿಂದ ಮಗನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ವೈದ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. "ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು

ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ ನನಗೆ ಬರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈತ ಮೊದಲಿಗೆ ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಲೂಬಹುದು; ಅಥವಾ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿತಿರಲೂಬಹುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಂತ ವಿಚಾರವನ್ನು ಈತ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ, ತನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು ಎಂದು.

ವರ್ತಮಾನ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ಘೆಡೆರಿಕೊ ದಿ ಮೊಂಟೆಫೆಲ್ತ್ರೋ (Federico di Montefeltro) ಎಂಬ ಯುರಬಿನೋ (Urbino) ಡ್ಯೂಕನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮಗನೂ. ಅಲ್ಬಿ (Albi) ಮತ್ತು ತಾಗ್ಲಿಯಾಕೊಜ್ಜಾ (Tagliacozza) ಎಂಬ ಉರುಗಳ ಡ್ಯೂಕನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನೇಸಿನಾ (Agnesina) ಎಂಬವಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನೇಸಿನಾ ಆಕೆಯ ತಾಯಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಭಾವಂತಳೂ. ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳೂ ಆಗಿದ್ದಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ವರ್ತಮಾನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಈತನ ಪ್ರವಾಸದ ಉದ್ದೇಶ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಓದಿಯೋ ಅಥವಾ ಉಹಿಸಿಯೋ ನನ್ನ ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯವನಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಾನೇ ಈಜಿಪ್ಟ್, ಸಿರಿಯಾ, ಅರೇಬಿಯಾ ಮರುಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಫೆಲಿಕ್ಸ್ ಪರ್ಷಿಯಾ, ಇಂಡಿಯಾ ಹಾಗೂ ಇಥಿಯೋಪಿಯೋಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಕಂಡು, ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಎಂಥವರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ಖಗಮೃಗ ಹಾಗೂ ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿದೆ. ಹತ್ತು ಜನರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಬಾರಿ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು ಉತ್ತಮವಲ್ಲವೆ!

ವರ್ತಮಾನ ಯೂರೋಪನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೨ ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೈರೋ, ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡ್ರಿಯಾ, ದಮಸ್ಕಸ್, ಅರೇಬಿಯಾ ಮುಖಾಂತರ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಇಂಡಿಯಾದ ಸಮುದ್ರತೀರದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಬಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಚೋಳಮಂಡಲ ತೀರದ ಪುಲಿಕಾಟಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ತರ್ನಾಸುರಿ ಮತ್ತು ಬಂಗಾಳಗಳಿಗೆ ಸಾಗಿ, ಪೆಗೋಗೆ ಮುಂದುವರಿದು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಲಕ್ಕಾ, ಸುಮಾತ್ರ, ಬೋರ್ನಿಯೋ, ಜಾವಾ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಾಡಿ ಚೋಳಮಂಡಲ ತೀರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ, ಕಲ್ಕತ್ತಾಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು, ಗುಡ್‌ಹೋಪ್ ಭೂಶಿರವನ್ನು ಬಳಸಿ, ಪೋರ್ಚುಗಲಿನ ಲಿಸ್ಬನ್ ತಲುಪಿದ. ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು ಆತನು ಇತ್ತ 'ನೈಟ್‌ಹುಡ್' ಬಿರುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರೋಮಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ೧೫೦೭ನೆಯ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೬ ರಂದು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ವರ್ತಮಾನ ಇಂಡಿಯಾ ತೀರದ ಕನ್ನಾನೂರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಪ್ರವಾಸದ ಒಟ್ಟು ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಐದೂವರೆ ವರ್ಷಗಳು ಮಾತ್ರ.

ಹಿಂದಿರುಗಿದವನು ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ. ಇಟಾಲಿಯನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಥನವನ್ನು ಬರೆದ. ಅದು ೧೫೧೦ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಈ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಂನಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇದೆಯಂತೆ.

ಈತ ತನ್ನ ಅರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಂತೆ ಇಟಲಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ನಂತರ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಗೊಂಡನೇ ಇಲ್ಲವೆ? ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ "ಲಿಸ್ಬನ್‌ನಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರೋಮ್ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದೆ" ಎಂದು ತಟಕ್ಕನೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನ ಮುಂದಿನ ಬಾಳಿನ ಕಥೆಯೇನಾಯಿತೆಂಬುದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಪಂಚದ ನಾನಾ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುವಾಸೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮೂಡಿತೋ ಹಾಗೆ ಈತನಿಗೂ ಮೂಡಿತು. ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡ್ರಿಯಾ ತಲಪಿ ಮುಂದೆ ಕೈರೋ ಮುಟ್ಟಿದ. ತ್ರಿಪೊಲಿ, ಅಲೆಪ್ಪಿ, ಮೆಕ್ಕಾ, ಏಡನ್, ಓರ್ಮನ್, ಹೇರತ್ ಮುಖಾಂತರ, ಇಂಡಿಯಾದ ಕ್ಯಾಂಬೆ ತಲುಪಿದನು. ಕ್ಯಾಂಬೆ ನಗರದಿಂದ ಚಾಲ್ ಎಂಬ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಗೋವಾ ಮುಖಾಂತರ ಬಿಜಾಪುರ ಅನಂತರ ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ಭಟ್ಟಳ ತಲುಪಿದ.

ಡೆಕನ್ ರಾಜನಿಗೂ ನರಸಿಂಗದ (ವಿಜಯನಗರದ)

[1]ರಾಜನಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಯುದ್ಧ. ಈತ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪರದೇಶದವರನ್ನೂ ಬಿಳಿಯರನ್ನೂ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕ್ರೈಸ್ತರನ್ನು ಈತ ಬಹಳ ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ.[2]

ಡೆಕ್ಕನಿನಿಂದ ಹೊರಟು ನಾನು ಬತಕಲ (ಭಟ್ಟಳ)ಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಇದು ಇಂಡಿಯಾದ ಬಹು ಸೊಗಸಾದ ನಗರ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜ ಪೇಗನ್ (ಹಿಂದೂ); ನರಸಿಂಗನಿಗೆ ಅಧೀನ. ಉರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಟೆ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮೂರ ವರ್ತಕರು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ಕ್ಯಾಲಿಕ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಂಡದ್ದು ಇಲ್ಲಿ. ಮೂರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರು.

ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ನಾನು ಅಂಜೇದೀಪ (ಅಂಜಲಿದ್ದೀಪ) ಎಂಬ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಕೊಂಟಕೋಲಾ (ಅಂಕೋಲಾ)ಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪೇಗನ್ ರಾಜ ಅಷ್ಟೇನೂ ಶ್ರೀಮಂತನಲ್ಲ. ಈತ ಬತಕಳ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನ. ಇಲ್ಲಿ ದನದ ಮಾಂಸ, ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಹಣ್ಣು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಮೂರ್ ವರ್ತಕರೂ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ನಾನು ಒನ್ನೂರಿಗೆ (ಹೊನ್ನಾವರ) ಬಂದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜ ಪೇಗನ್; ನರಸಿಂಗ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನ. ಒಳ್ಳೆಯವನು. ಏಳೆಂಟು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜನ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಸ್ನೇಹಿತ. ಈತ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ವಸ್ತ್ರವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಗೋಮಾಂಸ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಹವೆ ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಮಂಗೋರ್ (ಮಂಗಳೂರು) ಎಂಬ ಊರಿದೆ. ಮಂಗೋರ್‌ನಿಂದ ಐವತ್ತು ಅರುವತ್ತು ಹಡಗುಗಳಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ ರವಾನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರ ನಡೆ ನುಡಿ, ಉಡುಪು ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ಒನ್ನೂರಿನವರಂತೆಯೇ ಇವೆ.

ಮಂಗೋರ್‌ನಿಂದ ಹೊರಟ ನಾವು ಕನೊನೋರಿಗೆ (ಕನ್ನಾನೂರು) ಹೋದೆವು. ಇಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜನ ಗಾಢಸ್ನೇಹಿತ. ಪರ್ಷಿಯಾದಿಂದ ತಂದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಈ ಬಂದರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕುದುರೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಡೆಕಲುಗಳಷ್ಟು ಸುಂಕ ಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸುಂಕ ತೀರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ರವಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನ ಅಕ್ಕಿ, ಮೀನು, ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ರೊಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲ. ಮೆಣಸು, ಶುಂಠಿ ಮುಂತಾದ ಸಂಬಾರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ರಾಜನ ಬಳಿ ೫೦,೦೦೦ ನಾಯಿರಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ತೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ೨೦೦ ಹಡಗುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿದ್ದು, ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದೆವು. ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಒಳಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ, ಬಿಸೆನಗರ್ (ವಿಜಯನಗರ) ಎಂಬ ನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದೆವು. ನಗರ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು. ಸುತ್ತಲೂ ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆ ಇದೆ. ಏಳು ಮೈಲು ಸುತ್ತಳತೆಯ ಮೂರು ಕೋಟೆಗೋಡೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬಹು ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ. ರುಚುರುಚಿಯಾದುದೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ನಾನಿಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕಂಡ ಸ್ಥಳಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಒಳ್ಳೆಯ ಹವೆಯ ಊರೆಂದರೆ ಇದೇ. ಎರಡನೆಯ ಸ್ವರ್ಗವೋ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ ಈ ನಗರ. ರಾಜ ಪೇಗನ್. ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧಕರು. ಬಹುಶಕ್ತಿವಂತನಾದ ಈ ರಾಜನ ಬಳಿ ೪೦,೦೦೦ ಕುದುರೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕುದುರೆಗೆ ೨೦೦ ರಿಂದ ೫೦೦ ಪರ್ದಾಯಿಗಳ ಬೆಲೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಕೆಲವು ೮೦೦ ಪರ್ದಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಆಗುವುದುಂಟು. ಅಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಿ ೪೦೦ ಆನೆಗಳೂ, ಒಂಟೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕನೊನೋರ್‌ನಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳು ಸಮುದ್ರದಿಂದ

ಹಡಗೊಂದನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಎಳೆದು ತಂದುದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ಆನೆಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಬಹಳ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. ಗಂಡಾನೆಗಳು ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೆಣ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೂಡುತ್ತವೆ.

ನಾನು ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ನರಸಿಂಗರಾಜನೇ[3] ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅಂದರೆ ಪುರೋಹಿತರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಈತನ ಆದಾಯ ದಿನಕ್ಕೆ ೧೨,೦೦೦ ಪರ್ದಾಯ್‌ಗಳು. ಈ ರಾಜ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಲವಾರು ಮೂರ ಮತ್ತು ಪೇಗನ್ ರಾಜರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಈ ರಾಜ ಮತ್ತು ಈತನ ಪ್ರಜೆಗಳು ದೆವ್ವವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭೂತೋಪಾಸನೆಯೆ?). ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೆತ್ತಲೆ. ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆಗೆ ತೊಡಗಿಸಿದ ಆಭರಣಗಳ ಬೆಲೆ ಹೇಳತೀರದು. ಆ ಆಭರಣಗಳ ಬೆಲೆ ನಮ್ಮ ನಗರಗಳ ಬೆಲೆಯಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿನ್ನದ 'ಪರ್ದಾಯ್', ಬೆಳ್ಳಿಯ 'ತಾರೆ' ಮತ್ತು ಚಿನ್ನದ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯವಾದ 'ಫನಂ' ಇವು ಇಲ್ಲಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು. 'ಕಾಸ್' (ಕಾಸು) ಎಂಬ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯವೂ ಉಂಟು. ಒಂದು ತಾರೆಗೆ ೧೬ ಕಾಸ್‌ಗಳು.

ನರಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಗಳ (ಹುಲಿಗಳ?) ಕಾಟವುಂಟು. ನರಸಿಂಗರಾಜ ಕ್ರೈಸ್ತರ ಸ್ನೇಹಿತ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪೋರ್ಚುಗಲ್ ರಾಜನಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ನೇಹ. ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕ್ರೈಸ್ತರಿಗೆ ಬಹಳ ಮರ್ಯಾದೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ನಾವು ಈ ಭವ್ಯನಗರದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ದಿನಗಳಿದ್ದು, ಕನೊನೋರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ, ತೊರ್ಮಪಟಣ (ಧರ್ಮಪಟಣ), ಪಂಡರಣಿ (Pandarani) ಮುಖಾಂತರ ಕ್ಯಾಲಿಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದೆವು.

ಸಿಲೋನಿನ ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲ ನರಸಿಂಗ ರಾಜನಿಗೆ ಪೊಗದಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯ ಭೂಭಾಗದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಬರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ನಮ್ಮವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಸಿಲೋನಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಮೂರು ದಿನಗಳ ಸಮುದ್ರಯಾನ ಮಾಡಿ ನಾವು ನರಸಿಂಗ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪುಲಿಕಾಟ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಇಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಿಲೋನ್ ಮತ್ತು ಪೆಗಳಾಗಳಿಂದ ಆಭರಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವರ್ತಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಹೂಡಿ ನಮ್ಮ ಬಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹವಳ, ಕೇಸರಿ, ಚಿತ್ತಾರದ ಮಕಮಲ್ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಚಾಕುಗಳು ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆವು. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜನಿಗೂ ತರ್ಮಸ್ಸೆರಿ (ತನ್ನಸೇರಿಂ) ರಾಜನಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಬಹಳ ದಿನ ತಂಗಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿದ್ದು, ಸಾವಿರ ಮೈಲು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ತರ್ಮಸ್ಸೆರಿ ತಲುಪಿದೆವು. ತರ್ಮಸ್ಸೆರಿಯ ರಾಜ ಪೆಗನ್. ಇವನಿಗೂ ನರಸಿಂಗ ರಾಜ ಮತ್ತು ಬಂಫಲ್ಲಾದ (ಬಂಗಾಳದ) ರಾಜನಿಗೂ ಆಗಾಗ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನಾವು ಬಂಫೆಲ್ಲಾ (ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ) ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆವು.

[1] ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಕಾಲದಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನರಸಿಂಹ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ನರಸಿಂಹ ಎನ್ನುವ ಬದಲು ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನರಸಿಂಗ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದೇ ವಾಡಿಕೆ.

[2] ೧೫೧೦ರಲ್ಲಿ ಗೋವೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರನ್ನು ಅದಿಲ್‌ಷಾ ಓಡಿಸಿದ ವಿಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಮೇಲೆ ಅದೇ ವರ್ಷ ಗೋವೆ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ವಶವಾಯಿತು.

[3] ವರ್ತಮಾ ಬಂದಾಗ ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹನೋ ಅಥವಾ ವೀರನರಸಿಂಹನೋ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

೧೦. ಟೊಮ್ ಪೀರೆಸ್

ಟೊಮ್ ಪೀರೆಸ್ (Tome Pires) ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೂ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಪ್ರವಾಸಿ. ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಬುಕರ್ಕ್ ಮುಂತಾದವರು ಹಾಗೂ ಬಾರ್ಬೋಸಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಾಂತ ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಮುಂದೆ ಇವನು ಸಾಮಾನ್ಯನಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಇವನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ಇವನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಪೀರೆಸ್ ರಾಜಕುಮಾರ ಅಫೊನ್ಸೋನ ಸಾಮಾನ್ಯ ವೈದ್ಯನಾಗಿ ೧೫೧೧ರಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಎರಡೂವರೆ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ಹೊಸದಾಗಿ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ಮಲಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ. ಅಲ್ಲಿ ಈತ ತನ್ನ 'ಸೂಮ ಓರಿಯಂಟಲ್' (Suma-Orienta) ಅಂದರೆ 'ಪೌರ್ವಾತ್ಯದ ಸಾರ' ಎಂಬ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನ ಬರೆದ. ಅನಂತರ ಈತ ಚೀನಾಕ್ಕೆ ಯೂರೋಪಿನ ಪ್ರಥಮ ರಾಯಭಾರದ ಮುಖಂಡನಾಗಿ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಶಃ ೧೫೪೦ರಲ್ಲಿ ಕಾಲವಾದ. ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದ ಈತ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹು ಉಪಯುಕ್ತ ವಾದ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಯೂರೋಪಿನ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಈತ ಬರೆದ ಕಥನ ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ, ವಿವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆಗಿದೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಈತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಈಕ್ಷಿಸಿ ಬಹು ವಿವರವಾದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನ 'ಸೂಮ ಓರಿಯಂಟಲ್' ಹತ್ತಾರು ಪತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಬರೆದ ಕಥೆಯಾಗಿದೆ.

ಟೊಮ್ ಪೀರೆಸ ರಾಜಕುಮಾರ ಅಫೊನ್ಸೋ ಬಳಿ ವೈದ್ಯನಾಗಿದ್ದ. ಈತ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೭೮ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಈತನ ವಯಸ್ಸು ೪೩ ವರ್ಷ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೦ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ೭೦ನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಈತ ವಿಧಿವಶನಾದ. ಗಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾಗಿ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೧ರಲ್ಲಿ ಲಿಸ್ಬನ್‌ನಿಂದ ಹೊರಟ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಪೀರೆಸ್ ಕನ್ನಾನೂರಿಗೆ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಆರಂಭಿಸಿದ. ಕೊಚ್ಚಿ, ಮಲಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಕಾಲ ತಂಗಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಚೀನಾಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೦ರಲ್ಲಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ವಿಧಿವಶನಾದ.

ಈತ ಇಂಡಿಯಾದ ಕ್ಯಾಂಬೆ, ಮತ್ತು ಮಲಕ್ಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ವಹಿವಾಟುಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಂತರ ತನರೀಸ್ ನಾಡಿನ ದ್ವೀಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮಿಜಾರನ್, ಭಟ್ಟಲ್ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪೀರೆಸ್ ಸಾಯುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಸುಮಾರು ೭೦ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸು. ಈತ ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನವಾದ 'ಸೂಮ ಓರಿಯಂಟಲ್' ಅನ್ನು ಬರೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು ಮಲಕ್ಕದಲ್ಲಿದಾಗ; ಮುಗಿಸಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ. ಚೀನಾಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗಲೂ ಆತನು ಬರೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ಆದರೆ ಆ ಉಪಯುಕ್ತ ಗ್ರಂಥ ಈಗ ಇಲ್ಲ.

ಪೀರೆಸನ 'ಸೂಮ ಓರಿಯಂಟಲ್' ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದುದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂದರೆ ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಇದರಿಂದ ಪೌರ್ವಾತ್ಯ ದೇಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ದೊರಕಿದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಆಯ್ದು ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

'ಮೊದಲ ಇಂಡಿಯಾ'ದ ಕೊನೆಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು 'ಕನರಿಜ್' (Canarij- ಕನ್ನಡ) ರಾಜ್ಯ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಂಜ್ ದ್ವೀಪಗಳು ಗಡಿಯಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ 'ಮಧ್ಯ ಇಂಡಿಯಾ' ಅಥವಾ 'ಮಲಬಾರ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಗಡಿಯಾಗಿದೆ. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಗರಾಜನಿದ್ದಾನೆ. ಈತನ ಭಾಷೆ 'ಕನರೀಸ್' (Kanarese). ಇದು ಡೆಕ್ಕನಿನ ಮತ್ತು ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯಗಳ

ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದುದು. ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರಾಜರುಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಾ ವಿಧರ್ಮಿಗಳು ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಗನಿಗೆ ಅಧೀನರು. ಈ ಜನ ನಾಗರೀಕರು, ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತರು ಹಾಗೂ ಸಮದ್ರದ ಮೇಲೂ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಪ್ರವೀಣರು. ಭೂಮಿ ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಿವೆ.

ಕನರೀಸ್ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಜ್‌ದ್ವೀಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮಂಗಳೂರುವರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಬಂದರುಗಳು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಮಿರ್ಜಾನ್, ಹೊನ್ನಾವರ, ಭಟ್ಟಲ್, ಬಸ್ರೂರು (Bacalor), 'ಬೈರವೇರ' (Bairavera=ಬ್ರಹ್ಮಾವರ?), ಬಾರ್ಕೂರು, ವ್ಹಿಪಿರಂ (Vdipiram=ಉಡುಪಿ ಅಥವಾ ಉದಯಾವರ?) ಮತ್ತು ಮಂಗಳೂರ್ (Mangallor=ಮಂಗಳೂರು). ಇವೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರದ ಬಂದರುಗಳು. ಹೊನ್ನಾವರದಿಂದ ಅಂಜ್ ದ್ವೀಪದವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶ ಗ್‌ಸೋರಪ್ (ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ) ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಭಟ್ಟಲ್, ಬಸ್ರೂರು ಮತ್ತು ಇತರ ಒಳನಾಡಿನ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೇ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿದ್ದಾನೆ. ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಬಂದರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು (Captains) ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲ ನರಸಿಂಗನಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದು ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗರ್ಸೋಪಾ ರಾಜ ಗಣ್ಯನಾದ ಮನುಷ್ಯ. ಅವನ ಬಳಿ ಮೂರುಸಾವಿರ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳಿದ್ದಾರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣದಾದ ಊರಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ತಿಮೋಜ (ತಿಮ್ಮೋಜ) ಇದ್ದಾನೆ. ಗರ್ಸೋಪ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಈತ ಮೊದಲಿಗೆ ಹೊನ್ನಾವರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದ. ಈತ ಆಗಾಗ್ಗೆ ನರಸಿಂಗನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಆತನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಾನೆ. ಈತನನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಾವಿಕರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೆದರಿಕೆ ಇತ್ತು.

ಭಟ್ಟಲ್ ರಾಜ ಕನರೀಸ್ ಭಾಷೆ ಮಾತನಾಡುವ ವಿಧರ್ಮ. ಹೊನ್ನಾವರ ಮತ್ತು ಗ್‌ಸೋರಪ ರಾಜರುಗಳಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವ. ಈತನ ರಾಜ್ಯ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೂರ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಗೋವಾ ಮತ್ತು ಚಾಲ್ ಬಿಟ್ಟರೆ ಭಟ್ಟಲ್ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಬಂದರು. ಬಹಳ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ 'ಜೀರಸಾಲ್' (Giracal) ಮತ್ತು 'ಚಂಬಸಾಲ್' (Chambacal) ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಅಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ರವಾನೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಬೈರವೇರಾ, ಬಾರ್ಕೂರು, ವ್ಹಿಪಿರಂ ಮತ್ತು ಮಂಗಳೂರು ಬಂದರುಗಳಿಗೆ ಹಡಗುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ವರ್ತಕರು ಕ್ಯಾಂಬೆ, ಗೋವಾ, ಡೆಕ್ಕನ್ ಮತ್ತು ಓರ್ಮಸ್‌ಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಸರಕುಗಳನ್ನು ರವಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಸರಕುಗಳನ್ನು ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಂದರುಗಳಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯರಾದ ಬಂದರು ನಾಯಕರುಗಳು (Captains) ಸೈನ್ಯ ಸಮೇತ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ ನರಸಿಂಗನಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಕನರಾ ನಾಡಿನಿಂದ ನರಸಿಂಗನಿಗೆ ಹೇರಳವಾದ ಆದಾಯವುಂಟು. ಇಡೀ ನಾಡು ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ.

ನರಸಿಂಗರಾಜ ಕನರಾದ ವಿಧರ್ಮ (The king is a heathen of Kanara). ಆ ಕಡೆ ಈತ ಕಳಿಂಗನೂ ಹೌದು (and on the other hand he is a Kling). ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜನ ಮಾತೃಭಾಷೆ (natural speech) ಕನರೀಸ್. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ನರ್ತಕಿಯರೂ, ಗಾಯಕಿಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯ ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾವಿರ ಪುರುಷರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಕಳಿಂಗರು (Klings); ಕನರೀಸ್ ಅಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ತೆಲಿಂಗನ(Telingana)ದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು ಲಾವಣ್ಯವುಳ್ಳವರು ಹಾಗೂ ನಾನಾ ಆಟಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈಯ್ಯಿದವರು.

ಮಂಗಳೂರಿಗೆ 'ಮೊದಲ ಇಂಡಿಯಾ' ಕೊನೆಯಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ 'ಎರಡನೆ ಇಂಡಿಯಾ' ಅಥವಾ 'ಮಧ್ಯ ಇಂಡಿಯಾ' ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಆರಂಭ ಮಯ್‌ಸಿರಂ (ಮಂಜೇಶ್ವರ)ದಿಂದ. ಮಯ್‌ಸಿರಂ ಮಲಬಾರಿನ ಮೊದಲ ಬಂದರು. ಇಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಮಧ್ಯ ಇಂಡಿಯಾ ಬೆಂಗಳೂರದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮಯ್‌ಸಿರಂ ಬಂದರು ಬಿಸ್ತಾಗರ (ವಿಜಯನಗರ) ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು.

೧೧. ಬ್ಯಾರಡಸ್

ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟನ ಮರಣಾನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೪ರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಳಗಿನ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಅತಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ನಾವು ಇದುವರೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತದ್ದಾಗಿದೆಯೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಅದು ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೨, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೬ರಂದು ಕೊಚಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾನುವೆಲ್ ಬ್ಯಾರಡಸ್ ಬರೆದ ಪತ್ರದ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮತ್ತು ಲಿಸ್ಬನ್‌ನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ ಇಡಲಾಗಿರುವ ಪತ್ರಗಳ ಕಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸೆನ್ಟೋರ್ ಲೋಪ್ಸ್ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದಿದ್ದಾನೆ.

[1] ಅವನು ಅದನ್ನು ಮೂಲದಿಂದ ನಕಲು ಮಾಡಿ ದಯವಿಟ್ಟು ನನಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ಅನುವಾದ ನನ್ನದೇ:

“ನಾನು ವೆಂಕಟಪತಿ ರಾಯಲು[2] ಎಂಬ ಬೀಸನಗರದ ಮುದಿ ರಾಜನ ಮರಣದ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವನ ಮಗನೆಂದು ನಂಬಿದ ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ಹಾಗಿರದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಚಿಕ್ಕರಾಯಲು ಎಂಬ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯನನ್ನು ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಅವನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವೆ. ನಿಜ ಸಂಗತಿ ಇಷ್ಟು. ರಾಜನ ಮದುವೆ ಬಾಯಮ್ಮ ಎಂಬ ಜಗರಾಯನ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಗಿತ್ತು. ಅವಳು ಮಗನನ್ನು ಹೆರಲು ಹಾತೊರೆದರೂ ಮತ್ತು ಆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದಾಗ್ಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಮಗ ಜನಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾಣಿಯ ತಂದೆಯ ಕುಟುಂಬದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯಲು ರಾಣಿಯ ಹಂಬಲ ಎಷ್ಟು ಜೋರಾಗಿ ತೆಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತು ದೇವರು ಅವಳಿಗೆ ಪುತ್ರದಾನ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ತಾನು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯೆಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜನಿಗೆ ತಾನೇ (ರಾಣಿ) ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ ತಾನು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀ) ಜನ್ಮವಿತ್ತಾಗ ವಿಶ್ವಾಸಿಕನ ಮೂಲಕ ಕೂಸನ್ನು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ರಾಣಿ ಆ ಹುಡುಗ ತನ್ನ ಮಗನೇ ಎಂದು ಸಾರಬೇಕೆಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದಳು. ಈ ಸಲಹೆ ರಾಣಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆನಿಸಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಸೋಗು ಹಾಕಿದಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀ ಮಗನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತ ಕೂಡಲೆ ಅವನನ್ನು ಅರಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದಳು. ಮತ್ತು ರಾಣಿ ಬಾಯಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಳೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಹರಡಿತು. ಇದೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಜ, ರಾಣಿಗಾಗಿ ತನಗಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ವಿಷಯ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ಮರೆಮಾಚಿದ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ವಾರಸುದಾರನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ “ಚಿಕ್ಕರಾಯ”[3] ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ. ಆದರೂ ಅವನನ್ನು ಎಂದೂ ತನ್ನ ಮಗನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಚಾಂದ್ರಿಯ[4] ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟನಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಂದೂ ಅದರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ರಾಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಪ್ಪಣೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅಲ್ಲದೇ, ಹುಡುಗ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವಯಸ್ಸು ತಲುಪಿದಾಗ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯಳೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದ. ತನ್ನ ಷಡ್ಧಕ ಓಬೊರಾಯ[5]ನನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಲೋಸುಗ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಗೌರವ ಮಾಡಿದ.

“ಮರಣಕ್ಕೆ ಮೂರು ದಿನ ಮುಂಚೆ ರಾಜ, ನಾನು ಹೇಳುವಂತೆ, ತನ್ನ ಮಗನೆಂಬ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದ ಮಗನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಚಿಕ್ಕರಾಯನನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಹಲವಾರು ಮನ್ನೆಯರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕರೆ ಕಳಿಸಿದ, ಮತ್ತು ಅವನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಾಜಮುದ್ರೆಯುಳ್ಳ ಉಂಗುರವಿರುವ ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಚಾಚುತ್ತ ಅವನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ. ಇದರಿಂದ ಭ್ರಾತೃಯ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ತನಗೆ ರಾಜನಾಗುವ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಬೇಕಾದವರಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದೆಂದೂ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡ, ಮತ್ತು ವೃದ್ಧನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತ ಬಾಗಿದ. ರಾಜ ತನ್ನ ಸುತ್ತಲಿದ್ದವರಿಗೆ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವಂತೆ ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತು ಅವರು ಹಾಗೆಯೆ ಮಾಡಿದರು; ಮತ್ತು ಆಗ ಅವರು ಅವನನ್ನು ರಾಜನ ಬಲಬದಿಗೆ ಇರಿಸಿದರು, ಮತ್ತು ಅವನು ಉಂಗುರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾಜ ತನ್ನ ಕೈ ಚಾಚಿದ. ಉಂಗುರ ಎಷ್ಟೊಂದು ಕೆಟ್ಟ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ತರಬಹುದೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಮುನ್ನರಿತಿದ್ದವನಂತೆ ರಾಜಕುಮಾರ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಜನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡ. ಆಗ ವೃದ್ಧ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಬೆರಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಚಿಕ್ಕರಾಯನಿಗೆ ನೀಡಿದನು. ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದ ಮುಖಂಡರ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಅವನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೊದಲು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಂತರ ಬೆರಳ ಮೇಲೆ ಗಳಗಳ ಆಳುತ್ತ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ. ಆಗ ರಾಜ ೨೦೦,೦೦೦ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರಾಜವಸ್ತ್ರ, ೬೦೦,೦೦೦ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಜ್ರ ೨೦೦,೦೦೦ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ತರಹೇಳಿದ. ಇವೆಲ್ಲ ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯ ಚಿಕ್ಕರಾಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತು ಘೋಷಿಸಲಾಯಿತು. ಕೆಲವರು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರೆ ಇನ್ನಿತರರು ಅಸಂತುಷ್ಟ ರಾದರು.

“ಮೂರು ದಿನ ತರುವಾಯ ರಾಜ ೬೭ನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತ. ಅವನ ದೇಹವನ್ನು ಅವನ ತೋಟದಲ್ಲಿಯೇ ಸುವಾಸನೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂಧ, ಕತ್ತಾಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸುಡಲಾಯಿತು; ಕೂಡಲೇ ಮೂವರು ರಾಣಿಯರು ಅಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅವರಲೊಬ್ಬಳು ರಾಜನಷ್ಟೆ ವಯಸ್ಸಿನವಳು, ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ೩೫ ವಯಸ್ಸಿನವರು ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಬಹಳ ಧೈರ್ಯ ತೋರಿದರು. ಅವರು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಉಡುಪು, ಅನೇಕ ರತ್ನಗಳು, ಬಂಗಾರದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅಮೂಲ್ಯ ಹರಳುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಡೆದರು. ಚಿತೆಗೆ ಬಂದು ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದರು. ಕೆಲವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲೋಸುಗ ಕೆಲವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ, ಜನರು ಕಚ್ಚಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಕೆಲವನ್ನು ಅವೆರಡೆ ಎಸೆದರು. ಆ ಮೇಲೆ ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿದಾಯ ಹೇಳಿ ಎತ್ತರದ ಸ್ಥಾನವನ್ನೇರಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಅಮರರಾದರು”.

“ಆಮೇಲೆ ಆಳತೊಡಗಿದ ಹೊಸ ರಾಜ, ಕೆಲವು ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೋಟೆ ಬಿಡುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದ, ಆದರೆ ಇತರರನ್ನು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಮತ್ತು ಮೂವರನ್ನುಳಿದು ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ವಿಧೇಯತೆಯನ್ನು ತೋರಲು ಬಂದರು. ಆ ಮೂವರೆಂದರೆ, ೬೦೦ ಸಾವಿರ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಆದಾಯವಿದ್ದ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ೨೦,೦೦೦ ಯೋಧರನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಜಗರಾಯ; ೪೦೦ ಸಾವಿರ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಆದಾಯವಿರುವ ಮತ್ತು ೧೨,೦೦೦ ಯೋಧರ ಸೈನ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ತಿಮಾನಾಯಿಕ್; ಮತ್ತು ೨೦೦ ಸಾವಿರ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಆದಾಯವಿರುವ ಮತ್ತು ೬೦೦೦ ಯೋಧರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವ ಮಾಕರಾಯ. ಅವರು ಹೊಸ ರಾಜನಿಗೆ ಎಂದೂ ಪ್ರಭುನಿಷ್ಠೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಚಿನ ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದ ಜಗರಾಯನ[6] ಭ್ರಾತೃಯನೂ ಮೃತ ರಾಜನ ಮಗನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಹೊಂದಿದವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಾಗಿ ಶಪಥಗೈದರು. ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಳಕಂಡ ಅವಕಾಶ ಒದಗಿಬಂತು.

“ಹೊಸ ರಾಜ ತನ್ನ ಮೂವರು ಮನೆಯರನ್ನು ಅಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ. ಮೊದಲನೆಯವನು ಸೈನ್ಯದ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ೫೦೦ ಸಾವಿರ ಕ್ರುಜೆಡೊ ಕಪ್ಪ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ದಳವಾಯಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾಜ ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಡಬಯಸಿದ್ದ. ಎರಡನೆಯವನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ. ತನ್ನ ಕಕ್ಕ ವೃದ್ಧ ರಾಜನಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕದ್ದಿರುವುದಾಗಿ ಆಪಾದಿಸಿ ೧೦೦ ಸಾವಿರ ಕ್ರುಜೆಡೊಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಿದ. ಮೂರನೆಯವನು ನರ್ಪರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ, ವೃದ್ಧ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂಗಿ ನರ್ಪನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಬೇಡಿದ. ಈ ಮೂವರು ಎರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆ ಪಾಲಿಸುವುದಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದರು; ಆದರೆ, ಅವರು

ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಜಗರಾಯನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಅವನ ಭ್ರಾತೃತ್ರಿಯನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಂಚು ಹೂಡಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಅವರು ಅದನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಮಾಡಿದರು :

“ತಾನು ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಭುನಿಷ್ಠೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ಬಯಸಿರುವುದಾಗಿ ಜಗರಾಯ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ, ಮತ್ತು ತಿಮಾನಾಯಿಕ್ ಮತ್ತು ಮಾಕರಾಯ ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದರು. ಬಡಪಾಯಿ ರಾಜ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ. ಜಗರಾಯ ಐದು ಸಾವಿರ ಯೋಧರನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕವರನ್ನು ನಗರದ ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಆಯ್ಕೆ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ಉಳಿದಿಬ್ಬರು ಪಿತೂರಿಗಾರರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಆಯ್ಕೆ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಯೋಧರನ್ನು ತಂದಿದ್ದ. ಕೋಟೆಗೆ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ತಲುಪಿ ಜಗರಾಯ ಮೊದಲ ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಸಾವಿರ, ಎರಡನೆಯ ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ಸಾವಿರ ಜನರನ್ನು ಇರಿಸಿದ. ದಳವಾಯಿ ಆ ಬದಿಗಿದ್ದ ಇನ್ನೆರಡು ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಲಾಹಲ ಮತ್ತು ರಾಜದ್ರೋಹದ ಕೂಗಿದ್ದುದರಿಂದ ರಾಜ ಅರಮನೆಯ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತ, ಆದರೆ ಪಿತೂರಿಗಾರರು ಅವುಗಳನ್ನು ತಲುಪಿದೊಡನೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಲು ದ್ಯುಕ್ತರಾದರು. ಮೊದಲಿಗೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಮಾಕರಾಯ ರಾಜನನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಂದುಕೊಡುವುದಾಗಿ ಕೂಗಿದನು. ಶರಣಾಗತನಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಅಪಾಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಚನವೀ ಯುವುದಾಗಿ, ಆದರೆ ಮೃತ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಜಗರಾಯನ ಭ್ರಾತೃತ್ರಿಯ ರಾಜನಾಗ ಬೇಕೆಂದು, ರಾಜನಿಗೆ ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸಿ ಅವನು ದ್ವಾರ ಒಡೆಯಲು ದ್ಯುಕ್ತನಾದ.

“ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲಟ್ಟಿದ್ದ ಬಡಪಾಯಿ ರಾಜ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಮತ್ತು ಯಾವ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಕಂಡು ವಚನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಆತನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗೋಪುರದಿಂದ ಹೊರಟ. ಅವನು ಯೋಧರ ಮಧ್ಯದೊಳಗಿಂದ ಗಂಭೀರ ಮುಖ ಹೊತ್ತು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಸಾಗಿದ. ಯಾರೂ (ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ) ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಅವನೂ ಯಾರಿಗೂ ವಂದಿಸಲಿಲ್ಲ.

“ರಾಜ ಹೋದಮೇಲೆ ಜಗರಾಯ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮನ್ನೆಯರೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಭುನಿಷ್ಠೆ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಅವನು ಈಗ ಅಭಿಷಿಕ್ತ ರಾಜನಾದುದರಿಂದ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಮೂಲ್ಯ ಹರಳುಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ವರದಿ ನಿಜವಿದ್ದುದಾದರೆ, ವಜ್ರಗಳಲ್ಲೆ ಅವನಿಗೆ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ಹರಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು ದೊರೆತವು. ಇದಾದ ನಂತರ (ಜಗರಾಯ) ಪದಚ್ಯುತ ರಾಜನನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಕಾವಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟ. ಮತ್ತು ಅವನನ್ನು ಎಂಟು ಸಾವಿರ ಯೋಧರೊಂದಿಗೆ ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗಡೆ ನಿಂತ ಮತ್ತು ಜಗರಾಯನೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಬಯಸದ ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ದಳಪತಿಯನ್ನುಳಿದು ಎಲ್ಲರೂ ತೊರೆದರು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ, ರಾಜದ್ರೋಹದ ಬಗೆಗೆ ಕೇಳಿ ಅವನು ತನ್ನ ಪಾಳೆಯ ಕಿತ್ತು ತನ್ನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತು ಅಧಿಕ ಸೈನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ.”

“ಬಂದು ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃತ್ರಿಯನಿಗೆ ಪ್ರಭುನಿಷ್ಠೆ ತೋರುವಂತೆ ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ತಾನು ಅವನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದಾಗಿಯೂ ಜಗರಾಯ ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸಿದ. ಯಾರ ಮಗನೆಂದು ಮತ್ತು ಅವನ ಜಾತಿ ಯಾವುದೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರದ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುವವನು ತಾನಲ್ಲವೆಂದು ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ; ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಬಗೆಗಾದರೂ ಜಗರಾಯ ಹೊರಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸುವನೆ? ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ತಾನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಯೋಧರೊಂದಿಗೆ ಅವನಿಗಾಗಿ ಕಾಯುವೆ”.

ಈ ಉತ್ತರ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಜಗರಾಯ ಸಾವಿರ ಸವಿಮಾತು ಹೇಳಿದ ಮತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತು ಆದಾಯಗಳ ಭರವಸೆಯಿತ್ತ. ಆದರೆ ಯಾವುದೂ ಅವನನ್ನು ಬದಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ಎಚಮ ತನ್ನ ಬಲಗಳೊಂದಿಗೆ ರಣರಂಗಕ್ಕಿಳಿದು ಜಗರಾಯನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ

ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ; ಅವನ ಬಳಿ ದಳಪತಿಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಹೊರಬಂದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಲಿ ಮತ್ತು ಹಾಗಾದರೆ ಅವನ ಭ್ರಾತೃಯ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ರಾಜನಾಗುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಕೊನೆಗೆ ಜಗರಾಯ ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ ನಿಷ್ಠೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಸೆ ಬಿಟ್ಟ. ಆದರೆ ಕಾಣಿಕೆ ಮತ್ತು ಭರವಸೆಗಳಿಂದ ಮನ್ನೆಯರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡ.

“ಜಗರಾಯ ಹೀಗೆ ನಿರತನಾಗಿರುವಾಗ ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತ ರಾಜನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರಕಿಸಲೆತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಅವನು ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೊಬ್ಬನನ್ನಾದರೂ ಪಡೆಯುವ ಉಪಾಯ ಮಾಡಿದ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದ. ಬಂಧಿತ ರಾಜನ ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವ ಅಗಸನನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿ ರಾಜನ ನಡುವಿನ ಮಗನನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುಗಳ ಆಸೆ ತೋರಿದ. ವಿಷಯವನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಡುವುದಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಅಗಸ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ. ರಾಜನಿಗೆ ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ದಿನ ಬಂದಾಗ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು (ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗೆ) ಮತ್ತು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನಿಂದ ತಾಳೆಗರಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಒಯ್ಯ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನೊಂದಿಗಿದ್ದ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನನ್ನಾದರೂ ಕಳಿಸಿಕೊಡುವಂತೆಯೂ ಅಗಸನು ಅವನ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸುವ ಭರವಸೆಯನ್ನು ತಾನು ನೀಡುವುದಾಗಿಯೂ ರಾಜನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡ. ರಾಜ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಮಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ, ಏಕೆಂದರೆ ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಷದ ಹಿರಿಯ ಮಗನನ್ನು ಅಗಸ ಒಯ್ಯುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹುಡುಗನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿಡುತ್ತ ಏನೂ ಹೆದರಬೇಡ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ನೋವು ಉಂಟಾದರೂ ಅಳಬಾರದೆಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಿದ. ರಕ್ಷಕರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಲೋಸುಗ ಅಗಸ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ದೂರ ಸರಿಯುವಂಥ ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟ; ಮತ್ತು “ತಲ್ಲಾ! ತಲ್ಲಾ!” ಎಂದರೆ “ದೂರ ಸರಿಯಿರಿ! ದೂರ ಸರಿಯಿರಿ!” ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಹೊರಕ್ಕೆ ನಡೆದ. ಆದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟರು ಮತ್ತು ಅವನು ದುರ್ಗದಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಮೂರು ದಿನ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಎಚಮನ ಬಿಡಾರ ನಗರದಿಂದ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ದೂರವಿತ್ತು ಮತ್ತು ಹುಡುಗನನ್ನು ಆ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಮತ್ತು ಅವನ ಎಲ್ಲ ಸೈನ್ಯ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ಸಂಭ್ರಮ ಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡರು”.

“ಈ ಸುದ್ದಿ ಹೊರಗೆಲ್ಲ ಹರಡಿ ಜಗರಾಯನ ಕಿವಿ ತಲುಪಲಾಗಿ ಅವನು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲಾಗಿ ಅದು ನಿಜವೆಂದು ಕಂಡುಬಂತು. ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟೊಂದು ಕಲಕಿತೆಂದರೆ ಅವನು ಹಲವಾರು ದಿನ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ತನ್ನ ಬಂಧಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಜನ ರಕ್ಷಕ ದಳವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿಗೊಳಿಸಿದ, ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿದ ಮತ್ತು ಯಾರೂ ರಾಜನಿಗೆ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಒರಟು ಕಾಯಿಪಲ್ಯೆ ಬಿಟ್ಟು ತಿನ್ನಲು ಬೇರೇನನ್ನೂ ಕೊಡಕೊಡದೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ.”[7]

ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ ಹತ್ತಿರ ರಾಜನ ಮಗ ಇರುವುದು ಗೊತ್ತಾದ ತಕ್ಷಣ ಜಗರಾಯನ ನಾಲ್ವರು ದಳವಾಯಿಗಳು ಎಂಟು ಸಾವಿರ ಯೋಧರೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಪಕ್ಷ ಸೇರಿದರು; ಅದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ಯೋಧರಾದರು ಮತ್ತು ಈಗ ನ್ಯಾಯವಾದ ರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಭರವಸೆ ಮೂಡಿತು. ಆದುದರಿಂದ, ಅವನು ರಾಜನನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡಲು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಂಡ. ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ರಾಜ ಬಂಧಿಖಾನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜಾಗದವರೆಗೆ ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋಡಲೆತ್ತಿಸುವ ಭರವಸೆ ನೀಡಿದ. ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿದ. ಈ ನಿರ್ಧಾರ ಈಡೇರಿಸಲು ಅವರು ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಾವು ಅವನ ಸೇನೆ ಸೇರಬಯಸಿರುವುದಾಗಿ ದಳವಾಯಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿ, ಸಂಬಳ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಕೆಲದಿನಗಳ ನಂತರ ರಾಜನ ಬಂಧಿಖಾನೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರಕಿಸುವ ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗ ಅಗೆಯತೊಡಗಿದರು. ತನ್ನ ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಸೈನಿಕರು ಹೀಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಜ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾದ ಮತ್ತು ಅವರು ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕಿ ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ ತಾಳೆಗರಿ ಓಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ ಇನ್ನೂ ಚಕಿತನಾದ. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಈ ಜನರನ್ನು ನಂಬಬೇಕೆಂದೂ ಅವರು ಅವನನ್ನು ದುರ್ಗದ ಹೊರಗೆ ಕರೆತರುವುದಾಗಿಯೂ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ರಾಜ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ. ಅವನು

ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ತನ್ನ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳಚಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಟ್ಟೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡ; ತನ್ನ ಮಡದಿ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರಿಯರಿಗೆ ವಿದಾಯ ಹೇಳುತ್ತ ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದಾಗ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಿರುವುದರಿಂದ ಭಯಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದ.”

“ಆದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇದೇ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆದುದೇನೆಂದರೆ ರಾತ್ರಿ ಪಂಜು ಹಿಡಿದು ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೈನಿಕರಲ್ಲೊಬ್ಬ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ. ಅವನ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಇತರರು ಓಡಿಬಂದರು ಮತ್ತು ಅಗೆಯಲಾಗಿ ಅವರು ನೆಲ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರು. ಅವರು ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅರಮನೆಯವರೆಗೆ ಬಂದರು. ನತದೃಷ್ಟ ರಾಜ ಪಾರಾಗಲು ಅದರಲ್ಲಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿದರು. ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಜಗರಾಯನಿಗೆ ಅಪಾಯದ ಸೂಚನೆ ಕೊಡಲಾಗಿ ಅವನು ರಾಜನನ್ನು ಅಧಿಕ ಕಾವಲುಗಾರರೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಒಳಗಿರುವ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವ ಕೋಣೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ. ಹೀಗಾಗಿ ಬಡಪಾಯಿ ಬಂಧಿ ಪಾರಾಗುವ ಆಸೆ ಬಿಟ್ಟ”.

“ಈ ಯುಕ್ತಿ ಫಲಿಸದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಐನೂರು ಯೋಧರ ದಳವಾಯಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಅವಕಾಶ ಸಿಗುತ್ತಲೆ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜನನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡಲು ಲಂಚ ಕೊಟ್ಟ. ಇತಿಯೊಬ್ಬಜಾ[8] ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಈತ ಒಂದು ದಿನ ಶರಣಾಗತನಾದ ಪಾಳೆಯಗಾರನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೋಸುಗ ಜಗರಾಯ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೋದುದನ್ನು ಮತ್ತು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಐದು ಸಾವಿರ ಜನ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದು ತಾಸಿನೊಳಗೆ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನು ಕೊಂದು ಮೂರು ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಡಲೆ ಬಂದು ದುರ್ಗ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ. ಆದರೆ ಜಗರಾಯ ಹೆಚ್ಚು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದ; ಅವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಬಲಗಳೊಂದಿಗೆ ವಾಪಸು ಬಂದು ಇತಿಯೊಬ್ಬಜಾನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರದ ದಿಡ್ಡೀಬಾಗಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ದಳವಾಯಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಐದುನೂರು ಅನುಯಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದ.

“ಈ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಕ್ರುಧನಾದ ಜಗರಾಯ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯನ ಪಕ್ಷ ಬಲಪಡಿಸಲು ರಾಜನನ್ನು ಮತ್ತು ಅವನ ಎಲ್ಲ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಅವನು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಚಿನಾಬ್ರಾಯ[9] ಎಂಬ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕಠಾರಿಯಿಂದ ಇರಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿಯೂ ನತದೃಷ್ಟ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ.

“ತನಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಬಂಡಾಯ ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬಂದಿ ತಾನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆತ್ತಿಸಿದ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೆ ಆಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಲಾಗಲಿ ತಾನು ಸಾಯಲೇಬೇಕೆಂದು – ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣಾಜನಕ ಮತ್ತು ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯ! – ಹೇಳಿದ ಚಿನಾಬ್ರಾಯನ ನಿರ್ಧಾರ ನೋಡಿ ರಾಜ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತಾಡಿದ ನಂತರ ಅವಳ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಕಡೆಯ ಮಗನನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿ ಅವನಿಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಮಾಡಿದ. ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳನ್ನೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಕೊಂದ. ತರುವಾಯ ಅವನು ಆಗಲೆ ವಿವಾಹಿತನಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಮೊದಲ ಮಗನನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲಾಗಿ ಅವನು ಅವಳ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಗಲದ ಉದ್ದ ಕತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದ. ಮತ್ತು ಸಿಂಹಾಸನದ ವಾರಸುದಾರನಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮಗನೂ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ತನಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ರಾಜ ಕೊಲ್ಲಲು ಮನಸ್ಸಾಗದ ಒಬ್ಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಳು; ಆದರೆ, ರಾಜರಕ್ತದ ಕುಟುಂಬದವರಾರೂ ಉಳಿಯಬಾರದು ಮತ್ತು ಸಿಂಹಾಸನ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯನಿಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಚಿನಾಬ್ರಾಯ ಅವಳನ್ನು ಕೊಂದ.

“ಈ ಘೋರ ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಕೆಲವು ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡರು ಮತ್ತು ಅದರ ಕ್ರೂರತನದಿಂದ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ ಪಕ್ಷ ಸೇರಿ ಅಗಸ ಪಾರು ಮಾಡಿದ್ದ ಮತ್ತು ರಾಜಮನೆತನದ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜಕುಮಾರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಈ ಲಜ್ಜಾಸ್ವದ ಅಮಾನುಷತೆಯಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಧೈಯ ನ್ಯಾಯವಾದುದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ತಾಳಿದ ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ತನ್ನ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಹತ್ತು

ಸಾವಿರ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಆಯ್ದು ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಯೋಧರು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಅನೇ ಕುದುರೆಗಳಿದ್ದ ಜಗರಾಯನಿಗೆ ಕಾಳಗದ ಕರೆಕೊಟ್ಟ. ಎಚಮ ಅವನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸಿದ – “ಈಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ರಾಜ ಮತ್ತು ಅವನ ಎಲ್ಲ ಕುಟುಂಬ ಕೊಂದು ನಿನ್ನಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಿ ತಂದು ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನೇ ಉಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನೆಲ್ಲ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಅವನನ್ನು ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು, ಆಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗುವನು”.

“ಜಗರಾಯ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಇದರಿಂದ ಜಾರಿಕೊಳ್ಳಲೆತ್ತಿಸಿದ; ಆದರೆ ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಸೈನಿಕರಿದ್ದುದರಿಂದ ತಾನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಎಚಮ ನಾಯಿಕ್ ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯ ಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೊಂದಿ ಕಾದಲು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ. ಆದುದರಿಂದ, ಅವನು ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ರಣರಂಗಕ್ಕಿಳಿದ. ಎಚಮ ನಾಯಿಕ್ ಒಂದು ಹರಿದಾರಿ ದೂರ ಉಳಿದ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಯೋಧರಿಗೆ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಹತ್ತು ಸಾವಿರದೊಂದಿಗೆ ಅವನು ಕಾಳಗ ಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ ತಾನೆ ಮೊದಲಿಗಿನಾಗಿ ಕಾದಿದ; ಅವನು ಎಷ್ಟು ರೊಚ್ಚು ಮತ್ತು ರಭಸದಿಂದ ಕಾದಿದನೆಂದರೆ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಜನರೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಭ್ರಾತೃಯನನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ್ದ ಜಗರಾಯ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಶತ್ರುವಿಗೆ ಸಂದುಗಳು ಸಿಕ್ಕವು, ಮತ್ತು ಅನೇಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪಿದರು. ಎಚಮನಾಯಿಕ್ ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಜಗರಾಯನ ಡೇರೆಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲ ರಾಜ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಚಿಕರಾಯನ ಮಗ ಯುವ ರಾಜಕುಮಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾದ ವಾರಸುದಾರ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಬೀಸನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ.

ಅವನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಳ್ಳೆ ವಿಪುಲವಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಬರಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಅವನಿಗೆ ಎರಡು ದಶಲಕ್ಷ ಮೌಲ್ಯದಷ್ಟು ದೊರೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿಜಯದ ನಂತರ ಅನೇಕ ಮನ್ನೆಯರು ತಾವಾಗಿಯೆ ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ ಪಕ್ಷ ಸೇರಿದರು. ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆಂದರೆ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಅವನ ರಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ಯೋಧರಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರ ಹೊಂದಿದ ಜಗರಾಯ ಅಡವಿಗೆ ಓಡಿಹೋದ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಯುದ್ಧ ಈ ಎರಡು ವರ್ಷ[10] ಮುಂದುವರಿದು ಅದೃಷ್ಟ ಒಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಯುವ ರಾಜಕುಮಾರನ ಪಕ್ಷ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಾಗಿದೆ. ಮದುರೆಯ ಮಹಾನ್ ನಾಯಿಕ್[11] ಬೀಸನಗ ರಾಜನ ಅಡಿಕೆ ಪರಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದ. ಕೆಲವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ೬೦೦೦೦೦ ಪಗೋಡಾಗಳ ಭೂಗಂದಾಯ ಕೊಡುವ, ಮತ್ತು ತ್ರಾವಣ ಕೋರಿನವನಂತಹ ಅನೇಕ ರಾಜರು ಹಾಗೂ ಮನ್ನೆಯರನ್ನು ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಜಗರಾಯನ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿ ತಂಜಾವೂರಿನ ನಾಯಿಕ್‌ನ ವಿರುದ್ಧ ಅವನಿಗೆ ಆಸರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ (ಎಚಮನಾಯಿಕ್‌ನ) ಬಲ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಸಹ, ಕೊನೆಯವನು ಅಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಯುವಕ ರಾಜನ ನೆರವಿನಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈಗ ತ್ರಿಂಚನೆಪಾಲಿ[12]ಯ ವಿಶಾಲ ಖುಲ್ಲಾ ಮೈದಾನಗಳ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಕ್ಷ ಪಡೆದಿದ್ದ ನೂರು ಸಾವಿರ ಜನರಲ್ಲದೆ ಒಂದು ದಶಲಕ್ಷದಷ್ಟು ಯೋಧರೂ ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ.

“ಈ ಆಂತರಿಕ ಯುದ್ಧದ ಲಾಭ ಪಡೆದು ಸ್ಯಾನ್ ಥೋಮೆ[13] ನಗರ – ಅದು ಇದುವರೆಗೆ ಬೀಸನಗದ ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಭೂಕಂದಾಯ ಮತ್ತು ಸುಂಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೆಲವು ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಓಲೈಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವರು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಪೋರ್ತುಗೀಜರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು – ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಪೋರ್ತುಗಾಲದ ರಾಜನ ಸ್ವತ್ತಾಗಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿತು. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ತನ್ನ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿತು. ಅವನು ನಾನು ಆಮೇಲೆ ಹೇಳಲಿರುವಂತೆ ಹಾಗೆಯೆ ಮಾಡಿದ. ಏತನ್ಮಧ್ಯೆ, ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಮ್ಯಾನುವಲ್ ದ ಫ್ರಾಯಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ದಳವಾಯಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸಮೀಪ ಅದನ್ನು

ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ದುರ್ಗವಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತು ಅದರ ದಳವಾಯಿ ಶರಣಾಗಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಯಾರೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಸಮೀಪದಿಂದ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ”.

ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು. ದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ೧೫೦೦ ಜನರ ಅದರ ಕಾವಲುದಂಡು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿತು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧೀನವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ನೌಕಾಪಡೆ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಿತು.

ಮುಂಬರುವ ಕತೆ ನನಗನಿಸುವಂತೆ ಇದುವರೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಓದುಗರಿಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅತಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಸದ್ಯ ಅದರ ಖಚಿತತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ ಮತ್ತು ಈಗಾಗಲೇ ಕೊಡಲಾಗಿರುವ ವಂಶಾವಳಿ ಪಟ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಓದೋಣ.[14]

ಒಂದನೆಯ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಸಹೋದರಿಯಿದ್ದಳು. ಅವಳನ್ನು ಬ್ಯಾರಡಸ್ ‘ಒಬೊ’ (ಬಹುಶಃ ಓಬಳ) ರಾಯನೆಂದು ಕರೆಯುವ ಪಾಳೆಯಗಾರನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವನಿದ್ದ ಸೋದರಳಿಯರೆಂದರೆ ಅವನ ಸಹೋದರ ಮೂರನೆಯ ರಾಮನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಎರಡನೆಯ ತಿರುಮಲ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ರಂಗ ಮಾತ್ರ ಎರಡನೆಯ ತಿರುಮಲನಿಗೆ ಪುತ್ರರಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ರಂಗನಿಗೆ ‘ಹಲವು ಸಹೋದರರಲ್ಲೊಬ್ಬ’ನೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಮ ಎಂಬ ಪುತ್ರನಿದ್ದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೪ರಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ವೆಂಕಟನ ಮರಣಾನಂತರ ರಾಜನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದ ಮತ್ತು ಮೂರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ, ಬ್ಯಾರಡಸ್ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ, ಸೋದರಳಿಯ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ ‘ಚಿಕ್ಕರಾಯ’ ಅಥವಾ ‘ಯುವರಾಜ’ನೆಂದು ಕರೆಯಲಾದ ಮೂರನೆಯ ರಂಗನೇ ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ, ಅವನು ೧೬೧೪ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾದ, ಆದರೆ ತರುವಾಯ ಪದಚ್ಯುತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತಾನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬಲವಂತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅವನ ಮೊದಲ ಮಗ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ ಮತ್ತು ಅವನ ಕಡೆಯ ಮಗ ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ. ‘ನಡುವಿನ ಮಗ’ ಪಾರಾದ, ಮತ್ತು ಎಚ್ಚಮನಾಯಕನೆಂಬ ಹಿತ್ತೈಷಿ ಪಾಳೆಯಗಾರನಿಂದ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಮಗ ಬಹುಶಃ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಂಗ. ಜಗರಾಯನ ಮಗಳು ಬಾಯಮ್ ಮತ್ತು ನರ್ಪರಾಯನ ಹೆಸರಿಸಲಿಲ್ಲದ ಸಹೋದರಿ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟನ ಇಬ್ಬರು ರಾಣಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಬಾಯಮ್ಮ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಅವನು ರಾಜಾ ವೆಂಕಟನ ಮಗ ಎಂಬ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಒಂದನೆಯ ವೆಂಕಟನ ಸೋದರ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅವನನ್ನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುವ ಸಂಚು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅನಂತರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಂಗನನ್ನುಳಿದು ಮೂರನೆಯ ರಂಗ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ರಾಜಕುಟುಂಬವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು.

ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಕತೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವಿನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾರೆವು; ಆದರೆ, ಅದೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟು ಕತೆಯಾಗಿರುವುದು ತೀರ ಅಸಂಭವ, ಮತ್ತು ಈ ಘಟನೆಗಳ ಕಾಲ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೪ರ ಮತ್ತು ೧೬೧೬ರ ಮಧ್ಯೆ ಬ್ಯಾರಡಸ್‌ನ ಪತ್ರದ ದಿನಾಂಕ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೨ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ – ಎಂದು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಿ ಸದ್ಯ ನಾವು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕಾದಿಂದ ಆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮೇಲಿನ ವಂಶಾವಳಿ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಶಾಸನಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೪ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಪೆದ್ದ ವೆಂಕಟರಾಜನೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ ೧೬೩೪ರ ನಡುವಣ ಯಾವ ದಿನಾಂಕವನ್ನೂ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೮೩ರಲ್ಲಿ ಆಗ ನನಗೆ ತಲುಪಿದ ಶಾಸನಗಳ ವರದಿಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರ ಹೆಸರುಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ.[15] ಅವುಗಳ ಖಚಿತತೆಯ

ಬಗೆಗೆ ನನಗೆ ಏನೂ ಖಾತರಿಯಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಇದ್ದಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಹೀಗಿದೆ:

	ಕ್ರಿ. ಶ.
ರಂಗ	೧೬೧೯
ರಾಮ	೧೬೨೦-೧೬೨೨
ರಂಗ	೧೬೨೩
ವೆಂಕಟ	೧೬೨೩
ರಾಮ	೧೬೨೯
ವೆಂಕಟ	೧೬೩೬

ಕೊನೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಕಾಲ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸರಿಯಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೩೩ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಚಂದ್ರಗಿರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತವಾದ ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಡಚ್‌ರನ್ನು 'ಪ್ಯಾಲಿಯಕೇಟ್' ಅಥವಾ ಪುಲಿಕಟ್‌ನಿಂದ ಹೊರಹಾಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಪೋರ್ತುಗೀಜರು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮತ್ತು ರಾಜನು ನೆಲದಿಂದ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಯಿತು. ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ತನ್ನ ಹನ್ನೆರಡು ನೌಕೆಗಳನ್ನು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ ಕಳಿಸಿದ. ಆದರೆ, ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಗಲಭೆಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಬಳಸಬೇಕಾಯಿತೆಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ನೀಡಿ ರಾಜನು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ರಾಜನ ಪಾಲಿನ ಒಪ್ಪಂದ ಈಡೇರದಿದ್ದರಿಂದ ಪೋರ್ತುಗೀಜರ ಯೋಜನೆ ಪುನಃ ತಲೆಕೆಳಗಾದ ಎರಡನೆಯ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯಶ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ನೌಕಾಪಡೆ ತೆರಳಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜ ಡಚ್ ವಸಾಹತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದ. ಆದರೆ, ಬಹಳ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಟ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಮತ್ತು ಹಾಲಂಡಿನವರು ತದನಂತರ ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗದೆ ಉಳಿದರು.

ಟೋರ್ಡ ಟೊಂಬೊದಲ್ಲಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿದ್ದ 'ಲಿವ್ರೋಸ್ ದಾಸ್ ಮಾಂಕೊಜ್'ನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿರುವುದಾಗಿ ಸೆನ್ಟೋರ್ ಲೋಪ್ಸ್ ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ೩೪ನೆಯ ಸಂಪುಟ ಫೋಲಿಯೊ (೯೧-೯೯)ದಲ್ಲಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೆಲಿಯಾಪುರ (ಸ್ಯಾನ್ ಥೋಮೆ) ದ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಜನರಲ್, ಕಂಪನಿ ಆಫ್ ಜೀಸನ್‌ನ ಪಾದ್ರ್ ಪೆರೊ ಮೆಕ್ಸಿಯಾ ಮತ್ತು ಬಿಶಪ್ ಬರೆದಿರುವರು. ಮಿಕ್ಕ ದಸ್ತವಜುಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ ವೆಲ್ಲೋರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜನ ಎರಡು ತಾಳೆಗರಿ ಓಲೆಗಳ ಅನುವಾದಗಳು ನೋಡಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ರಾಜ ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ್ದ ಮತ್ತು ತಿಮ್ಮರಾಯನೆಂಬವನು ಅವನ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆದ್ದಿದ್ದ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೩೯ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನಿಗೆ ರಂಗ ಅಥವಾ ಶ್ರೀರಂಗ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಮತ್ತು ಅವನು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ವರ್ಷ ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿಲ್ದಾಣದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾಗಿದ್ದ ಮಿಸ್ಟರ್ ಡೇ ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೈಲು ಅಗಲ ಐದು ಮೈಲು ಉದ್ದವಿರುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಾಜನಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದ. ಸೇಂಟ್ ಜಾರ್ಜ್ ಕೋಟೆ ನಂತರ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದು ಇದರ ಮೇಲೆಯೆ. ಮದ್ರಾಸಿನ ಬಳಿಯ ನಾಡನ್ನು ಆಗ ಒಬ್ಬ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ಅಥವಾ ನಾಯಕ

ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ತನ್ನ ನಾಮ ಮಾತ್ರದ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಇಚ್ಛೆ ಅಥವಾ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟೊಂದು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದರೆ ರಾಯ ಹೊಸ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಂಗರಾಯಲಪಟ್ಟವನು ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಪಟ್ಟಣ ಎಂದು ಹೆಸರಿಡ ಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ನಾಯಕನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರಾದ ಚೆನ್ನನ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ 'ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಮ್' ಎಂದೇ ಹೆಸರಿಟ್ಟ. ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಹಿಂದೂಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪರಿಚಿತವಿದೆ. ಏನಿದ್ದರೂ ಅದು ಸ್ಥಳೀಯ ಪರಂಪರಾಭಿಪ್ರಾಯ ಮಾತ್ರ. ಈ ರಾಜ ಬಹುಶಃ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೪೪ರಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಆರನೆಯ ರಂಗನಾಗಿದ್ದ.

ಈ ದಿನಾಂಕ ತರುವಾಯ ನನ್ನ (ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ಮತ್ತು ಪರಿಶೀಲಿಸದ) ಶಾಸನಗಳು ಕೆಳಗಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಮತ್ತು ದಿನಾಂಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ.

	ಕ್ರಿ. ಶ.
ರಂಗ	೧೬೪೩, ೧೬೪೭, ೧೬೫೫, ೧೬೬೨, ೧೬೬೩, ೧೬೬೫, ೧೬೬೭, ೧೬೭೮
ವೆಂಕಟ	೧೬೭೮, ೧೬೮೦
ರಂಗ	೧೬೯೨
ವೆಂಕಟ	೧೭೦೬
ರಂಗ	೧೭೧೬
ಮಹಾದೇವ	೧೭೨೪
ರಂಗ	೧೭೨೯
ವೆಂಕಟ	೧೭೩೨
ರಾಮ	೧೭೩೯
ವೆಂಕಟ	೧೭೪೪
ವೆಂಕಟ	೧೭೯೧, ೧೭೯೨, ೧೭೯೩

ಆನೆಗುಂದಿಯ ಹಳೆಯ ಮನೆತನದ ಆಸ್ತಿಯ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೊಗಲ ಸಾಮ್ರಾಟನ ಸಾಮಂತ ರಾಜ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದರೆಂದು ಸರ್ ಥಾಮಸ್ ಮನ್ರೊನ ಕಾಗದಗಳಿಂದ ನಾನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೪೯ರಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮರಾಠರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೫ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಹೈದರಲಿ ಅದನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದ. ಆದರೆ ಅದು ಟೀಪು (ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ)ನ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಅರೆಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಮಂತ ರಾಜ್ಯವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ತನ್ನ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿದ್ದಾಗ ಅನುತಾಪ ಅಥವಾ ಅನುಕಂಪದ ಆಧಿಕ್ಯಕ್ಕೇನೂ ಈಡಾಗದ ಟೀಪು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೬ರಲ್ಲಿ ಆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ

ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹದಿಮೂರು ವರ್ಷ ತರುವಾಯ ಅವನು ಸೆರಿಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ, ಮತ್ತು ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಜರುಗಿದ ಆಸ್ತಿ ವರ್ಗಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಚಿಕ್ಕಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೈದರಾಬಾದ ನಿಜಾಮನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತಮ್ಮ ಬದಿಯಲ್ಲಿನ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರು. ಈ ಭೂಮಿನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕೆಲಮಟ್ಟಿನ ಪರಿಹಾರ ವೆಂದು ಸರ್ಕಾರ ತೀರ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ಆನೆಗುಂದಿ ಮನೆತನದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಗೆ ವರ್ಷಾಶನ ನೀಡಿದೆ. ಅದನ್ನೀಗ ರದ್ದುಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

—
ಆಕರ: ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ೧೯೯೨, ಮೂಲ : ರಾಬರ್ಟ್ ಸಿವೆಲ್, ಅನುವಾದ: ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ, (ಪುಟ ೨೪೨-೨೫೬), ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

[1] ಕಾರ್ಟಾರಿಯೊ ದೊಸ್ ಜೆಸುಟೊಸ್ (ಕಂತೆ ೩೬, ಕಟ್ಟು ೬೫ ನಂ. ೨೨, ಲಿಸ್ಬನ್‌ನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪತ್ರಾಗಾರ. ಅರ್ಕ್ಯವೊ ದ ಟೊರ್ ದೊ ಟೊಂಬೊದಲ್ಲಿ). ಅಂಟೊನಿಯೊ ಬಾಕರೊ, ಡೆಕಡಾ, ೧೩ ಪು. ೨೯೬ರೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ. ಅದೇ ದಾರುಣ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಹೇಳುವ ಇನ್ನೂ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಾದ “ಡೊಕುಮೆಂಟೊಜ್ ರಿಮೆಟಿಡೊಸ್ ದ ಇಂಡಿಯಾ, ಅಥವಾ ಲಿವ್ರೊಸ್ ದೇಸ್ ಮಾಂಕೊಜ್, t.i.೩೫೯ ಮತ್ತು t.i. ೩೭೦-೩೭೧, ರತ್ನ ಮಿಸ್ಟರ್ ಲೋಪ್ಸ್ ನನ್ನ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ.

[2] ಪು. ೨೩೨ರ ಮೇಲಿನ ವಂಶಾವಳಿ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಂದನೆಯ ವೆಂಕಟ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಜವಂಶದ ಪ್ರಥಮ ವಾಸ್ತವಿಕ ರಾಜನಾದ ತಿರುಮಲನ ಮಗ. ಬ್ಯಾರಡೊಸ್ ಹೇಳುವಂತೆ ‘ಚಿಕ್ಕ’ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿಂಹಾಸನದ ವಾರಸುದಾರನಿಗೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಸರಾದುದರಿಂದ ಭ್ರಾತೃಯ ಚಿಕ್ಕರಾಯ ಮೂರನೆಯ ರಂಗ ಆಗಿರಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ‘ಹಲವು ಸಹೋದರರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ’ಹಾಗೂ ರಂಗನ ಮಗನಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಮ, ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಗಟು ಸಂಹಾರದಿಂದ ಪಾರಾದ ಬಾಲಕನಾಗುತ್ತಾನೆ.

[3] ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ‘ಚಿಕ್ಕರಾಯ’ಎಂದರೆ ‘ಚಿಕ್ಕ’ಅಥವಾ ‘ಯುವ’ರಾಯ ಎಂದರ್ಥ.

[4] ಚಂದ್ರಗಿರಿ.

[5] ಇದು ಯಾರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆ ಹೆಸರು ಬಹುಶಃ ‘ಓಬಳ’.

[6] ಈ ಯುವಕ ಇಮ್ಮಡಿ ವಿವಾಹದಿಂದ ಜಗರಾಯನ ಭ್ರಾತೃಯನಾಗಿದ್ದ. ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟನ ಭ್ರಾತೃಯಳಾಗಿದ್ದಳು ಮತ್ತು, ಆದುದರಿಂದ, ವಿವಾಹದಿಂದ ರಾಣಿ ಬಾಯಮ್ಮನ ಭ್ರಾತೃಯಳು. ಬಾಯಮ್ಮ ಜಗರಾಯನ ಮಗಳು.

[7] ಬ್ರೆಡೊಸ್, ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿರಿ: ಪು. ೨೪೫, ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ (ಅನು).

[8] ಬಹುಶಃ ಇತೆ ಓಬಳೇಶ್ವರ.

[9] ಚೆನ್ನ ಓಬಳರಾಯ.

[10] ಇದನ್ನು ಬರೆದುದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೬ರಲ್ಲಿ.

[11] ಇವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೦೯ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೨೩ರವರೆಗೆ ಮದುರಾದ ನಾಯಕ್ಕ(ನಾಯಕ)ನಾಗಿದ್ದ ಮುತ್ತುವೀರಪ್ಪ. ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಂಜಾವೂರಿನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಮಿಸ್ಸರ್ ನೆಲ್ಸನ್ ('ಮದುರಾ ಕಂಟ್ರಿ')ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೩೫ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ನೂನಿಜ್ ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದ ಮಹತ್ವದ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮದುರೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಇದು ಇತರ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಪಡೆದ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೧೪ರಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಮದುರೆಯ ನಾಯಕ ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದ ಆದಾಗ್ಯೂ ಜನರು ತಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿದ್ದ ಪಾಂಡ್ಯನ್ರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಆಗಾಗ ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲೊಬ್ಬನನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೨೩ರಷ್ಟು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ('ಸೈಚ್ ಆಫ್ ದ ಡಿನ್ಯಾಸ್ವೀಜ್ ಆಫ್ ಸದರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ', ೮೫).

[12] ತ್ರಿಚಿನಾಪಳ್ಳಿ.

[13] ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಪೋರ್ತುಗೀಜರಿಂದ ಹಲವು ಬಾರಿ 'ಮೆಲ್ಲಿಯಾಪೂರ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದ ಅದರ ಹೆಸರು ಮೈಲಾಪುರ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಮೊದಲು ಬರೆಯುತ್ತ ಲಿನ್ ಸ್ಕೂಟನ್ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ "ಈ ಪಟ್ಟಣ.... ಈಗ ನರಸಿಂಗನ ಮತ್ತು ಕೋರಮಂಡಲ ಕರಾವಳಿಯ ಪ್ರಮುಖ ನಗರ".

[14] ಮರೆತು ಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ನೋಡಿರಿ : ಪುಟ ೨೩೧ ಮರೆತುಹೋದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯನಗರ, ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ (ಅನು).

[15] "ಸೈಚ್ ಆಫ್ ದ ಡಿನ್ಯಾಸ್ವೀಜ್ ಆಫ್ ಸದರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ" ಪು. ೧೧೨.

ಅನುಬಂಧ-೧ : ಮಹಾನವಮಿ ಮಹೋತ್ಸವ

ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಹಬ್ಬದಾಚರಣೆ

ತಾವು ಅನುಭವಿಸಿ ಆನಂದಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮೂರು ನಾಡಹಬ್ಬಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ವಿವರವಾದ ವರದಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಅವು ಹೋಳಿ, ದೀಪಾವಳಿ ಮತ್ತು ಮಹಾನವಮಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿಜೃಂಭಿತವೂ ವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಆದುದು ಮಹಾನವಮಿ ಮಹೋತ್ಸವ. ಆ ಹಿಂದೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಈ ಉತ್ಸವವು ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಡಹಬ್ಬವಾಯಿತು. ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು, ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ, ಸೇನಾಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಸಡಗರದ ಈ ಉತ್ಸವಗಳು ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸಿದ್ದವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಟಲಿಯ ನಿಕೋಲ-ದ-ಕೊಂತಿ (೧೪೨೦-೨೧) ಪರ್ಶಿಯಾದ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ (೧೪೪೩) ಈ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಂಡರೆ, ಪೋರ್ತುಗಲಿನ ಡೊಮ್ಯಾಂಗೋ ಪ್ಯಾಸ್ (೧೫೨೦-೨೨) ಹಾಗೂ ಫೆನೋರ ನೂನಿಜ್ (೧೫೩೫-೩೬) ಅವುಗಳನ್ನು ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದ್ದರು.

ವಿಜಯಸೌಧ

ಮಹಾನವಮಿಯು ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಹಬ್ಬವಾಗಿ ತೈಂಬುದನ್ನು ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಅರಿತಿದ್ದ. ದಂಡನಾಯಕರಿಂದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೆಂದೇ ಈ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಅವರು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ನೂನಿಜ್ ಕೂಡ ಕೇಳಿದ್ದ. ಈ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದರೆ, ಇದರ ಆಚರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಮಹಾಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ 'ವಿಜಯಸೌಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಇದು ವಿಜಯದಶಮಿ (ಮಹಾನವಮಿ) ಹಬ್ಬದಾಚರಣೆಯ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸೌಧದ ಅವಶೇಷಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿದ್ದು, ಅದನ್ನು 'ಮಹಾನವಮಿ ದಿಬ್ಬ' ಮತ್ತು 'ವಿಜಯಮಂಟಪ' ಎಂದು ಈಗ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯ (ಅ-೨)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಗೊಂಡಿರುವ 'ಗೋಪುರ ವೇದಿಕೆ'ಯು ಇದಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಈ ಹಬ್ಬದ ಒಂಬತ್ತು-ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಿಳಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದ ಚತುರ ನಾಟ್ಯಗಾರ್ತಿಯರನ್ನು ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳನ್ನು ಕಡುಗಲಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು, ಈ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂಬ ಕಡ್ಡಾಯದ ಕರೆಯು ಅಧೀನ ಅರಸರಿಗೆ, ದಂಡನಾಯಕರಿಗೆ, ಸಾಮಂತರಿಗೆ ಅರಸನಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯದ ಪರ ಯುದ್ಧ ನಿರತರಾದವರನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ದಂಡನಾಯಕರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ದಾರಿ ತುಳಿದು, ದೂರ ದೂರದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪ್ರವಾಸಿಗರು ವರದಿ ಮಾಡಿರುವರು. ಇವರಾರೂ ಬರಿಗೈಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಪ್ರಜಾಮಂಡಳಿಯೊಡಗೂಡಿ, ಅರಸನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಅಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತು-ಒಡವೆ-ವನಿತೆಯರನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧಕವಚ ಹಾಗೂ ಹೌಡಾಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಗಜಗಳು ಗಾರುಡಿಗರನ್ನು ಮತ್ತು ಪಂಜುಪಟುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಭೋರ್ಗರೆವ ಮೋಡಗಳಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗರೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಗಮನಿಸಿದ್ದ. ಇದೊಂದು ವಾಸ್ತವ ದೃಶ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುವುದು, ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಕವಿಯಾದ ಚಂದ್ರಶೇಖರನೂ 'ನೀಲದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನರಂಗ'ವನ್ನು ರಜಾಕ್ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದೂವರೆ ದಶಕದ ಮುಂಚೆ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೩೦)ಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ (ಪಂಪಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನಂ ೮೬-ವ) ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿದಿರುವನು.

ಉತ್ಸವದ ತೆರೆದಂಗಳ

ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೪೪೬ರ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ತನ್ನ ಅನುಭವ ವನ್ನು ಮುಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಂಚಿಕೊಂಡಿರುವನು. 'ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಯ ದಣ್ಣಾಯಕರು, ಅಧಿರಾಜರು, ಸಾಮಂತರು ತಮ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಗುಂಪುಗೊಂಡು ಅರಮನೆಯ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಾಗ, ಅದು 'ಪಚ್ಚೆರಾಗದ ಸಾಗರದಂತೆ ತೊಯ್ಯಡುವಂತೆ' ಅವನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತಂತೆ. 'ಈ ಹಬ್ಬದ ನಿಮಿತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಡೇರಾಮಂಟಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಎರಡರಿಂದ ಐದು ಅಂತಸ್ತಿನವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವ ತಿರುಗಣೀ ಮನೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅತ್ಯಂತ ನಾಜೂಕಿನಿಂದ ಮೂಡಿಸಿದ ಸುಂದರವಾದ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದ, ಕಲ್ಪನಾತೀತವಾದ ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಪ್ರಾಣಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ನೂರನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಈ ಡೇರೆಗಳು ಅಲಂಕಾರ ಗೊಂಡಿದ್ದವು'. ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯದ ರಹದಾರಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ನೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರದಿನ್ನೆಗಳ ಮಂಟಪಗಳು ಹಡಗಿನ ಘಟಸ್ತಂಬವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ಇಟಲಿಯ ಪ್ರವಾಸಿ ನಿಕೋಲ-ದ-ಕೊಂತಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಆ ಆವರಣದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಅಂತಸ್ತಿನ ಒಂದು ಅರಮನೆಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಡೇರಾ ಮಂಟಪದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದ ತೆರೆದಂಗಳವನ್ನೂ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ನೋಡಿದ್ದರೆ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ಕಂಡಿದ್ದನು.

ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ನಿಂತಿದ್ದ ಎರಡು ಬೃಹತ್ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ವಿಜಯಸೌಧದ ಎರಡು ಬದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಿರುವತ್ತರದ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳನ್ನು, ಇದರ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದಂಕಣದ ಸ್ತಂಬಸೌಧವನ್ನು, ವಿಜಯಸೌಧದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾಸ್ ಗುರುತಿಸಿದ್ದ. ಇದರ ಮುಂದೆ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗವಿದ್ದರೆ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತಿ ಇತ್ತು. ಕಳಿಂಗಾ ರಾಜ್ಯದ ವಿರುದ್ಧ ಜಯ ಸಾಧಿಸಿದ ನಂತರ ಸೌಧವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ 'ವಿಜಯಸೌಧ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಡಲಾಯಿತೆಂಬ ಅಭಿಮತವುಂಟು. ಇಲ್ಲಿಯ ಅರಮನೆಗಳ ಹಾಗೂ ವಿಜಯಸೌಧದ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ದ್ವಾರಮಂಟಪವಿತ್ತು. ಆ ವಿಶಾಲವಾದ ಆವರಣವನ್ನು ಮೂವತ್ತಾಲ್ಕು ಒಳದಾರಿಗಳು ವಿಭಜಿಸಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಿರು ಎತ್ತರದ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳು (ಬಹುಶಃ ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್ ಗುರುತಿಸಿದ ತಿರುಗು ಡೇರಾಮಂಟಪ) ಪ್ಯಾಸ್‌ನ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿದ್ದವು. ಇವು ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೂ ಶೃಂಗಾರ ಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನೂ ರಕ್ತಗಂಪು ಹಾಗೂ ಮರಕತ ಮಕಮಲ್ಲಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನೂ ಅವನು ಕಂಡಿದ್ದನು.

ಇಂತಹ ಇನ್ನೆರಡು ಕಟ್ಟಡಗಳು ಈ ಅಂಗಳದ ಪೂರ್ವ ಬಾಗಿಲಿನೆದುರು ಇದ್ದುದನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ನೋಡಿದ್ದನು. ಈ ಸೌಧದ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗ, ಎರಡು ಮಜಲಿನ ಜಗತಿ, ಪ್ರಧಾನ ಸ್ತಂಬಕಟ್ಟಡ, ಭಿತ್ತಿ, ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಕಸೂತಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಶೃಂಗರಿಸಲಾಗಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಇದರ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾದ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನ ಸೌಧ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸಿಂಹಾಸನ-ವಿಜಯನಗರ ರಾಜಾಸನ

ವಿಜಯಸೌಧವು ಪ್ರಾಂಗಣದ ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಸಿಂಹಾಸನವು ವಿಜಯದಶಮಿ ಉತ್ಸವದ ಹೃದಯವಾಗಿತ್ತು. ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದಾಚರಣೆಯ ನಿಮಿತ್ತ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಯಸೌಧದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಐದು ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವುದು ದಗತ್ಯ. ಅವು : ೧. ವೇದಿಕೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿದ್ದ (ಸೋಪಾನದ ಸಮೀಪ) ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಪಟಗುಡಿ; ೨. ವೇದಿಕೆಯ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಇದ್ದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ); ೩. ಸಿಂಹಾಸನದ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಣೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿದ್ದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮುಕುಟ; ೪. ಮತ್ತೊಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಣೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿದ್ದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಾದುಕೆ ಮತ್ತು ೫. ವೇದಿಕೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಾಸನ.

ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಸಾಮ್ರಾಟ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ. ಮೊದಲ ಮೂರು ವಂಶದ ಅರಸರು ಈ ದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿ, ಅವನ ಸೇವಕರಾಗಿ, ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಅವರ ದಾಖಲೆಗಳಂತೆ ಮಹಾನವಮಿ ಉತ್ಸವವೂ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಬಹುಶಃ ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಪಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನಂ ಕವಿಯು ಇದನ್ನು 'ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಒಡ್ಡೋಲಗ' ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದನೆಂದು ಕಾಣುವುದು. ವಿಜಯಸೌಧದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಅನರ್ಘ್ಯವೂ ಅದ್ಭುತವೂ ಆದ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮೂರ್ತಿಯ ಪೀಠವಾಗಿತ್ತು. ಸುವರ್ಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಸಿಂಹಗಳು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದ ಈ ಮಣಿಮಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಯೋನಿ (ರಂಧ್ರ) ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ (ಲಿಂಗ) ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ಮೊಳ ಎತ್ತರದ ಮಣಿಮಯ ಮುಕುಟವನ್ನು ಒಂದು ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದರೆ, ಅನರ್ಘ್ಯ ರತ್ನಗಳ ಕಾಲ್ಪೊಡರಿನಿಂದ ಅಲಂಕೃತ ಗೊಂಡಿದ್ದ, ರಟ್ಟಿಗಾತ್ರದ ಸುವರ್ಣ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇವೆರಡೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೈವೀ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿದ್ದವು. 'ಈ ಸಿಂಹಾಸನ ವನ್ನೇರುವ ಅರ್ಹತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾತ್ವಿಕನಾದ ದೈವೀಪುರುಷನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಂಟೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಾರೂ ಇದನ್ನು ಏರುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ', ಎಂದು ನೂನಿಜ್, ಪ್ಯಾಸ್, ಮೊದಲಾದವರು ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿದಿರುವರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಆಳುವ ಅರಸನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಾಜಾಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ರಾಜಾಸನವನ್ನು ಮಕಮಲ್ಲಿನ ಮೆತ್ತೆಯಿಂದ ಮಾಡಿ, ಮುತ್ತು-ರತ್ನಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅರಸನ ವಿಶೇಷ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ನೂನಿಜ್ ಇದನ್ನು ಸನಿಹದಿಂದ ನೋಡಿ

ನಿಬ್ಬರಗಾದಾಗ, ಒಡ್ಡೋಲಗದವನೊಬ್ಬ 'ಈ ಸುಂದರ ಆಸನದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನಂತೆ! 'ಇಂತಹುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ದೇಶದವರು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?' ಎಂಬ ಈ ಮಾತಿನ ಒಳಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ ನೂನಿಜ್ 'ಈ ಬಗೆಯ ಆಸನವನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ, ಇದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ನಮಗಿಲ್ಲ', ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನಂತೆ.

ಸುವರ್ಣದ ಎಳೆಗಳಿಂದ ಗುಲಾಬಿ ಹೂಗಳ ಕಸೂತಿ ಹಾಕಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ, ಪದರು ಪದರಿನ ಶ್ವೇತೋಸ್ತವನ್ನು ತೊಟ್ಟು, ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಈ ರಾಜಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸನನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ಸ್ವತಃ ಕಂಡಿದ್ದ.

ಮಹಾನವಮಿ ಸಮಾರಂಭದ ಆಚರಣೆಗಳು

ಮಹಾನವಮಿಯನ್ನು ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನವರಾತ್ರಿಯ ಹಬ್ಬವೆಂದೂ ದುಷ್ಕಶ್ಚಿಯ ವಿನಾಶವು ಈ ಹಬ್ಬದ ಪೌರಾಣಿಕ ಹೇತುವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ 'ವಿಜಯದಶಮಿ' (ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ) ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಿನವಿಡೀ ಉಪವಾಸ ವಿದ್ದು ಈ ಹಬ್ಬವನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಜಯಸಾಧನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಸಾಹಸ, ಸಂಪತ್ತನ್ನು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ದಶಮಿಯ ದಿನವನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳನ್ನು ವಿಜಯದಶಮಿ ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸರು, ಬೆಳಗಿನ ಅರ್ಧ ದಿನವನ್ನು ಪೂಜೆ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ, ಬಲಿ, ಮುಂತಾದವಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಳಿದರ್ಧವನ್ನು ವೈಭವ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಿನ ಪೂಜೆಯು ವಿಜಯಸೌಧದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭಗೊಂಡು, ಗಜರಾಜ-ರಾಜಾಶ್ವಗಳ ಪೂಜೆ, ಕುರಿಕೋಣಗಳ ಬಲಿ, ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಇವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಾಗ ಹಲವಾರು ಪುರೋಹಿತರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವೂ ಪರಿವಾರದವರ ಸಹಯೋಗವೂ ಅರಸನಿಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅರಸನು ವಿಶ್ರಮಿಸಿದರೂ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ರಾತ್ರಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದ ನಂತರವೇ ಉಪವಾಸ ಮುರಿದು ಅವನು ಉಪಹಾರ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಎರಡನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮೂರಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗಿ, ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜವೈಭವ, ಸೇನಾಶಕ್ತಿ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಸ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವರ್ಗದವರು, ನಿಪುಣ ಕಲಾವಿದರು, ಆಪ್ತಪರಿವಾರವು, ಅಧೀನ ಅರಸರು, ದಂಡನಾಯಕರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಚತುರ ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳು, ನಿಷ್ಣಾತ ನಾಟ್ಯ-ಸಂಗೀತ-ವಾದ್ಯವೃಂದಗಳು, ವಿಶೇಷ ಗೌರವಾನ್ವಿತರು, ವಿದೇಶಿಯರು ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅರಸನ ಅಂಗರಕ್ಷಕರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವ ಆಯುಧಧಾರಿಯೂ ಈ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಆಗ ಕಾಲಿಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ, ಆವರಣದೊಳಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಬ್ಬದಾಚರಣೆಯ ದೃಶ್ಯಭಾಗ್ಯವು ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಗಗನಕುಸುಮವಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅರಮನೆಯ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದವರಾರಿಗೂ ಈ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ.

ದರಾಬರು

ವಿಜಯಸೌಧದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ರಾಜಾಸನದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಕುಳಿತಾಗ, ಅವನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತ ಬಂಧುವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಮಾತ್ರ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನಗಳ ಏರ್ಪಾಡಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಖಡ್ಗದಾರಿ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ಹಡಪದವನು, ರಾಜಲಾಂಛನ ಹೊತ್ತವರು, ಚಾಮರಧಾರಿಗಳು, ಅರಸನ ಹಿಂದೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈ ದೇವತೆಯ ಚಾಮರಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಅರಸಿಯರು ಮತ್ತು

ಅಮಾತ್ಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಉಳಿದವರಾರಿಗೂ ಈ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾಡಿನ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ದಂಡನಾಯಕರಿಗೆ, ಸಾಮಂತರಿಗೆ, ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿವೇಶನಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಡೇರಾಮಂಟಪ ಅಥವಾ ಮೊಗಸಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಈ ಅನುಕೂಲತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜಕುಮಾರರಿಗೆ ವಿಜಯಸೌಧದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡು ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ (ಸಿಂಹಾಸನ ಸೌಧ?) ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ವಿಜಯಸೌಧದ ಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನೆಲ್ಲ ವಾದ್ಯಸಂಗೀತಗಾರರು, ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರು, ಜಟ್ಟಿಗಳು, ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಒಂಟೆ, ಕಾಲ್ಗಳದ ಭಟಾಗ್ರರು ಹಂಚಿಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಸೌಧವನ್ನು ಒಂಬತ್ತು ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಅತ್ಯಂತ ಮೇಲಿನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಅರಸನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರೆ ಎಳನೆಯ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿಯರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಾವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡು, ವಿದೇಶಿಯರಿಗೆ ರಾಜಪುತ್ರರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು. ಅರಸಿಯರಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಸ್ಥಳದ ಸುಳಿವು ನಮಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಅರಮನೆಯ ಮಾಡದ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಅವರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಆಸನದ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಸಾಮಂತರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ

ಸಾಮಂತರು, ನಾಯಕರು, ದಂಡಾಧಿಪರು, ಈ ಮುಂತಾದ ರಾಜ್ಯದ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಅರಸನ ಅನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಂಜೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪ್ರಧಾನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಅವರು ಆಯುಧಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ ತೊಟ್ಟು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಏರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೇದಿಕೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಇವರನ್ನು, ವೇದಿಕೆಯನ್ನೇರಲು ಅವರವರ ಅಂತಸ್ತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಒಬ್ಬರನಂತರ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ, ಅರಸನಿಗೆ ಅವರು ಗೌರವವನ್ನೂ ಕಪ್ಪವನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದೇಶಿ ಯಾತ್ರಿಕರು ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೈಕಟ್ಟಿ, ತಲೆಬಾಗಿ, ನೆಲ ನೋಡುತ್ತಾ ಅರಸನೆದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು; ಗೌರವ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮಾತ್ರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ದೀರ್ಘನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರಸನೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಿಯುವ ಧೈರ್ಯವಾಗಲೀ ಅವನನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ನೋಡುವ ದಾಷ್ಟ್ಯವಾಗಲೀ ಇವರಾರಿಗೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ!

ಎರಡು ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮಂತರು ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ದಾಖಲೆಗಳು ದೊರೆಯುವುವು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ದೂರದ ಗಡಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮೂರುನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಹಾದಿ ತುಳಿದು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ನವರಾತ್ರಿಯ ಮುನ್ನಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಯ್ದು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಹಲವೇ ಹಲವು ಯುದ್ಧ ಪಶು-ಪಟುಗಳನ್ನು ಅವರೊಡನೆ ಆವರಣದೊಳಗೆ ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಅರಸನಿಗೆ ಅವರು ಕಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಸುವಾಗ, ಅವರ ಸಂಜೋಗ ಸೇನಾಪಡೆಯ ಒಂದು ತುಕುಡಿಯು ಮುನ್ನಂಗಳದಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗೊಂಡು ನಿಂತು ಶಿಸ್ತಿನ ಕವಾಯತನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ನಾಯಕನ ಉಳಿದ ಸೇನೆಯು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅರಸನ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯಲು ಹಬ್ಬದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನದವರೆಗೂ ಅದು ಕಾಯಬೇಕಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಕಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದ ನೂನಿಜ್, ಅರಸನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ಎಲ್ಲ ನಾಯಂಕಾರರು ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ-ಆದಾಯ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ಪ್ರದೇಶದ (ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಶ್ರೀಲಂಕೆಯವರೆಗಿನ) ಸಾಮಂತನಾದ ಸಾಳ್ವನಾಯಕನೇ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ

೧೧,೦೦,೦೦೦ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳ (ಪಾದೋರ್) ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ೧/೩ ಭಾಗ (ಸು. ೩,೬೬,೬೬೬)ವನ್ನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಅರಸನಿಗೆ ಕಪ್ಪರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಉಳಿದವರ ವಾರ್ಷಿಕ ಸಂದಾಯ ಹೀಗಿತ್ತು:

೧. ಒರಿಸ್ಸಾ ಗಡಿ ಭಾಗದ ನಾಯಕನಾದ 'ಅಜಪರ್ಚತಿಮಪ' (ಅಜ್ಜಪ್ಪ-ತಿಮ್ಮಪ್ಪ)ನು ತನ್ನ ೮,೦೦,೦೦೦ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನದಲ್ಲಿ ೩,೦೦,೦೦೦ ಪದೋರ್‌ಗಳನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

೨. ಕೊಂಕಣನಾಡಿನ 'ಗಪನಾಯ್ಕ' (ಗೋಪನಾಯಕ) ೬,೦೦,೦೦೦ ವರಮಾನದಲ್ಲಿ ೧,೫೦,೦೦೦ನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

೩. ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರ ಪ್ರದೇಶದ 'ನರ್ವರಿ' (ನರಹರಿ) ತನ್ನ ೪,೦೦,೦೦೦ ವರಮಾನದಿಂದ ೨,೦೦,೦೦೦, 'ಮುಂಡೂಬಗೋಲ್' (ಮುಧ್ಗಲ್) 'ಬಿಜಪನಾಯ್ಕ' (ವೈಜಪನಾಯಕ) ೪,೦೦,೦೦೦ ವರಮಾನದಿಂದ ೧,೫೦,೦೦೦ ಸಂದಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೪. ೩,೦೦,೦೦೦ ವರಮಾನ ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ 'ಕಲಿ' (ಕಳಲಿ)ಯ 'ಚಿನಪನೈಕ' (ಚಿನ್ನಪ್ಪ ನಾಯಕ), 'ಬೊದಿಅಲ್-ಗುಯನ' (ಬಂಟ್ವಾಳ-ಗೋವೆ)ಯ 'ಬಿಜಪನೈಕ' (ಬಸಪ್ಪ ನಾಯಕ), 'ಗತೆ' (ಗುತ್ತಿ)ಯ 'ಅದಪನೈಕ' (ಆದಪ್ಪ ನಾಯಕ) ಸಕ್ರಮವಾಗಿ, ೧,೦೦,೦೦೦, ೧೦,೦೦೦ ಮತ್ತು ೧,೦೦,೦೦೦ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ವಜ್ರ ಗಣಿಪ್ರದೇಶದ ಒಡೆಯನಾದ ಗುತ್ತಿಯ ನಾಯಕನು ತನ್ನ ಉತ್ಪಾದನೆಯಿಂದ ೪೦,೦೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣವನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಸಂದಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

೫. ಅತ್ಯಂತ ಅಲ್ಪ ವರಮಾನದ 'ಅವ್ರೋ' (ಹೊಯ್ಸಳ) ನಾಡಿನ 'ಕ್ರಿಷ್ಣಪನಾಇಕೆ' (ಕ್ರಿಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕ) ಮತ್ತು 'ಅವಲಿಯ' (ಆವಣಿ)ಯ 'ಮಲ್ಲಪನಾಯಕ'ರು ತಮ್ಮ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನವಾದ ೨೦,೦೦೦ ಮತ್ತು ೧೫,೦೦೦ದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಮವಾಗಿ ೭,೦೦೦ ಮತ್ತು ೫,೦೦೦ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅರಸನಿಗೆ ಸಂದಾಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಪ್ಪದ ಮೊತ್ತವು ಸಾಮಂತರ ಆದಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದಷ್ಟೇ ಅವರ ಖರ್ಚು-ವೆಚ್ಚ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡನೆ ಅವರಿಗಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ-ಸೈನಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ನಾಯಕರು ತಮ್ಮ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನದ ೧/೩ ಭಾಗವನ್ನು ಅರಸನಿಗೆ ಕಪ್ಪದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನಬಹುದು. ಇದು ಏನೇ ಇರಲಿ, ವಾರ್ಷಿಕ ಸಂದಾಯವು ಅರಸನ ಅಭೀಷ್ಟೆಯ ಮೇರೆಗೆ ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾಯಂಕಾರರು ಕಟ್ಟಲೇಬೇಕಾದ ಸೈನ್ಯಬಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ರಿಯಾಯಿತಿಯನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದೇ ನವರಾತ್ರಿಯ ಮರುದಿನವಾದ ದಶಮಿಯನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅಂದು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಂತರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ, ಈ ಶಿಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನದ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸ್ವತಃ ಅರಸನೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂದರೆ ನವರಾತ್ರಿಯ ಸಮಾರಂಭವು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳದೆ ದಶಮಿಯ ದಿನದ ಸೈನ್ಯ ಕವಾಯತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಮನರಂಜನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ

ಕಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ಮುಗಿದೊಡನೆ ಮನರಂಜನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ನೃತ್ಯ, ಪೈಲ್ವಾನರ ಪಟ್ಟಿನ ಪ್ರದರ್ಶನ, ವಾದ್ಯ-ಸಂಗೀತಗಾರರ ಸೊಂಪು, ಗಾರುಡಿಗರ ಗತ್ತು, ಪಂಜಿನಾಳುಗಳ ಕೈಚಳಕ, ಪಶುಗಳ ಸಾಹಸದಾಟ, ವಿವಿಧ ವೇಷಧಾರಿಗಳ ಬೆಡಗಿನಾಟ, ವಿದೂಷಕರ ನಗೆನಾಟಕ, ಮೊದಲಾದವು ಆವರಣದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅನಾವರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ

ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ವೈವಿಧ್ಯತೆ ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಸಹಜ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುವವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯದವರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು ಅವರವರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ವಿಶೇಷ ಕಲೆಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲೆಂದೇ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡವರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು, ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು, ಆಟಗಳು ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಾಳ, ಹಲಗೆ, ಮದ್ದಳೆ, ಕಹಳೆಗಳನ್ನು ದಣಿವರಿಯದಂತೆ ವಾದ್ಯಗಾರರು ಮೊಳಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದೊಡನೆ ಸಾವಿರಾರು ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿ, ಅಂಗಳ, ಆಕಾಶ, ಕೋಟೆ, ಕೊತ್ತಳ, ಮಂದಿರ, ಮಂಟಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ, ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಯ ಅಂತರವನ್ನು ಅಳಿಸಿ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಬಿರುಸುಬಾಣ ಸಿಡಿಸಿ, ಮದ್ದು ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಪಟಾಕಿಗಳನ್ನು ಪುಟಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಸಿ, ಕೃತಕಮಿಂಚಿನ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಮನರಂಜನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಾರೋಟ ಸಾಮಂತರು ಸಾಲುಗೊಂಡು ಬಂದು ವಿಜಯಸೌಧದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ದಲ್ಲಿ ಸಾಕುವ ನಾಯಕನ ರಥವು ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನ್ನೂ ರಾಜ್ಯದ ಉಳಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ರಥಗಳು ಅದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದು ಈ ಅಂಗಳವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡು ನಿಂತು ಅರಸನಿಗೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಿದುದನ್ನೂ ಪ್ರವಾಸಿಗನೊಬ್ಬ ಕಂಡಿದ್ದನು.

ಕ್ರೀಡೆಗಳು

ಕುಸ್ತಿಪಟುಗಳ ವರಸೆ ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದ ಪ್ರಧಾನ ಮನರಂಜನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು. ನಾಡಿನ ಚತುರ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಉತ್ಸುಕರಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಸ್ವತಃ ಕುಸ್ತಿ ಪಟುಗಳಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಪೈಲ್ಟಾನರನ್ನು ಅವರು ಪೋಷಿಸಿದ್ದರೆಂಬ ವರದಿ ಇದೆ. ಮಹಾಸಾಮಂತರಾರಿಗೂ ದೊರಕದ ಸೌಲತ್ತು-ಸಲುಗೆಯನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಸನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲ ಜಿಗಿಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇವರನ್ನು (ಹಾಗೂ ವಾರಾಂಗನೆಯರನ್ನು) ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವಿದೇಶೀ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದರು. ವರ್ಷವಿಡೀ ಕಸರತ್ತು ಮಾಡುವುದೇ ಜಟ್ಟಿಗಳ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಮತ್ತಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಇವರನ್ನು ಬಲವಂತಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಇವರಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಕೊಟ್ಟು ದಕ್ಷ ಜಟ್ಟಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಅವರ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ಉಸ್ತಾದನಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನೇರ ಹಾಗೂ ಧಾರಾಳ ರಾಜಪೋಷಣೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಜಟ್ಟಿಗಳ ಸೆಣೆಸಾಟವನ್ನು ನ್ಯೂನಿಜ್ ಸ್ವತಃ ನೋಡಿದ್ದ. ಇವರು ಮೈ ವರಸೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿಸದೆ ಎದುರಾಳಿಗಳ ಮುಖವನ್ನು ಒಡೆದು ತಮ್ಮ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅವನು ಹೇಳಿರುವನು.

ಕರಿಗಳ ಕೌಶಲ್ಯ

ಈ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳ ಆಟಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿದ್ದವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳ ಎರಡು ಅಸದೃಶ ಸಾಹಸದಾಟಗಳು ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕ್‌ನ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದವು. ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ತಮ್ಮ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನೂ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ಬೆರಗಾಗಿದ್ದನು. ಒಂದು ಆನೆ ಅಟ್ಟದ ಮೂರು ಮಜಲನ್ನು ಏರಿದಂತೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ಚಟ್ಟನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಕರು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಉರಲು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದ ಫಲಕದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಕೆಳಗೆ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಾದ್ಯಗಳ ಲಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಾಳಹಾಕುತ್ತಾ ಈ ಆನೆಯು ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಈ ಯಾತ್ರಿಕ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯಪಟ್ಟಿದ್ದ. ಮತ್ತೊಂದು ಆಟದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮೊಳ ಎತ್ತರದ ಸ್ತಂಭದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ

ಅಡ್ಡತೊಲೆಯ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆನೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿ, ಅದೇ ತೊಲೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅದರ ತೂಕದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲನ್ನು ಪೇರಿಸಿ, ಆನೆಯ ದಂಡಿನುಯ್ಯಲೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದನ್ನೂ ಅವನು ಕಂಡಿದ್ದ. ವಾದ್ಯಗಳ ಲಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೊಂಡಿಲ್ಲನ್ನು ತೇಲಾಡಿಸಿ ಈ ಆನೆಯು ತನ್ನ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತಂತೆ! ಅಂತರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಅಪಾರ ಭಾರವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಈ ಪಶುಗಳು ಸಂಗೀತ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಮರೆದ ಕಾರಣ ಇದೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಮೋಜಿನ ಆಟವೆನಿಸಿದುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಪಾತ್ರ

ಪಂಜುಪಡೆಯ ಕೈಚಳಕ, ಜಟ್ಟಿಗರ ವರಸೆ, ಕಟ್ಟಾಳುಗಳ ಖಡ್ಗ ಕೌಶಲ್ಯ, ಯುದ್ಧಪಶುಗಳ ಶಿಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನ, ಜಾಲಗಾರರ ಜೂಲಾಟ, ಡೊಂಬರ ಚಮತ್ಕಾರ, ಕಹಳೆ-ಡೊಳ್ಳು-ತಮ್ಮಟೆಯವರ ವರಸೆ, ವಾದ್ಯಗಾರರ ವೈಖರಿ, ಕೀರ್ತನಕಾರರ ಗೋಷ್ಠಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೀರಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ವಾರಾಂಗನೆಯರ ನೃತ್ಯ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಮನರಂಜನಾ ಕಲಾಪಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಿತ್ತು. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯವರೆಗೂ ದೇವಾಲಯ, ಮಂಟಪ, ದ್ವಾರ, ಅರಮನೆ, ರಸ್ತೆಯ ಚೌಕು, ವಿಜಯಸೌಧದ ಪ್ರಾಂಗಣ, ಈ ಮೊದಲಾದ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಕುಣಿ ಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲೆಯರು ಮನಸೂರೆಗೊಳ್ಳದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಾಂಗಿಯರನ್ನು ಕರೆತಂದು, ಅವರ ಬೆಡಗುಬಿನ್ನಾಣಗಳನ್ನು ಉತ್ಸವ ಕಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ನಾಯಂಕಾರರು ಪೈಪೋಟಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು.

ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಈ ವರನಾರಿಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅರಮನೆಗಳ ಆವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ವರ್ಣಮಯ ಮನೆಗಳ ಬಡಾವಣೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅರಸನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವೀಳ್ಯೆ ಜಗಿಯುವ ದಾಷ್ಟ್ಯ ಯಾವ ಸಾಮಂತನಿಗಿರದಿದ್ದರೂ ಇವರಿಗಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ಯಾಸ್ ತಿಳಿಸಿರುವನು. ಅಲ್ಲದೆ, ಈ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಅಪಾರ ದ್ರವ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ತನ್ನ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರದ ಬಡತನದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ದೂರಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಬಾರ್ಬೋಸ ಕೂಡಾ ಇವರಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿದ್ದನು. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬ ವಾರಾಂಗನೆಯು ಮರಣ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದಾಗ ಅವಳು ತನ್ನ ಸಖಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಅರಸನಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಪಾದೋರ್ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಅವನೇ ಸ್ವತಃ ಕಂಡಿದ್ದನು. ರಾಜಧಾನಿಯ ವಾರಾಂಗನೆಯೊಬ್ಬಳ ಬಳಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಪಾದೋರ್ಗಳಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ ಪ್ಯಾಸ್ 'ಇವರನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಲ್ಲ ನನಗೆ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ' ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿದಿರುವನು.

ಬೆಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಶುಪೂಜೆಯನ್ನು ಪುರೋಹಿತರು ಮುಗಿಸಿದೊಡನೆ 'ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ಅಂಗನೆಯರು ಅರಸನ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಸಂಜೆಯ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮುಗಿದೊಡನೆ ವಿಜಯಸೌಧದ ಮುಂದೆ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ನೆರೆದು ಅವರು ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೂನಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡಿದ್ದ. ನಿಕೋಲ್-ದ-ಕೊಂತಿಯಾದರೋ ಈ ಹದಿಹರೆಯದ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಬೆಡಗಿಗೆ ಬೆವೆತು, ಬಾಯಾರಿ, ಅವರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆತುರದಲ್ಲಿ ಆಸ್ವಾದಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು. 'ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕಪೋಲ ಮತ್ತು ವಸಂತದ ಅಲರನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತಹ ಮುಖದ ಈ ಸಿಂಗಾರಿಗಳ ಮೈಮಾಟವು ಶುಭ್ರೋಜ್ವಲ ಗುಲಾಬಿಪುಷ್ಪದಂತೆ ಸಮ್ಮೋಹಿತ ವಾಗಿತ್ತು' ಎಂದು ಅವನು ಹೊಗಳಿರುವನು. ಅವರನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದ ಜವನಿಕೆಯನ್ನು ಜಾರಿಸಿದಾಗ, ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತಾ ತೂಗುತ್ತಾ ಬಳುಕುತ್ತಾ ಅವರು ಮುಂಬರು ವುದನ್ನು ಬಯಲಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದ ಅವನು, ಮದೋನ್ಮತ್ತನಾದುದನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಗೀಡಾದುದನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ಣವೆನಿಸುವ ಈ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯರ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ಥಳೀಯ ಕವಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಮೊರೆಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರವಾಸಿಗರಂತೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಾವು ಸ್ವತಃ

ಕಂಡದ್ದನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನ್ನೂ ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ದಾಖಲಿಸಿರುವರು; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇವರು ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಕರದ ರುಜುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲದೆ ವಿಜಯನಗರ ಮಹಾರಾಜದಾನಿ ಪಟ್ಟಣದೊಡನೆ ಗಹನವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖನಾದವನು ಪಂಪಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನಂ ಕರ್ತೃ. ಪ್ರವಾಸಿಗರ ವರದಿಯನ್ನು ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥಿಸುವನು ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವನು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅವನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಮಹಾನವಮಿ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ 'ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಒಡ್ಡೋಲಗ'ದ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಲಾಕಲಾಪಗಳನ್ನು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು, ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವನು. ಈ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ನಾಟ್ಯಕಲೆಯು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಛಾಪು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತ್ತಲ್ಲದೇ ಅದು ಮಾರ್ಗಶೈಲಿಯ ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವುದಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ಮೀರಿ ಏರುವ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುವುದು. ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ಮರುಳು ಮಾಡಬಲ್ಲ 'ನಿಜವಣಿ', ವಾರಾಂಗನೆಯ ಲಾವಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ 'ಸಳಿ', ಅಂಗಾಂಗ ಚಲನೆಯಿಂದ ರೋಮಾಂಚನಗೊಳಿಸುವ 'ಝಂಕಾ', ಸ್ತನ ಮತ್ತು ಬಾಹುಕಂಪನ ಗಳಿಂದ ಮನಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ 'ತರಹರ' - ಈ ಮೊದಲಾದ ವೈಖರಿಗಳನ್ನು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಹಲವು (ಉದಾ. ಪದ್ಮನಾಂಕ ಮತ್ತು ಚಾಮರಸ) ಕವಿಗಳು ಗುರುತಿಸಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೆಂದರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರ.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೂರು ನಾಟ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಗುರುತಿಸಿರುವನು. ಇವುಗಳನ್ನು 'ಮಾರ್ಗ', 'ಪ್ರದೇಶ' ಮತ್ತು 'ದೇಸಿ' ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿ ತರಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದಡಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಂತ್ರಿತ ನೃತ್ಯವು ಈ ಒಡ್ಡೋಲಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಆಂಗಿಕಾ, ಆಹಾರ್ಯ, ಸಾತ್ವಿಕ ಮತ್ತು ವಾಚಕಾಭಿನಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಯೀ ಮತ್ತು ಸಂಚಾರಿ ರಸಧಾರೆಯನ್ನು, ಅಂಗಹಾರ, ಕರಣ, ಸ್ಥಾನಕ, ಚಾರಿ ಬಂಧಗಳನ್ನು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಾಗಿಯೂ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸುವುದೇ ಈ ಶಾಖೆಯ ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿಯ ಹಿರಿಮೆ. ಕಾಂಡಪಟವನ್ನು ಜಲಕ್ಯನೇ ಜಾರಿಸಿದಾಗ, 'ಮೇಣದ ಸಜ್ಜರಸ ಪುತ್ಥಳಿ, ಮಿಂಚಿನ ಬೊಂಬೆಯೆಂದ'ದ ಚಲ್ಲುಗುಳ, ಒಯ್ಯಿರಿಯು 'ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯನತ್ತಿತ್ತ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಾ ಕಿಟುನಗೆಯಂ ಬೀರುತ್ತಾ' ಓರೆನಡೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಾ 'ನೀಲನೆಲಗಟ್ಟಿನ ರಂಗ'ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ 'ಮುಗಿಲಮಿಂಚಿನ ಕುಡಿ' ಸ್ಫೋಟಿಸಿದಂತಾದುದನ್ನು ಈ ಕವಿ ಗಮನಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರವಾಸಿಗನೊಬ್ಬನು ಅವಳಲ್ಲಿ 'ಶುಭೋಜ್ವಲ ಗುಲಾಬಿ ಪುಷ್ಪದ' ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಕುಡಿಮಿಂಚಿನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದನು. ಅದು ಏನೇ ಇರಲಿ, ಅವಳ ನೃತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸರಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪುಳಕಿತಗೊಳಿಸಿತ್ತೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಈ ನೃತ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲು ಸೇರಿದ್ದ ರಸಿಕ ಸಭಿಕರ ಅನುಭವವೂ ಇದೇ ಬಗೆಯದ್ದಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಸಭಾಂಗಣದಿಂದ ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. 'ಇದು ಲೇಸು ಲೇಸು' ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳ ನೃತ್ಯದ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅವರು ಹೊಗಳಿದರೆ, 'ಇದು ಪೊಸತಯ್ಯಯ್ಯ' ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿಯ ನವ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡವರು ಹೊಗಳಿ, 'ಭಾಪು' ಎಂದು ಕೂಗಿ ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ!

ಮೊದಲ ಸುತ್ತಿನ ನೃತ್ಯವು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡೊಡನೆ, ಈ ನರ್ತಕಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಉಡುಪು ತೊಟ್ಟು ಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಯ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ರಂಗಕ್ಕಿಳಿದಳಂತೆ. ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನೃತ್ಯ ಪ್ರಭೇದದ ಹರಿಕಾರಳಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಇವಳು 'ತಾಂಡವ', 'ಶಬ್ದ' ಮತ್ತು 'ಗೀತ' ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಹಸಪೂರ್ಣವಾದ 'ಅವಗಡದ ಅಡವು'ಗಳನ್ನು ಕರಗತಮಾಡಿ ಕೊಂಡವಳಾಗಿದ್ದಳು. ವಿಸ್ಮಯಕಾರೀ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಕಸರತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಈ ನೃತ್ಯದ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ ಜಿಗಿಯುವುದು, ಲಾಗ ಹಾಕುವುದು, ಗಿರಿಗಿರಿ ದೇಹ ಗಿರಿಗಿಟ್ಟುಸುವುದು, ಒಂಟಿಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ದೇಹವನ್ನೂ - ದೇಹಾಂಗಗಳನ್ನೂ ಮಣಿಸುವುದು, ಮಂಡಿಯಾರಿ

ದಿಂಡಿಹಾಕುವುದು, ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ಬುಗುರಿಯಾಡುವುದು, ವಿರುದ್ಧ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಾದಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತಾ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ನೆಲ ಸೇರುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಕೈಬಿಡದೆ ದೇಸಿಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯುವುದು ಈ ನೃತ್ಯದ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದ 'ಕತರ', 'ಸುಳುಹು', 'ತರಹರ', 'ಒತ್ತುಮಾನ-ಬೆಟ್ಟಮಾನ', ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವು.

ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನೃತ್ಯವು ಅಂತ್ಯಗೊಂಡೊಡನೆ, ಚಲ್ಲಣತೊಟ್ಟ 'ದೇಸಿಕಾರ್ತಿ'ಯ ಅಪ್ಪಟ ದೇಸಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರವಾಯಿತಂತೆ. ಈ ನೃತ್ಯವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುವವರು ಸ್ಥಳೀಯರಾಗಿದ್ದರು. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕನ್ನಡ, ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ರಸಿಕರನ್ನು ಓಲೈಸಲು ಇದು ಸಮರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನಂತರದ ಸ್ಥಾನ. ಮಿಂಚಿನ ಹೊಳಪು ಮತ್ತು ನಾಗನಾಲಿಗೆಯ ಸೆಳಕುಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡವಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ನೃತ್ಯಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿತ್ತು. ಇದು ನೆಲದ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಕಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮಾತಂಗಿ (ಬುಡಕಟ್ಟು), ಶಬರಿ (ಅಟವಿಕ), ಯೋಗಿಣಿ (ಮಾದಕ), ಯವನಿಕ (ಪಾರಸಿಕ) ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನಾಯಂಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದ ಚತುರ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ಕರೆತಂದು ಮಹಾನವಮಿ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಗಾಡು, ಬುಡಕಟ್ಟು, ಘಟ್ಟಪ್ರದೇಶ, ಬಯಲನಾಡಿನ (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಮಿಳು, ಸಿಂಹಳ, ಒರಿಯಾ ಪ್ರಾಂತಗಳ) ಕಲಾವಿದರು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದ ರೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖುಷಿಪಡಿಸಲು ಈ ನೃತ್ಯವು ತಕ್ಕದಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ಚಂದ್ರಶೇಖರನು 'ಚಿಂದು' ಎಂಬ ತಮಿಳು ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರದವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ನಾಟ್ಯವನ್ನೂ ಕವಿಲು (ಖವ್ವಾಲಿ), ಗಜಲು (ಗಜಲ್), ಭೈತು, ತುರಿಗೆ, ಅಂದೋಳಿತ ಮುಂತಾದ ಯವನ-ಪಾರಸಿಕ ಶೈಲಿಗಳ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವನು. ವಿಜಯನಗರ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತುರುಕರ ಬಡಾವಣೆಗಳಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅವರದೇ ಆದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸೇನಾತುಕಡಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಫಿರಂಗಿ ಮತ್ತು ಅಶ್ವದಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಣಾತ ತುರುಕರ ಸಮರ್ಥತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಜಯ ನಗರದರಸರು ಹೆಮ್ಮೆ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಈ ತುಕುಡಿಗಳು ದಶಮಿಯ ದಿನದಂದು ಅರಸನ ಎದುರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೈಖರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳಲು ದಶಮಿಯ ದಿನ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸೇನಾಶಕ್ತಿಯ ಪರಿವೀಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದೇ ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಬೇಕು.

ಮುಕ್ತಾಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ

ಮಹಾನವಮಿಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ವಾರಾಂಗನೆಯರಿಗಲ್ಲದೆ ಅಂತಃಪುರ ಪರಿವಾರಕ್ಕೂ ಅರಸುಕುವರಿಯರಿಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪಾತ್ರವಿತ್ತು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಸಂಜೆಯ ಮನರಂಜನಾ ಕಲಾಪವು ಅರಸಿಯರ ಆರತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ಸಾರೋಟ ಸಾಮಂತರ ಗೌರವಾರ್ಪಣೆಯಾದ ನಡೆದ ನಂತರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆರತಿ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದ ಅಂತಃಪುರದ ಸುಮಂಗಲಿಯರು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ, ಚಾಟಿಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿಕೊಂಡ ದಂಡಧಾರಿಣೀ ದೌವಾರಿಕೆಯರು, ಅರ್ಧಪುರುಷರು, ಸಂಗೀತ-ವಾದ್ಯಗಾರ್ತಿಯರು, ರಜತದೊಡವೆ ತೊಟ್ಟ ಹೊರೆಯಾಳುಗಳು, ಆಪ್ತ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯರು, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಬಂದು ಅಂಗಳವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯರಾದ ಮೂವತ್ತಾರು ಅರಸಿಯರು ಬಂಗಾರದ ಕಳಸಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಮಣಭಾರದ ಒಡವೆಗಳ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಮಣಿದುಬಾಗಿ, ಅಡಿ ಮುಂದಿಡಲಾರದೆ ತಮ್ಮ ಸಖಿಯರೊಡಗೂಡಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೂನಿಜ್ ನೋಡಿದ್ದ. ಈ ಕೊನೆಯ ಅಂಕಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸಿದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದ 'ಹದಿನಾರರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಅರವತ್ತು ಅರಸಿಯರನ್ನು' ಅವನು ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದ. ಅಲ್ಲದೇ ಅವರು ತೊಟ್ಟ ರೇಶ್ಮೆಯ ಪೀತಾಂಬರ, ಸುವರ್ಣದ ಮುಡಿ ಹೂ, ರತ್ನ-ಪಚ್ಚೆ-ಮಾಣಿಕ್ಯ-ವಜ್ರಗಳ ಕಂಠಾಭರಣ, ಮುತ್ತಿನೆಳಗಳ ಸರ,

ಬೃಹತ್ ಗಾತ್ರದ ಭುಜಕೀರ್ತಿ, ಮುಂಗೈಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಂಕಣಗಳು, ವಜ್ರದೊಂಕಿ, ಮಣಿಮಯ ಸುವರ್ಣಮೇಖಲೆಯಿಂದ ಜೋಲಾಡುತ್ತಾ ನಡುತೊಡೆ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಮಣಿಗುಚ್ಚ, ಸಾಲಮುತ್ತಿನ ನೂಪುರ - ಹೀಗೆ ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದ ಆಭರಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಮಾಡಿ, ಇವನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಟ್ಟಿರುವನು. 'ಇವರು ತೊಟ್ಟ ಒಡವೆಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವವರಾರು?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ಅವನು, ಅವರ ಬೆಡಗು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಬವಣೆಯನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಿದ್ದನು. 'ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಾಭರಣಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಕುಸಿದಿದ್ದ ಅರಸಿಯರಿಗೆ ಭುಜಕೊಟ್ಟು ಆಧಾರಸ್ತಂಬದಂತೆ ಅವರ ಸಖಿಯಂದಿರು' ನಿಂತಿದ್ದರು, ಎಂಬ ಅವನ ಅನುಕಂಪದ ಮಾತು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದೆ.

ಅರಸನು ರಾಜಾಸನದಿಂದ ಎದ್ದು, ದಿನದ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ ಮುರಿದು ರಾತ್ರಿಯ ಒಂದು ಹೊತ್ತಿನ ಉಪಹಾರ ಮಾಡಲು, ವೇದಿಕೆಯ ಹಿಂಬಾಗಿಲ ಮೂಲಕ ಅಂತಃಪುರ ಸೇರಿದಾಗ, ಒಡ್ಡೋಲಗವು ಕರಗಿ, ದರಬಾರಿನ ಒಂದು ದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಮುಕ್ತಾಯ ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬೇಡರ ಬೆಡಗಿಯರ ಕುಣಿತ, ವಾದ್ಯಗಾರರ ಆರ್ಭಟ, ರಾಜಾಂಗಳದ ಹೊರ ಅಂಚನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಂಚಿಕೊಂಡು, ಕತ್ತಲನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಮರುಧ್ವನಿಸಿ, ಉತ್ಸವದ ಸೊಡರನ್ನು ಸೂಸುತ್ತಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಂಜಾ ವನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು.

ದಶಮಿಯ ಮುಕ್ತಾಯ ಸಮಾರಂಭ

ನವರಾತ್ರಿ ಬರಿ ಮೋಜಿನ ಹಬ್ಬವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿದ, ರಾಜ್ಯದ ಸೇನಾಶಕ್ತಿಯ ಪರಿವೀಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. ದಸರೆಯ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಸಾಮಂತರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕರೆತಂದು, ಅರಸನೆದುರು ಅದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ತಮಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅರಸನಾದರೋ ಪ್ರತಿ ಸಾಮಂತನ ಸೇನಾಬಲದ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವತಃ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವರೆಷ್ಟು ನಿಷ್ಠರಾಗಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಮರ್ಥರಿಗೆ-ನಿಷ್ಠಾವಂತರಿಗೆ ಪುರಸ್ಕಾರ, ಮೋಸಗಾರರಿಗೆ-ಅಸಮರ್ಥರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ, ಈ ದಶಮಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪ್ರಧಾನ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ.

ಬಾಹ್ಯಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ರಾಜ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಅಪಾರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಈ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪಿನಿಡಿ ತರಬಹುದು : ಒಂದು, ಅರಸರೇ ಸಂಬಳಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ನೇರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪಡೆ; ಇನ್ನೊಂದು, ಅರಸರ ಪರವಾಗಿ ಅವರ ನಾಯಂಕಾರರು ಕಟ್ಟಿ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಡೆ. ಈ ಎರಡು ಪಡೆಗಳೂ ದಶಮಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು.

ಬಖೈರ್‌ನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ವಿವರಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಆರು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅವು : ಕಾಲ್ಗಳ, ಅಶ್ವದಳ, ಗಜದಳ, ಫಿರಂಗಿದಳ, ಒಂಟೆದಳ ಮತ್ತು ನಂದಿದಳ. ಈ ಸೈನ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂದಾಜು ಕಟ್ಟಲು ಹಲವಾರು ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನೈಜತೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿರಬಹುದೆನಿಸುವುವು. ಇದು ಪ್ರಾರಂಭಗೊಳ್ಳುವುದು ಇಟಲಿ ದೇಶದ ನಿಕೊಲ-ದ-ಕೊಂತಿಯಿಂದ; ಈತನು ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ೯೦,೦೦೦ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ಇದು ಅರಸನ ನೇರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಡೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ನಗದು ಸಂಬಳಕೊಟ್ಟು ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ೧,೦೦,೦೦೦ ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ೨೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಯೋಧರನ್ನು ಮತ್ತು ೯೦೦ ಗಜದಳದವರನ್ನು ಪೋರ್ತುಗಲಿನ ಬಾರ್ಬೋಸ, ಪ್ಯಾಸ್ ಮತ್ತು ನ್ಯೂನಿಜರು ನೋಡಿದ್ದರು. ರಷ್ಯಾ ದೇಶದ ನಿಕಿಟನ್ ಕಂಡಿದ್ದು ೧,೦೦,೦೦೦ ಕಾಲಾಳು, ೫೦,೦೦೦ ಅಶ್ವದಳ, ೩೦೦ ಗಜದಳವನ್ನು ಕೃಷ್ಣರಾಯ ವಿಜಯಮು ಎಂಬ

ತೆಲುಗು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರಾಯನ ನೇರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ೬,೦೦೦ ಅಶ್ವಪಡೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಬರುವುದು. ಇವನ ನೇರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಜದಳದ ಪ್ರಮಾಣವು ಸುಮಾರು ೯೦೦ ಎಂದು ಬಾರ್ಬೋಸ ತಿಳಿದಿದ್ದನು.

ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಮಂತರು ಅವರವರಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಸೈನಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಡುವುದು ನಾಯಂಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗವಾಗಿತ್ತು. ಅಬ್ದುಲ್ ರಜಾಕನ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ಇದು ೧೧,೦೦,೦೦೦ ಯೋಧರನ್ನಲ್ಲದೆ ಗುಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಮತ್ತು ಹಿಡಂಬಿಯಾಕಾರದ ೧,೦೦೦ ಗಜಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಪ್ಯಾಸ್ ಕೂಡ ೧೦,೦೦,೦೦೦ ಬಲವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ರಾಯಚೂರನ್ನು ಮುತ್ತಿದಾಗ ಅವನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ೩,೦೦,೨೦೦ ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು, ೨೨,೦೦೦ ಅಶ್ವದಳವನ್ನು, ೫೫೦ ಗಜದಳವನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ನೂನಿಜ್ ಕಂಡಿದ್ದ. ಕೌಟಾ ಮತ್ತು ಸೌಸಾರ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ಈ ಬಲವು ೬೦,೦೦೦ ಕಾಲಾಳು ಮತ್ತು ೧,೦೦,೦೦೦ ಅಶ್ವದಳವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ರಾಯವಾಚಕಮು ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೫,೦೦,೦೦೦ ಕಾಲಾಳು, ೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವದಳ ಮತ್ತು ೧೨೦ ಘಟ್ಟಮ್, (೧೦ ಆನೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡದ್ದು ಒಂದು ಘಟ) ಅಥವಾ ೧,೨೦೦ ಗಜದಳವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರದಿಗಳನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದಾಗ ವಿಜಯನಗರ ಸೈನ್ಯದ ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅದರ ಸಂಖ್ಯಾಬಲವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇದು ಏನೇ ಇದ್ದರೂ, ಕನಿಷ್ಠ ೫,೦೦,೦೦೦ ಕಾಲ್ಗಳ, ೩೦,೦೦೦ರಿಂದ ೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವದಳ, ೨೫೦ರಿಂದ ೧,೦೦೦ ಗಜದಳಗಳನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಸೇನೆಯು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂಟೆಗಳ ದಳವನ್ನೂ ಸರಕು-ಸರಂಜಾಮನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಂದಿ ದಳವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ನಮಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅತಿ ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವ ಒಂಟೆಯ ದಳವನ್ನು ವಾರ್ಡೆಮ್ ಸ್ವತಃ ನೋಡಿದ್ದನು. ಇಮ್ಮಡಿ ದೇವರಾಯನ ದಳವಾಯಿಯೊಬ್ಬನು ೧೦,೦೦೦ ಒಂಟೆಗಳ ಪಡೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದ ದಂಡೆಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ರಕ್ತಸತಂಗಡಿಗೆಯ ಕದನದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಒಂಟೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುವುವು.

ದಶಮಿದಿನದ ಸೇನಾಪರಿವೀಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಅರಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಜರುಗದೆ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣ ಪರಿಸರದ ಆರೆಂಟು ಮೈಲು ವಿಸ್ತಾರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದಿನದ ಸಂಜೋತ ಸೈನ್ಯದ ಶಿಸ್ತಿನ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. 'ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಒಂದು ಲೀಗ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ನಿಶ್ಚಿತಗೊಳಿಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಮೆಕ್ಕಾಮಕಮಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಡೇರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅರಮನೆಯಿಂದ ಈ ಡೇರೆಯವರೆಗಿನ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಶಿಸ್ತಿನ ಸೇನಾಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಬಂದು, ತಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಯೋಧನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಾವೂ ನಿಂತು, ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಾಮಂತರು ತುಂಬಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ಅಡ್ಡ ಬಂದಾಗ ಅವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು, ರಸ್ತೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಾಗ ಸನಿಹದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿಗಳು ನಿಂತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ಬಯಲು, ಬೆಟ್ಟ, ಕೆರೆ, ಕಣಿವೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತುಂಬಿ ನಿಂತ ಸೇನೆಯಿಂದ ನೆಲವೇ ನೋಡಸಿಗದಂತಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ಕುದುರೆ ಸಾಲಿನ ಮುಂದೆ, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಆನೆಸಾಲಿನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನಾಯಕನು ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದು ರಾಜ್ಯದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗದಿಂದ ಬಂದವರ ಬಗೆಯಾದರೆ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣದ ದಂಡನಾಯಕರಾದರೋ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿ ರಸ್ತೆಯ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪಟ್ಟಣದ ದ್ವಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅದರಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಸೈನ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತಹ ವಿಶೇಷ ಅಟ್ಟಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ (ಮಣ್ಣಿನ) ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ', ಎಂದು ಈ ಯಾತ್ರಿಕನು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು.

ಗಜ, ಅಶ್ವ, ಕಾಲ್ಪಳ, ಬಿಲ್ಲಾಳು ಹಾಗೂ ತುರುಕ-ಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪಶುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ತಾವೂ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು, ಧಳಧಳ ಹೊಳೆಯುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಶಿಸ್ತಿನ ಸೊಬಗನ್ನು ಪ್ಯಾಸ್ ತುಂಬಾ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದ.

'ಸುಂದರ ಹಾಗೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವ, ಅನೇಕ ಪದರುಗಳ ಶುಭ್ರಬಿಳಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಅನರ್ಘ್ಯ ರತ್ನಗಳ ಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ರಕ್ತಗಂಪು ಮಕಮಲ್ಲಿನ ಹೊಳೆವ ಭದ್ರದೈವ ಸಮೇತನಾಗಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟು, ಸಾಮಂತರೂ ದಳನಾಯಕರೂ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡು ರೀವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಾರೂಢ ಅರಸನ ಸೊಬಗನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ. ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಬಲ್ಲೆನಾದರೂ ನಾನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಂಬುವವರಾದರೂ ಯಾರು? ... ನಾನು ನೋಡಿದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಲು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳಿಲ್ಲ ನಿಜ; ಆದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಲು ನನಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುವ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ನಿರರ್ಥಕ ಸಾಹಸವೆನಿಸುವುದು. ಒಮ್ಮೆ ಆಚೆ, ಒಮ್ಮೆ ಈಚೆ, ರುಂಡವನ್ನು ಹೊರಳಿಸುತ್ತಾ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ತಲೆ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ನಾನು ಬೆನ್ನು ಮೇಲಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಡುವೆನೇನೋ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೌಡಾಗಳನ್ನು ಪೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಆನೆಗಳು ಅರಸನ ಮುಂಚೂಣಿ ನೆಲವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ರತ್ನಖಚಿತ ಸುವರ್ಣದ ಒಡವೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡ, ರಾಜ್ಯ ಗೌರವ ಸಂಕೇತದಂತಿದ್ದ, ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಜೊತೆ ಪಲ್ಲಣವೋಷಿತ ರಾಜಾಶ್ವಗಳಿದ್ದವು. ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ (ವಿರೂಪಾಕ್ಷ) ವಿಗ್ರಹವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ರಜತ ಸಿಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಹದಿನಾರು ಜನ ಬೋವಿಗಳೊಡನೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಅರಸನು ಮುನ್ನಡೆದಾಗ, ತಮ್ಮ ಖೇಟಕಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಪಡೆಯಾಳುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಯಕಾರದ ಆರ್ಭಟ, ಕನೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಶ್ವಗಳ ಹೇಷಾರವ, ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಗಜಘಟಾಳಿಯ ಘರ್ಜನೆ, ಬೆಟ್ಟ ಕಣಿವೆ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಡುಗುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ, ಪಟ್ಟಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಟಗೊಳಿಸುವಂತೆ ತೋರಿದವು. ಆಗ ಸಿಡಿಸಿದ ಬಾಣಬಿರುಸು, ಮದ್ದುಗುಂಡು, ಪೆಟಲು-ರಾಟಗಳಿಂದ ತೂರಿಬಂದ ಅಗ್ನಿಪುಷ್ಪಗಳ ಸುರಿಮಳೆ ಸೊಬಗನ್ನು ಸವಿಯಲು ಲೋಕವೇ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದೆಯೆನೋ' ಎಂಬಂತೆ ಈ ಯಾತ್ರಿಕನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು.*

ಆಕರಗಳು

ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ವರದಿಗಳು

೧. ಡೇಮ್ಸ್, ಎಂ.ಎಸ್. (ಸಂ), ದಿ ಬುಕ್ ಆಫ್ ಡುಆರ್ಬಿ ಬಾರ್ಬೋಸ, (ದಿ ಹೈಕ್ಯುಟ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಲಂಡನ್, MCMXVIII).

೨. ಇಲಿಯಟ್, ಎಚ್.ಎಂ., ಮತ್ತು ಡೌಸನ್, ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆ್ಯನ್ ಟೋಲ್ಡ್ ಬೈ ಇಟ್ಸ್ ಓನ್ ಹಿಸ್ಟೋರಿಯನ್ಸ್, ಸಂ. ೨, (ಲಂಡನ್, ೧೮೬೭-೭೭).

೩. ಫಿಲ್ಲಿಯೋಜ, ವಿ., ವಿಜಯನಗರ ಆ್ಯನ್ ಸೀನ್ ಬೈ ಡೊಮಿಂಗೋಸ್ ಪಯಾಸ್ ಅಂಡ್ ಫೆರ್ನಾವೊ ನೂನಿಜ್ (ಸಿಕ್ಸ್‌ಟೀಂತ್ ಸೆಂಚುರಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್ ಕ್ರಾನಿಕಲ್ಸ್) ಆ್ಯಂಡ್ ಅದರ್ಸ್ (ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೯).

೪. ಲಾಖ್, ಡಿ., ಇಂಡಿಯಾ ಇನ್ ದಿ ಐಯ್ಸ್ ಆಫ್ ಯುರೋಪ್, (ಚಿಕಾಗೊ, ೧೯೬೮).

೫. ಸಿವೆಲ್, ಆರ್., ಎ ಫರ್ಗಾಟನ್ ಎಂಪೈರ್ (ದೆಹಲಿ, ೧೯೬೯).

೬. ಟೆಂಪಲ್, ಆರ್.ಸಿ., ದಿ ಐಟಿನೆರರೀ ಆಫ್ ಲುಡೋಮಿಕೊ ವಾರ್ಥಮ ಆಫ್ ಬೊಲೋನ, ಪುಮ್ ೧೫೦೨ ಟು ೧೫೦೮, (ಲಂಡನ್, ೧೯೨೮).

ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ

೧. ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಪಂಪಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನಂ (ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ ಜೋಯಿಸ್ ಎಸ್.ಎನ್., ಶರಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ೧೯೫೫).

* ಸಂಕಲನ ೨೪ ಸಂಚಿಕೆಯಿಂದ ಆಯ್ದ ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ಲೇಖಕರ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅನುಬಂಧ-೨ : ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ

ಗೀತೆಗಳು ನನ್ನ ಮೊದಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳ ಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಅಚ್ಚಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಮೊದಲ ಗದ್ಯಪುಸ್ತಕ ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಮೊದಲು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ ನಾಲ್ಕು ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಶಃ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡಿತು. ಒಂದೇ ಸಾಲಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಸುಬ್ಬಣ್ಣವೂ ಇದೂ ಅಚ್ಚಾದುದು ನನ್ನ ಅತಿಶಯ ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಂಥ ಪುಸ್ತಕ ಕನ್ನಡ ಕಥಾಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಹಿರಿದು. ಅದರ ಅಡಕ, ಕಲಾವಿಚಕ್ಷಣೆ, ಮಾನವಜೀವನದ ಆಳದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಅಂತರ್ವೃಷ್ಟಿ, ಆಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲದ ಮೈಸೂರಿನ ಗೃಹಜೀವನ, ಅದರ ರಾಗರಂಜನೆ, ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಜೀವ ಹೇಗೆ ಮೃದುವಾಗಿ ತನ್ನ ಬಗೆಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆಯಿತು ಎಂಬ ಚಿತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಇತರ ಯಾವ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಯಾತ್ರೆ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನದ ಸಂಗತಿ, - ಎಂದಿಗೂ.

ಇದು ಇದರ ಐದನೆಯ ಆವೃತ್ತಿ. ಹೊಸದಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಮಾತೂ ಶಬ್ದರೂಪವೂ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಐವತ್ತೆ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾನು ಬರೆಯತೊಡಗಿದ ಮುಂಚುಮುಂಚೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಶೈಲಿಯದು. ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪಾಕಕ್ಕೆ ಬರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಪಾಕವೂ: ನಿಂತ ಕಲ್ಲಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಅಲ್ಲ; ಆಜೀವ ಕಾಲ ನಡೆವುದು. ಆದರೂ ಆಗ ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಅಥವಾ ಅಭ್ಯಾಸದ, ಆರಂಭದ ಕಾಲ. ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಆಧಾರವಾದುದರಿಂದ ಆ ಸನ್ನಿವೇಶ ಅಸಾಧಾರಣವಾಯಿತು. ಅವರ ಸಾಹಚರ್ಯ, ಸ್ಥಳದ ಹಿರಿಮೆ, ಅದರ ಚರಿತ್ರೆಯ ಆಳದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುವ ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲದ, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಮತ್ತು ಕಲೆಯ ಇತಿಹಾಸದ ಸಾಂಗತ್ಯ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಈಗ ಇಂಥುದನ್ನು ಬರೆಯಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಧೈರ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿನ ವಾಕ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪದಪ್ರಯೋಗ ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ನುಣುಪನ್ನೋ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಾಂತತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಭಾವಪ್ರಕಾಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನೂ ತರಬಹುದಾಗಿತ್ತೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೇ ಆಗಲಿ, ಇದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅಚ್ಚು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನಡಸಿಕೊಂಡು ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರು ಮಾಡಿದರೆ: ರಾಯರು ಡಿ.ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು; ಯಜಮಾನರು ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರು; ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು ಎಂದರೆ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು; ಮೂರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಎಂ.ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ. ಆ ಎಲ್ಲರ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆಯೆಂದಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೆಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿ ಅವರು ಎಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯ ಯಾತ್ರಿಕರು ಇವರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ (೧೯೨೫) ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ನಾವು ಕೈಗೊಂಡದ್ದು

ಈ ಯಾತ್ರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಯಜಮಾನರು, ರಾಯರು ವಿಜಯನಗರದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡಸಿದವರು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭಕ್ತಿ ಎಷ್ಟೋ, ಅದರ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಕೊಟ್ಟ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಉಳ್ಳವರು. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರ ಮನಸ್ಸು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ನುಡಿಯದು. ಅದರೂ ಅಂಥ ಭಕ್ತಿಗೌರವಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಲೀನವಾಗಿದ್ದು. ಮೂರ್ತಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರದವರು. ಆದರೂ ೭-೮ ವರ್ಷ ದೊಡ್ಡವರು. ಸರ್ಕಾರದ ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರಾಗಿಯೇ ಅಥವಾ ಒಂದು ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಟ್ರೈನಿಂಗ್ ಸ್ಕೂಲಿನ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದವರು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹತ್ತಾರು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು – ನಿಜವಾದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು-ವಾಚೋವಿಧೇಯ ವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವರೂ ನಿಃಸ್ಪೃಹರಾದ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರಾದ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬೋಧಕರು ಆಗಿದ್ದವರು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಜೀವದ ತತ್ತ್ವ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ, ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದವರು. ನಿಂತಲ್ಲಿ ಷಟ್ಸ್ಥಲವ ಕಾಂಬರಯ್ಯ ಎಂಬ ಒಂದು ಮಾತು ವಚನಧರ್ಮಸಾಧಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ನಾನು ಕಂಡಂತೆ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ಆ ಛಾತಿಯವರು. ಹಾಗೆ ಅಂದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿಯನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಪಟ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಬದುಕಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಹಾಯಿಸಿದ ಹಲವು ಮಹನೀಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನನಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಯಿತ್ತಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಪುನಃ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವವರೆಗೂ ಇವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ, ಸಾಹಚರ್ಯ, ಪ್ರೀತಿ, ಮನೋವಿಲಾಸ, ಇವರ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿನ ಮಾತುಕತೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿನಿಮಯ, ಅನುಭವಗಳ ಶೋಧನೆ ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಅದೊಂದು ಅಮೃತಸಂಚಯ. ಆಗ ನನಗಿನ್ನೂ ೨೭ರ ವಯಸ್ಸು. ಆ ಎಳವಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕಾರ ದೊರೆಯಬಹುದೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅಂಥುದು ದೊರೆತರೆ ಭಾಗ್ಯವಾದೀತು. ಆ ದಿವಸಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಎಲ್ಲಿ ತರಲಿ? ಅವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಅವಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡುವ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಕಾಶ ದೊರೆತುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ನಡಸುತ್ತಿರುವ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ರಾಯರು ಸಾಯುವ ಮುನ್ನ ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಆದರೂ ದೇಹದ ಕಷ್ಟ, ಅಶಕ್ತಿಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಅವರನ್ನು ಒತ್ತಿ ನೋವಿಗೀಡು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸು, ಆಲೋಚನಾಶಕ್ತಿ, ಭೌಮವಾದ ಅದರ ನಿಲುಕು, ವಿವೇಚನಾವಿಚಕ್ಷಣತೆ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಇದ್ದವು. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸವಿಮೃದು ಹಣ್ಣಿನ ಇನ್ನಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದ್ದವು. ಎಷ್ಟು ವಿವಿಧವಾಗಿ ಲೋಕದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಹೊಕ್ಕುತೂಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳಿಗೆ ಬರಬಹುದೋ ಅಷ್ಟೂ ಜಾಗೃತವಾಗಿ ಇದ್ದವು. ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರ ಮಾನವತೆ ಹೃದಯಜ್ಞತೆ ಒಂದು ಲಘು ಹಾಸ್ಯ ಭಾವ, ಉಲ್ಲಾಸ, ಅವರ ಎಡೆಗೆ ಹೋದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಹತ್ತಿರ ಜನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಶಕ್ತಿಸಂತೋಷಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕತನದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ, ಈ ದೇಶದ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪ ಅವರವು. ಆ ಸಂಬಂಧದ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದು ನಂದಾದೀಪವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸಿ ಈಗ ಪುನಃ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದ ಇದನ್ನು ಓದುವ ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು. ಮೊದಲಿಂದ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ನನಗೆ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕ ಇದು. ಆ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಹಂಪೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ; ಇಂಥ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಚೇಳು ಮೊಂಡರಕವ್ವೆಗಳು ಏಕೆವೆಯೋ ಆ ಪಂಪಾಪತಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಮೊಳದುದ್ದ ಮೊಂಡರಕವ್ವೆ, ಗೇಣುದ್ದ ಚೇಳುಗಳೆ? ಈ ಜನರಿಗೆ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ? ಅವರಿಗಂತೂ ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆ ದಿನ ತಾನೆ ಹೋಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಬೈರಿಗೆ ಹಿಡಿದಂತೆ ಆಗಿತ್ತು. ಏಕೆವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು? ಕಾಮಲಾಪುರದ ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು? ಅನಿಷ್ಟವೇನಾದರೂ ಸಂಭವಿಸಿದರೆ ಗತಿಯೇನು? ಇವನನ್ನು ಬೇರೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದೆವಲ್ಲ ಎಂದು ನನ್ನ ಜೊತೆಯವರು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿದ್ದವರು, 'ಭಯವಿಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ; ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಿ; ಪಂಪವನ್ನು ನಂಬಿ ನಿಡ್ಡೆ; ಹೋಗಿ ಅವು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾವೆ?' ಎಂದರು. ನಮಗೆ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಜೀವದಲ್ಲಿ ಜೀವವಿಲ್ಲ. ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕ ಮನೆಯಿಂದ ಹಾಸುಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದುಹಾಕಿ, ಬಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ಕೋಟುಗಳ ಜೇಬು ಗಳನ್ನೂ ರುಮಾಲುಗಳ ಸಂದಿಪದರಗಳನ್ನೂ ಮಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಪಾರಾಯಣ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಚೀಲವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಡವಿ, ಒದರಿ, ಚೇಳು ಹಾವುಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಮಂಟಪಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ದೊಡ್ಡದೊಂದು ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಕಾವಲು ಕುಳಿತೆವು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಪುಕಪುಕ ಭಯ. ದೀಪವಿದೆ? ಪಂಪಾಪತಿಯ ಅತಿನಿಕಟ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ; ಅವನು ನಡೆಸಿದಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಧೈರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಮಲಗಬಾರದೆ? ಉಹಂ. ಬಾಯಿ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಊಟಮಾಡಿ ಹಾಸುಗೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಒತ್ತಾಗಿ ಹಾಸಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡೆವು. ನಡುನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜಾಗ ಬಿಡಕೂಡದೆಂದು ಕರಾರು ನಡೆಯಿತು. ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇರೆಗೆ ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಮಲಗಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಐವರ ತಲೆ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ದೀಪವೊಂದು ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಹಾಗೆಯೇ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಉರಿಯುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿತ್ತು. ಪಂಪಾಪತಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷೇಶ್ವರನ ದಿವ್ಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ 'ಅಖಂಡ' ದೀಪವಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು. ಮೊದಲೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರಬೇಕೆಂದೂ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅನಿಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ನಾವಂತೂ ಪರತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇದ್ದೆವಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಯಾರೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕದಲುಮೆದಲದೆ, ಮುತ್ತಿಬರುವ ವಿಷಪ್ರಾಣಿಗಳ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ದೂರ ಮಾಡುತ್ತ, ಸುಮಾರು ಕಾಲುಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ಹಾಗೆಯೇ ಕಳೆದೆವು. ತಟ್ಟನೆ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಂಬಿನಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರಿ ನಿಂತು ಷರಟು ಪಂಚೆಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಂಡರು. ಹಾಸುಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದು, ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಬ್ಬಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. 'ಏಳಿ, ಏನೋ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು; ಹರಿದುಹೋಯಿತು; ಮೈಯೆಲ್ಲ ತಣ್ಣಗಾದಂತಾಯಿತು' ಎಂದರು. ಅಧಿಕಾರಿಯ ಜೋಡಿನ ಸಪ್ಪಳವನ್ನು ಕೇಳಿ ತೂಕಡಿಸುವ ಗುಮಾಸ್ತರು ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ಏಳುವಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎದ್ದು, ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ದೂರ ಸರಿದು ನಿಂತೆವು. ದೀಪವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಬ್ಬರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ನಾವು ಮೂವರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯಮೂಢರಾಗಿ ನಿಂತೆವು; ನನ್ನ ಮೈಗೂದಲು ನಿಮಿರಿನಂತೆವು; ಯಜಮಾನರು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಒಂದು ಗುಜ್ಜುಗೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಅದೇನೋ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತೋ ಎಂದು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಯಾರಿಗೂ ಹಾಸುಗೆಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಅವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಧೈರ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಯಜಮಾನರೇ ಮುಂದೆ ಬಂದರು. 'ಬೇಡಿ ಸಾರ್, ಸ್ವಲ್ಪ ತಾಳಿ, ಏನೋ - ಹೇಗೋ' ಎಂದು ನಾವು ನಾಲ್ವರೂ ಹೇಳಲು ಅವರು ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಈ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಹುಚ್ಚುಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದ ಬೈರಾಗಿ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹುಡುಕಿದನು. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಹಾಸುಗೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪುನಃ ಕೊಡವಲು, ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ನನ್ನ ಕಡೆಗೇ ಹರಿದು ಕಪ್ಪಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಯೊಂದು ಕಾಣಿಸಿತು. ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ನೋಡಿದನು. ಚೇಳೂ ಅಲ್ಲ, ಹಾವೂ ಅಲ್ಲ; 'ಏನು ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಗಾಬರಿ? ಜೇಡರ ಹುಳ ಬಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹುಚ್ಚು ಕುಣಿತ ಪುರುಮಾಡಿದ್ದೀರಲ್ಲ' ಎಂದು ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಮೊಳಕಾಲು ಬಡಿದುಕೊಂಡು ನಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಬೇರೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಈ ರೀತಿ ಮಾತನಾಡಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಗ್ರಹಚಾರ ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಇತರರಿಗೆ ಗ್ರಹಚಾರ ಬಿಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರೂ ಕಡಿಮೆ ಯಾದವರಲ್ಲ. ಬಂದ ಕೋಪವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ಅವನ

ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಾಳುಗಳು ನಾವೂ ನಗುತ್ತ ನಿಂತೆವು. ರಾಯರು ಇದ್ದವರು, 'ಮೂರ್ತಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಕೊಟ್ಟಿರಿ ಕಾಣ್ತೆ; ಎಂಥ ದಿಗಲು ಹಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿರಿ' ಎಂದರು. ಮೂರ್ತಿಗಳು 'ನಾನೇನು ಸಾರ್ ಮಾಡಲಿ; ಏನೋ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು; ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತು ನೋಡೋಣ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೆ; ಮುಲಮುಲ ಎಂದು ಮೈಮೇಲೆ ಹರಿಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಇದೇನು ಬಂತವು ಗ್ರಹಚಾರ ಇಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದರೂ ಎಂದುಕೊಂಡವನು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟೆ. ಜೇಡರ ಹುಳು ಆಗೋ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಹೋಯಿತು! ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಆಗಿದ್ದಿದ್ಧರೆ? ಈ ಹುಳು ತಾನೆ ನೋಡಿ ಸಾರ್, ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ನಾನು' ಎಂದರು. ಯಜಮಾನರು 'ಎಲ್ಲರೂ ಸರಿಯೆ ಬಿಡಿ, ಅಸಹಾಯಶೂರರು. ನಮಗೇ ಇಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಇರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶೋದ್ಧಾರಕಾರ್ಯ ಈ ಗತಿಗೆ ಬಂದದ್ದು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಉಪನ್ಯಾಸ ವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇಷ್ಟಾದ ಮೇಲೂ ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಪಿರಿಕಿತನ ದೂರವಾಗಲಿಲ್ಲ.

'ಹಾಸುಗೇ ಗೀಸುಗೆ ಹಾಗೇ ಇರಲಿ, ಸಾರ್; ನೀವು ಯಾರೂ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ, ನಾನಂತೂ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದರು.

ಯಜ- ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ, ಆದರೆ?

ವೆಂ -ಹೀಗೇ ಕೂತುಕೊಂಡೊ ನಿಂತುಕೊಂಡೊ ರಾತ್ರಿ ದಬ್ಬುತ್ತೇನೆ.

ರಾಯರು -ನನಗೂ ಹಾಗೇ ತೋರುತ್ತೆ, ಸಾರ್ ; ದೇವರು ಗೀವರು

ಎಲ್ಲ ಸಾಕು. ಚೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಯ ದರುಶನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ

ಬಂದಿತು. ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲು ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು, ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ

ಸೇರಿಕೊಳ್ಳೋಣ; ಇಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕೈಲಿ ಸುತರಾಂ

ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನೋಡಿದ್ದೇ ಸಾಕು. ಈಗಲೇ ಮೂಟೆ

ಕಟ್ಟಿ ಹೋರಡು ಅಂದರೂ ನಾನು ಸಿದ್ಧ.

ಆಗ ಸುಮಾರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಐವರಲ್ಲಿ ಮೂವರಿಗೆ, ಅದೇ ಭಾವನೆ - ಒಳಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ; ಆದರೆ 'ಇಷ್ಟು ದೂರ ಬಂದು ಪಂಪಾ ಸರೋವರ, ವಿಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ, ಇವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಏನವು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮಾತು ಬೆಳೆಯಲು, 'ಬೆಳಗಾಗಲಿ; ಯಾವುದೊಂದೂ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡೋಣ, ಈಗ ಸಮಯ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮನಸ್ಸು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಪುನಃ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಧೈರ್ಯಮಾಡಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡೆವು. ಭಯದ ತೀವ್ರತೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿ, ಅದು ಮರೆತು ಹೋಗುವಂತೆ ಏನೇನೋ ಬೇರೆ ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನಿದ್ರಾವಶರಾದೆವು. ನಾನು ಕೋಳಾಲಮ್ಮನಿಗೆ ಹರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಭಯದಿಂದ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸುತ್ತವಿಕೆಯಿಂದ ಆಯಾಸವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ನಿದ್ರೆಹತ್ತಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಪಂಪಾಪತಿಯ ಅನುಗ್ರಹ; ಯಾರಿಗೂ ವಿಷದ ಬಾಲ ಕುಟುಕಲಿಲ್ಲ!

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಏಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಏಳು ಗಂಟೆಯ ಮೇಲಾಗಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಬಲವಾಗಿ ಮಳೆ ಬಂದಿದ್ದುದರ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಎದ್ದವರು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೋಣವೆಂದು ನದಿಯ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ನದಿ ಐದಾರು ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಮೇಲೆ

ಬಂದಿತ್ತು. ಪ್ರವಾಹ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ, ನದಿಯ ದಡ ಇನ್ನೂ ಕುಸಿದುಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಪ್ರವಾಹದ ಜೋರು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡದೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಗಣ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ನಾನಾಚಮನಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಆ ನೀರು ಎಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಪವಿತ್ರವಾಗಿ ಇತ್ತೋ! ನಮಗೆ ನೀರು ಸೇರುವ ಕಷ್ಟ ತಪ್ಪಲೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಐದು ಆಳುದ್ದ ಆಳದ ಬಾವಿ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಎಟಕುವಂತೆ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಹಂದೆಯಿಂದ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಂತೆ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದೆವು. ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಷ್ಟು ಮಮತೆ ಕರುಣೆ!

ಯಜಮಾನರು ಬಹು ನಿಷ್ಠರು; ಅವರಿಗೆ ಕಾಫೀ ಟೀಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಉರಿಯುವ ಬಿಸಿನಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಒಂದು ಪೌಂಡು ಪುಡಿಯನ್ನು ತಂದಿದ್ದೆ. ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಫೀ ಮಾಡಿ ಕುಡಿದು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ದುಷ್ಟಲಗಳು ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ತರವಾದುವೆಂಬುದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ತಿಳಿದುಬಂದಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ದಣಿದು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಎಳೆಯ ಅಶ್ವತ್ಥಪತ್ರಗಳಂತೆ ಬಾಡಿ, ಹಜಾರ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಹಜಾರದಲ್ಲಿ ತಂಪಾಗಿ ಮಲಗಿ ಮೂರು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದುದು ಅವರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿದ್ದಿತು. 'ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಾಫೀ ಮಾಡಿ ಕುಡಿಯಿರಪ್ಪ. ಆಮೇಲೆ ಮುಖಗಳನ್ನು ಪಿಟೀಲು ಕಮಾನುಗಳಂತೆ ಉದ್ದ ಎಳೆದು ಜೋಲುಹಾಕಬೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ವಸಂತಕುಸುಮಗಳ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ಮುಖಕುಸುಮಗಳು ಅರಳಿ ಹಿಗ್ಗಿದವು... ಹಂಪೆಯ ಕಾಫಿ ಎಷ್ಟು ರುಚಿಯಾಗಿತ್ತೋ! ದೇವತೆಗಳು ಕುಡಿದ ಅಮೃತ ಅತಿ ಮಧುರವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರಾರಾದರೂ ಹಂಪೆಗೆ ನಾವಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದಿದ್ದು ನಾವು ಕುಡಿದ ಕಾಫಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಅರ್ಧ ಕಪ್' ಕುಡಿದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಅಮೃತಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಧೋ ಲೋಕದ ಅತಲಜಲದೊಳಕ್ಕೆ ಬಿಸಾಡಿ ಕಾಫಿಯ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ನಾನು ಶಪಥಮಾಡಿ ಹೇಳಬಲ್ಲೆ.

ಹಂಪೆಯ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಯಜಮಾನರೇ ನಮಗೆ ಅನ್ನದಾತರು. ಪರಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಇತರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಟ ಮಾಡುವವರಲ್ಲ. ಅಡಿಗೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮಸ್ತ ಸಂಭಾರದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಉಪ್ಪು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಉಟದಲೆ ಚೆಕ್ಕಿಸಾಡೆ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲದ 'ಕಾಷ್ಟವ್ಯಸನ'ಗಳನ್ನು ಇವರು ಏಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವರೋ! ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಈ ಹಾಳು ಸಂಸಾರ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರಲ್ಲ; ಹೋಗುವ ಕಡೆ ಹೇಗೂ ಹಾಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಂಡಿತಿರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸರಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದೆ? ಎಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವು ಈಗಿನ ಕಾಲದವರು. ಹೇಗೆ ಬೇಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಲ್ಲವರು; ನಮಗೆ ವ್ರತವಿಲ್ಲ, ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ, ಆಚಾರವಿಲ್ಲ; ಉಟ ಉಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯಿಗ್ಗಿಲ್ಲ. ಹೋಟೆಲುಗಳಿರುವ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಉಟಮಾಡುವೆವು. ತಿಂಡಿ ಗಿಂಡಿ - ಅವು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ- ಮಾಡುವವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿದ್ದರೆ ಸರಿ -ಹೋಗಿ ತಿಂದುಬಿಡುವೆವು. ಆನಂದಭವನಗಳಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಾದರೇನು? ಬೊಂಬಾಯಾದರೂ ಸರಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಾದರೂ ಆಯಿತು ನಿಕರಾಗುವ ಆಗಲೇಳಿ - ಎಲ್ಲಾದರೂ ಯೋಚನೆ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಟೆಲನ್ನೆಲ್ಲಿಂದ ತರಬೇಕು? ಯಜಮಾನರಂಥವರು ಕೃಪೆತೋರಿ ಅನ್ನ ಮಾಡಿ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಎಡಮಗ್ಗಲೆ! ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುವ ಸಂಭವವುಂಟೆ? ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಧೀರರೇ- ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಕಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರೇಯೆ. ಆದರೆ ಮೈಬಗ್ಗಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದು ಯಾರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ನಾವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲೇ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಮುದುಕಿಯೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತಂದುಹಾಕಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ತಿಂದು ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ವಿಚಾರಿಸಿದುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅವರು ನಾಲ್ಕೈದು ತಲೆ ಹಿಂದಿನ ಸಂಬಂಧವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಿತು. ಈಗಿನ ಕಾಲದವರು ಧೀಮರು; ನಮಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಗಾಸಿ, ನಿರ್ಬಂಧ ಸಹಿಸವು. ನಾವು ಸುಖಪಡಬೇಕೆನ್ನುವ ರೀತಿ ಬೇರೆ; ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಹಿರಿಯರ ರೀತಿ ನಡವಳಿಗಳೇ ಬೇರೆ.

ಆ ದಿನ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೇಮದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ, ಪೂಜೆ ಆರಾಧನೆ ನಡೆಯಿತು. ರಾಯರು ಬರೆದ 'ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರ'ವನ್ನು ಓದಿ ಯತಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಯಾಯಿತು. ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಬಾಳೆ, ತೆಂಗು ಇಟ್ಟರು. ಯಜಮಾನರು ಹೆಸರುಬೇಳೆ ಪಾಯಸ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆಗ ಅದರ ಬಟವಾಡೆ ಸಂದಾಯವಾಗುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತೆಂಗಿನ ಕರಟ ಜಜ್ಜಿ ಕೊಬ್ಬರಿಯನ್ನು ಹಂಚಿದರು; ಎರಡೆರಡು ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ಅಷ್ಟು ಕೊಬ್ಬರಿ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಿದ್ದ ಒಣದ್ರಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಈ ನಾಲುವರು ಚಿಲ್ಲರೆ ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದವು.

ಆಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರು ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದರು; ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲವೆ? ತೊವ್ವೆ, ಪಲ್ಯ, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಸಾರು ಎಲ್ಲ ಆಯಿತು. ಪಾಯಸ ಗಂ ಎಂದಿತ್ತು. ಹುರಿದ ಹೆಸರು ಬೇಳೆಯದು. ಒಣಕೊಬ್ಬರಿ, ಎಲಕ್ಕಿ, ಕೇಸರಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಯಜಮಾನರ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ ಅವರ ಕೈಗೇ ಸಂದದ್ದು. ಬಹುರುಚಿಯಾಗಿತ್ತು. ರಾಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷ ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಪಾಯಸ, Class ಪಾಯಸ ಸಾರ್; ನೀವು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರೆ ನಿಮಗೆ ಈ ರುಚಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಏನು ಕೊಟ್ಟೀವು ಸಾರ್ ನಿಮಗೆ?' ಎಂದರು.

ಯಜ - ನಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಕೂತು ಉಟಮಾಡಿ. ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಸಂತೋಚ ಬೇಡ ಎಂದರು.

ರಾ - ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮಂಥ ಮಕ್ಕಳು ಇನ್ನೂ ಆರು ಮಂದಿ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹರಸುವುದು ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ; ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ. ಇಂಥ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ನಿಮ್ಮ ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳಗಲಿ.

ಯಜ - ಆರೂ ಆಗಬಹುದು; ಹತ್ತೂ ಆಗಬಹುದು. ವಯಸ್ಸು ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಗನಾಗಿ ಸುತ್ತದೆಯೇ. ಆದರೆ ನೋಡಿ. ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಬೇಡ; ನೀವು ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಕೇಳುವವರಲ್ಲ. ಇಂಥವರನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಷ್ಟ, ನನಗೆ ಬಾರದಿರಲಿ; ನಿಮ್ಮಂಥ ಯೋಗ್ಯತೆ ಯವರಾದರೆ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ.

ರಾಯರಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಸತ್ಯವೆನ್ನಿಸಿತಾಗಿ ಬೇರೇನೂ ನುಡಿಯಲು ಆಗದೆ "ಏನೋ ಸಾರ್, ನನ್ನ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ತೋರಿತು. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅನ್ಯಾಯ ಮನ್ನಿಸಿರಿ" ಎಂದರು.

ಯಜ - ಮನ್ನಿಸದೆ ಮತ್ತೇನು ಮಾಡಲಿ?

ಇದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಮಾತು.

ಅದು ಹಾಗಿರಲಿ. ಯಜಮಾನರೇನೂ ಶುಚಿಯಾಗಿ, ರುಚಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮಗೆ ಬೇಸರವೆಂದು ತೋರಿದರೆ ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ತಾವೇ ಮಾಡುವರು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಅವರಿಂದಲೇ ಮಾಡಿಸುವುದು ಧರ್ಮವೆ? ಮರ್ಯಾದೆಯೆ? ಎಂದುಕೊಂಡವರು ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸಗಳೊಂದೊಂದನ್ನೂ ನಾವು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಕಸ ಗುಡಿಸುವುದು, ನೆಲ ಸಾರಿಸುವುದು, ಹುಳಿಹಚ್ಚಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಸಲ ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆಯುವುದು, ಬೂದಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಪುಡಿಗಳಿಂದ ಮುಸುರೆ ತಿಕ್ಕುವುದು. ಇಂಥ ಕೆಲಸಗಳು ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಇರಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದವಾದುದರಿಂದ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬರು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಏನು ಕೆಲಸಗಳಿವು ಇವು, ಎಂದು ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ನಿಸ್ತೇಜರಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ, ಅರ್ಧ ಆರಿಹೋಗುವಂತಿರುವ ದೀಪದಂತೆ ನಗುತ್ತ, ಭಗವಂತನ ವಿಚಿತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ದಿನಚರಿಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೂ ವಿಧಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಆ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದುದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನೂ ವಿಧಿಯನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ದೂಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಯಾರೂ ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದೇನು? ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ತೆರದ ಕರ್ಮಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ಆದೂ ಅಲ್ಲದೆ ನಮಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅಷ್ಟು

ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಅರವತ್ತುವರುಷ ಮಯಸ್ಸಿನ ಸಾತ್ವಿಕ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ ವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಎಂಬುದೊಂದು ಆಶಯ. ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಇತರ ಕಡೆ ಉಟ ಉಪಚಾರ ಅಪಾಯಕರವೆಂದೂ ಕೇಳಿದ್ದೆವು. ಆ ಭಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಬಲವತ್ತರ ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಬದುಕುವ ಸಮಸ್ತ ಕಾಲವೂ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬೆಣಿಕೆ ನಮಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಗೌರವವುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು. ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಮಾತ್ರ ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವಿಕಟವಾಗಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈಗಲೂ ಅಳುಬರುವಂತಾ ಗುತ್ತದೆ. ಅವಶ್ಯ ಮನುಭೋಕ್ತವ್ಯಂ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಶುಭಾಶುಭಂ.

ಕಾಫೀಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಯಜಮಾನರು ನಮ್ಮನ್ನು ಸುಪ್ರಸನ್ನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ದಿನ ಪಂಪಾಸರೋವರವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದು ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಯಿತು. 'ಅದೆಷ್ಟು ದೂರವಿದೆಯೋ? ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಿಡಿಯುವುದೋ? ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಯ ಅಡಿಗೆ? ತುಂಬಾ ಅನನುಕೂಲವಾಗುವುದು' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದವರು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಟ್ಟೇ ಹೊರಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರವಾಯಿತು. ಅವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲು; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ. ಆ ಮಟಮಟ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಮುಸುರೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಣಿಮಾಡಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯಜಮಾನರು ಸ್ವಲ್ಪ ಒತ್ತಿಯೇ ಹೇಳಿದರು. ಬೇರೆ ಏನು ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು ನೋಡಿ; ಎಷ್ಟಾದರೂ ತಿನ್ನಬಹುದು, ನಿಧ್ಧೆ ಹೋಗಬಹುದು, ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಬಹುದು, ಸೌದೆ ಸೀಳಬಹುದು; ನಮಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲದಾಗಲೂ ಉಟಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆಯೂ ಯಾರಾದರೂ ಕೆಲಸ ಹೇಳಿದರೆ ಮೈ ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಯಾಗುವುದು. ಮುಸುರೆ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಏನು ಮದುವೆ, ಏನು ಮಡಿ - ಹೇಳಿ. ಆಮೇಲೆ ತೊಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಯಾರಿಗಾದರೂ ಹೇಳಿ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಆಗದೆ?... ನೀವೂ ನಾವೂ ಆದರೆ ಆಗುತ್ತೆ. ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ -ಅದು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪವಾದುದಾಗಿರಲಿ - ಅದನ್ನು ಆಗಲೇ ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರ ಜೀವನದ ತತ್ವ. ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಈವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ವಿಶೇಷ ಹೇಳಲೇನು? ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಲು ಅಂಗಳದ ಕಾಲುವೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಅವರೂ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರು. ಆಗ ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರು. ಲಂಚ ಸ್ವಾಮಿ, ಲಂಚ. ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ಸೌದೆ ಹತ್ತಿಸಿದವರು ಒಂದು ಕೊಳಗ ನೀರು ಮರಳಿಸಿ 'ಮೂರ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಾರಯ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪ' ಎಂದರು. ಮೂರ್ತಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು 'ಆ ಪುಡಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಇದೆಯೇನೋ ಹಾಕಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಡು; ಆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡುಹೋಗುವುದು' ಎಂದರು. ಬಾವಿಯ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ನನಗೆ ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಗಾಯಿತು. ನಾವು ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದೆವು. ಆ ಒಳಗಾಗಿ ಕಾಫಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಮೂವರೂ ನೋಡಿದೆವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡೋಣವೇ ಎಂಬಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ ಬಂದು ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ದೇವರಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ ಬಲವಾಗಿ ಹುರಿಗೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಕಿರುಚಾಪಲ್ಯ ಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಹಾಗೆ - ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ - ತೋರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು 'ಏಳಿ ಸಾರ್, ಹೊರಡೋಣ, ಇನ್ನು ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ, ಇವತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲಿ ಆದರೂ ನಡೆಯುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ'-ಎಂದರು ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ ನವರು. ಉಳಿದವರು ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಿ 'ಭೇಷ್' ಎಂದು ತಮತಮಗೂ ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಕಣ್ಣು ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಮನೋ ಭಾವವನ್ನು ಮುಖದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದೆವು.

'ಅದು ನನ್ನ ಪ್ರಭಾವವೂ ಅಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮದೂ ಅಲ್ಲವು; ಅಗೋ ಎದುರಿಗೆ ಆ ಕೊಳಗದಷ್ಟಲೆ ಇದೆಯೇ ಅದರ ಪ್ರಭಾವ' ಅಂದರು ಯಜಮಾನರು.

ಅವರು ಎಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳಾದುವವರೇ ಅಲ್ಲ. ಇತರರಿಗೆ ಸಹಿಸಲಿ ಸಹಿಸದೆ ಇರಲಿ, ತಮಗೆ ನಿಜವೆಂದು ತೋರಿದುದನ್ನು ಹಿಂದು ಮುಂದು ಯೋಚಿಸದೆ ಹೇಳಿಯೇತೀರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಅನೇಕರಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕರ ನೇಮವು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಅನನುಕೂಲ; ಕಷ್ಟ.

ಮುಂದೆ ಒಂದು ಭಾರಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಯಜಮಾನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇನೂ ಆಗ ಫೈಸಲ್ ಆಗುವಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಆಗತಾನೇ 'ಪೃಷ್ಠೋಷ್ಠ'ವಾಗಿ ಉಟ ಮಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಗಳು ಪೀಪಾಯಿಗಳಂತೆ ಆಗಿದ್ದುವು. ಆ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ, ಅದೇ ಕ್ಷಣವೇ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವುದು ಎಂದರೇನು? ಎಂದು ನೀವು ನಗಬಹುದು. ನೀವೆಲ್ಲ ವಿರಕ್ತರು, ಸಂಯಮಿಗಳು. ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಸಂಯಮವಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗತನದಿಂದಲೂ ಹೀಗೇ - 'ನಿನ್ನ ಆಶೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟರು; ತಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಿರುವೆಯೇ ಹೊರತು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ನನ್ನನ್ನು ಅನೇಕವೇಳೆ ಬೈದಿದ್ದಾರೆ; ನೀವೂ ಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಯ್ಯಿರಿ. ಸ್ವಭಾವೋ ದುರತಿಕ್ರಮಃ ಎಂದು ರಾವಣಾಸುರನಂಥವನೇ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆ? ದೇವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವುದು ಹೀಗೆ. ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವೇನು ನಡೆಯುತ್ತದೆ? ಹೀಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದೆಯೋ ಪಾಪಿ ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಅವನ ಕೈಲಿ ಜಗಳವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ನಾವು ಆಡಿದರೂ ಆಡಬಹುದು; ಅವನೂ ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಠಮುದ್ರೆಯವರು ನಮಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ? ಅವನ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಭಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇವರ ಬಹಿಷ್ಕಾರದ ಭಯವೇ ಹೆಚ್ಚು ಭೀಕರವಾದುದು. ನಾನು ಹೇಳುವುದು ಸುಳ್ಳೆ?... ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿರುವವರು ನಾವು; ಹೆದರಿಕೆ.

ಕೊನೆಗೆ ನಾನು ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರಿಗೆ 'ನಿನ್ನ ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದಹಾಗೆ ಇವೊತ್ತು ಕಾಫಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋದರಾಯಿತು; ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾದಾಗ ಕುಡಿಯೋಣ' ಎಂದು,- ನೋಡೋಣ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗಿದೆಯೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂದು.

'ನೀವು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನೋಡಿ, ಎರಡು ತಂಬಿಗೆ ಇದೆ'

'ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ತಕ್ಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣ.'

ಯಥಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲೇನು? ನಮ್ಮೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಹೇಳಿದುದು ಲೋಕಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ. ನಾನು ಎಸೆದ ಹಗ್ಗ ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೇ ಬೀರುವಂತಾದರೆ! ಮೂರ್ತಿ ಅಂದರು -'ಸ್ವಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ಕುಡಿದು, ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣ' ಎಂದು.

ಯಜ - ನಿಮಗೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟವಾದರೆ ನಡೆಯಿರಪ್ಪ, ನಾನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ.

ರಾ - ಸರಿ, ಸಾರ್ ಚೆನ್ನಾಯಿತು! ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲೈ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಲೋಟ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಿ.

ಚರ್ಚಾವಿಷಯವು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹತೋಟಿಗೆ ಬಂದಹಾಗಾಯಿತು. ಒಳಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ನಗು. ಯಜಮಾನರು ಹೋಯೆಂದು ನಕ್ಕರು. ಅವರು ಹಾಗೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂದುಕೊಂಡವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಲೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ತುಂಬಿದವು - ತುಂಬಿ, ಪಾನಮಾಡಿ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆವು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರಡು ಲೋಟಗಳಾದುವು.

ವೆಂ - ಇನ್ನು ಉಳಿದಿರುವ ಈ ಇಷ್ಟನ್ನೇನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು? ಹಿಡೀರೀರ ಲೋಟಾನ, ಕಾಫಿ ಆರಿಹೋದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. 'ನನಗೆ ಜಾಸ್ತಿ ಆಯಿತುರೀ' ಎಂದೆ; ದೇವರಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲ.

'ಈ ಆವಟ ಬಿಡಿ, ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಕಾಫಿ ಸಾಕು ಎಂದರೆ ನಾನು ನಂಬಿಯೇನೆ?'

ಎಷ್ಟು ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಲೋಟದ ತುಂಬ ಹಾಕಿದರು. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುವುದು? 'ವೈದ್ಯೋನಾರಾಯಣೋ ಹರಿಃ' ಎಂದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟೆ. ಉಳಿದ ಮೂವರು ಸ್ನೇಹಿತರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಾನು ಚಿರಂಜೀವಿ. ನನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ತಮಗೆ. ಹಿರಿಯರ ರೀತಿಯೇ ಹೀಗೆ.

9

'ಇನ್ನು ಹೊರಡಬಹುದು ತಾನೇಪ್ಪ' ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು. ಓಹೋ ಎಂದು ಹೊರಟೆವು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು, ಮೇಲೆ ಸಾದಾ ಷರಟು ಬನಿಯನ್ನುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹೊದಿದ್ದೆವು. ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರ ಬಂಡವಾಳವೂ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಆ ಉರಿಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೂ ಕೋಟುಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಇರಬೇಕಾದ ಸುಖ ನಿರ್ಬಂಧವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಕೇವಲ ಒಂದೊಂದು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹೊದಿದ್ದರು. ಐವರಿಗೆ ಮೂರು ಭತ್ರಿ. ಮೂವರ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜೋಡು. ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಈವರೆಗೂ ಭತ್ರಿ ಹಿಡಿಯುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಜೋಡುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಗದಗಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮರೆತು ಬಂದು ಈಗ ಬರಿಯ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೂಮಾತೆ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಪವಿತ್ರರಾಗಿ ಸುಖಿಸದೆ, ಅಖಿಲ ಲೋಕಜೀವನಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಸೂರ್ಯ ವಾಯುದೇವರುಗಳಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ಜೀವನ ಹೇಯವಾದುದು ! ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆ ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹ ಅಂದು ಅವರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಯಿತೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ೊಕೊರಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದವರು ಚೆನ್ನಯ್ಯ ಎಂದು ಕೂಗಿದೆವು. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ ನವರು 'ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡದವರು ಯಾರನ್ನೂ ನೋಟಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆಯೇ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದ' ಎಂದರು. ಅವನೇ ನಮಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನು; ಪರಮಾಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತನು. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ಕೆಲಸ ಕೆಡುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದು ಹಂಪೆಯ ಹಾಳುಗಳ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟೆವು. 'ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆಯೆ? ಕಾಲು ಕುರುಡೇನು? ಬಾಯಿ ಕುರುಡೋ? ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣ ನಡೆಯಿರಿ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ನಡೆದೆವು. ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಆಗಲೆ ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಹತ್ತು ಹತ್ತುಮಾರಿಗೂ 'ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊರಟೆವು. ಒಂದೊಂದು ಸಲ 'ಹೋಗಲಿ; ಅವನ ದಂಡೆ ಹರಿಯಿತು; ಬರುವ ರೂಪಾಯಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ; ಯಾರಿಗೆ ನಷ್ಟ?' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯ ಮಾತ್ರ ಖಂಡಿತ! ಅವನಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಕೊರತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಸುಮಾರು ನೂರು ಇನ್ನೂರು ಗಜಗಳ ದೂರ ಅಗಲವಾದ ತೇರುಬೀದಿ; ಮೈಸೂರು ನೂರಡಿ ರಸ್ತೆಗಿಂತಲೂ ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ, ತುಂಬಾ ಜನಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದು ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಇಕ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಲು ಮಂಟಪಗಳು; ರಸ್ತೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದಾರಿಯ ಎಡಗಡೆ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಕಲ್ಲುಬಸವನ ವಿಗ್ರಹ. ಆಗಿನ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಏನೂ ಕೆಲಸವಿರಲಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಎಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯೊಂದು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಸವ, ಗಣೇಶ, ಹನುಮಂತ, ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲಸದ ಶ್ರಮವೂ ಅಗಾಧತೆಯೂ ಅವರಿಗೆ ತೋರುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೇನೋ? ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ಅಡಿ ಅಗಲದ ಪಾಣಿಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಆರು ಏಳು ಅಡಿಗಳ ಉದ್ದದ ಶಿವಲಿಂಗ ಮಾಡಿಡುತ್ತಿದ್ದರೆ? ಹದಿನೈದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ! ಹದಿನೈದು ಅಡಿಯ ಗಣೇಶ!! ಅವರಿಗೆ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು! ಅಂಥ ಅವುಗಳ ಹೆಸರು ಬಲ್ಲಿರೇನು? ಒಂದು ಸಾಸುವೆಕಾಳಿನ ಗಣೇಶವಂತೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಡಲೆಕಾಳಿನ ಗಣೇಶವಂತೆ; ಹೀಗೆಯೇ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ ಗಣೇಶನೆಂದು ಒಂದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅದು ಹೇಗಿರುತ್ತಿದ್ದಿತೋ! ನಾನು ಊಹಿಸಲಾರೆ.

ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತ ರಸ್ತೆ ಚಿಕ್ಕದಾಯಿತು; ಅಲ್ಲಿ ಕೈಸ್ತರಾರಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗದ ದಾರಿಯಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬೆಟ್ಟಗಳು. ಮಾರ್ಗ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಲೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ಕಲ್ಲು ಕಡಿದು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದಾರಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ ಮುಳ್ಳುಕೊಂಟುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಣ್ಣು ಹರಿಯುವವರೆಗೂ ಸುತ್ತಲೂ ಏನು ಸುಂದರ ದೃಶ್ಯಗಳು? ನೂರಾರು ವರುಷಗಳಿಂದ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಪಂಚದ ಕಷ್ಟಸುಖ ಗಳನ್ನೂ ಮಂಗಳಾಮಂಗಳಗಳನ್ನೂ ಅವಿಚಲಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ದೃಢವಾಗಿ ಪಟುವಾಗಿ ನಿಂದಿರುವ ಪರ್ವತಗಳು; ಪರ್ವತಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕಾಶದ ಬಿಳಿಮೋಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಸೇವೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಿಡಿಲುಬಳ್ಳಿಗಳೊಡನೆ ಸರಸವಾಡುತ್ತ ಉಚ್ಚ ಪೀಠಗಳ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ, ತಪೋಗೃಹ, ಆಶ್ರಮಗಳು; ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು, ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಶಿಖರಗಳ ಹಂತದಂತೆ ದೂರದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಏರಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮಹಾದ್ವಾರ ಗೋಪುರಗಳು; ಎಡಗಡೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೆ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಲಕಲನಾದದಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ತರಂಗಿಣೀ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕೋಲಾಹಲ; ನದಿಗೂ ನಮಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಕುಸುಮಿತವಾದ ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಿಡಗಳು; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗಿ, ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಕ್ಕು, ಹೇಗೂ ತಿರುಗಿ, ಮರೆಯಾಗಿ, ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಪುನಃ ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಸಾನುವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಹುಡುಗಾಟವಾಡಲೆಳಸುವಂತೆ ಮುಂದುವರಿದಿರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುದಾರಿ. ಬಹುದೂರ ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಈ ತೆರೆದ ವಿಚಿತ್ರ ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಖಗಮೃಗಕೀಟ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ನಿಬಿಡವಾಗಿ ಹೃದಯರಂಜಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಏಕಾಂತವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವ ನಾವೇ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಟೆವು, ಹೀಗೆ ಮೈಮರೆತು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ನಮಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ದಾರಿಗಳ ಯೋಚನೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಅಚ್ಯುತರಾಯರ ದೇವಸ್ಥಾನದವರೆಗೂ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದುದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ನಿಲ್ಲಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ನೋಡ ಬೇಕಾದುದೆಷ್ಟನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಕಳೆವುದು ಹೇಗೆ? ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕಾರು ದಾರಿ ಕವಲೊಡೆದಿದ್ದವು. ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಯೋಜನ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪಗಳ ಸಾಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಐವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಐದು ತೆರೆನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದು ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸರಿತೋರದಾಯಿತು. ದೇವರು ಜನರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಕು, ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದುದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸರಿಹೋಗದು. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಲಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಏತಕ್ಕೆ? ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡದಿರುವುದಕ್ಕೆಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಅದನ್ನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರುವುದು. ಒಬ್ಬರ ತೀರ್ಮಾನಗಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ರಬ್ಬರ್ ಸ್ಟಾಂಪ್ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು? ಕೊನೆಗೆ ಯಜಮಾನರೂ ರಾಯರೂ ತಮ್ಮ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಜೊಡುಗಳಿವೆಯೆಂದೂ ತಾವು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಆ ದಾರಿ ಸರಿಯೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಕೂಗಿ ಹೇಳುವೆವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ನಡೆದರು. ಮೂವರು ಹಿಂದುಳಿದೆವು. ಮೂರ್ತಿ ಕಾಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿ ರಕ್ತ ಹರಿಯುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಸರಿಯಾದ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಕೂಡ ಮುಂದಕ್ಕಿಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗು ವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪುನಃ ಅಂದುಕೊಂಡೆವು - 'ಹಾಳಾದವನು ಆ ಚೆನ್ನಯ್ಯ ನಮ್ಮ ಸಂಗಡ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ?' ಎಂದು. ಮುಂದೆ ಹೊರಟಿದ್ದವರು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಸೀಳುದಾರಿ ಹಿಡಿದು ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದು ಕೂಗಿದರು. ನಾವು ಆ ಮುಳ್ಳುಕಲ್ಲುಗಳ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಯಿತು. ಚೆನ್ನಯ್ಯನಿದ್ದಿದ್ದರೆ! ಅವನು ದಾರಿಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಸುಲಭವಾಗಿ, ನೇರವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಂಡು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ;

ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನೂ ದೊರಕಬಹುದು; ಆದರೆ ಮಾರ್ಗ ತಪ್ಪುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಮಾರ್ಗ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದಂತೂ ಖಂಡಿತ. ಗುರಮುಖೇನ ಕಲಿತ ಪಾಠ ಸುಲಭವಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ.

ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸೇರುವಷ್ಟರೊಳಗೆ ಮೂರ್ತಿ ಗಳಿಗೂ ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರಿಗೂ ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಒದಗುವ ಅಲ್ಪ ಕಷ್ಟಗಳೂ ವೇದನೆಗಳೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ನಿರಾಶೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಸರ್ವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಉತ್ತಮ ಭಾವನಾ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡ ಬರುವಂತೆ ಈ ಹಾಳು ಮುಳ್ಳುಗಳು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ತಮ್ಮತ್ತ ಸೆಳೆದು ಹಿಂಸೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದವು. ಬದುಕು ಕೇವಲ ಸುಖಮಯವಾದುದೇ ಅಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ದಾರಣ ದುಃಖವಿದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಜನ ಮರೆತು ಸರ್ವದಾ ಲೋಲುಪರಾಗದೆ ಇರಲಿ ಎಂದು ಭಗವಂತನು ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೋ ಏನೋ! ಅದು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ಭೂಸಂಪರ್ಕ ದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗುವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಭೂಮಾತೆ ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಪ್ರೇಮವನ್ನೇ ತೋರಿದಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಬೆಳ್ಳನ ಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಕ್ತವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಿತ್ತು. ಪಾಪ.

ಇನ್ನೆರಡು ಮಾರುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು; ಒಂದು ಕೋದಂಡ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನ; - ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ. ಇನ್ನೊಂದು, ಈಚೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು 'ಅದನ್ನೇನು ನೋಡುವುದು? ಅಂಥಾದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾವಿರವಿದೆ ಬನ್ನಿ; ಕೋದಂಡರಾಮನ ದರ್ಶನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಹೋಗೋಣ; ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ' ಎಂದರು. ಆದರೂ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಪಲ. ರಾಯರು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ನನ್ನಂತೆಯೇ, ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣವೇಳಿ ಎಂದರು. ಅವರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ನನ್ನಾನೆ ನೆರವೇರಿತು.

ಆ ದೇವಸ್ಥಾನ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಹೊರಗಡೆ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸವೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯನ ಶಿಲ್ಪವೂ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊರೆದು ಅದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಕ್ತನ ವಿಚಾರಕರ ಅಥವಾ ಯಾತ್ರಿಕರ ಗಮನ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಡೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿರುಗಿಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ಮೂರು ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ; ತೆಳ್ಳಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ಕಡೆದು ಮಾಡಿದವು. ಒಂದು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹ; ಅದರ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀದೇವಿ ಭೂದೇವಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು - ನಿಜವಾದ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಿವು. ಹೀಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ, ಜನರಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೂ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಹುಟ್ಟುವುದು? ಆದರೆ ನಾವು ಹತಭಾಗ್ಯರು. ಆ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುವ ಪುಣ್ಯವು ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು? ಯಾರೊ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಗಳು - ಘಾತಕರು - ಈ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೇ ದೂರದಿಂದ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು ವಿಗ್ರಹಗಳ ಚೆಂದವನ್ನೂ ಚೆಲುವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅವನ್ನು ಭಿನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅನ್ಯಮತೀ ಯರೇ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕೆನ್ನಲಾರೆ, ನಾಶಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮವರ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಣ್ಣದೇನಲ್ಲ. ದೇವನ ಅಖಂಡಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕಾಲಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೂ ಅದೃಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದು ಸಾರಿಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು ಎನ್ನು ವಂತೆ. ಈ ದೇವಮೂರ್ತಿಗಳ ಪಾದ ಭಾಗವೊಂದು ಮಾತ್ರವುಳಿದು ಉಳಿದ ಶ್ರೀತನುವೆಲ್ಲವೂ ಈಗ ಕಾಣದಂತಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣದವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಕಡೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳಾಗಿ ಅರಸುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನ ಪಾದದರ್ಶನವಾಗುವುದೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಆ ಪಾದದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ - ಅವು ಇಂಥ ದಿವ್ಯ ಪಾದಗಳೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ - ನಮಗೆ ಸಂತೋಷ ದೊರೆಯದೆಂದೂ ಈ ರೀತಿ ಅವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಸಂತೋಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದುಃಖವೇ ಆಗುವುದೆಂದೂ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ದೇನಿದೆ? ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೆ ದೇವ ಸಂದರ್ಶನವಂತೂ ಇರಲಿ - ಈ ಶಿಲಾದೈವಸಂದರ್ಶನವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಗದಿರುತ್ತಿತ್ತೆ? ಮೇಲ್ಗಡೆ ಸಪ್ತಫಣಗಳಿಂದ ದೇವನಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಹಿಡಿದಂತೆ ನಿಂತಿರುವ ಫಣಿರಾಜನಿಗೂ ದುರ್ಗತಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಫಣಿರಾಜನ ಕಂಠವು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಡುವೆ ಹರಿದುಹೋಗಿರುವ ಫಣಭಾಗದಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಜೊತೆ ನಾಲಗೆಗಳು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಏನೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆಂದು ಹೊರಟು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಜೀವರಸ ಪ್ರವಾಹವು ನಿಂತುಹೋಗಲು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟವಾಗಿ

ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಈಗಲೂ ಇಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಮುನ್ನೂರು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ದುಶ್ಯಮಿತವಾದ ತೀವ್ರ ವೇದನೆಯೊಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ಶೂಲದ ಇರಿತದಂತೆ ನೋಯಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅದೇ ದೃಷ್ಟಿ ಪುನಃಪುನಃ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ನಯದಿಂದ, ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣದಿಂದ, ಅಶ್ರುಜಲಾಂಜಲಿಗಳಿಂದ ಆ ಪವಿತ್ರ ಪಾದಗಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ತೊಳೆದು ಕುಸುಮ ಪರಿಮಳಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲೆಳಸಿ ಸರ್ವದಾ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲು ಆತುರಾತುರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಕವಿಯೊಬ್ಬನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ಅಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುರಿದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದೆಲ್ಲ ಪರದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ರಂಜಿಸುವುದೇನೊ! ಈಗ ಉಳಿದಿರುವ ಈ ಪಾದಪದ್ಮಗಳ ನೆನಪಾದರೂ ಸರ್ವದಾ ನಮಗೆ ಇರುವಂತೆ ಈ ದೇವನೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿಕೊಡದೇಕೆ?

ಮುಂದೆ ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿ. ಅಲ್ಲಿ ಜನರ ಗದ್ದಲ ಬಹಳ; ಸಮಾರಾಧನೆಯ ಸಂಭ್ರಮದ ಓಡಾಟ ಬೇರೆ. ಅಷ್ಟು ಜನರ ಗದ್ದಲವಿರುವಕಡೆಯೂ ಅರ್ಚಕರ ಆರಾಧನೆ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಡೆಯೂ ವಾಸಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ದೇವನು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಾನಂತೆ. ಅವನಿಗೆ ಜನಭಯ ಬಹಳ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನೋಡು ವಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯ ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ ವಿಷಯ! ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದೇವತೆಯ ಹಾಗೆ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ಬರುತ್ತಿದ್ದನು!! ಇನ್ನೇನು ನಮಗೆ ಭಯ?

‘ನೋಡಿ ಸಾರ್, ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆಯೆ?’

‘ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಯೊ – ಗಂಡ?’ ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು – ‘ನಿನಗೆ ಕಾದು ಕಾದು ಈ ಹೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಯಿತು’

ಚೆನ್ನಯ್ಯ- ಅವರು ಒಯ್ಯುಕೊಂಡೋಗಿಬಿಟ್ಟು. ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಬರೋದು ಕೂಡ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು.

ಯಜ – ಹೋಗಲಿ. ಈಗ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಬರಬೇಕು.

ಚೆ – ಒಂದು ಸಲ ನಾನಲ್ಲಿಗಾಗಲೇ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಂದೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಲುದೂರ ಇದೆ. ನಡೆದು ಕಾಲು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದೆ. ನೋಯುತ್ತೆ ಸ್ವಾಮಿ!

ನಾವು – ನೋವು ಏನು ಮಾಡುತ್ತೆ ನಡೆಯೋ! ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ನಾವು ಬಾಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆಯೆ?... ಇಲ್ಲಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದೂರವಾಗುತ್ತೆ ?

ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತೆಗೆ ಮೇರೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವಾದರೆ ಆಯಿತು. ಇತರರ ಚಿಂತೆ ನಮಗೇನು?

ಚೆ – ನಾಲ್ಕೈದು ಮೈಲಿ ಆಗುತ್ತೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಬರೋದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.

ನಾವು – ದೂರದ ನೆಪಹಾಕಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅಂತಿದ್ದೀಯೋ? ನಿನಗೇನು ಎಷ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಈವೊತ್ತು ಎಷ್ಟೇ ಹೊತ್ತಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಯೇ ಬರಬೇಕು.

ಚೆ – ಅದಕ್ಕಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ – ನಡೀರಿ ಬರ್ತೇರನೆ. ದೂರವೇನೊ ಕಡಮೆ ಇಲ್ಲ, – ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಂತು ಚೆನ್ನಯ್ಯ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಮುಂದೆ ನಡೆದನು. ಅವನು ಮುಂದೆ, ನಾವು ಹಿಂದೆ. ಅವನು ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕೈಬೆರಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ, 'ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ಬಲು ಆಳ ಇದೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಮೊನ್ನೆ ಇಬ್ಬರು ಮುಳುಗಿ ಹೋದರು' ಎಂದನು.

'ಎಲ್ಲೋ?'

ಕೋದಂಡರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನದಿಯ ಪಾತ್ರ ಬಹು ಅಗಲ ವಾಗಿದೆ. ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ ಬಂದು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೆರೆಯಷ್ಟು ಅಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಎದುರಿಗಿರುವ ದೇವರು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆ ನಮ್ರಳಾಗಿ ಪ್ರಣಾಮ ಗೈಯಲೆಳಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಬೆರಳು ತೋರಿಸಿ ಚೆನ್ನಯ್ಯ 'ಅಲ್ಲಿ' ಎಂದನು. ನದಿಯ ಆಚೆಕಡೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೂತನು ಹುಟ್ಟಿದನೆಂಬ ಅಂಜನಾಪರ್ವತ. ನಮಗೆ ಎಡಗಡೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವೆ ಜಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹರಿದುಬರುತ್ತಿರುವ ನದಿ. ವಿಶಾಲವಾದ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಜಲಾಂಗಣ; ತುಂಗಭದ್ರೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತ ಎದುರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಸೀರ್ಪನಿಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿಕೊಂಡು, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಝಲ್ಲನೆ ಹರಿದು, ಸುಳಿದು ಸಗರ್ವದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯ. ಅವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಗಂಭೀರಭಾವತರಂಗಗಳು ಉದಯಿಸವು ! ರಾಯರು ಕೇಳಿದರು - 'ಇಲ್ಲೆಲ್ಲೋ, ಚೆನ್ನಯ್ಯ' ಸಂನ್ಯಾಸಿ ದಿಬ್ಬವೆಂಬ ಜಾಗವಿದೆ ಅಂತಾರಲ್ಲ?' ಎಂದು.

ಚೆ - ಅಗೊಳ್ಳಿ ಸ್ವಾಮಿ, ಅದು, ಆ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪ, ನದಿಯ ಆಚೆಕಡೆ?

ಮಂಟಪವನ್ನು ಆಗಲೆ ನಾವೆಲ್ಲ ನೋಡಿದ್ದೆವು. ಇತರ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪಗಳಂತೆಯೇ - ಹೊರಗಣ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ - ಅದೂ ಅತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು. ಆದರೆ ಬೆಟ್ಟದ ಆ ಕಡಿದಾದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ, ಆ ದುರ್ಗಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಆ ನಿವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಿದ್ದವರು ಎಂಥವರಾಗಿರಬೇಕು? ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ಈಗ ಅದೇ ಮಂಟಪವೇ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ದಿಬ್ಬವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೆ ರಾಯರ ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆ ಕಡೆ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ಅದನ್ನು ಅವರು ಹಾಗೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ನಿಂತರು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ, ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ - ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ - ಆ ನಿರ್ಜೀವ ಮಂಟಪ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ತಪಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿ ನಿಂತಿತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನಂತಭಕ್ತಿಭಾವಗಳಿದ್ದ ರಾಯರಿಗಂತೂ ಕಾಲದೇಶಗಳ ಅರಿವು ಅಳಿಸಿಹೋಗಿ ಮನಸ್ಸು ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಬಳಿಕ, 'ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ ವೇನಯ್ಯ?' ಎಂದರು.

ಚೆ - ಇಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಆನೆಗೊಂದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು ಬಂದರೆ ಆಗಬಹುದು. ಬಲು ಕಷ್ಟ.

ರಾ - ನೀರು ದಾಟಿ ಯಾರೂ ಆ ಕಡೆ ಈಗ ಹೋಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವೇನು?

ಚೆ - ನಾನು ಯಾರನ್ನೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಗುರುವೆ. ನೀರು ಬಹಳ ಇದೆ. ಅಂಥಾದ್ದು ಈ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಇರೋ ಅಂಥಾವೋರು ಈಗ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.

ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದು ನಿರ್ಗಮ ಪ್ರವೇಶವೇ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆ? ಜನರ ಸುಳಿವಿಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ದೂರವಾದ ಆ ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಾನ ಎಷ್ಟು ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ? ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಾರ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ಶಮದಮಯೋಗಾದಿ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿರಲು ಕಲಿಯಲು ಈ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನವು ಎಷ್ಟು ತಕ್ಕುದಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವುದು

ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಾನೇ ಆ ವೀರತಪಸ್ವಿಗಳು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಮಾಡಿಕೊಂಡು! ಹಿಂದೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಹುರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು!

ಹಂಪೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ಭೂಕಟ್ಟನ್ನೂ, ಪ್ರಕೃತಿರಮಣೀಯತೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಾದವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಮೇರೆ ತಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು. ಅವರಂಥ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೂ ದೇಶಭಾಂಧವರಿಗೂ ಸ್ಮಾರ್ತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾಪನೆಯ ಯೋಚನೆ ಬಂದುದು ಹೆಚ್ಚೇನು? ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಸತ್ವತೇಜಸ್ಸಂಪಾದನೆಗೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಕ್ಷಾತ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೂ ಭೂಮಿಯ ಈ ಭಾಗ ಪಡೆದಿರುವಷ್ಟು ಅನುಕೂಲ್ಯ ಇನ್ನಾವ ಭಾಗವೂ ಪಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಟೆವು. ರಾಯರು ಇನ್ನೂ ಧ್ಯಾನತತ್ಪರರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು. ನಾವು ಯಾರೂ ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲಿಲ್ಲ; 'ಅವರನ್ನು ನಾಸ್ತಿಕರೆಂದು ಕರೆಯುವರಾರು?' ಎಂದು ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸಿತು.

ಮುಂದೆ ಅನತಿದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಎತ್ತರವಾದ ತುಲಾಪುರುಷ ದಾನಸ್ತಂಭಗಳು; ವಿಜಯ ನಗರದ ಅರಸರು ಪರ್ವ ಗ್ರಹಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಪುಣ್ಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತುಲಾಭಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ರತ್ನಕನಕಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವಂತೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯೇಶ್ವರ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೂ ಅವನ ತರುವಾಯ ಬಂದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನೂ ಇಲ್ಲಿ ಈ ತೆರನಾದ ಸುವರ್ಣದಾನಗಳನ್ನು ಅನೇಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಅದು ಶಾಂತಿ ಕರ್ಮವೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯೂ ತಮ್ಮ ವೈಭವ ದರ್ಪಗಳ ಉದ್ದಂಡ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಖ್ಯಾತಿಗೊಳ್ಳಲು ಹಿಂದಿನವರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ದಂಭವೃತ್ತಿಯೂ ಇವೆಲ್ಲವೂನೂ ಹೇಳುವರಾರು? ನಮ್ಮದು ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಖಂಡ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಯಾಗಲಿ ಸ್ತಿಮಿತಗತಿಯಾಗಲಿ ಮಧ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಇರದು. ಈ ಸ್ವಭಾವ ಉಷ್ಣದೇಶ ಗಳವರಾದ ನಮಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಕೊಟ್ಟ ಅಖಂಡಶಾಪವೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಅಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾವಕಾಶದಿಂದ ನೋಡಲು ನಮಗೆ ಕಾಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಡೆದೆವು. ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಅದೇ ವಿಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಹೊರಗಡೆ ಎತ್ತರವಾದ ಪೌಳಿಗೋಡೆಯ ಪ್ರಕಾರ ; ಅದನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ೨೦ - ೩೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ, ೪-೫ ಅಡಿ ದಪ್ಪ ನಯವಾದ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಹಂಪೆಗೆ ಅತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದ ಗೋಡೆ. ನನಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಚಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿಳಿಯದು. ಎಲ್ಲರೂ 'ವಿಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ, ವಿಟ್ಟಲಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಹೊರಪ್ರಾಕಾರವನ್ನು ನೋಡಿದವನು, 'ಇಷ್ಟೆಯೇ? ಇಲಿಯನ್ನು ಹುಲಿಯೆಂದು ಕರೆದು ಹೋ ಎನ್ನುವುದೇ ನಮ್ಮ ಜನದ ಸ್ವಭಾವ. ಅಸ್ತಿಭಾರವಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದುದು' ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆದರೆ ಒಳಗಡೆ ಹೋದಮೇಲೆ ನನ್ನ ಈ ಭಾವನೆ ತಪ್ಪೆಂದು ಮನಗಂಡೆನು. ನಾವು ಹೊರಟ ದಾರಿಯಿಂದ ಗುಡಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ತೆಂಕಣದ್ವಾರದಿಂದ. ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಹುಳಿಮಾವಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು. ನಾವು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕೊಡನೆಯೆ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿದ್ದ ಜಂಖಾನವನ್ನು ಹಾಸಿ ಮಲಗಿದನು. ಅವನು ತಿಂದು ಉಳಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಒಂದು ತಂದ ಕಪಿಗಳು ಬಂದು ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೀಚುಗುಟ್ಟುತ್ತ, ಗೊರೈನ್ನುತ್ತ, ಹುಲ್ಲುಮಸೆಯುತ್ತ, ಕಾದಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತವು. ಅವನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಚೂರನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತ, ಅತಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಕೈಯಿಂದಲೂ ಕೋಲಿಂದಲೂ ಆಗಾಗ ಬೆದರಿಸುತ್ತ, ಚೆದರಿಸುತ್ತ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಆಟವಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತನು. ಅನಿಗೇನು? ಎಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದೇ ಮನೆ- ಅವನ ಆಯುಧ ಆ ದೊಣ್ಣೆ ಆ ಹರಕು ಜಂಖಾನವೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಆಸ್ತಿ. ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೆನ್ನುವ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಇಲ್ಲ. 'ಪಾಪ! ತುಂಬ ಆಯಾಸಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಉರುಟಿಕೊಂಡಿರಲಿ' ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು. ನಮಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅನ್ನಿಸಿತು. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾದುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು; ಮುಖದ ಮಹಾಮಂಟಪ; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿನ ದೇವರ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ; ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುರಥ. ಪ್ರಾಕಾರ ಒಳಗಡೆ ಅನೇಕ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಪ್ರಾಕಾರನ ವಿಚಾರಕರು ಈ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಓದಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಖ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತರೆ ಅದೇನು ಚಿತ್ರಕೃತಿಯ ಸಂವಿಧಾನ! ಏನು ಶಿಲ್ಪಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ! ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ವಾಸ್ತುರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ತೆರನಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಿಲ್ಪ ಕೃತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗದು. ಮಹಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿ ಮಾಡಿದ, ಸರ್ವಾಲಂಕಾರಭೂಷಿತಳಾಗಿ ಮುಂಗಾಲುಗಳೆತ್ತಿ ನಿಂತಿರುವ ಮದಗಜಗಳು. ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಸರ್ವತ್ರ ಶಿಥಿಲಸ್ಥಿತಿ ಈ ಆನೆಗಳಿಗೂ ಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳ ಮುಖದಿಂದ ಸೊಂಡಿಲು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗಿವೆ. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸುತ್ತಲೂ ಸಾಲುಗಂಬಗಳು; ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಸೌಂದರ್ಯಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದವು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲವರೆಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸ್ತಂಭಮಾರ್ಗ, ಅವುಗಳ ಆಚೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ-ಕಂಬಸಾಲುಗಳು; ಮಧ್ಯೆ ಉಪರಂಗ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಶರಭ ಸಾಳ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಪಹರೆಯವರು. ಮೇಲ್ಗಡೆ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಚಿತ್ರ ಕೆಲಸ. ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿನ ಘಟನಾವಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು. ನಾನು ಈವರೆಗೆ ನೋಡಿದ ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿನ ಯಾವ ಪಲಗದ ಪರದೆಯೂ ಇಷ್ಟು ಮನೋಹರವಾಗಿ, ಹೃದಯಾ ಪಹಾರಕವಾಗಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ, ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆ ಸೊಬಗನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರ ಬೇಕೆಂದು ಆಸೆ. ಉಳಿದವರು ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪದ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. 'ಸಾಕಪ್ಪ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು. 'ಬಂದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳ್ಳತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುಳಿದಾಡಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಶೃಂಗಾರವೇತಕ್ಕೆ? ಎಂದು ಒಂದು ಸಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂತು. ದೇವರು ಇಷ್ಟು ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ರಾಶಿಹಾಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಬಡತನವನ್ನೇಕೆ ಕೊಟ್ಟನೋ! ಅವನಿಗೂ ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯರು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಅವರನ್ನು ಏಕೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಕು? ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾದ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಈ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಏಕೆ ಬರಬೇಕು, ಏನು ವಿಧಿಲೇಖವೂ! ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ತೋರಿತು. ಈ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೇನು? ಇಲ್ಲಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಸೊಗಸಾದ ಕಟ್ಟಡವು ತನ್ನಂಥವನಿಗೆ ತಕ್ಕುದಲ್ಲವೆಂದೂ, ಇಂಥ ಶೃಂಗಾರದ ನೆಲೆ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಡೆಯದೆಂದೂ, ಮೀರಿದುದೆಂದೂ, ಹೇಳಿ ವಿಫಲಸ್ವಾಮಿಯು ಹಂಪೆಗೆ ಬಾರದೆ ಪಂಥರ ಪುರದ ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಬಡಮಂದಿರದಲ್ಲೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿರುವಲ್ಲಿ, ಈ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಪವಿತ್ರತೆ ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕು? ದೇವರ ವಾಸವಿಲ್ಲದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಂಗಳಸ್ಥಾನವೆಂತಾದೀತು? ಎಂದು ತೋರಿತು. ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, ಛೇ! ಸೌಂದರ್ಯವೇ ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿರೂಪ; ಅದಕ್ಕೆ ಇತರ ಕರಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಬರಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನಿದೆ? ಎಂದೂ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಭ್ರಮಿಸತೊಡಗಿತು. ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಕುಶಲತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಪಟ್ಟು, ಹೆಮ್ಮೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಿರುವ ಈ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಾನೇಕೆ ವಾಸಮಾಡಬೇಕು? ಅವರ ಉಚ್ಛ್ರಾಯದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗೆ ನಾನೇಕೆ ಸೋಪಾನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬೇಕು? ಇದು ನನ್ನವರ ಸ್ಮಾರ್ತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ನಿಜ. ಆದರೆ ನಮ್ಮವರೆಂದು ಮರೆತವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೆ ಬಿಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವೇ? ಎಂದು, ದೂರದಿಂದ ಅವರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸುಮಾರು ಅರ್ಧಶತಮಾನದವರೆಗೆ ನೋಡಿ ತಡೆಯಲಾರದ ಕೋಪದಿಂದ ತಾನಾಗಿ ಕರುಣೆಯಿಂದಿತ್ತ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನೇನೋ! ಎಂದೂ ಭಾವನೆ ಬಂದಿತು. ಭಾವನೆಗಳು ಹಾಗಿರಲಿ, ಆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ - ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ - ಅಮಂಗಳವನ್ನು ನುಡಿಯಬಾರದು - ಅದು ಸಾಧ್ವಿಯ ಸಾತ್ವಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದಂತೆ ಕಳೆಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅತುಳ ಲಾವಣ್ಯಮಯಿಯಾಗಿ, ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಲೋಕವನ್ನು ಬೆರಗುಮಾಡಿ ಸೋಲಿಸುವ ನಾರಿಯ ಅಥವಾ ಚಿರವೈದ್ಯವ್ಯ ಪರಿಣತವಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಸೌಂದರ್ಯದಂತೆ ತೋರ ತೊಡಗಿತು. ಇನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಅಪವಿತ್ರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಸಂಗಡಿಗಿರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆನು.

ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪವನ್ನು ಸೇರಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುತ್ತಾ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆ ಮಂಟಪವನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಪರವಶವಾದಂತಾಯಿತು. ಅದರ ಚಂದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮಹಾಮಂಟಪದ ಮೋಹನತೆಯನ್ನು ಕೀಳುಮಾಡಿ ಲಜ್ಜೆಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೇ. ಕಂಬಸಾಲುಗಳು; ವಿಶಾಲವಾದ ಮಧ್ಯರಂಗ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆ ಉಪರಂಗಗಳು;

ಒಂದೊಂದು ಕಂಬವೂ ಒಂದೊಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡೆದು ಕೆತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂತಹುದು. ನಿಲುಗಂಬದ ಅಡಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಳಮುಖನಾಗಿ ಸಿಂಹಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳು; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೀಠದಮೇಲೆ ಹೊರಮುಖನಾಗಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಶಿಲಾದಂಡಗಳು; ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶರಭಾರೂಢರಾದ ಸವಾರರು. ಮಂಟಪದ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ. ವಿಧವಿಧವಾದ ನಯಗಲಸಗಳಿಂದ, ಶಿಲ್ಪಾಭರಣಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ, ವೇದಿಕೆ. ಮೇಲ್ಗಡೆ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೂಲೆವಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಲೋವೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಪಕ್ಷಿಯ ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ಶಿಲ್ಪಕಲಸ; ಲೋವೆಯ ಕೆಳಗೆ ಲಾಂದರಗಳನ್ನು ತಗುಲಿಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಲ ಉಂಗುರಗಳು. ಉತ್ತಮವಾದ ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ ವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡಲು ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಉಡುಗೆತೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಲಂಕರಿಸುವಂತೆ - ಮಂಟಪದ ಒಳಮಾಳಿಗೆಯ ಪ್ರತಿಭಾಗವೂ ಸ್ತುಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ - ಹಸುರು, ನೀಲಿ, ಗುಲಾಬಿ, ಕೆಂಪು ಮುಂತಾದ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭವ್ಯಗಾನವೊಂದು ಘನೀಭೂತವಾಗಿ ಶಿಲಾಕೃತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿನ ನೋಟ. ಆ ರಾಜರ ಕಲಾಭಿರುಚಿ, ಅಲಂಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ, ರಸಿಕತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ! ಆ ಚಿತ್ರಗಾರರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಾನೇ ಎಂಥವರು! ಯಾವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವಾಹಮಂಟಪ ಈ ತೆರನಾದ ಶಿಲ್ಪಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಬಲ್ಲದು! ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪವೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕಲ್ಲವೆ ಆ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು? ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆ ಅರಸರ ವೈಭವವೂ ಮೈಯುಬ್ಬಾ ಎಂಥವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು? ಪಂಪಾಪತಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಚಿನ್ನಗಳ ತಗಡುಗಳಿಂದ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತಲ್ಲ! ತಾವು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೆಲಸವೂ ಚಿರಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ, ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲೆಂದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಅಚ್ಚರಿಗೊಳಿಸಲು ಮಾಡಿದಂತಹುದು; ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗಳು! ಯಶೋಹೀನರಾಗಿ ಅನಾಮಧೇಯ ರಾಗಿ ಒಂದು ಶತಮಾನಕಾಲ ಬದುಕಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳಂತೆ ಜೀವಿಸಿದ್ದು ತಾವು ದೀರ್ಘ ಜೀವಿಗಳನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಚಂಡ ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಗಳಾಗಿ, ಕೀರ್ತಿಮಹಿಮಾನ್ವಿತರಾಗಿ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಬಾಳಿಹೋಗುವುದು ಘನತರವಾದದ್ದಲ್ಲವೆ? ಎನ್ನಿಸಿತು. ಬರಿಯ ಆಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಮಡ್ಡಿ ಜನರು ಏಕೆ ಆಶೆಪಡುವರೋ! ಆಯುಷ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ ಹಾಗಾಗಿ ಹೋದರೆ ನಮಗಿಂತಲೂ ಶತಾಧಿಕವಾಗಿ - ಶತಸಹಸ್ರಾಧಿಕವಾಗಿ - ಇರುವ ಆ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುವಲ್ಲವೆ?

ಅದು ಹೋಗಲಿ - ಯಾವ ಚಿತ್ರಗಾರನು ತನ್ನ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ, ಸುಂದರವಾಗಿ, ಸಜೀವವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಬಲ್ಲನೋ ನಾನರಿಯೆ. ಸಂಧ್ಯಾರುಣರಾಗಗಳಿಂದ ಬಣ್ಣ ಗೊಂಡು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಕಾಂತಿ ಪಡೆದು ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಶೃಂಗಾರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮೋಹಿಸುವ ಮುಗಿಲಿನ ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವೆ ಕೂಡಿಬಂದು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾರ ತಾಳಿ, ಘನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಈ ಮಂಟಪ ಶೋಭಿಸುವುದಲ್ಲ! ಒರಟಾದ, ಜಡವಾದ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಹೀಗೆ ಜೀವಕಳೆ ತುಂಬುವವನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಗೆ ಸಮಾನನಲ್ಲವೇ! ಇಹದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬುವವನಾರಾದರೂ ಇರುವ ನಾದರೆ, ಅಂಥವನು ಕಲಾನಿಪುಣನೆಂದೂ, ಆ ಕೆಲಸವು ಕವಿ, ಚಿತ್ರಕ, ಶಿಲ್ಪಿ, ಗಾಯಕ ಇವರುಗಳಿಗಲ್ಲದೆ ಇತರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆಂದೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಲಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಸರ್ವನಿಯಾಮಕರೆಂದೂ ಅವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದರೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮರೇ ಎಂದೂ ಎನ್ನಿಸಿತು.

ಯಜಮಾನರೂ ರಾಯರೂ ಗಡಿಯಾರ ತೆಗೆದು ನೋಡಿದರು. ನಾಲ್ಕೂ ಕಾಲು ಗಂಟೆಯಾಗಿತ್ತು. 'ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗಿ, ಕತ್ತಲಾಗಿಹೋಗುತ್ತೆ; ನಡೆಯಿರಪ್ಪ, ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕಿ' - ಎಂದರು. ಚೆನ್ನಯ್ಯನೂ 'ಹೊರಡೋಣ ಸ್ವಾಮಿ' ಎಂದ. ಮೂರ್ತಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅಡಗಿ ಆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಜೀವವನ್ನಿತ್ತಿರುವ ಆ ಸೌಂದರ್ಯಮೂರ್ತಿಯಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಮುಂದೆ ಹೊರಟೆವು.

ಇತರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತೇರು ಬೀದಿ; ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಈಗ ಅವೆಲ್ಲ ಭೂಶಾಯಿತವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿನ ದೇವರುಗಳ ಕೈ ಒಂದು ಕಡೆ, ಕಾಲೊಂದುಕಡೆ, ರುಂಡಮುಂಡಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ; ಕಣ್ಣೊಂದು ಕಡೆ ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳವೊಂದು ಕಡೆ; ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಅವಯುವ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕಳೆಗಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ವಿಗ್ರಹಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಬಿದ್ದಿವೆ.

ಅವುಗಳ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಪೊದೆಗಳೂ ಮುಳ್ಳು ಗಿಡಗಳೂ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಕ್ರೂರತರವಾದ ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಗಳು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಅವುಗಳ ಹಂದಿ ಮೂತಿಯೂ ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಪರಕೆಮ್ಮೆಯೂ ಭಯಂಕರವಾದ ತಮ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಹೊರದೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಾವು ವಸತಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆವೆಂದು ನಾರುವಂತೆ ಕಾಣುವುವು; 'ಈ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲ ಈಗ ನಮಗೆ ಸೇರಿದುದು; ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಜನರು ನೀವು ಜೋಕೆಯಿಂದಿರ ಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ - ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೊ ಎಂಬಂತೆ - ನಾಲ್ಕಾರು ಮಾರುಗಳ ದೂರ ಮೊನಚಾದ ತಮ್ಮ ಮುಳ್ಳರಿಗಳನ್ನು ಎಸೆದಿವೆ. ಕ್ರೂರತಮವಾಗಿ, ಪಾಳುದೇವತೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವೆಂಥ ದೆಂಬುದನ್ನು ಬಿರರನೆ ಬೀಸುವ ಉರಿಗಾಳಿಗೆ ಚೀರಿಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸ್ಮಶಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಶ್ಮಶಾನವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ರಸ, ರಾಗ, ಬಣ್ಣ, ಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಟರಾದ ಯುವಕ ಯುವತಿಯರು ನಗುನಗುತ್ತ ಸರಸವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಖಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ವಿಷಧರನರ್ಪಗಳು, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಗಳು, ಕಳ್ಳಕಾಕರು; ಎಲ್ಲಿ ಹೂದೋಟಗಳ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ತಣ್ಣಗೆ ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತೊ ಅಲ್ಲಿ ಈಗ ದಾರುಣ ಉರಿಗಾಳಿ. ಪ್ರಪಂಚದ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿಗಳ ಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮ ತೂಗಲು ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದ ಸಮ್ರಾಟರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ; ಅವರ ದರ್ಪಪೌರುಷಗಳು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನರಿ ಗೂಗೆಗಳ ಕರ್ಕಶಧ್ವನಿ; ಪಾಳುದೇವತೆಯ ಕುಹಕದ ಅಟ್ಟಹಾಸ. ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸೌಂದರ್ಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಟಪ, ಗುಡಿ, ಪ್ರಾಸಾದ, ಅರಮನೆ ಇವುಗಳಿದ್ದ ಕಡೆ ಪದಚ್ಯುತವಾದ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳು; ಒಡೆದು ಬಿದ್ದಿರುವ, ಇನ್ನೂ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಕಟ್ಟಡಗಳು; ತಮಗೆ ಬಂದಿರುವ ದುರ್ಗತಿಯಾದರೂ ಎಂಥದೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ ಜನರು ನೀತಿಗೊಳ್ಳಲೆಂದು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಭೂಶಿಷ್ಟವಾದ - ಬರಿಯ ಕಲ್ಲುಗುಪ್ಪೆಗಳಂತಿರುವ - ಕಂಬ, ವೇದಿಕೆ, ಸೂರುಗಲ್ಲು. ವಿಜಯನಗರ ಧ್ವಂಸವಾದುದಂತೂ ಹಾಗಿರಲಿ ಆ ರಾಜರ ಇಂದ್ರಸದೃಶವಾದ ವೈಭವಗಳೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಾಭಿಲಾಷೆಗಳೂ ಮಹಾಸನ್ನಾಹಗಳೂ ಕಾರ್ಯಮುಖೇನ ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನಾಶಪಡೆದು, ಅವರ ವೈಭವರಂಗವನ್ನು ಈಗ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ.

ಹೆಜ್ಜೆ ಬೇಗಬೇಗನೇ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು - ಹಾಕಿದೆವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಆನೆಗೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವ ರಸ್ತೆ. ಇನ್ನು ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಆನೆಗೊಂದಿ ನದಿಯ ಆಚೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ; ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಹರಿಗೋಲುಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟಿಹೋಗಬೇಕು. ಹರಿಗೋಲೂ ಅಂಬಿಗರೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಹತ್ತಿ ಒಳಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿತೆವು. ಅಂಬಿಗನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲು ಜಲ್ಲೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ ಬಂದನು. ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಬಲಗುಂದುತ್ತ ಸೂರ್ಯದೇವನೂ ಅಸ್ತಮಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಉರಿತೇಜವಿಲ್ಲ. ಅವನ ಬೆಳಕು ನಿಡಿದಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಗಳೂ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳೂ ತಿಳಿನೆಳಲಿನ ಜವನಿಕೆಯಿಂದ ರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುವೊ ಎನ್ನುವಹಾಗಿತ್ತು. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೆಳ್ಳಗೆ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಎಷ್ಟು ಯುಗಗಳಿಂದಲೋ ಇದೇ ರೀತಿ ಹರಿದುಬರುತ್ತ, ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹುಟ್ಟಿ ಹೇಗೆಹೇಗೋ ಹರಿದು, ಎಲ್ಲಿನ ಯಾವುದನ್ನೋ ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮಂದಗಾಮಿನೀ ನದಿ; ಅದರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಇನ್ನೂ ಪುರಾತನರಾಗಿ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮೋಹ, ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತ ಜೀವನ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಾದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವ ಅನುಕೂಲ ಉಪಯೋಗಗಳಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ನಾವೇ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹತ್ತಾರು ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ, ಹರಿಗೋಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನದಿ ದಾಟುವ ಪದ್ಧತಿ;- ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ನದಿ ಸಂಸಾರವಾಹಿನಿ ಯೆಂದೂ, ನಾವೆಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಆ ಕಡೆಯಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ, ಈ ಕಡೆಯಿಂದ ಆ ಕಡೆಗೆ, ಯಾವುವೂ ದೋಣಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿನಿಮಿಷವೂ ಹಾಯುತ್ತಿರುವೆವೆಂದೂ, ನೇರವಾಗಿ ಸಮುದ್ರದತ್ತ ಹೋಗದೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಂದೆ ಸಾಗದೆ, ಪ್ರಯಾಣದ ಚಿಂತೆ ಕೂಡ ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತ, ಅನುಕೂಲವಿದ್ದ ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಬಾಗುತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರುವೆವೆಂದೂ ತೋರಿಬಂತು.

ಇದನ್ನು ಓದುವ ನೀವು ನಗಬಹುದು; ಇವನ ಕಲೆಯ ಕೀಲುಗಳು ಸಡಿಲ ಬಿದ್ದಿರುವುದೆಂದೂ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು; ನಿಮ್ಮನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತು ನೀವೂ ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೆ ಮನಸೋತು ದಗ್ಧಚಿತ್ತರಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮೆದುಳ ಕೀಲುಗಳ ಬಿಗಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಉನ ಬರುತ್ತೆಂದೇ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನಾದರೂ ನೋಡಿ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಹತ್ತರವಾಗಿ ರುವುವೇ ಹೊರತು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕಾಣಲೇ ಕಾಣವು. ಕೋಟಿಕೊತ್ತಲ, ಶಿಥಿಲವಾದ ಅರಮನೆ ಶಿಬಿರ, ವಿಗ್ರಹ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಲಾಯ, ಉಗ್ರಾಣ, ಕಟ್ಟೆ ತೊಟ್ಟಿ, ವಿಹಾರ ಓಲಗಸ್ಥಾನ ಇವುಗಳ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ - ಪೂರ್ವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಈಗ ವೈಧವ್ಯವನ್ನು - ಅದೇ ಮಾತು ಪುನಃ - ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಮಂತ ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳಂತೆ ಕಾಣುವುವೇ ಹೊರತಾಗಿ ನಾಡಾಡಿಯಾಗಿ ಕಾಣವು. ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ಅಧೋಮುಖಿಯಾಗಿ, ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಮಲಿನಳಾಗಿ, ಕಾಂತಿ ಹೀನಳಾಗಿ - ಆದರೂ ದೀನತಾಲೇಶವಿಲ್ಲದೆ - ಒಬ್ಬರ ಅವಲಂಬನ ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಬೇಡದೆ, ಸರ್ಗವದಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಈ ದೂರದಿಂದ, ನಾನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ನಮಗೇ ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿದುಬಂದು, ದುಃಖಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಹೃದಯ ಸುಟ್ಟು ಹೀರಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ಸ್ವಂತದೇಹದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ! ಕಾಲದ ಚಕ್ರಪರಿವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಅದೃಷ್ಟಪಂಕ್ತಿಯ ಅರಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸಿ ಕಳಚಿ ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದವೊ ಓದಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ನಮಗೆ, ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವೊ ಅದರ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು? ಗತವೈಭವದ ನೆನಪು ದುಸ್ಸಹವಾದ ವಿಷದುರಿಯಂತೆ ಆಕೆಯ ದೇಹವನ್ನು ಸುತ್ತಿ, ಅದನ್ನು ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಭಸ್ಮಮಾಡಿಬಿಡದೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಉರಿಸುತ್ತಿದೆಯೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಬಾಯರಿಯದ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ನದಿಯ ಹೊರದಡವನ್ನು ಸೇರಿದುದಾಯಿತು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊರಟೆವು. ಆನೆಗೊಂದಿ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮುಂದೆ ನಡೆದೆವು. ನಾವು ಹಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಂದ ಆ ಹಾಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಜೀವಂತ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲಿನ ಹೋಲಿಕೆ? ಇಲ್ಲಿ ಜನರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ ; ಮನೆ, ಬೀದಿ, ದೇವಸ್ಥಾನ, ಅಂಗಡಿ, ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಎಲ್ಲ ಇವೆ. ಇದೂ ಒಂದು ರಾಜನಗರ. ರಾಜನೊಬ್ಬನು ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ. ಆದರೆ ಆವೂರನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಇವಾವುದೂ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣಬರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಜಲವಾಹಿನಿಯಂತೆ ನಮ್ಮ ಅಂತರಂಗವೂ ಅದರ ಭಾವನೆಗಳೂ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹೊರಗಣ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಭಗ್ನವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದಂತೆ ಆಗಿ ಮುರಿದಿತ್ತು. ಕೂಲಿಹೋದ ಆ ಸೌಂದರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪಾಳೇ ಸತ್ಯ, ಈ ಜೀವಂತ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಿಥ್ಯ - ನಾವೂ ಆ ಶೂನ್ಯ ಜಗತ್ತೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೇಮಾಭಿಲಾಷಿಗಳು; ಇತರ ವಿಶ್ವಾಸ ಬಂಧಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿ ಆ ಪ್ರೇಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲೇ ಮಗ್ನರಾಗಿರುವವರು ಎಂಬುದು ಸ್ಥಿರಪಡುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಿರಿದಿಗೆ ಶಿಥಿಲ ಸೌಂದರ್ಯದ ಚಿತ್ರವೊಂದು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೊರಟೆವು. ರಾಜಪಥ ಕೃಶವಾಯಿತು. ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳು; ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಸುರಿಲ್ಲ ; ಕೇವಲ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳು. ಅಪರೂಪವಾಗಿ ದೂರ ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಸಣ್ಣ ಮರ. ದುಂಡುಕಬ್ಬಿನ ತೋಟಗಳು. ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಂದಲೂ ಭೂಮಿಯೊಳಗಿನಿಂದಲೇ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಹರಿದುಬಂದು ತೋಟಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ನೀರು. ಅಂಗುಳು ಒಣಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಕೂಡದೆಂದು ಮನಸ್ಸು. ಪಂಪಾಸರಸ್ಸಿನ 'ಪಾವನ ಸ್ಥಟಿಕೋದಕವು' ಅನತಿದೂರ ದಲ್ಲಿಯೆ ಇರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಈ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಮನಸ್ಸು ಹೇಗೆತಾನೆ ಬಂದಿತು? ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರಕುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಮಗೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ತಿರಸ್ಕಾರ. ಪ್ರಪಂಚವೇ ಹೀಗೆ.

ಇಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಿಯೂ ರಾಮದರುಶನ ಸುಧಾರಣೆ ಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ಚಕೋರಿಯಂತೆ ಕಾದಿದ್ದ ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಶಬರಿಯ ಆಶ್ರಮ. ಆಕೆ ಗುರು ಮತಂಗರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ರಾಮನು ಬರುವವರೆಗೂ ಕಾದಿದ್ದು ಆತನ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿ ಚಿರಜೀವಿಸಿದಳು. ಆತನ ಸಂದರುಶನಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ಷಾಂತರಗಳು ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಕಣ್ಣಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಅವನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ, ಕೈಗೆಟುಕಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತನಿವಣ್ಣನ್ನೂ ಕಿತ್ತು ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟು, ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೂವರಳನ್ನೂ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಅಣಿಮಾಡಿಟ್ಟು, ನಿಮಿಮಿಷವೂ ಅವನು ಬರುವನೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು, ಗಾಳಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತರಗೆಲೆಯೊಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರಮರ ಶಬ್ದ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ತನ್ನ ಉಪಾಸನಾದೇವನ ಕಾಲಸಪ್ಪಳವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಹೊರಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಕಾದು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಾನ. ಮುಂದೆ ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳು. ಈ ಗುಂಡುಗಳೇ ಅವರ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು. ಎಡದಲ್ಲಿನ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಡೊಗರೇ ವಾಲಿಯ ಭಂಡಾರ. ತನ್ನ ನಾಲ್ವರ ನಚ್ಚಿನ ಗೆಳೆಯರೊಡನೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದ ಋಷ್ಯಮೂಕದ ಮರೆ; ಇವು ಅವರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸೀತಾದೇವಿ ತನ್ನ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟಿ ಬೀಳುಹಾಕಿದ್ದು; ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಹೋಗಿ ನೆಂಬ ಗುರುತು ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರಲೆಂದು ಅಗೋ ಅದು ಸುಗ್ರೀವನ ರಾಜಕಾರ್ಯಸ್ಥಾನ, ಮುಂದೆ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಕಪಿರಕ್ತದ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದುದು. ಹೀಗೇ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೀತಾವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಾಡಿ ಬಳಲಿ ಪಂಪಾಸರಸ್ಸಿಗೆ ನಡೆದುಹೋಗಿದ್ದುದು ...ಎದುರಿಗೆ ಈಚಲ ಮರಗಳು, ತಾಳೆಯ ಮರಗಳು, ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟಗಳು; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಹೊಂಗೆಯ ಮರಗಳು. ಬಿಸಿಲು ಕಡಮೆಯಾದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಣ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿರಾರ್ದ್ರತೆ ಹೋಗಿ ಸಣ್ಣಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎಳೆಗಾಳಿ ಮೊದಮೊದಲು ಸುಳಿದಾಡುತ್ತ ಬಂದಿತು. ಆಮೇಲೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಹೊಂಗೆಯ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಹೂಗಳ ಜೊಂಪೆಗಳನ್ನು ತೊನೆಯಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಪರಾವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡು ಸುವಾಸಿತವಾಗಿ ಆಪ್ಯಾಯಕರವಾಗಿ ಬಂದಿತು. ನಾಲ್ಕಾರು ಹೆಂಡದ ಗಾಡಿಗಳು, ಕಬ್ಬಿನ ಕಂತೆಗಳು; ಅರ್ಧಮತ್ತವಾದ ಕಣ್ಣೆಂಪಿನಿಂದಲೂ ಅಸ್ಥಿಮಿತ ಪದಗತಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆದುಬರುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಸೀಳಿ ಸವಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಈ ರಸ ನಾಲಗೆಗೆ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಾಯಿಚಪ್ಪರಿಸಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಕೇಕೆಹಾಕುತ್ತ, ಒಬ್ಬರ ತಲೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ತಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ತೂಗಿ ಓರೆ ನೋಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿರುವ ನರನಾರಿಯರು. ಅವರಂತೆಯೇ ಅರ್ಧಪ್ರಮತ್ತವಾಗಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಇಂಚರದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತ ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಕೂಗುತ್ತ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳು; ಸಮೀಪದ ಶೀತಲಜಲಾಶಯದಿಂದ ಹೊರಟು, ಬಂಧುಮಿತ್ರರೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ, ನಿಜ ನಿವಾಸವಾವುದಕ್ಕೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಹೊರಟು, ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸಾಲ್ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಮೇಲಿನ ನೀಲಾಕಾಶವನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಸಪ್ಪಳವಿಲ್ಲದೆ ನಿದ್ರಿಸುವಂತಿ ರುವ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಮುಗಿಲುಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕ್ರೌಂಚ, ಬಲಾಕ ಪಂಕ್ತಿಗಳು – ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಸಂತೋಷ ಉದಯಿಸಿತು. ಪಕ್ಷಿಪರಮೆಗಳ ನುಣ್ಣರದಿಂದ ನಿಬಿಡವಾದ ಈ ತೆರನಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಏಕಾಂತ ನಮ್ಮನ್ನು ಜಯಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಮುಂದೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುಸೇತುವೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎದುರಿಗೆ, ಅಂಜನಾಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ, ತಿಳಿ ಹಸಿರಿನ ಮೃದು ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಪ್ರಶಾಂತ ಪಂಪಾಸರಸ್ಸು!

ಆ ದಿವ್ಯ ಸರಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ಅಲ್ಪಭಾವನೆಗಳೂ ದೇಹದ ಎಲ್ಲ ತಾಪಗಳೂ ಮಾಯಾವಾದುವು. ಪೂರ್ಣವಾಹಿನೀ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ತೋರುವುದು. ಪ್ರಕಾಂಡ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅನಂತರ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮಹಾಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ಕಂಡಂತಾಗುವುದು. ಅಗಾಧವಾಗಿ, ಆನೆಗಳಂತೆ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುವ ಅದರ ಮಾಲೆಯಲೆಗಳನ್ನೂ ಕಬಂಧನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದುದು ಏನೂ ಅತಿಶಯವಲ್ಲ; ಅವು ಉರುಳಿ ಹೊರಳಿ ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಹೋರಾಡುತ್ತ ನೊರೆಯ ಸೇರೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಎಸೆಯುತ್ತ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಉನ್ನಾದ ಕೋಲಾಹಲವೊಂದರ ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ನೂರಾರು ಅಡಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ದುಮ್ಮಿಕ್ಕುತ್ತಿರುವ ಜಲಪಾತಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ರೌದ್ರದ ಒಂದು ಮುಖ ಕಣ್ಣಾಣುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಈ

ಸರಸ್ವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆ ವಿಧವಾದ ಭಾವಗಳಾವುವೂ ಬಾರವು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವೈಶಾಲ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾವೊಂದು ವಿಧವಾದ ತಳಮಳವೂ ಇಲ್ಲ.

ಪದ್ಮಗಂಧಿ ಶಿವಂ ವಾರಿ ಸ್ವಾಮಿ ಶೀತಂ ಅನಾಮಯಂ|

ಉದ್ಧೈತ್ಯ ಸತತಾ ಕ್ಲಿಷ್ಟಂ ರೌಪ್ಯಸ್ಥಾಟಿಕ ಸನ್ನಭಂ||

ನೀರು ತುಂಬಿದಾಗ ಇದರ ಸುತ್ತಳತೆ ಒಂದೆರಡು ಮೈಲಿಗೆ ಮೇಲಿರದು. ಮೂರು ಕಡೆ ಯಾರೂ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ಸೋಪಾನ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಲಿಗೆ ಹೂ ಗಿಡಗಳು: ಗೋರಂಟಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ಮುಂತಾದುವು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯ ವೊಂದು. ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಯಾತ್ರೆಯೆಂದು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ, ದೇವಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಜನ ಬೈರಾಗಿಗಳು. ಅವರೇ ಸರಸ್ವಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಳು - ಅದಕ್ಕೆ ಕಾವಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯಾಗದಿರುವಂತೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿರುವವರು. ಸರೋವರದ ಸುತ್ತಲೂ ಹೊರಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಳು. ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಂಜನಾಪರ್ವತ. ಇನ್ನು ಮೂರು ಕಡೆಯೂ ಬೇರೆ ಪರ್ವತಗಳ ಸಾಲು ಪ್ರದೇಶ ಈ ಸರಸ್ವಿನವರಿಗೂ ಇಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಕಾಲದ ಆದಿಯಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲೇ ಹೀಗೇ ಒಂದರ ಸಂಖ್ಯೆ ದಲ್ಲೊಂದು ಬೆಳೆದು ಏಕಾಂತರಂಗದಿಂದ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಚಿರಂಜೀವಿಗಳು ಇವು. ಯುಗಗಳೂ ಮನ್ವಂತರಗಳೂ ಕಳೆದುಹೋದಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬದಲಾಯಿಸದೆ, ಚಪಲರಾಗಿ, ಚಂಚಲರಾಗಿ, ಇಲ್ಲದುದಕ್ಕೂ ಆಗದುದಕ್ಕೂ ಕೊರಗಿ ಕ್ಲೇಶಪಡುತ್ತಿರುವ ಅಲ್ಪಾಯು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ಸರ್ವಥಾ ಅವರಿಗೆ ಅಸದೃಶ ವಾಗಿದೆ.

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಯಬ್ದ. ಆದರೆ ಆ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆಯು ಯಾವ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ನಿರ್ದ್ರಿತ ವಸ್ತುವಿನ ನಿಶ್ಯಬ್ದತೆಯಂತೆ ಇಲ್ಲ; ಮೂಢನ ಅಥವಾ ಗರ್ವಿಯ ಮೌನದಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ, ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೇ. ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಪಂಚ ಈ ಭೂಭಾಗದ ಹೊರ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಬಹುದೂರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೊನೆಗೊಂಡಂತಿದೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಉಚ್ಚಮನೋಭಾವದಿಂದ ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತದಿಂದ ಸರಸ್ವಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಿತ್ತು. ಅದರ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಸರಸ್ವಿನ ಅಧಿದೇವತೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ನೆರವು ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿವೆ. ಆ ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ತಡಿಯ ದೇವಾಲಯದ ಗಹ್ವರ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಸೀತಾದೇವಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೂಡಿ, ಬಾಹ್ಯಾಚರಣೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಸೇವಕರ ಮೂಲಕ, ಕಾರ್ಯಭಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅವರೂ ಅಮಾನುಷವಾದ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಭ್ಯವಲ್ಲದ ಆ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಕಲೆತು ಒಂದಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಗೋಸಾಯಿಗಳು ಸಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೊಗಸೆಗಳನ್ನೆ ಹರಿಣಿಯೊಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಸಾತ್ವಿಕ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಯೋಗನಿರತನಾಗಿ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಯಿಂದ ಶಾಂತಾತ್ಮವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಿ ಯನ್ನೂ ಪಡೆದು, ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಮೋಹ ಮಮತೆಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದು, ಮಲಿನವಾಗದ ತೇಜಸ್ವಿ ನಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬೆಳಗಿ, ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಸದಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಯೋಗಿವರ್ಯನಂತೆ ಸರಸ್ವು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿನದು ತಿಳಿಯಾಗಿ ಹೊಳೆವ ಪುಣ್ಯೋದಕ. ಶ್ರೀರಾಮಪಾನದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು. ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಹೊಳೆವ ಅದರ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಾವರೆ ನೈದಿಲೆ ಹೂಗಳು ಹಗಲೆಲ್ಲ ಅರಳಿದ್ದು ಈಗ ಅರ್ಧ ಅರ್ಧವಾಗಿ ಅವಗುಂಥಿತವಾಗುತ್ತಿರುವಂತಿವೆ. ಸುತ್ತಣ ಹೂಗಿಡಗಳೂ ಪರ್ವತಪಂಕ್ತಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಅದರೊಳಗೆ ಕಾಣುತ್ತ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆವಂತಿವೆ. ಉಗ್ರವಾಗಿ ಬೀಸುವ ಮಾರುತ ಕೂಡ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೃದುವಾಗಿ ಚಲಿಸಿ, ಸರಸ್ವಿನ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗದೆ ತನ್ನ ಸ್ವಾಚ್ಛಂದ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು, ಮೆಲ್ಲನೆ ಸುಳಿದು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಪಕ್ಕದ ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳೊಂದಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಸರಸದಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸಿದ್ದ ಸಿಡಿಲುಗಳೂ ದರ್ಪಾಹತವಾಗಿ ಈ ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರಬೇಕು. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತಿವಿದಳಿಸಿ ಉರಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಭೂವಲಯ ವನ್ನೇಳು ಸುತ್ತು ಸುತ್ತಿ

ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಿ ಹೊಳೆದುಹೋಗುವ ಮಿಂಚೂ ಈ ಸರಸ್ಸಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಪರಾಜಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ಯಾಚರಿಸಿರಬೇಕು. ಡೊಳ್ಳು ಡೋಳಿನ ಆಡಂಬರವನ್ನು ನೂರ್ಮಡಿ ಮಾಡಿ ಅಬ್ಬರಿಸುವ ಗುಡುಗುಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲಿನವರೆಗೂ ಬರಲು ಕೂಡ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ, ಹೇಗೋ ಎತ್ತಲೋ ಅಡಗಿಹೋಗಿರಬೇಕು. ಇತ್ತಲಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ, ಪುರಾತನದಿಂದ ಈ ವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆ ತನ್ನ ಒಳ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಗ್ನನಾಗಿರುವ ಸಿದ್ಧನಂತೆ ಈ ಸರಸ್ಸು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆನೆಗೊಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬನ್ನೂ ಮಾವಿನಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಸರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ತೊಳೆದು ಅವನ್ನು ತಿಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ದಾಹವಡಗು ವಂತೆ ನೀರು ಕುಡಿದು ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡೆವು. ಆಗಲೇ ಸಂಜೆಯಾಗಿತ್ತು. ದೂರದ ಪಶ್ಚಿಮಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೆಂಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾನುಗಳನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು ಗಿಡದಲೆವೂಗಳನ್ನು ದೂರಿಕೊಂಡು ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೇಲಿನ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅವನ್ನು ವಿಧವಿಧ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿತ್ತು; ಮೇಲೆ ಆಕಾಶ, ಸಂಧ್ಯಾರಾಗರಂಜಿತವಾದ ಮೋಡಗಳು; ಕೆಳಗೆ ಸರಸ್ಸು. ದೂರದ ಆಳದಲ್ಲಿ, ಅದರ ಹೃದಯದಂತರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಪೇಲವವಾದ ಆದರೂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಶಾಂತ ನೀರವತೆ; ಅಮಾನುಷವಾದ ಲೋಕಾತೀತವಾದ ಶಾಂತಮೂರ್ತಿಯ ಸರಸ್ಸು; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮರೆತುದೇನಾಶ್ಚರ್ಯ? ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳಲು ಮನಸ್ಸೇ ಬಾರದು. ಏಳದಿದ್ದರೆ? ಮಳೆ ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಗೂಡು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏನು ಗೂಡೋ - ಏನು ಬಾಳೋ! ಗೋಸಾಯಿಗಳು ದೇವಸ್ಥಾನದೊಳಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಬರಹೇಳಿದರು. ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯ ದರ್ಶನಮಾಡಲು ನನಗೇನೂ ಮನಸ್ಸು ಬರಲಿಲ್ಲ; ರಾವಣನು ಮೋಸದಿಂದ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಭೀತಿಗೊಂಡು, ನಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತ ಆಕೆ ಕಣ್ಣೀರ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶವಿದು! ದೇವಿಯ ವಿರಹದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಾಡಿ ಉನ್ನತ್ತನಂತಾಗಿ ದುಃಖಪಟ್ಟ ಸ್ಥಳವಿದು! ಚಿರದುಃಖಿನಿಯಾದ ದೇವಿ ಪುನಃ ಈ ಜಾಗಕ್ಕೇ ಬಂದು ಪತಿಯಿಂದ ದೂರಳಾಗಿ ನೆಲಸಿ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ಆಕೆಗೆ ಹರುಷವನ್ನೆಂತು ತಂದೀತು? ಪುಲ್ಲಹಾಸ ಹೋಗಿ ಆಕೆಯ ಮೊಗದ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿದಂತಿರುವ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ದರ್ಶನದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ನಾವು ಒಳಗೆ ಹೊಗಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ನಾಣ್ಯ ಹಾಕಿ ಹೊರಗಿಂದಲೇ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋದೆವು. ಗೋಸಾಯಿಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಬೈದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಬೈದುಕೊಳ್ಳಲೇಳಿ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಅರಿಯಬಲ್ಲರು.

ಬಂದ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು. ಆರು ಗಂಟೆಗೆ ಮೀರಿಹೋಗಿತ್ತು. ಮೇಲೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು ಹಾಕಿ ಸುತ್ತಲೂ ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿತ್ತು. ಮರಗಿಡಗಳು ಅಲ್ಲಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದವು. ನಮಗೆ ಜಾಗ್ರತೆ 'ಮನೆ'ಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ. ಅಂಬಿನ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿದ್ದೆವು. ಚಳಿಗಾಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಳೆಯ ವಾಸನೆ ಬಂದಿತು. ಸೂಚನೆಗಳು ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡತೊಡಗಿದವು. ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಮಳೆ ನಿಲ್ಲದೆಯೆ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಿ ತಂಗುವುದು? ಏನು ಮಾಡುವುದು? ಉಟ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ? ಹಸಿವಾದಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ಉಟ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಸಿವೆಂಬುದನ್ನೇ ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕ್ಷುಧಾಗ್ನಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಭಯವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಮಿಂಚು ಮಿಂಚಿತು; ಗುಡುಗು ಗುಡುಗಿತು. ಅವುಗಳ ಹಾವಳಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೆರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿಡುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಳೆ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟಿತು. ಒಂದೊಂದು ಹನಿ ಒಂದೊಂದು ನೆಲ್ಲಿಯಕಾಯಿನಷ್ಟು ಗಾತ್ರ; ತಡೆಯಲಾರದಷ್ಟು ರಭಸದಲ್ಲಿ, ತೀವ್ರಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು. ಮಳೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಗಾಳಿ; ಗಾಳಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಳೆ. ಈ ಕೋಲಾಹಲದ ಜೊತೆಗೆ ನಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಗಳು ದುರ್ದಮನೀಯವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದುವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಮಗಿದ್ದ ಇಷ್ಟು ದಿನದ ಅಧಿಕಾರವೂ ಈಗೊಂದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಹೋಯಿತು. ಬಹುದಿನ ಪರತಂತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರು ಹೊರಗಣ ಬಲವತ್ಸಹಾಯದಿಂದ ದಂಗೆಯೆದ್ದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಹೊರಟರೆ ಯಾವ ಯಾವ ವಕ್ರವೃತ್ತಿ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ನನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಂತೂ ಕೀಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲುಕ್ಕೆತ್ತಿ

ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ನಿಂತಿತು. ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ಸವ ಬೇರೆ. ಸ್ನೇಹಿತರ ಲೇವಡಿ. ನಗಿ; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಗಿ! ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆದರೂ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ನೋಡಿತರೆ ಯಾರು ತಾನೆ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಆಚರಿಸಿಯಾರು? ನಾನು ನನ್ನ ಆಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಅವರನ್ನೂ ಭತ್ತಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆ. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಕ್ಕೆ. ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇತರರ ನಗು ಅಪಹಾಸ್ಯಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಉಪಾಯ. ಚೆನ್ನಯ್ಯನೂ ಅವರೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು 'ಹ್ಯೋ' ಎಂದು ಷುರುಮಾಡಿದನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ರೇಗಿತು.

'ಏಕೋ, ನೀನೇಕೊ ನಗೋದು?' ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಗದರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಕೇಳಿದೆ. ನನ್ನ ಆ ಗಂಭೀರ ಭೀಷಣಧ್ವನಿ ಅವನನ್ನು ಅಡಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನಂಥವರ ಸಹವಾಸ ಬಲುಕಷ್ಟ. 'ನಗು ಬಂದಿತು ಸ್ವಾಮಿ, ಏನು ಮಾಡೋದು?' ಎಂದ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ? ಆಮೇಲೆ ಮಾಡುವುದೇನು? 'ಅಯ್ಯು ಯಾರ್ಸಲ್' ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೆ ಅಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದೆ.

ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಹಳೆಯ ಆಲೆಯ ಮನೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಂಥವರು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರ ಮೈಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದಲೂ ನೀರು ಕೋಡಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ತೆಳುವಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಮ್ಮವರ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಮೈಗಳಿಗೆಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ರೈತರ ದುಪ್ಪಟೆಗಳೂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದವು. ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟಿದ್ದವರ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮಿನುಗತೊಡಗಿದವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುದುಕರು ಮೊಳಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಗಡಗಡ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುದಿಪ್ರಾಯದವರಾದ ನಮ್ಮ ಹಲ್ಲುಗಳೂ ಚಳಿಯಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ ಬಡಿದುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಮಾಡು ತಿದ್ದುವು. ಎರಡು ಕೋಳಿ, ನಾಲ್ಕು ಕುರಿ, ಹತ್ತು ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆಗಳು, ನಮ್ಮಂಥ ಜನರು – ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದವರು; ಒಟ್ಟು ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರು, ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರು, ಹಿಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಹದಿನಾರು ಜನ; ಎಲ್ಲ ಕೋಮಿನವರೂ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗೂ ಸೇರಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಜನರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನವರಲ್ಲದ ಅವರೊಡನೆ ಏತಕ್ಕೂ ಸ್ಪರ್ಧಿಸದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಐವರೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಮೂದಲಿಸುವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಭಗವದನುಗ್ರಹ.

ಒಂದು ಮಣ್ಣುಗದ್ದಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ಮೂವರೂ ಕಂಬಳಿ ದುಪ್ಪಟೆಗಳನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಒಂದೆರಡು ಕುಡುಗೋಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿರವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ರೆಡ್ಡಿಗಳು. ಹೊಗೆಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ತೀಡುತ್ತ ಒಬ್ಬನು, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪನ್ನು ಅಗಿಯುತ್ತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು, ಜಡಭರತರಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸಾಬಿ. ಅವನೇ ಆ ಸಭೆಗೆ ನಾಯಕ. ಬಾಯಿತುಂಬ ಅಡಿಕೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಗಿಯುತ್ತ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಡ್ಡಿಪುಡಿಯನ್ನೂ, ಸುಣ್ಣಕಾಯಿಂದ ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ತೆಗೆದು ಸೇವಿಸುತ್ತ ತನುಗಾಂತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕರಾಳವಾದ ದೀರ್ಘವಾದ ದಾಡಿಯನ್ನು ನೀವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಅದನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ, ಹಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಕನ ತೆಗೆಯುತ್ತ, ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲೇ ಉಗುಳುತ್ತ, ವಿಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರ ತಮಾಷೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಅವನು ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಮಳೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮಾತು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ತಿಪ್ಪಾರೆಡ್ಡಿಯೆಂಬುವನನ್ನು ಆ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ 'ನರಿಕೆ' ಹಾಕಿದರೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಳೆಯ ಜೋರು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಮೆಯಾಯಿತು. ನಾವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ದಾರಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಹನಿಯುತ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತ ನಡೆದೆವು. ಮುಸ್ಸಂಜೆಯ ಮಬ್ಬೂ ಮೊಡಗಳು ಮೇಲ್ನಪ್ಪೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅಂಧಕಾರಮಯವಾಯಿತು. 'ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಈ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಆರು ಮೈಲಿ ಯಾರವ್ವ ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವರು. ಇಲ್ಲಿಯೇ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೆ ಹೊರಡೋಣ ಬೇಕಾದರೆ' ಎಂದರು ರಾಯರು. ಅವರಿಗೆ ದೂರ ನಡೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಬಹು ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆದು ಅಭ್ಯಾಸ. ದಾರಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟವೇಯೇ. ಭೀತಿ ಬೇರೆ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೂ ಒಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಟ್ಟೆ ಇಲ್ಲ. ಇರುವುದೂ ಒದ್ದೆ. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಸಾಧ್ಯ' ಹಸಿವು. ಎಷ್ಟೇ ಹೊತ್ತಾಗಲಿ ಗೂಡು ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಉಟ ಮಾಡಿ ಬೆಚ್ಚಗೆ ಅವರವರ ಹಾಸುಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಬಹುದು. ರಾಯರ ಮಾತು ನಡೆ ಯಲಿಲ್ಲ. ಬಹುಜನಮತಕ್ಕೆ ಅವರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜಬೀದಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಡಿಗಳಿಗೂ ಹೋಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದೆವು. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕೊಡುವೆಂದೆವು :- ಒಂದು ಮೇಣದ ಬತ್ತಿ ಕೂಡ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. 'ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುವುದು ನಡೆಯಿರು, ಜಾಗ್ರತೆ ಹೋಗೋಣ. ನದಿಯ ದಂಡೆಯಿಂದ ಅಂಬಿಗರೂ ಹೊರಟು ಹೋದಾರು' ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು. ಹತ್ತುಮಾರು ಹೋಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಆನೆಗೊಂದಿ ರಾಜ್ಯದ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ದುಡ್ಡಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡಿತು. ಅವರನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ವಿನಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಉಪಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲೊಪ್ಪಿದೆವು. ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವೆವು ನಡೆಯಿರೆಂದು ಅವರು ಉರೊಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಆದರೆ ಪಾಪ! ಏನು ತೊದರೆ ಸಂಭವಿಸಿತೋ ಪುನಃ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರಯಾಣದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ತಂದು ಅವರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದಿರುವೆವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಮಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದೆವು. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅವರಿಂದ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಬರುವ ಸಂಭವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಂಬಿಗರಾರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಆಚೆ ದಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದರು. ಆಚೆ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮನೆ. ಕೆಲವರು ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ತಮಟೆ ಬಡಿದುಕೊಂಡು ಕುಣಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಮಾಡಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿದೆವು. ಮೊದಲು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ, ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಗಿದೆವು. ಗಂಟಲು ಶಕ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿದೆವು. ಇನಾಮು ಕೊಡುತ್ತೇವೆಯ್ಯೆ ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಕೂಗಿದೆವು. ಆ ಮೋಹಿನೀ ಮಂತ್ರದ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಕೊನೆಗೆ ಹರಿಗೋಲಿನವನು ಒಬ್ಬನು ನಮ್ಮತ್ತ ಹರಿಗೋಲನ್ನು ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಆ ದಡಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಅಂಬಿಗನು ಆಗ ಮಾಡಿದುದು ಮಹದುಪಕಾರವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಆರೂವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗಿ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರು ಹರಿಗೋಲು ನಡಸಿಕೊಂಡೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಥಾನದವರ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ. ಅವನಂತೂ ಇನಾಮಿನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದನು.

ಹರಿಗೋಲಿಳಿದು 'ಚೆನ್ನಯ್ಯ, ಮುಂದೆ ನಡೆಯಪ್ಪ, ದಾರಿ ತೋರಿಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದೆವು. ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ, ಒಂದೊಂದು ಸಲ, ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಅವನಿಗೂ ದಾರಿ ಕಾಣಿಸದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಅವನು ಸೇದುತ್ತಿದ್ದ ಬೀಡಿಯ ಬೆಳಕೇ ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಮನೆ ಸೇರುವ ಆತುರ; ದಾರಿಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಭೀರು ಮನಸ್ಸು; ಮಳೆ, ಕತ್ತಲು; ಭಯಗಳ ಉದ್ದೇಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಧಿಕಾರ ಹೂಡಿತ್ತು. ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಗಂಟೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ತಾನೇ ಅನೇಕ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತ, ಆನಂದಪಡುತ್ತ ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಅನೇಕ ಹಳೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಹೊಸ ನೋಟಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ, ಹೋದವರ ಸುತ್ತಲೂ ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ಈಗ ಭಯ ಅಂಧಕಾರ ಇವು ಮಾತ್ರವೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಇತರ ಭಾವನೆ ಕಲ್ಪನೆಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮಾಯವಾಗಿದ್ದವು. ಚೆನ್ನಯ್ಯನು ಎಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ ತಾನೆ ಏನು? ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ದೇಶ; ಕಣ್ಣು, ಮನಸ್ಸು ಓಡದ ಸಮಯ; ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭೀತಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆಚೆ ಈಚೆ ಸುಳಿದರೆ ಎಡವಿಬೀಳುವ, ಮೈ ತರಚಿಹೋಗುವ, ಕೈಕಾಲು ಮುರಿಯುವ ಸಂಭವ. ಮಿಂಚಿನ ಬೆಳಕು ಬೆಳಗಿದರೆ ಮಾತ್ರ ದಿಕ್ಕು ದೆಸೆ ಕಾಣುವುವು. ಆ ಬೆಳಕೋ ಎಷ್ಟು ಭಯಂಕರ! ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದು ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದ ಕೋಡುಗಲ್ಲುಗಳು ಕಟಬಾಯ್ಲನ್ನು ತೆರೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೊಸಳೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುವುವು. ಒಣಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಬೋಳುಮರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಹೋಲಿ ಚಾಚಿ ನಿಂತಿರುವ ಭೂತಗಳಂತೆ ಇರುವುವು.

'ಇಂಥ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಿಸ್ತೂಲು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಅನುಕೂಲ' ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು. ನಿಶ್ಚಯ; ನಮಗೆ ಪಿಸ್ತೂಲುಗಳ ಜ್ಞಾಪಕ ಬರತಕ್ಕದ್ದು ಕೂಡ ಇಂಥ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ. ಆದರೆ ಪಿಸ್ತೂಲುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ತೋಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಅವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ತಾನೆ ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು? ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಲೈಸೆನ್ಸ್ ಯಾರು ಕೊಡುವವರು ? ದೇವರು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ನೆಲಸಿ ನಮ್ಮ ದೇಹ ರಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿಯೋ ತಪ್ಪಾಗಿಯೋ ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಗತಿ ಏನು? ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ

ಕಾರ್ಯವು ಅವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಭಾರ; ಅವರ ತಲೆಬುರುಡೆ ಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವತನಕ ನಮಗೆ ಸುತಾರಾಂ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಭಯವಿಲ್ಲ; 'ಭಯವಿಲ್ಲ ನಡೆಯಿರಿ ಸಾರ್, ಏನು ಹೆದರಿಕೆ ಬಂದದ್ದು, ನಾವು ಆರು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ನಾನು.

'ಆರು ಜನ ಇದ್ದರೂ ಒಂದೆ, ಅರುವತ್ತು ಜನ ಇದ್ದರೂ ಒಂದೆ. ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ನೋಡಿದಿರೂ ಇಲ್ಲವೋ!'- ಎಂದು ಉತ್ತರ ಬಂದಿತು. ನನ್ನ ಶೌರ್ಯದ ಪ್ರತಾಪ ಅಡಗಿಹೋಯಿತು. ದೊಡ್ಡವರು ಅರುವತ್ತು ವರುಷಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು ಅಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದೂ ನಿಶ್ಚಯವೇ.

ಮೂರ್ತಿ - 'ಓಹೋ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರೂ ನಾನೂ ಇರುವಾಗ ನಿಮಗೆಲ್ಲ ಭಯವೇಕೆ? ನನಗೆ ದೊಣ್ಣೆ, ಪಿಸ್ತೂಲ್, ಜುಜಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ. ಹುಳುಹುಪ್ಪಟೆ ಏನು ಮಾಡ್ಯಾವು? ತಂಟೆಖೋರರು ಬಂದರೆ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಒಬ್ಬರು ಸಾಲದೆ? ಅವತ್ತು ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಿರೂ ಇಲ್ಲವೋ? ಹುಳುಹುಪ್ಪಟೆ ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಆ ರಾತ್ರಿ ಹೋದ ಹಾಗೆ ಈಗಲೂ ಹೋಗೋಣ ನಡೀರಿ' ಎಂದು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು.

ನನಗೆ ರೇಗಿತು; ಮೂರ್ತಿ ನನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಗಳೆದದ್ದು ನನಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ. ಧೈರ್ಯಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಗೂ ಆಳು ದಪ್ಪ ದಪ್ಪಗೆ ಉದ್ದುದ್ದಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಇದ್ದು ನೂರ ಐವತ್ತು ಪೌಂಡು ತೂಕ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಕೆ ? ನಿನ್ನಾರವಾಗಿ ತೂಕವಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗೆ ಕಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇರಕೂಡದೆ? ಲೇವಡಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಖರ್ಚಾಗಬೇಕು ಹೇಳಿ. ಯಾರು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ನಾಳೆ ವೈಕುಂಠದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತರೂ ಅರ್ಧಗಂಟೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಲೇವಡಿ ಮಾಡಿ ಪುನಃ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿಬಿಡುವುದು ಕಷ್ಟವೇನೂ ಮಹಾ; ನಾನು ಲೇವಡಿ ಮಾಡಲಾರೆನೋ! ಅಂದುಕೊಂಡೆ. ಒಂದು ಸಂಗತಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಧೈರ್ಯಗಳಿಗೇನೂ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಹೆಚ್ಚು. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ. ಕೆಲವರು ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಒಳಗೇ ದಮನ ಮಾಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೇ ಜನರಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. 'ನೀನು ಹೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ನರಾಧಮನೂ ನೀನು ಧೀರನೆಂದರೆ ಹಿಗ್ಗದ ನರನೂ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಂತು ನಾನೇನೂ ಬಹಳ ಹುರುಡಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆದದ್ದಾಯಿತು. ಹೆಜ್ಜೆ ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನಂಕೋಚ ವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಭಾರವಾಯಿತು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಂದೇಟು ಹಾಕತೊಡಗಿತು. ಎಷ್ಟೋ ವಿಧವಾಗಿ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಾನು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟೆ. ಸಮಯಾಸಮಯ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಅವಕ್ಕಿದ್ದರೆ ನಾನು ಏನನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದೀತು? ಸಾಂದ್ರವಾಗಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲು ಸುತ್ತಲೂ ಮುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಆಗಿನ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾರೂ ನಗುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೂರ್ತಿ ನನ್ನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಗಹಾಕಿ ಅದನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲ. ಪಾಪ, ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕೆ ನೋಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ, ಕನಿಕರವಿಲ್ಲ. 'ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಲೆ ಬನ್ನಿ, ಮಹಾರಾಯಾರಾ, ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಊರು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಬಿದ್ದು ಕಾಲುಗೀಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಲಂಗಡೇ ಆಗೀರಿ!' ಎಂದರು. ಅದೇ ಸಮಯ!... ಆದರೂ ಅವರ ಉದ್ಯಮಕಂಟಕತನದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಗೊಣಗಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಗೇ ನಡೆಯತೊಡಗಿದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಮಾತನಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಕೂಡ ಅನ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮಾತೂ ಭಾವಗಳೂ ತಾಮಸೀ ವೃತ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಅರೆಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಡಗಿಹೋಗಿದ್ದುವು. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ, ಸುಲಭವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಭಜನ ವಿಶ್ಲೇಷಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ದುಸ್ವಪ್ನಸಮಯಗಳಲ್ಲಾಗುವಂತೆ, ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಅದು ಮುತ್ತಿತ್ತು.

‘ಈಗ ಎಲ್ಲಿದ್ದೇವಯ್ಯ, ಚೆನ್ನಯ್ಯ?’ ಎಂದರು ರಾಯರು. ಅವನು, ‘ಆಗ ತೊರಿಸಿದೆನಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಸೀತಮ್ಮನೋರು ಒಡವೆ ಬಿಸಾಕಿದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ’ ಎಂದನು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮೋಡ ಗುಡುಗು ಮಿಂಚು ಇವು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದುವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆನಷ್ಟೇ. ಈಗ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾಗಿ ದೇಹಪಂಜರದ ಕೀಲುಗಳು ಕಳಚಿ ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವುವು ಎಂಬಂತೆ ಎದುರಿನಿಂದ ಆರ್ಭಟಿಸಿ ಒಂದು ಸಿಡಿಲು ಸಿಡಿಯಿತು. ಮೇಲೆ ನಾವು ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಕಾಲ್ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿ ಕಂಪಿಸಿ ಆ ಕಂಪನ ರಭಸ ನಮ್ಮಲ್ಲರನ್ನೂ ಐವತ್ತು ಅಡಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮ ಹೇಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹೋಗಬಹುದಿತ್ತೋ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹತ್ತರಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾದ ತಲ್ಲಣ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದು ಸುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಉರಿಸಿ ತನ್ನ ವಿದ್ಯುನ್ನೋನೆ ರೌದ್ರಗಳಿಂದ ತಿವಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದನ್ನು ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು! ಅದು ಎಂಥದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದರ ಚಿತ್ರವನ್ನಾಗಲಿ ಆಗಿನ ನಮ್ಮ ಮನೋಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ಲೇಖನಿಯ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಲ್ಕಾರು ಹಸಿಹಸಿರು ತಾಳಮರಗಳು ಭಗ್ಗನೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿಯಂತಿರುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿ ಉರಿದುವು. ಒಂದು ನೂರು ವಾಷಿಂಗ್ಟನ್ ದೀಪಗಳ ಕಾಂತಿ ಒಂದೇ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಬೆಳ್ಳುರಿ ಯಾವ ರೀತಿ ಇರಬಹುದೋ ಆ ರೀತಿ ಇತ್ತು. ಬೆಳ್ಳುರಿ ನಿಂತು, ಮೇಲಿಂದ ಕಿಡಿಗಳುದುರಿ, ಉರಿ ಕೆಂಪು ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಕಾಲ ಹಿಡಿಯಿತು. ಅಬ್ಬಾ! ಏನು ದೃಶ್ಯ ಅದು! ಆಗ ಉಂಟಾದ ನರಗಳ ಕಂಪನ ಆಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧಗಂಟೆಯವರೆಗೆ ನಾಳನಾಳದಲ್ಲಿಯೂ ಚರ್ಮಕೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮೈಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿತು. ಅಂಥದನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅನುಬಂಧ-೨ : ಹಂಪೆಯ ಭೀಮ

ಎಂ.ಎ. ಡಿಗ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕುಳಿತದ್ದಾಯಿತು. ಬೇಸಗೆಯ ರಜಕ್ಕೆ ಮನೆಗೆ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಹಾರುವುದೆ ರೂಢಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ಎಂ.ಎ. ಡಿಗ್ರಿಯ ಒಂದು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು.

ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರವಾಸ. ಆ ಆಯಾಸದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ‘ನಮ್ಮ ಹಂಪೆಯ ಯಾತ್ರೆ’ ಎಂದು ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಹೊಸ ನೋಟುಬುಕ್‌ನ್ನು ಕೊಂಡು ಬರೆಯತೊಡಗಿ, ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಪುಟಗಳಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬರೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಆ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ನೋಟುಬುಕ್‌ನ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪುಟಗಳೂ ಖಾಲಿಯಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಪ್ರಬಂಧದ ವಿಷಯ ಬರಿಯ ರೈಲು ಪ್ರಯಾಣವೆ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲ – ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಮುಖಂಡರು ಶ್ರೀನಿವಾಸಚಾರ್ಲು, (ಅವರು ಎಂ.ಎ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮರವರ ತಮ್ಮಂದಿರು. ಅವರು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಅತ್ತಕಡೆಯ ಪರಿಚಯ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಹೊಸಪೇಟೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ ಅವರ ನಂಟರಿಷ್ಟರಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ನಮಗೆ ನೆರವಾಗಲೊಪ್ಪಿ ಬಂದವರು.) ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಬಿ.ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್, ನಂಜುಂಡಯ್ಯ, ಭೀಮಸೇನರಾವ್ (ಹೈದರಾಬಾದಿನಿಂದ ಬಂದು ನಡುವೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡರು.) ಮತ್ತು ಇತರರು. ಹೊಸಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ರೈಲಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಬಾಡಿಗೆ ಕಾರು ಹತ್ತುವವರೆಗೆ ಪ್ರಬಂಧ ಸಾಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಇಂದೇನೊ (೧೯೭೪) ಅದನ್ನು ಒಂದು ರಕ್ಷಿತಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರಂತೆ. ಆದರೆ ಅಂದು (೧೯೭೯) ನಾವು ಕಂಡದ್ದು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಅನಾಥ ಪ್ರದೇಶವೆಂಬಂತಿತ್ತು. ಹೊಲಗಳ ನಡುನಡುವೆ ಪೊದೆಗಳು ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಸುತ್ತುವರಿದ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಮುರಿದ ವಿಗ್ರಹ, ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡ ಪ್ರೇತವತ್ ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಜೊತೆಗೆ ಆ ಉರಿಬಿಸಿಲ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನೂ ಶಾಂತವಾಗಿ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಏನಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಎಂಥ ನೀರಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಾಕು ಕುಡಿಯುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಸುರೆದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಲದತ್ತ ಓಡಿದೆವು.

ನೀರೇನೊ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಹುಳು ಮಿಜಿಮಿಜಿ ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಆಚಾರ್‌ನು ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ತಡೆದು 'ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆಯಿರಿ. ಕುಡಿಯಬೇಡಿ. ನಾನು ನನ್ನ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸೋಸಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಹುಳುಗಳಾದರೂ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹೋಗದಿರಲಿ, ನೀರು ಕೆಟ್ಟದ್ದಾದರೂ!' ಎಂದು ಅವರ ಉತ್ತರಿಯವನ್ನು ಸೋಸಣಿಗೆ ಮಾಡಿ ನೀರು ಹಿಂಡಿದರು, ನಮ್ಮ ಬೊಗಸೆಗಳಿಗೆ. ಆ ಕೊಳಕು ಬಗ್ಗಡದ ನೀರನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬೆ ಕುಡಿದೆವು! ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒದ್ದೆ ಮಾಡಿ ತಲೆಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೆವು. ಹಾಳು ಹಂಪೆ ಎಂದು ಬೈದೆವು ಅದರ ಹೆಸರನ್ನು ಹಿಡಿದು!

ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಅವಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವ ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ನಿಂತಿರುವುದು ಭೀಮನ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ! ಅವನ ಮುಖವೆಲ್ಲ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ದಸ್ಯುತನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಿಡುಬಿನ ಕಲೆಗಳಿಂದ ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟು ವಿಕಾರವಾಗಿತ್ತು. ಸುತ್ತ ಹಳು ಹಬ್ಬಿ.

ಆ ದಿನವೆ (೯.೪.೧೯೨೯) ನಾವು ಉಳಿದುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಒಂದು ಕೃತಕಕೊಳದ ಸೋಪಾನ ಪಂಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಾನು ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಕವನ 'ಹಂಪೆಯ ಭೀಮ'.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡದ್ದು ಹುಳುಹಿಡಿದ ಹೆಣದಂತಿದ್ದರೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಮತಂಗ ಪರ್ವತದ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಮಳಲದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಂಡ ದೃಶ್ಯದಂತಹುಗಳು ನಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸದ ಹರ್ಷ ಬಿಂದುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ರುದ್ರರಮಣೀಯ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಅದನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡ ಕವಿಯ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯ ನಿಸರ್ಗ ಅಷ್ಟೇನೂ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಇದ್ದುದರ ನೆನಪಿನಿಂದಲೇ ಅದು ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕ್ಕೂ ಮನಕ್ಕೂ ತುಷ್ಟಿಯೊದಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಹಂಪೆಯ ಭೀಮ

ಕೋಟೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಲಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುವನಾರು?
ಬಲ್ಲದೆಯ ಮೆಯ್ಯಲಿಯು! ಭೀಮನೇನು?

ಕಂಬನಿಯ ಕರೆಯುತ್ತ ಮೂಕನಾಗೇಕಿಂತು
ನಿಂತಿರುವೆ, ಮಾರುತಿಯೆ? ಮಾತನಾಡು
ಬೀರಬೀರರ ಬೀರ, ಕಲ್ಲಾಗಿ ನೀನಿಂತು
ಹಾಳೂರು ಬಾಗಿಲನು ಕಾಯುತಿಹೆಯೇನು?
ಧರಣಿಪರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಸೈನಿಕರು ಕಬ್ಬಿಗರು
ಬಿಟ್ಟಳಿದ ಪಾಳ್ಳೆಲವ ಕಾಯುತಿಹೆಯೇನು?

ಸೊನ್ನೆ ದಿಟ್ಟಿಯನಟ್ಟಿ ಶೂನ್ಯತರ ಶೂನ್ಯವನು
ಮನದಿ ಮರುಕವನಾಂತು ನೆನೆವೆಯೇನು?
ನೀನು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುತಿದೊಡಂ ಹಂಪೆಯಿದು
ಮುಸಲರಿಂ ಹಸಿಮಸಣವಾದುದೇನು?
ನಿನ್ನಣ್ಣ ಹನುಮಂತನಿಲ್ಲಿದೊಡಂ ಬಂದು
ನಿನಗೆ ನೆರವಾಗಿದನು ಪೊರೆಯಲಿಲ್ಲೇನು?

ರನ್ನ ಪಂಪರ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ರಸರಂಗದಲಿ
ಭಾರತದ ಕೊಳುಗುಳದಿ ನಿನ್ನ ನೋಡಿಹೆನು?
ಕಂಬನಿಯ ಕರೆವ ಭೀಮನನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ,
ಜಯಮತ್ತ ರುದ್ರ ಮಾರುತಿಯ ಕಂಡೆ!
ನಮಿಸುವ ಹಿಮಾಲಯವ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಿತನಾದೆ,
ಹಂಪೆಯಲಿ, ಭೀಮ, ನೀನಳುವುದನು ಕಂಡು!

ತಿರುಗುವೀ ಗದೆಯೇಕೆ ನಿಷ್ಪಂದವಾಗಿಹುದು?
ಮೈಮರೆತು ಗೋಳಿಡುತ ನೀನಾರ ನೆನೆವೆ?
ಇಲ್ಲಿಗೈತಹ ಯಾತ್ರಿಕರ ಎದೆಯ ಮೂಷೆಯಲಿ
ಹಾಳಾದ ಐಸಿರಿಯ ಕಿಚಚ ಮರುಕೊಳಿಸು!

ಅಣಕಿಸೆಮ್ಮನು, ವೀರ : ಹೆಂಬೇಡಿಗಳು ನಾವು!
ನಿನ್ನ ಗದೆಯಾಘಾತದಿಂದೆಚ್ಚಿರುವೆವು!
ಹೇ ವೀರಮೂರ್ತಿಯೇ, ಹಂಪೆಯೇ ಮನಣದಲಿ
ಭೈರವಾಶ್ರುವ ಚೆಲ್ಲಿ ಮೌನದಲಿ ನಿಲ್ಲು!
ಯಾತ್ರಿಕರ ಹೃದಯದಲಿ ಕೆಚ್ಚೂರಿ, ನೆಚ್ಚೂರಿ
ಹೆಂಬೇಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಗೆಲ್ಲು!

ಕುವೆಂಪು

—
ಆಕರ: ಕುವೆಂಪು ಎಂ.ಎ. ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ (೧೯೨೯) ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಕಂಡ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತಮ್ಮ
'ನೆನಪಿನ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ' ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕವಿತೆಯೇ 'ಹಂಪೆಯ ಭೀಮ' (೯.೦೪.೨೯), ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪ್ರಕಾಶನ,
ಮೈಸೂರು. ೧೯೮೦.

ಅನುಬಂಧ-೪ : ಹಂಪೀ-ವಿಜಯನಗರ ದರ್ಶನ

೧
ತಾಳವಿಲ್ಲದಲೆ ಬೇತಾಳನಂದದಿ ಕುಣಿತ
ಕಾಳ ನತರ್ಕನ ಕಾಲ್ಪೆಳಗೆ ತೊತ್ತುಳಿಗೊಂಡು
ಹಾಳಾಗಿ ಹುಡಿಗೂಡಿ ಹೋದ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗಿರಿದಿರಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದು
ಹಾಳುಗಳ ಹೊರವೊಳಗೆ ಹಾಳುಗಳ ಸಾಲುಗಳು
ಬೀಳುಗಳ ಬದಿಬದಿಗೆ ಬೀಳುಗಳ ಬಾಳುಗಳು
ಕಾಳ ರಕ್ಕಸನ ಕಡೆಕೂಳು – ಬಾಳಕವಾದ ನಾಡ ನಡುಮನೆಯ ಕಂಡೆ.

9

ಕನಸೆನಲೊ, ಕಾಡು ಪಾಲಾದ ಭೂಪಾಲಕನ
ಮನಸೆನಲೊ, ಮೋಡದೊಳು ಮೂಡಿ ಮುಸುಳುವ ಚೆತ್ರ –
ವೆನಲೋ, ಕಂಪಡಗಿ ಪೆಂಪುಡುಗಿ ಬಣ್ಣವು ಕೆಟ್ಟ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಮಾಲೆಯೆನಲೊ?
ನೆನಸಿ ಕೃತಕರ್ಮ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಬೆಂದು
ಜನಿಸಿ ಸುಜ್ಞಾನ, “ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿರಿ” ಎಂದು
ಮನಸಿನಿಂದೆರಗಿರುವನೆನಲೊ – ಪಾತಕಿ ಬಂದು ಪಾವನನ ಚರಣಗಳಿಗೆ.

೩

ಬಿದ್ದ ರಾಜ್ಯವಿದಲ್ಲ ಉದ್ಭುಧವಾಗಿದ್ದು
ಎದ್ದ ರಾಜ್ಯದ ಮೊಳಕೆಯಿದು, ಇದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ
ಇದ್ದು ಸಂಜೀವನದ ಜಪಿಸುವಂತಹ ಯೋಗಿ ಕೊಂಪೆ ಹಂಪೆಯು ಇದಲ್ಲ.
ಬುದ್ಧಿಯೆಣಿಸಿತು, ಅಂತರಂಗದಧಿನಾಯಕನು
ಸುದ್ಧಿಯನು ಸೂರುವೊಲು ಬುದ್ಧಿಯನು ಮೀರುವೊಲು
ಎದ್ದು ಹೇಳಿದನೊ ತಾ ಕನಕನೊಡೆಯನು ಪೇಳ್ಳ ಶುದ್ಧ ಮುಂಡಿಗೆಯಿದೆಂದು.

೪

ಕರ್ಮಯೋಗಿಯ ಬಳಿಗೆ ಯೋಗೀಶ್ವರನು ನಿಂದು
ಕರ್ಮದ ಅಕರ್ಮದೊಳ ಮರ್ಮಮಂ ತಿಳಿಸಿ ಸದ್ –
ಧರ್ಮಮಂ ಸತತ ನಡೆಸಿದರೆ, ಧ್ರುವವಿಜಯವೆಂದೆಂದು ತೋರಿಸಿದ ತೆರದಿ.
ಧರ್ಮ – ಕರ್ಮದ ಪುರಾತನ ಪುರಗಳಿವು ಪೂರ್ವ
ಧರ್ಮ ಬಲದಿಂದೇರಿ ಕರ್ಮಬಲದಿಂದಿಳಿದು
ಮರ್ಮದೊಳು ನೆಡುವಂತೆ ಸಪ್ರಯೋಗಿಕಮಾಗಿ ಕಲಿಸುವವು ತತ್ವವೆಂದು.

ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ

—
ಆಕರ: ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತರ ಸಮಗ್ರಕಾವ್ಯ, ಬೇಂದ್ರೆ ಜೀವನ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಔದುಂಬರ ಗಾಥೆ, ದಶರ್ನ, ಸಂಪುಟ ೨, ಸಂಪಾದಕರು :
ವಾಮನ ಬೇಂದ್ರೆ, ವರಕವಿ ಡಾ. ದ.ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ೫೮೦ ೦೩೦.

ಅನುಬಂಧ-೫ : ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

೧. ಕನ್ನಡ

೧. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಜಿ.ಎಸ್., ೧೯೩೯, 'ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವ',
೨. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪಿ., ೧೯೩೧, 'ಹಾಳು ಹಂಪೆ', ಬೆಳಗಾವಿ.
೩. ನಾಗೇಗೌಡ ಎಚ್.ಎಲ್., ೧೯೬೬, 'ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ ಸಂಪುಟಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.
೪. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ೧೯೧೬, 'ಜೀರ್ಣ ವಿಜಯನಗರ ದರ್ಶನ', ಮೈಸೂರು.
೫. ವಸುಂಧರಾ ಫಿಲಿಯೋಜಾ., ೧೯೭೬, 'ಹಂಪೆ', ಪ್ರೇಮದಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೬. ವಸುಂಧರಾ ಫಿಲಿಯೋಜಾ., ೧೯೮೨, 'ಅಳಿದುಳಿದ ಹಂಪೆ', ಪ್ರೇಮದಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೭. ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥ.ಪಿ., ೧೯೬೩, 'ಪಂಪಾ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಂ (ಸಂಸ್ಕೃತ)', ನವ ಬೃಂದಾವನ, ಆನೆಗೊಂದಿ.
೮. ಸಿದ್ದಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ (ಅನು.) ೧೯೮೩, 'ಶ್ರೀಪಂಪಾ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ಶ್ರೀಗುರು ವೃಷಭಾಶ್ರಮ, ಹೊಳಗುಂದಿ, ಹಡಗಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕು.
೯. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ವಿ., ೧೯೩೨, 'ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ', ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟಣಾ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು.

೨. ಇಂಗ್ಲಿಷ್

1. Agha Mahdi Hussain., (Tr & Ed) 1911 : Isami, Futuhus Solatin.
2. Dallapiccola A.L., (Ed) 1985 : Vijayanagara City and Empire : New Currents of Rasearch Vol. I & II, stuttgart.
3. Danvers., The Portuguese in India.
4. Denison Ross and Eileen Power., 1929 : Ibn Batuta, London.
5. Elliot and Dowson., 1872 : "Abdul Razak", History of India, Vol. IV, London.
6. Filliozat P.S. and Filliozat V., 1988 : Hampi – Vijayanagara, The temple of Vittala, New Delhi.
7. Fritz John M., 1984 : The Royal Centre at Vijayanagara, Preliminary report, Victoria.

8. Goetz H., "The Jesuit influence in the Court of Vijayanagara" Q.J.M.S. XIV, Pp 130-140.
9. Grey E., (Ed) 1892 : The Travels of Pietro della valle in India, 2 Volumes, London.
10. Heras Henry., "Early relations Between Vijayanagara and Portugal", Quarterly Journal of the Mythic Society XI, Pp. 63-74.
"Seven days at Vijayanagara" Q.J.M.S. XX, Pp.103.
"Venkatapatiraya I, and the Portuguese" Q.J.M.S. XIV, Pp 312-317.
11. John Briggs (Tr) 1908-10 : Firishtah Mohamed Kassim, History of the Rise of the Mahomedan power in India, till the year 1612, 4 Volumes, Calcutta,
12. Longhurst A.H., 1917: Hampi Ruins, Calcutta, Madras.
13. Longworth Dames (Tr), 1918 : The Book of Duratte Barbosa, Translated With notes etc. London.
14. Mackenzie C. 1800 (a) : Sketch Plan of The Ruins at Beejnagur, unpublished map, India office Library, London.
15. Mackenzie C. 1800 (b) : Account of the Present state of the Anegoondy Country in the English Year 1800, unpublished manuscript, Mackenzie collection, X, India office Library, London.
16. Maclehorse (Ed), 1905 : Ceasar Frederick – Samuel Purchas, His Pilgrims, Vol. X, Glasgow.
17. Major R.H., 1857: India in the fifteenth Century : A collection of narrative Voyages to India, London.
18. Natu V.R., 1900 : Monograph on the Empire of Vijayanagara with a guide to Hampi, Belgaum.
19. Nilakanta Sastry K.A., Foreign Notices of South India.
20. Pantulu N.K.V., 1935 : Ruins of Hampi, Ananthpur.
21. Saiyid Ahmad Khan, W.N. Lees and Kabiruddin., 1860-62 : Ziauddin Barani, Tarikh-i-Firuzshahi, Calcutta.
22. Sewell R., 1900 : A Forgotten Empire, London, Delhi (1962).
23. Sewell R., (Tr) Chronicle of Domingo Paes, A Forgotten Empire, Pp 229-278.
24. Sewell R., (Tr) Chronicle of Fernao Nuniz, A Forgotten Empire Pp 279-380.
25. Sewell R., (Tr) The Story of Barradas (1614) : A Forgotten Empire, Pp 213-227.

26. Slater A.R. , "Ruins of Vijayanagara" Q.J.M.S. II, Pp 49-55.
27. Suryanarayana Rao., 1905 : History of Vijayanagara : The Never to be Forgotten Empire, Vol. I & II, Madras.
28. Thackston W.M., "Kamaluddin Abdul-Razzaq Samaraqandi : Mission to calicut and Vijayanagara", in a century of princes : sources on Timurid History and Art. Cambridge, Mass Pp 299-321.
29. Venkataramanayya N., 1933 : Vijayanagara : The Origin of the City and the Empire, Madras.
30. Vidyaranya Vidyapitha Trust., 1977: Vijayanagara Empire : As seen by Domingo Paes and Fernao Nuniz, Two 16th Century Portuguese Chronicles, New Delhi.
31. Winter Jones J., (Tr) 1857 : "The Travels of Nicolo conti in the early part of the Fifteenth Century" in India in the fifteenth century by R.H. Major, Hakluyt Society, London, Delhi (1974).
32. Yale H., (Tr) 1863 : Jordanus, Friar, Mirabilia Descripta (The wonders of the world), Hakluyt Society, London.
33. Yale H. and Cordier H., (Tr) Odoric, Friar, The Travels of Father Odoric of Pordenone.